

Vita Upeniece

PREVENTĪVĀ KARA TIESISKAIS
REGULĒJUMS UN TĀ PIEMĒROŠANAS
PROBLĒMAS

Promocijas darbs

zinātniskā doktora grāda iegūšanai tiesību zinātnē

Apakšnozare – starptautiskās tiesības

Promocijas darba vadītājs:

Rīgas Stradiņa universitātes vadošais pētnieks *Dr. iur.* Jānis Grasis

Rīga, 2019

ANOTĀCIJA

Kara aizliegšana starptautiskajā līmenī nav izskaudusi konfliktus no sabiedrības dzīves. Pasaulē joprojām notiek procesi, kuru rezultātā valstis izmanto bruņotos spēkus, lai atrisinātu strīdus vai konflikta situācijas vai īstenotu Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Statūtu 51. pantā paredzētās paš aizstāvības tiesības. Preventīvā kara problemātika ir saistīta ar ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā noteikto pienākumu visām dalībvalstīm savās starptautiskajās attiecībās atturēties no spēka draudiem vai spēka lietošanas un izņēmumu no šī pienākuma, kas ir iekļauts ANO Statūtu 51. pantā. Saskaņā ar to valstīm ir neatņemamas tiesības uz individuālo un kolektīvo paš aizsardzību, ja tiek veikts bruņots uzbrukums.

Atsevišķas politiski un ekonomiski ietekmīgās pasaules valstis (piemēram, ASV, Lielbritānija, Austrālija, Japāna) arvien atklātāk pauž pozitīvo attieksmi pret preventīvo un apsteidzošo paš aizsardzību, kas lielā mērā ir saistīts ar joprojām vērojamo ANO Drošības padomes dažreiz ierobežotām spējām savlaicīgi un efektīvi reaģēt uz potenciāliem miera un drošības apdraudējumiem. Kaut gan juridiskā pozitīvisma atbalstītāji turpina aizstāvēt paš aizsardzības tiesību izmantošanu tikai jau notikuša uzbrukuma atvairīšanai, mūsdienu tehnoloģiju aktīvā attīstība un jaunu postošo ieroču rašanās pētnieku vidū veicina atbalsta palielināšanos paš aizsardzībai nenovēršamu un nepārprotamu uzbrukuma draudu pastāvēšanas gadījumā. O. Čačters (*O. Schachter*) rakstā “Vienpusēja spēka lietošanas tiesiskums” (*The Lawful Resort to Unilateral Use of Force*) (1985) pamatoti norāda, ka nav pamata uzskatīt, ka ANO Statūti ir pilnībā “atvērti”, un piešķirt valstīm neierobežotu brīvību tos interpretēt, jo noteikumu vispārējās robežas tomēr ir skaidras. Tajā pašā laikā R. Varks (*R. Vark*) rakstā “Bruņotā spēka izmantošanas juridiskās robežas. Pārskatīts” (*The Legal Framework of the Use of Armed Force Revisited*) (2013) pareizi atzīmē, ka ANO Statūti nedrīkst pārtapt par pašnāvnieku dokumentu, ievērojot mūsdienu ieroču attīstību. Šāda daudzveidīga ANO Statūtu regulējuma interpretācija norāda uz tā nepilnībām.

Latvijas tiesību zinātnē valsts iepriekšējās (apsteidzošās un preventīvās) paš aizsardzības jautājums padziļināti nav pētīts. Promocijas darba mērķis ir, pētot un analizējot valsts paš aizsardzības tiesības izmantošanu pret citas valsts faktisku vai prognozējamu uzbrukumu, tās daudzveidīgo un pretrunīgo teoriju un praksi, formulēt priekšnosacījumus paš aizsardzības tiesiskai izmantošanai un izstrādāt ieteikumus regulējumā konstatēto nepilnību novēršanai. Promocijas darbs satur plašu zinātniskā literatūrā un valstu praksē pastāvošo atšķirīgo viedokļu izvērtējumu. Pamatojoties uz šo izvērtējumu, tiks sniegti priekšlikumi starptautiskā un nacionālā regulējuma pilnveidošanai.

Promocijas darbu veido ievads, sešas nodaļas ar apakšnodaļām, kurās secīgi tiek apskatīti nodaļās minētie jautājumi, kā arī nobeigums, pateicības, izmantotās literatūras un avotu saraksts un pielikumi. Promocijas darba struktūra veidota atbilstoši darba mērķim, uzdevumiem, pētījuma objektam un priekšmetam un loģiski atklāj pētītās problēmas būtību.

Tā kā valsts neeksistē atsevišķi un izolēti no visas pasaules, dažādu pētnieku viedokļu un dažādu valstu atšķirīgo prakšu bruņotā spēka lietošanā paš aizsardzībai apkopšana un izvērtēšana var veicināt atbilstošu risinājumu rašanu potenciālo bruņoto konfliktu novēršanai. Šis pētījums var būt arī pamats turpmākai spēka lietošanas regulējuma attīstībai starptautiskā un nacionālā līmenī, kā arī dot iespēju jebkuram tā lasītājam labāk izprast valsts iepriekšējās paš aizsardzības būtību, tās pozitīvos un negatīvos aspektus.

Atslēgvārdi: Apvienoto Nāciju Organizācija; karš; agresija; valsts iepriekšējā paš aizsardzība; preventīvā paš aizsardzība; apsteidzošā paš aizsardzība; spēka lietošanas ilgums.

ABSTRACT

The prohibition of war at the international level cannot eradicate conflicts in the society. There are still ongoing processes in the world that lead to the use of armed forces to resolve disputes or conflict situations or in order to exercise the right of self-defence provided in the Article 51 of the Charter of the United Nations (hereinafter – UN). The problem of preventive war relates to the obligation laid down in the Article 2 (4) of the UN Charter according to which all Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against other states. The exception to this obligation is included in the Article 51 of the UN Charter, which states that states have the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a Member of the UN.

Some of the world's politically and economically powerful countries (such as the United States of America, Great Britain, Australia, Japan) are increasingly expressing their positive attitude towards anticipatory self-defence (preventive or pre-emptive), which is largely due to the sometimes perceived limited capacity of capacity of the UN Security Council to respond in time effectively to the potential threats to the peace and security. While the supporters of the legal positivism continue to defend the narrow literal reading of the Article 51, according to which the use of self-defence is permissible only to counteract the actual attack, the active development of the modern technologies and the emergence of new destructive weapons increases the number of researchers who do not exclude the use of self-defence in the case of imminent and unequivocal threat. As O. Schachter rightly pointed out in his publication “The Lawful Resort to Unilateral Use of Force” (1985), there is no reason to believe that the UN Charter is "fully open" and grants the states unlimited freedom to interpret it, because the general limits of the rules are clear. At the same time R. Värk in his publication “The Legal Framework of the Use of Armed Force Revisited” (2013) has rightly noted that the UN Charter should not become a suicide document in the light of the rapid development of modern weapons. The existence of such a diverse interpretation of the provisions of the UN Charter indicates its shortcomings.

The issue of the states anticipatory self-defence has not been studied in deeply in the legal science of Latvia. The aim of the doctoral thesis is to formulate preconditions for the legal use of self-defence and to elaborate recommendations for the elimination of the shortcomings identified in the regulation by studying and analysing the use of the right to self-defence against the actual or predicted attack of another country, its diverse and contradictory theory and practice. The doctoral thesis contains the broad analyses of divergent opinions in scientific

literature and national practice, on the basis of which the proposals for the improvement of international and national regulation are provided.

The doctoral thesis consists of an introduction, six chapters with subchapters, in which the issues, mentioned in the chapters are discussed, as well as the summary, the acknowledgments, the list of the used literature and sources used and attachments. The structure of the doctoral thesis is designed according to the purpose of the thesis, the tasks, the object and the subject of the research. It logically reveals the essence of the researched problem.

As the state does not exist separately and is not isolated from all over the world, the compilation and the analyses of the opinions of various researchers and some national practices in the cases where the state uses force for self-defence can contribute to finding appropriate solutions to the prevention of potential armed conflicts. This study may also be used as a basis for the further development of the regulation at international and national level and may help a reader to better understanding of the nature of the preventive use of force, its positive and negative aspects.

Keywords: The United Nations; war; aggression; anticipatory self-defence; preventive self-defence; pre-emptive self-defence; the duration of the use of force.

SATURS

IEVADS	8
1. Kara jēdziens un tā izmantošana nacionālajā regulējumā	19
2. Bruņotā spēka lietošanas tiesiskais regulējums	38
2.1. ANO Drošības padomes darbība kolektīvās aizsardzības nodrošināšanā	42
2.2. Pašaizsardzības regulējums ANO Statūtos	61
3. Preventīvās pašaizsardzības koncepcijas problemātika.....	71
4. Preventīvās un apsteidzošās pašaizsardzības teorētiskie un praktiskie aspekti.....	102
5. Iepriekšējās pašaizsardzības nošķiršana no agresijas	139
6. Priekšnosacījumi pašaizsardzības izmantošanai.....	148
6.1. Nenovēršamības princips kā pamats pašaizsardzībai	154
6.2. Nepieciešamības un proporcionalitātes principi kā pamats pašaizsardzībai	159
6.3. Neatliekamības princips kā pamats pašaizsardzībai	172
6.4. Tiesiskās pašaizsardzības robežas un izmantošanas ilgums	173
NOBEIGUMS	195
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	206
PATEICĪBAS	222
Pielikumi.....	223

DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI UN APZĪMĒJUMI

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

ES – Eiropas Savienība

ISSN – Starptautiskais standarta seriālizdevuma numurs (no angļu val. *International Standard Serial Number*)

KF – Krievijas Federācija

KTR – Ķīnas Tautas Republika

Latvija – Latvijas Republika

NATO – Ziemeļatlantijas līguma organizācija (angļu val. *The North Atlantic Treaty Organization*)

NBS – Nacionālie bruņotie spēki

IEVADS

Divas lietas ir skaidri zināmas par politikas un starptautisko attiecību nākotni, proti: konflikti ir neizbēgami un efektīva aizsardzība būs nepieciešama gan pret iekšējiem varas uzurpatoriem, gan arī pret starptautiskiem agresoriem.¹
D. Šārps (*Gene Sharp*)

Tēmas aktualitāte

Valstu spēka lietošanas un tās ierobežošanas jautājuma aktualitāte mūsdienu starptautiskajās tiesībās pieaug. XX gadsimtā veidojās klasiskas starptautiskās tiesības, kuru pamatā ir spēka vai tā draudu neizmantošanas princips, kas savukārt veido starptautiskās drošības pamatu. Atbilstoši ANO Statūtiem valstis ir tiesīgas lietot spēku divos gadījumos.

1. Pamatojoties uz ANO Drošības padomes lēmumu, kuras darbības mērķis ir jebkādu draudu vai starptautiskā miera un drošības pārkāpuma novēršana.
2. Pašaizsardzībai bruņota uzbrukuma gadījumā.

Preventīvā un apsteidzošā kara jautājums ir tieši saistīts ar pašaizsardzības tiesību izmantošanu. No valodnieciskā viedokļa terminiem “apsteidzošs” un “preventīvs” ir līdzīga nozīme. Ārzemju autoru darbos šie termini tiek nodalīti. Autoru vidū nav vienotas nostājas attiecībā uz terminiem parādību apzīmēšanai. Tādēļ katrs autors darba sākumā atrunā izmantoto jēdzienu saturu. Šajā darbā autore izmanto 2004. gada ANO ģenerālsekretāra augsta līmeņa diskusijā par draudiem, izaicinājumiem un izmaiņām piedāvātos jēdzienus un to skaidrojumus. Ar jēdzienu “iepriekšējā pašaizsardzība” (anticipatory self-defence) darbā tiek apzīmēta preventīva un apsteidzoša pašaizsardzība vai preventīvais un apsteidzošais karš. Abas šīs pašaizsardzības vai kara formas ir balstītas uz aizsardzību un pārliecību, ka spēks tiek lietots tikai pašaizsardzības nolūkā. Ar apsteidzošo pašaizsardzību (preemptive self-defence) autore apzīmē pašaizsardzību no nenovēršama, neizbēgama jeb tuva uzbrukuma draudiem. Savukārt ar preventīvo pašaizsardzību (preventive self-defence) autore apzīmē pašaizsardzību no tāda uzbrukuma draudiem, kas nav tuvs un tādēļ nav nenovēršams (neizbēgams). Vienlaikus autore uzskata, ka šādu latviešu valodas terminu vienotai un saskaņotai izstrādei un ieviešanai gan speciālajā mācību literatūrā, gan plašsaziņas līdzekļos būtu jāiesaista Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija.

¹ Šārps, D. 1995. *Sabiedriskā aizsardzība*. Postmilitāra ieroču sistēma. Rīga: Junda, 17.

Prasība pēc bruņota uzbrukuma faktiskās esamības ir viena no pretrunīgākajām prasībām starptautiskajās tiesībās, kas izgaismo vāji noregulētas jomas. Kopš 1945. gada situācija ir stipri mainījusies, jo ir radušies jauna veida apdraudējumi, kas mudina pārskatīt tradicionālos spēka lietošanas paņēmienus jauno starptautiskās dzīves realitāšu gaismā. Mūsdienu postošo ieroču un tehnoloģiju ātras attīstības ietekmē kļūst skaidrs, ka tiesību pozitīvisma piedāvātajā starptautiskā regulējuma tulkojumā attiecībā uz paš aizsardzības tiesību izmantošanu nav atrisināts jautājums, kā rīkoties valstij, ja vairs nepastāv jautājums: “Vai notiks uzbrukums?” – bet pastāv jautājums: “Kad notiks uzbrukums?” Pašreiz valstu un pētnieku vidū nav vienprātības par paš aizsardzības tiesību izmantošanu regulējošo normu praktisko piemērošanu. Tā kā starptautiskās tiesības nevar “stāvēt uz vietas” un ir “spiestas” attīstīties, lai sniegtu atbildes uz aktuālajiem jautājumiem, arvien vairāk tiek apspriesta apsteidzošās paš aizsardzības izmantošanas iespēja, kuras pamatā ir stingrajiem Karolīnas (*Caroline*) lietas kritērijiem atbilstošā reakcija uz neizbēgamu militāru uzbrukumu. Savukārt pēc teroristiskiem uzbrukumiem ASV 2001. gada 11. septembrī principiālo kara aizliegumu sāk aizstāt preventīvā kara doktrīna kā starptautisko draudu novēršanas līdzeklis, kas balstās uz pārlicību, ka ir jāatbild uz draudiem, kas potenciālās upura valsts rīcības brīdī nav nedz neizbēgami, nedz tuvākajā nākotnē prognozējami. ASV šo koncepciju iekļāva savā 2002. gada Nacionālās drošības stratēģijā. Austrālija pauda atbalstu šīs stratēģijas nostādņēm. Atbalstu iepriekšējai paš aizsardzībai pauda arī Japānas, Apvienotās Karalistes un KF amatpersonas. Arvien vairāk sāk palielināties gan to pētnieku skaits, kas publiski atbalsta atkāpšanos no tradicionālās sašaurinātās ANO Statūtu 51. panta interpretācijas, gan tiesību pozitīvistu skaits, kas sāk atzīt iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas iespēju atsevišķos gadījumos (piemēram, A. Kaseze, R. Varks, S. Aleksandrov).

Var rasties priekšstats, ka šāda vienpusēja spēka lietošana pret citu valsti (iepriekšējā paš aizsardzība), apejot ANO Drošības padomi, ir ceļš uz anarhiju starptautiskajās attiecībās, jo tā apdraud ANO Statūtos ieviesto pasaules kārtību. Tomēr iepriekšējās (apsteidzošās un preventīvās) paš aizsardzības atbalstītāji nenoliedz nepieciešamību izpildīt ANO Statūtu 51. pantā iekļauto prasību nekavējoties paziņot Drošības padomei par īstenotajām tiesībām uz paš aizsardzību un respektēt Drošības padomes pilnvaras un atbildību attiecībā uz tās pieņemto lēmumu par darbību starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai. Tajā pašā laikā iepriekšējās paš aizsardzības popularitāti veicina ANO Drošības padomes nespēja atsevišķos gadījumos operatīvi reaģēt uz miera vai drošības apdraudējumiem, kā arī bažas par tās atsevišķo lēmumu politisko raksturu un selektivitāti. 2019. gada februārī Minhenes drošības konferences vadītājs V. Išingers (*W. Ischinger*) ir atzinis, ka ideja par starptautisku kārtību, kas balstīta uz kopīgiem noteikumiem un sakārtotu globālo struktūru šobrīd ir vāji uzturama, jo

sāncensība starp pasaules lielvarām izpaužas arvien spilgtāk.² Arī ANO ģenerālsēkretārs 2005. gadā vērsa uzmanību uz vienprātības trūkumu jautājumā par to, kad un kā var lietot spēku starptautiskā miera un drošības aizsardzībai. Viņš norādīja, ka pēdējos gados valstu starpā rodas būtiskas nesaskaņas jautājumā, vai valstīm ir tiesības uz apsteidzošo spēka lietošanu paš aizsardzībai no neizbēgamiem draudiem, kā arī vai tām ir tiesības preventīvai militāra spēka lietošanai paš aizsardzībai no potenciāliem vai attālinātiem draudiem.³ Pēc 2001. gada 11. septembra teroristiskajiem uzbrukumiem atsevišķas valstis (piemēram, ASV, Apvienotā Karaliste, Austrālija, Japāna) sāka aktīvi atklāti atbalstīt iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas iespējas.

Tādējādi, ievērojot tiesību pozitīvistu piedāvātās sašaurinātās interpretācijas nepilnības un pētnieku vidū pastāvošo viedokļu daudzveidību, valstis atšķirīgi un brīvi tulko ANO Statūtu 51. pantu, kas savukārt rada lielākus draudus starptautiskajam mieram un drošībai nekā mūsdienās neizbēgamā atkāpšanās no tradicionālās sašaurinātās ANO Statūtu 51. panta interpretācijas. Promocijas darbā tiek izskatīts spēka lietošanas jautājums, ievērojot starptautiskās dzīves mūsdienu objektīvo realitāti un attīstību un zinātniskajā literatūrā valdošos daudzveidīgos un pretrunīgos viedokļus. Promocijas darbā tiek noskaidrota iepriekšējās paš aizsardzības doktrīnas atbilstības pakāpe starptautiskajām tiesībām, kas ļauj sniegt tai adekvātu novērtējumu un priekšlikumus iespējamiem uzlabojumiem starptautiskajā regulējumā.

Aizsardzības ministrijas sagatavotajam informatīvā ziņojuma projektam “Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā” pievienoti pētījumu centra SKDS 2017. gadā veiktās Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti, no kuriem izriet, ka 30% no aptaujātajiem cilvēkiem ir domājuši par savu iespējamo rīcību bruņota uzbrukuma gadījumā Latvijai; 3% no tiem pat ir veikuši vismaz dažus sagatavošanas darbus. Savukārt 66% no visiem aptaujātajiem par bruņota iebrukuma iespēju Latvijā vēl nav domājuši.⁴ No šīm atbildēm var secināt, ka sabiedrībai rūp citas valsts iespējamā agresija kā valsts apdraudējums. Kaut gan pašreiz no Latvijas politikas plānošanas dokumentiem skaidri izriet tradicionālās sašaurinātās ANO Statūtu 51. panta interpretācijas atbalstīšana, saskaņā ar kuru valsts ir tiesīga izmantot

² Minhenes drošības konferences vadītājs: Eiropai ir jā sagatavojas bruņošanās sacensībai. 15.02.2019. TVNET/DIENA. Iegūts no: <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/eiropa/minhenes-drosibas-konferences-vaditajs-eiropai-ir-jasagatavojas-brunosanas-sacensibai-14214467> [sk. 22.05.2019.].

³ Report of the Secretary – General. In larger freedom: towards development, security and human rights. 21.03.2005. General Assembly. A/59/2005, §122, 124. Available from: <http://undocs.org/A/59/2005> [viewed 18.06.2016.].

⁴ Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas informatīvā ziņojuma projekts: Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā. Izsludināts 23.08.2018. valsts sekretāru sanāksmē (VSS-846), 10. Iegūts no: [http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2017-10-06&dateTo=2018-10-06&text=Par+visaptve ro%C5%A1as+valsts+&org=0&area=0&type=0](http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2017-10-06&dateTo=2018-10-06&text=Par+visaptve+ro%C5%A1as+valsts+&org=0&area=0&type=0) [sk. 25.08.2018.].

militāru spēku pašaizsardzībai tikai pēc tam, kad tā būs cietusi no faktiska uzbrukuma, nacionālajos normatīvajos aktos izmantotie formulējumi nav tik viennozīmīgi un nepieciešamības gadījumā var tikt tulkoti citādāk.

Darba aktualitāti pamato arī tas, ka līdz šim promocijas darba tēma nacionālajā literatūrā nav tikusi plaši atspoguļota. Šajā darbā pētnieku viedokļi par iepriekšējās pašaizsardzības tiesību izmantošanas tiesiskumu un atsevišķi valstu iepriekšējās pašaizsardzības izmantošanas gadījumi tiek aplūkoti laika posmā no 1945. gada līdz 2018. gada septembrim, lielāku uzmanību pievēršot pēdējiem divdesmit gadiem.

Ievērojot iepriekšējās pašaizsardzības koncepciju atbalstošo pētnieku un valstu skaita palielināšanos autore prognozē ANO darba grupas izveidošanu šī jautājuma izskatīšanai un risinājumu rašanai, jo daudzveidīgās pieejas rada lielākus draudus starptautiskajam mieram un drošībai nekā pašaizsardzības tiesību izmantošanu skaidrojoša un patvaļīgu šīs tiesības izmantošanu ierobežojoša dokumenta pieņemšana. Tā kā neviena valsts, tajā skaitā arī Latvija, neeksistē atsevišķi un izolēti no visas pasaules, daudzveidīgu pieeju pastāvēšana rada apdraudējumu nacionālai drošībai. Promocijas darbam ir praktiska nozīme tālākā valstu rīcības, kas pamatota ar iepriekšējās pašaizsardzības tiesību izmantošanu, analīzē un nacionālās nostājas formulēšanā. Promocijas darbs var būt arī pamats turpmākai spēka lietošanas regulējuma attīstībai nacionālā un starptautiskā līmenī, jo autore gan izsaka priekšlikumus nacionālajā normatīvajā regulējumā konstatēto nepilnību novēršanai un tā pilnveidošanai, ievērojot prognozējamās izmaiņas starptautiskajā regulējumā, gan piedāvā ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projektu konstatēto problēmu risināšanai. Autore piedāvā arī ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projektu konstatētās Ģenerālās asamblejas 1974. gada rezolūcijas Nr. 3314 "Agresijas definīcija" nepilnības, kuru raksturo pašreiz Ukrainā notiekošais bruņotais konflikts, novēršanai. Promocijas darbs vienlaikus dot iespēju jebkuram tā lasītājam labāk izprast valsts iepriekšējās pašaizsardzības būtību, tās pozitīvos un negatīvos aspektus.

Pētījuma novitāte izpaužas gan daudzu pētnieku atšķirīgo viedokļu un priekšlikumu apkopšanā, padziļinātā izpētē un vispusīgā analīzē, ievērojot dabiskās un tiesību pozitīvistu skolas sāncensību, gan valstu atšķirīgās prakses izvērtēšanā, kas kopumā dod iespēju rast mūsdienu apstākļiem atbilstošus ieteikumus un sniegt to juridisko pamatojumu. Līdz šim Latvijā jautājums ir pētīts maz, nepamatoti nepievēršot tam atbilstošu uzmanību, jo mūsdienās situācija ir būtiski mainījiesies salīdzinājumā ar 1945. gadu, kad tapa ANO Statūti. Rodas jauni apdraudējumi, kas pamato nepieciešamību pārskatīt tradicionālo ANO Statūtu normu saturu izpratni.

Novitāte izpaužas arī ierosinātajos konstatēto problēmu risinājumos ANO Ģenerālās asamblejas rezolūciju veidā, piedāvājot to projektu saturu, kas līdz šim Latvijā nav ticis darīts.

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Promocijas darba mērķis ir, pētot un analizējot valsts paš aizsardzību no citas valsts bruņota uzbrukuma un ar šo tiesību izmantošanu pamatotā preventīvā kara daudzveidīgo un pretrunīgo teoriju (zinātniskajā literatūrā izteikto atziņu) un praksi, formulēt priekšnosacījumus, kas dotu valstij tiesības izmantot spēku paš aizsardzībai, kā arī izstrādāt ieteikumus konstatēto nepilnību novēršanai starptautiskā un nacionālā līmeņa regulējumā.

Šī mērķa sasniegšanai ir izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Sniegt ieskatu kara kā sociālā fenomena saturā un kara jēdziena lietošanā nacionālajā regulējumā.

2. Skaidrot spēka lietošanas principa tiesiskā regulējuma būtību.

3. Aplūkot valsts paš aizsardzības tiesību no citas valsts uzbrukuma tiesiskā regulējuma vēsturisko attīstību, analizējot to būtību, tiesību doktrīnās paustos atšķirīgos un pretrunīgos viedokļus un praktiskās piemērošanas gadījumus.

4. Izpētīt ar paš aizsardzības tiesību izmantošanu pamatoto preventīvās paš aizsardzības (preventīvā kara) un apsteidzošās paš aizsardzības vēsturisko attīstību, analizējot to būtību un praktiskās piemērošanas gadījumus.

5. Veikt iepriekšējās paš aizsardzības un agresijas salīdzinošo apskatu.

6. Formulēt priekšnosacījumus tiesiskai paš aizsardzības izmantošanai un piedāvāt risinājumus izpētes laikā identificētiem problēm jautājumiem.

Pētījuma objekts ir bruņota spēka izmantošana paš aizsardzībai starptautiskajās publiskajās attiecībās starp valstīm.

Pētījuma priekšmets – preventīvā kara koncepcijas pamatošanai izmantotais starptautiskais tiesiskais regulējums.

Pētījumā izvirzītie jautājumi

1. Kādos gadījumos preventīvā kara koncepcija ir atzīstama par tiesisku valstu savstarpējās attiecībās?

2. Kādi ir mūsdienu situācijai atbilstoši tiesiskās paš aizsardzības izmantošanas priekšnosacījumi?

Izmantoto metožu raksturojums

Promocijas darbā tika izmantotas vispārējās zinātniskās pētījuma metodes (vēsturiskā metode, analītiskā metode, salīdzinošā metode, induktīvā un deduktīvā metode) un tiesību normu tulkošanas (interpretācijas) metodes (gramatiskā (filoloģiskā), vēsturiskā, sistēmiskā un teleoloģiskā (jēgas un mērķa) metode).

Vēsturiskā metode tika izmantota, lai izprastu pētāmās tēmas attīstības dinamiku vēsturiskā aspektā. Padziļināti izpētīta literatūra par apskatāmo jautājumu ar tā vēsturiskās attīstības analīzi.

Analītiskā metode tika izmantota, pētot spēka lietošanas, pašaizsardzības tiesību un ar to saistītā preventīvā kara tiesisko dabu un piemērošanas praksi. Analītiskā metode ir izteikto secinājumu, vērtējumu un priekšlikumu pamatā.

Salīdzinošā metode tika izmantota, pētot pretrunīgos zinātniskos viedokļus un valstu praksi. To salīdzināšanas un kritiskās analīzes rezultātā, ievērojot pētījuma mērķi, tika piedāvāti kompromisa risinājumi.

Induktīvā un deduktīvā metode tika izmantota, lai pētītu procesu būtību visos zinātniskās izpētes līmeņos un secīgi virzītu pētījumu uz tajā izvirzītā mērķa sasniegšanu. Induktīvās metodes izmantošanas procesā tika noskaidroti gan iespējamie situāciju modeļi, gan konkrēti iepriekšējās pašaizsardzības gadījumi, to novērtējums no starptautiskās sabiedrības un pētnieku puses. To apkopošanas rezultātā radīti vispārīgi atzinumi par spēka lietošanas pašaizsardzībai tiesiskuma priekšnosacījumiem. Deduktīvās metodes izmantošanas procesā no vispārinājumiem un teorētiskajām atziņām tika izdarīti individuāla rakstura slēdzieni.

Analizējot ANO Statūtu 51. pantu, tika izmantotas arī tādas tiesību normu tulkošanas metodes (interpretācijas metodes) kā gramatiskā, vēsturiskā, teleoloģiskā un sistēmiskā. Ar gramatiskās (filoloģiskās) interpretācijas metodes palīdzību tika noskaidrota ANO Statūtu 51. panta jēga no valodnieciskā viedokļa, vērtējot tā autentiskās angļu, franču un krievu versijas, kā arī ievērojot tā tulkojumu latviešu valodā. Ar vēsturiskās metodes palīdzību tika noskaidroti ANO Statūtu autoru mērķi, kurus tie vēlējās sasniegt projekta izstrādes laikā.

Promocijas darbā tika vērtēta paražu tiesību nozīme valsts pašaizsardzības tiesību izmantošanā mūsdienās un ar sistēmiskās metodes palīdzību tika noskaidrota ANO Statūtu 51. pantā minēto pašaizsardzības tiesību būtība saistībā ar paražu tiesībās pastāvošiem noteikumiem un ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā iekļauto vispārējo spēka vai to draudu lietošanas aizliegumu. Savukārt ar teleoloģisko (jēgas un mērķa) interpretācijas metodi tika noskaidrota tiesību normas jēga, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi (valsts

pastāvēšana), kas ar ANO Statūtu 51. pantu ir jāsasniedz. Ievērojot šī panta mērķi, tiek izvirzīti priekšlikumi konstatēto problēmjaudājumu risināšanai.

Literatūras un tiesību avotu apskats

Pētījumi par promocijas darba jautājumu līdz šim netika plaši atspoguļoti mūsdienu Latvijas pētnieku publikācijās. Ar promocijas darbā izvirzīto jautājumu saistītās problēmas apskatīja profesore I. Ziemele⁵ un M. Lejnicks, E. Broks un I. Tralmaka⁶ “Jurista Vārdā” publicētajos rakstos. ANO Statūtu 51. panta satura interpretāciju paš aizsardzības jautājuma kontekstā savā grāmatā apskatīja profesors J. Bojārs⁷.

Promocijas darbā izmantoti tādu ārvalstu pētnieku darbi kā F. Džesepa (*P. Jessup*), J. Braunlija (*I. Brownlie*), J. Dinšteina (*Y. Dinstein*), E. Davida (*Э. Давид*), R. Kolba (*R. Kolb*), B. Sima (*B. Simma*), A. Randelzhofera (*A. Randelzhofer*), A. Kasezes (*A. Cassese*), K. Tomušcāta (*C. Tomuschat*), K. Greja (*C. Gray*), M. Šova (*M. Shaw*), N. Lubela (*N. Lubell*), O. Čāčtera (*O. Schachter*), D. Grina (*J. Green*), M. Njutona (*M. Newton*), M. Ndulo (*M. Ndulo*), K. Grinvuda (*C. Greenwood*), Š. Merfija (*S. Murphy*), M. Glenona (*M. Glennon*), D. Kamerhofera (*J. Kammerhofer*), S. Aleksandrova (*S. Alexandrov*), D. Ohlina (*J. Ohlin*), M. Aldera (*M. Alder*), P. Malančuka (*P. Malanczuk*), D. Mursvika (*D. Murswiek*), M. Makdugala (*M. McDougal*), K. Mulera (*K. Mueller*), A. Sofaera (*A. Sofaer*), V. Tafta (*W. Taft*), E. K. Arenda (*A. C. Arend*), M. Biduna (*M. Bydoon*) un G. Alona (*G. Al-Own*), R. Vairinena (*R. Vayrynen*) u. c. autoru darbi.

Promocijas darbā izmantoti ANO Statūti, konvencijas, Drošības padomes un Ģenerālās asamblejas rezolūcijas, ģenerālā sekretāra un speciālo darba grupu ziņojumi, ANO Starptautiskās tiesas spriedumi un konsultatīvie slēdzieni, Līgums par Eiropas Savienību (Lisabonas līgums), ASV politikas plānošanas dokumenti, kā arī nacionālā līmeņa politikas plānošanas dokumenti un normatīvie akti.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Promocijas darba pamattēzes ir izklāstītas zinātniskās publikācijās par pētāmo tēmu un aprobētas zinātniskās konferencēs.

⁵ Ziemele, I. 01.04.2003. Irākas krīze. Vai izaicinājums starptautiski tiesiskajai kārtībai. *Jurista vārds*, Nr.13 (271). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk.10.07.2018.].

⁶ Lejnicks, M., Broks, E. un Tralmaka, I. 11.03.2014. Krievijas iebrukums Ukrainā: starptautisko tiesību aspekti. *Jurista vārds*, Nr.10 (812). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].

⁷ Bojārs, J. 2007. *Starptautiskās publiskās tiesības* III. Rīga: Zvaigzne ABC, 140-145.

Promocijas darba autore piedalījās ar **mutiskiem referātiem šādās starptautiskās zinātniskajās konferencēs:**

1. 2014. gada 26.–28. novembrī dalība Rīgas Stradiņa universitātes 5. starptautiskajā starpnozaru zinātniskajā konferencē “*Society, Health, Welfare*” ar referātu “*War and society*”.

2. 2015. gada 25. martā dalība Rīgas Stradiņa universitātes starptautiskajā studentu konferencē “*Health and Social Sciences 2015*” ar referātu “*Measures of prevention of threat to the peace*”. Referāts ieņēma trešo vietu konferences referātu konkursā.

3. 2015. gada 3.–5. septembrī dalība starptautiskajā juridiskajā konferencē “*Critical Legal Conference 2015 “Law, Space and the Political”*” Vroclavā Polijā ar referātu “*Preemptive and preventive self-defense*”.

4. 2015. gada 11. decembrī dalība Baltijas Starptautiskās akadēmijas, Rīgas Stradiņa universitātes, Daugavpils Universitātes un Sedelces Dabaszinātņu un humanitāro zinātņu universitātes (*Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach*) rīkotajā IV starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē “*Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues*” ar referātu “Preventīvā kara nošķiršana no agresijas: tiesiskās problēmas”.

5. 2016. gada 22. aprīlī dalība Latvijas Zinātņu akadēmijas starptautiskajā konferencē “*25 Years of renewed Latvia, Lithuania and Estonia: Experience of the Baltic States in Europe*” ar referātu “*Anticipatory War and UN Charter Article 51*”.

6. 2016. gada 23.–25. novembrī dalība Rīgas Stradiņa universitātes 6. starptautiskajā starpnozaru zinātniskajā konferencē “*Society. Health. Welfare*” ar referātu “*Conditions for the Lawful Exercise of the Right of Self-defence in International Law*”.

7. 2017. gada 6.–7. aprīlī dalība Daugavpils Universitātes 59. starptautiskajā zinātniskajā konferencē ar referātu “*Legal framework of the use of armed force in international law*”.

8. 2017. gada 8. decembrī dalība Baltijas Starptautiskās akadēmijas, Rīgas Stradiņa universitātes, Daugavpils Universitātes un Sedelces Dabaszinātņu un humanitāro zinātņu universitātes (*Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach*) rīkotajā VI starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē “*Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues*” ar referātu “Valstu tiesību uz paš aizsardzību robežas starptautiskajās tiesībās”.

9. 2018. gada 20.–12. oktobrī dalība Rīgas Stradiņa universitātes 7. starptautiskajā starpnozaru konferencē “*Society. Health. Welfare*” ar referātu “*The legal commencement of an armed attack*”.

10. 2018. gada 7. decembrī dalība Baltijas Starptautiskās akadēmijas, Rīgas Stradiņa universitātes, Daugavpils Universitātes un Sedelces Dabaszinātņu un humanitāro zinātņu universitātes (*Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach*) rīkotajā VII starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē “*Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues*” ar referātu “Valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums”.

Promocijas darba autore ir sagatavojusi šādas **tēzes starptautisko konferenču tēžu krājumos:**

1. “Upeniece V. 2015. Preemptive and preventive self-defense. In: *Critical Legal Conference 2015 “Law, Space and the Political” University of Wroclaw, Poland – 3-5 September 2015. Book of Streams and Abstracts.* Uniwersytet Wroclawski, 51.

2. Upeniece V. 2015. Measures of prevention of threat to the peace. In: Riga Stradiņš University International Student Conference “Health and Social Sciences” 2015. Abstracts of Social Sciences. Riga: Rīgas Stradiņa universitāte, 31.–33. Available from: https://isc.rsu.lv/uploads/past-conf/2015/social-abstr_acts-2015.pdf (ISBN 978-9934-8516-3-6).

Promocijas darba autore ir sagatavojusi šādas **publikācijas starptautiskos zinātniskos izdevumos:**

1. Upeniece V. 2016. War and society. In: 5th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.”. Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (included in the database: SHS Web of Conferences 30), 00009, 1.–5. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2016/09/shsconf_shw2016_00009/shsconf_shw2016_00009.html

2. Upeniece V. 2016. Preventīvā kara nošķiršana no agresijas: tiesiskās problēmas. No: Zinātnisko rakstu krājums pēc IV starptautiskās zinātniski praktiskās konferences “Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski-politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas”. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 258.–263. ISBN 978-9984-47-108-2. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/konf11122015.pdf>

3. Upeniece V. 2016. Anticipatory War and the UN Charter article 51. In: 25 Years of renewed Latvia, Lithuania and Estonia: Experience of the Baltic States in Europe. Materials of International Scientific Conference. Riga: Latvian Academy of Science, Baltic Center for strategic Studies, 163.–170. ISBN 978-9934-8515-4-4.

4. Upeniece V. 2017. Legal framework of the use of force in international law. No: Daugavpils Universitātes 59. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājuma B. daļa "Sociālās zinātnes". Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 106.–113., ISSN 2500-9842, ISSN 2500-9869, ISBN 978-9984-14-833-5, (included in the database: EBSCOhost). Iegūts no: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-833-5_59_konf_kraj_B_Soc%20zin.pdf

5. Upeniece V. 2017. Nacionālās paš aizsardzības robežas starptautiskajās tiesībās. No: Zinātnisko rakstu krājums pēc VI starptautiskās zinātniski praktiskās konferences "Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski-politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas". Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 362.–368., ISBN 978-9984-47-155-6. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2017/sbornik08122017.pdf>

6. Upeniece V. 2018. Conditions for the lawful exercise of the right of self-defence in international law. In: 6th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare", Parc d'activités de Courtabœuf: EDP Sciences (included in the database: SHS Web of Conferences 40), 01008, 1.–7. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2018/01/shsconf_shw2018_01008/shsconf_shw2018_01008.html

7. Upeniece V. 2019. Valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums. No: Zinātnisko rakstu krājums pēc VII starptautiskās zinātniski praktiskās konferences "Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas". Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 365.–369., ISBN 978-9984-47-162-4. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/konf07122018.pdf>

8. Upeniece V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. 2019. gada jūlijā pieņemts publicēšanai Rīgas Stradiņa universitātes rīkotās konferences rakstu krājumā "7th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare"", Parc d'activités de Courtabœuf: EDP Sciences (included in the database: SHS Web of Conferences), 1.–7.

Atsevišķi secinājumi tika aprobēti autores Rīgas Stradiņa universitātes 2015./2016. akadēmiskā gada rudens semestrī III studiju gada studentiem novadītā lekciju kursa "Starptautiskās humanitārās tiesības" un tā semināru ietvaros, 2015. gada 12. maijā nolasot lekciju "Latvijas Republikas valsts iekārta un institūcijas" Nacionālo bruņoto spēku Instruktoru skolas "Augstākā instruktora kursa" kursantiem, kā arī recenzējot Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes maģistra studiju programmas "Tiesību zinātne" ietvaros V. Silajevas 2016. gadā sagatavoto maģistra darbu "Hibrīdkara teorētiskie un praktiskie aspekti", R. Garā

sagatavoto maģistra darbu “Tiesības uz paš aizsardzību starptautiskajās publiskajās tiesībās” un 2018. gadā vadot M. Akermana bakalaura darbu “Ofensīvo kiberoperāciju pielīdzināšana karadarbībai”, 2019. gadā vadot L. Ozolas maģistra darbu “Latvijas valsts apdraudējuma pārvarēšanas tiesiskā regulējuma pietiekamība” un A. Andrukoviča maģistra darbu “Valstu spēka lietošanas priekšnosacījumi starptautiskajās tiesībās”.

Dalība citos pētniecības pasākumos ar promocijas darbu saistītos jautājumos

Promocijas darba autore piedalījās 2016. gada 15. aprīļa seminārā “Kā publicēties augstas ietekmes recenzētos zinātniskos izdevumos?” Rīgas Stradiņa universitātē. Laika posmā no 2016. gada 26. oktobra līdz 3. novembrim darba autore apmeklēja lekcijas un piedalījās semināros Tartu (Igaunijā) Baltijas Aizsardzības koledžā Starptautisko tiesību kursa ietvaros.

1. KARA JĒDZIENS UN TĀ IZMANTOŠANA NACIONĀLAJĀ REGULĒJUMĀ

Senā Grieķija un Roma vēroja karu kā dabisku dzīves faktu – nožēlojamu, bet neizbēgamu. Vēsturiski karš tiek izskaidrots ar sabiedrības un indivīdu savtības palielināšanos, kā rezultātā karš kļūst par dabiskām indivīda un sabiedrības mantrausīgas apetītes sekām. Kara stāvoklis vai potenciālais karš kļūst par dabisku parādību indivīdiem un sabiedrībai, ja nav suverēnās varas, kas atturētu šīs pretrunīgas apetītes. Dabiskajās tiesībās (pašsaglabāšanās) morāle uzliek indivīdam un sabiedrībai par pienākumu vēlēt mieru un saprāts nosaka līdzekļus, kā izvairīties no kara – nodot savas brīvības suverēnai varai organizētā sabiedrībā, kas garantēs sabiedrības pastāvēšanu, savukārt reģionālās sabiedrības nodod savas brīvības starptautiskajai varai, kas garantē to pastāvēšanu.⁸

IV gadsimtā pirms mūsu ēras Aristotelis darbā “Politika” runāja par karu saistībā ar izglītības nozīmi pareizi pārvaldītā pilsētā. Viņš kritizēja spartiešu nostāju apmācīt savus pilsoņus primāri karošanas mērķim, jo šāda politika zaudē savu mērķi uzreiz pēc kaimiņu nokļūšanas spartiešu varā vai izkļūšanas no tās. Viņaprāt, teorētiski likumdevējam būtu jātiecas nevis atklāti iegūt virskundzību pār cilvēkiem, bet atzīt kā vērtību brīvo cilvēku vadīšanu. Pēc Aristoteļa domām, pilsētvalsts, kas apmāca savus pilsoņus pārvaldīt kaimiņus, nerada laimīgu sabiedrību. Principi, kas ir atzīti no tautu puses, tiek atzīti par labiem arī indivīdiem. Tādēļ likumdevējam primāri jānodrošina miers un jānodrošina kultūras attīstība. Viņš atšķirībā no citiem tā laika filozofiem centās ierobežot kara mērķus, norādot, ka militārai apmācībai ir trīs galvenie uzdevumi.

1. Aizsargāt savu pilsētvalsti no pakļaušanās citiem.
2. Iegūt vai uzturēt savas pilsētvalsts vadošo lomu pār citām pilsētvalstīm ar mērķi sniegt tām labumu, bet ne pārvaldīt tās.
3. Pārvaldīt tos, kas paši nespēj nodrošināt savu pārvaldību.⁹

Pirmais uzdevums ir tieši saistīts ar kara attaisnošanu paš aizsardzībai. Otrais uzdevums visdrīzāk tika attiecināts uz citām grieķu pilsētvalstīm, kas bija no konkrēta subjekta puses atzītas par kultūras ziņā zemāk attīstītām. Mūsdienās tas nav atzīstams par attaisnojumu kara izraisīšanai, tāpat kā trešais uzdevums, kas balstījās uz Aristoteļa pārliecību, ka citas tautības atšķirībā no grieķiem pēc dabas nav spējīgas sevi pārvaldīt.¹⁰

⁸ Regan, R. J. 2013, *Just War Principles and Cases*. The Catholic University of American Press, Second edition, 3.

⁹ *Ibid.*, 14.–5.

¹⁰ *Ibid.*, 15.

Cicerons I gadsimtā pirms mūsu ēras savukārt norādīja, ka taisnīgs karš ir tikai gadījumā, ja tā mērķis ir sodīt vai atbaidīt ienaidnieku, un vienīgais attaisnojums karam ir vēlme dzīvot mierā neskartiem. Kristietības uzvara Romas impērijā lika izšķirties starp reliģijas noliedzošo nostāju pret nāvējoša spēka lietošanu un apzināšanos, ka pilnīga atteikšanās no spēka lietošanas var radīt negatīvas sekas sabiedrībai. Augustīns IV gadsimtā izstrādāja teorijas pamatus, kas papildināja kristiešu likumus ar trūkstošo morāles teorijas posmu par karu, norādot, ka, kaut gan mīlestības likums aizliedz kristiešiem nogalināt vai ievainot citus, tomēr šis likums uzliek tiem par pienākumu sniegt palīdzību citiem un tādējādi attaisno tāda spēka lietošanu, kas rada kaitējumu ļaundariem. Tādēļ pienākums lietot spēku, lai palīdzētu citiem, pēc Augustīna domām, ir saistošs gan varas institūcijām, gan indivīdiem, jo pretinieka netaisnīgums rada pienākumu uzsākt karu. Tomēr, izpildot šādu pienākumu, kristīgās valsts vīriem un karavīriem bija pienākums mīlēt pretinieku, kuram tie bija spiesti pretoties.¹¹

XIII gadsimtā Akvīnas Toms (*Thomas Aquinas*) attīstīja Augustīna teoriju līdz secinājumam, ka proporcionālo spēku, arī nāvējošo, var lietot ne tikai citu kristiešu aizstāvēšanai, bet arī paš aizsardzībai. Viņš norādīja trīs nosacījumus kara uzsākšanai.

1. Tiesiskais, kad valdošā vara pieņem lēmumu par karu.
2. Karš var tikt uzsākts tikai, lai sasniegtu taisnīgus mērķus.
3. Valstsvīri drīkst uzsākt karu tikai taisnīga mērķa dēļ.¹²

XVI un XVII gadsimtā teoloģijas filozofi F. Vitoria (*Francisco de Vitoria*) un F. Suarezs (*Francisco Suárez*) papildināja Akvīnas Toma piedāvāto kara uzsākšanas nosacījumu sarakstu ar šādiem nosacījumiem.

1. Kara ļaunumam, it sevišķi cilvēku nāvei, jābūt proporcionālam ar kara palīdzību novērstai vai izlabotai netaisnībai.
2. Nav iespējams labot situāciju pozitīvā virzienā, izmantojot mierīgus netaisnības novēršanas līdzekļus.
3. Taisnīgam karam jābalstās uz saprātīgu cerību uzvarēt.¹³

Šie nosacījumi (proporcionalitātes principa un prasības risināt strīdu sākotnēji ar mierīgiem līdzekļiem ievērošana) joprojām nav zaudējuši savu aktualitāti.

XX gadsimtā Nirnbergas tribunāls norādīja, ka pirms piemērojamo likumu noteikšanas ir nepieciešams konstatēt rīcību, kas veido noziegumu. Tribunāls uzskatīja par nepieciešamu sniegt īsus apsvērumus par kara dabu un tā raksturīgām pazīmēm. Tajā pašā laikā tribunāls neizvirzīja mērķi sniegt visaptverošu definīciju, norādot, ka ir pietiekami pateikt, ka karš ir

¹¹ Regan, R. J. 2013, *Just War Principles and Cases*. The Catholic University of American Press, Second edition, 16.–17.

¹² *Ibid.*, 17.–18.

¹³ *Ibid.*, 17.–18.

vienas valsts vai politiskās organizācijas izdarīta vardarbība pret citu. Citiem vārdiem sakot, karš ir politikas īstenošana, izmantojot vardarbību. Kari ir strīdi, kas saistīti ar spēka lietošanu politisko vienību starpā, bet politiku, kas izraisa karus, veido cilvēki. Tribunāls vērsa uzmanību, ka iepriekš teiktais ir attiecināms gan uz taisnīgu, gan uz netaisnīgu karu, uz agresīva un tādēļ noziedzīga kara izraisīšanu un uz aizstāvēšanas un tādēļ leģitīmo karu pret agresiju. Tribunāls uzsvēra, ka karadarbība jebkurā gadījumā ir iepriekš noteiktās politikas piemērošana. Tādējādi no tribunāla secinājumiem izriet, ka kara tiesiskā vai prettiesiskā daba ir atkarīga no faktoriem, kas noteica tā sākšanu, proti, no nodoma un mērķa.¹⁴

Mūsdienās vārds “karš” bieži tiek izmantots gan plašsaziņas līdzekļos, gan politiskos paziņojumos un tam tiek piešķirta daudzveidīga nozīme. Ar karu tiek saprasts bruņota konflikta stāvoklis starp politiskām grupām, kurā tiek izmantots militārs spēks. Parasti kara definīcija neietver norādes uz bruņotā konflikta mērogiem, jo kari var būtiski atšķirties gan ilguma, gan ietverta teritoriju, gan upuru skaita ziņā. Tāpat definīcija neietver norādes uz konfliktā iesaistīto pušu simetriju, jo arī asimetriski kari, kuru galējā forma ir vienas politiskās grupas kontrolēta militārā spēka vēršana pret citu politisku grupu, kuras rīcībā nav militāra spēka, ir kara socioloģijas interešu objekts.¹⁵

Arvien biežāk tiek runāts par “karu pret terorismu”, “karu pret narkotikām”, “karu ar datorpirātismu”, “asimetrisko karu”, “kiberkaru” un citiem kariem. Kopumā rietumvalstīs karš tiek vērtēts kā negatīva parādība, kas sagrauj un būtiski izmaina atsevišķu cilvēku un sabiedrības mierīgu dzīvi kopumā.

Pastāv atšķirīgi viedokļi par kara ietekmi uz sabiedrības dzīvi. Ir viedoklis, ka karš labi stimulē ekonomisko izaugsmi, jo kara laika mobilizācija neizbēgami veicina tehnoloģiju attīstību. Otrais pasaules karš izraisīja darbavietu skaita palielināšanos un to pēkšņu pieejamību sabiedrības grupām, kurām iepriekš vēsturiski tās nebija pieejamas (piemēram, darba tirgū aktīvas kļuva sievietes un invalīdi).¹⁶ No otras puses, karš ierobežo citu jomu ekonomisko attīstību, jo pazeminās darbaspējīgo iedzīvotāju skaits, un visas spējas, kas iepriekš kalpoja produkcijas ražošanai miera laikā, tiek pievērstas militārajām vajadzībām. Demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās ir saistīta gan ar cilvēku bojāeju tiešas dalības karadarbībā rezultātā, gan kara izraisīto slimību, epidēmiju, bada dēļ.¹⁷ Pārtikas trūkums var radīt cenu palielināšanos

¹⁴ Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 85.–86. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

¹⁵ Nacionālā enciklopēdija. Kara socioloģija. Iegūts no: <https://enciklopedija.lv/skirklis/3381> [sk. 10.26.2019.].

¹⁶ Upeniece, V. 2016. War and society. “5th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””. Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (SHS Web of Conferences 30), 00009, 1. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2016/09/shsconf_shw2016_00009.pdf [viewed 14.08.2018.].

¹⁷ Ausenda, G. 2002. *Effects of War on Society*. San Marino (R.S.M.): Center for Interdisciplinary Research on Social Stress, 252–255.

un tieši ietekmēt bērnu veselību. Savukārt bērnībā pārdzīvotais bads var būtiski ietekmēt cilvēka veselības stāvokli turpmāk.¹⁸

Valstiskā līmenī vispārējā mobilizācija var novest līdz lielākai varas centralizācijai un spēka struktūru lomas un ietekmes palielināšanai.¹⁹ Vienlaikus karš var izraisīt bēgļu pārceļšanos uz kaimiņvalstīm, kam šīs kaimiņvalstis parasti nav gatavas.

Atbilstoši veiktajiem zinātniskajiem pētījumiem sabiedrībā pēc kara palielinās slepkavību skaits.²⁰ Par vienu no šo seku iemesliem tiek uzskatīta kara veterānu atgriešanās sabiedrībā un viņu nespēja pielāgoties mierīgai dzīvei, pārstājot veikt vardarbīgus aktus. Nesenie pētījumi liecina, ka personas, kas ir pārdzīvojušas palielināta stresa situācijas, vairāk ir pakļautas alkoholismam.²¹

Tiek plaši diskutēts par iespējamiem kara novēršanas līdzekļiem. Par efektīvu līdzekli tiek atzīta diplomātiskā, ekonomiskā, informatīvā un militārā rakstura iedarbība. Piemēram, KF kara doktrīnas Vispārējās daļas 5. punktā uzsvērts, ka KF izmanto militāros līdzekļus valsts nacionālo interešu un tās sabiedroto aizsardzībai tikai pēc iespēju izsmelšanas izmantot politiskos, diplomātiskos, tiesiskos, ekonomiskos, informatīvos un citus nevardarbīga rakstura instrumentus.²² Latvijas Valsts aizsardzības koncepcijā uzsvērts, ka pretinieka atturēšanai no nodoma uzbrukt izmanto informatīvos, ekonomiskos, politiskos un militāros līdzekļus.²³ Jāatzīmē, ka šo līdzekļu vienlaicīga izmantošana var veicināt labāka rezultāta sasniegšanu nekā gadījumā, ja tie būtu izmantoti atsevišķi. Diplomātiskās darbības tiek uzskatītas par svarīgāko konflikta noregulēšanas līdzekli, kas var palīdzēt efektīvi izvairīties no kara. Diplomātiskie līdzekļi var būt pastiprināti ar ekonomiskajiem līdzekļiem, piemēram, pamudinājumu un sankciju kombināciju. Militārie un informatīvie līdzekļi arī var pastiprināt diplomātiskos centienus atrisināt jautājumu mierīgā ceļā, ja tos izmanto, lai aizkavētu pretinieku no nevēlamo darbību veikšanas, piemēram, informācijas publiskošana plašsaziņas līdzekļos par bruņoto spēku sagatavošanu ātrai atbildes akcijai vai bruņoto spēku spēju izrādīšana, kas uzskatāmi

¹⁸ Upeniece, V. 2016. War and society. "5th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare."". Parc d'activités de Courtabœuf: EDP Sciences (SHS Web of Conferences 30), 00009, 1. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2016/09/shsconf_shw2016_00009.pdf [viewed 14.08.2018.]; Mental Health: strengthening our response. 30.03.2018. World Health Organization. Available from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response> [viewed 14.08.2018.]

¹⁹ Ausenda, G. 2002. *Effects of War on Society*. San Marino (R.S.M.): Center for Interdisciplinary Research on Social Stress, 252 –255.

²⁰ *Ibid.*, 212.

²¹ Jones, E. and Fear, N. T. April 2011. Alcohol use and misuse within the military: A review: *International Review of Psychiatry*, ISSN: 1369-1627, 23(2), 166. Available at: https://www.researchgate.net/publication/51077971_Alcohol_use_and_misuse_within_the_military_A_review [viewed 14.02.2016.].

²² 30.12.2014. Военная доктрина Российской Федерации. Российская Газета RG.RU. Доступно: <https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html> [см. 16.06.2018.].

²³ 17.06.2016. Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 117.

parāda militāros spēkus un šādā veidā nodod ziņu par valsts gatavību nodarīt pretiniekam nopietnus zaudējumus gadījumā, ja radīsies nepieciešamība lietot spēku.²⁴

Šāda militāra un informatīva rakstura līdzekļu mijiedarbība ir aktualizējusies XXI gadsimtā. Plašsaziņas līdzekļos tiek publiskota informācija par *NATO* dalībvalstu palīdzību drošības stiprināšanai Baltijas reģionā²⁵ un Krievijas rīkotajām militārajām mācībām²⁶. Plaši tika atspoguļotas no 2018. gada 20. augusta līdz 2. septembrim notikušās vērienīgās NBS mācības “Namejs”, kurās iesaistījās ne tikai profesionālā dienesta karavīri, bet arī zemessargi, rezerves karavīri, robežsargi, policisti un sabiedroto karavīri, kas izspēlēja vairākus ar valsts drošības apdraudējumiem saistītus scenārijus²⁷, tādējādi ne tikai pārbaudot mobilizācijas spējas, bet arī brīdinot citus par gatavību nepieciešamības gadījumā aizsargāt valsti.

Savukārt no 2018. gada 11. septembra līdz 17. septembrim notika vērienīgākās KF militārās mācības “Vostok 2018” Tālajos Austrumos²⁸, kurās KF pārbaudīja un uzlaboja savas spējas, demonstrēja savu militāro potenciālu, iesaistīja KTR un Mongoliju, šādā veidā nosūtot ES un ASV ziņu, ka Krievijai ir alternatīva militārā sadarbība ar Pekinu. Kaut gan Ķīna un Mongolija piedalījās mācībās tikai vienā paraugpoligonā, kuru kopā ar KF prezidentu tika uzaicināti apmeklēt KTR valsts varas pārstāvji.²⁹ 2018. gada 12. septembrī Vladivostokā Austrumu ekonomikas forumā KTR prezidents S. Dziņpins savā runā uzsvēra KTR ieinteresētību turpināt investēt sadarbību enerģētikā, lauksaimniecības projektos, tūrismā, infrastruktūrā un izglītībā,³⁰ tādējādi uzsverot interesi par KF resursu iegādi un vienlaikus,

²⁴ Raymond, D., Bernath, C., Braum, D. and Zurcher, K. 2012. *Mass atrocity prevention and response options (MAPRO): a policy planning handbook*. Pennsylvania: U.S. Army Peacekeeping and Stability Operations Institute, Carlisle, 81, 85, 103–110, 115.

²⁵ Latvijas drošības stiprināšanai Spānija gatavojas nosūtīt sešus “Leopard” tankus un vairākas kāpurķēžu kaujas mašīnas. 14.02.2017. *LETA nacionālā informācijas aģentūra*. Iegūts no: <http://www.leta.lv/home/important/B00FD753-BD4D-4817-81A7-8F10FF0E8360/> [sk. 23.08.2018.].

²⁶ DP: Krievijas mācību “Zapad” laikā pret Baltiju var tikt izspēlēti provokatīvi scenāriji. 13.02.2017. *TVNET*. Iegūts no: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/647363-dp_krievijas_macibu_zapad_laika_pret_baltiju_var_tikt_izspeleti_provokativi_scenariji [sk. 23.08.2018.].

²⁷ Militārās mācības “Namejs 2018”. 2018. Nacionālie bruņotie spēki. Iegūts no: http://www.mil.lv/NBS2/Personalsastavs/Apmaciba/Militaras_macibas/Namejs2018.aspx [sk. 23.08.2018.]; Militārajās mācībās “Namejs 2018” pārbaudīs rezerves karavīru iemaņas. 14.08.2018. *DELFI*. Iegūts no: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/militarajas-macibas-namejs-2018-parbaudis-rezerves-karaviru-iemanas.d?id=50300095> [sk. 23.08.2018.]; Klūga, M. 18.08.2018. Nākamnedēļ vērienīgākās militārās mācības kopš neatkarības atgūšanas “Namejs 2018”. *LSM.LV*. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/nakamnedel-verienigakas-militaras-macibas-kops-neatkaribas-atgusanas> [sk. 23.08.2018.].

²⁸ Lībietis, U. 11.09.2018. Sākas vērienīgākās mācības Krievijas Federācijas vēsturē “Vostok 2018”. *LSM.LV*. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/sakas-verienigakas-macibas-krievijas-federacijas-vesture-vostok-2018.a291864/> [sk. 23.08.2018.]; Начались крупнейшие в современной истории России учения “Восток 2018”. 11.09.2018. *PIA НОВОСТИ*. Доступно: https://ria.ru/defense_safety/20180911/1528249140.html [см. 15.09.2018.].

²⁹ Крупнейшие учения армии и флота России “Восток – 2018” достигли кульминации. 13.09.2018. *1 первый канал*. Доступно: https://www.1tv.ru/news/2018-09-13/352245-krupneyshie_ucheniya_armii_i_flota_rossii_vostok_2018_dostigli_kulminatsii [см. 15.09.2018.].

³⁰ China’s Xi calls for closer ties with Russia amid rising protectionism. 12.09.2018. *CNBC*. Available from: <https://www.cnbc.com/2018/09/12/china-xi-wants-more-business-with-russia-amid-raising-protectionism.html> [viewed 13.09.2018.].

iespējams, norobežoties no KF centieniem izmantot KTR savā militārā rakstura konfrontācijā ar Rietumeiropas valstīm un ASV.

Kā atbildi uz KF spēka demonstrāciju ar vērienīgām mācībām “Vostok 2018” var vērtēt *NATO* un Norvēģijas vērienīgās mācības 2018. gada oktobrī un novembrī Norvēģijā “Trīszaris” (*Trident Juncture*), kurās piedalījās vairāk nekā 30 valstis. Mācības notika Norvēģijā un tai tuvajos Ziemeļatlantijas un Baltijas jūras rajonos. To mērķis bija pārbaudīt komandķēdi – *NATO* Reaģēšanas spēkus un citus sabiedroto spēkus saskaņotai rīcībai, reaģējot uz jebkādu agresiju.³¹ *NATO* ģenerālsekretārs J. Stoltenbergs (*J. Stoltenberg*) intervijā televīzijas kanālam RTVI uzvēra, ka *NATO* mērķis ir aizsardzība un *NATO* rīcība ir proporcionāla KF rīcībai.³² Norvēģijas aizsardzības ministrs F. Bake-Jensens (*F. Bakke-Jensen*), komentējot šīs mācības, norādīja, ka *NATO* ir arvien vairāk noraizējies par KF, kura 2014. gadā anektēja Krimu. Tādēļ mācībās tiek trenēta Eiropas aizsardzība. Savukārt Norvēģijas Apvienotā štāba priekšnieks E. Kvarvings (*E. Kvarving*) uzsvēra, ka atbilstoši Ziemeļatlantijas līguma 5. pantam, kas nosaka “viens par visiem, visi par vienu”, *NATO* valstis palīdzēs valstij, kurai tiks uzbrukts.³³

Prakse rāda, ka atsevišķu valstu militāro mācību īstais mērķis var būt arī ģenerālmēģinājums uzbrukumam, piemēram, KF 2008. gada jūlijā rīkotajām mācībām “Kavkaz–2008”, kuru oficiālais mērķis bija sagatavot bruņotos spēkus rīcībai miera uzspiešanas operācijās gruzīnu–abhāzu un gruzīnu–osetīnu konfliktos,³⁴ kam sekoja 2018. gada 8. augusta KF bruņoto spēku ievešana Dienvidosetijā “miera uzspiešanas misijas” ietvaros un iebrukums Gruzijai. Pēc karadarbību beigām KF saglabāja kontroli pār iekarotajām Abhāzijas un Dienvidosetijas daļām. Tādējādi valstis zem militārā potenciāla izrādīšanas maskas var slēpt citus mērķus, kurus potenciālajām upura valstīm būtu jāspēj savlaicīgi noskaidrot.

Vērtējot jēdziena “karš” juridisko nozīmi, ir jāpievēršas tā izmantošanai nacionālā līmeņa (Latvijas Republikas) normatīvajos aktos un politikas plānošanas dokumentos. Nacionālās drošības likuma 22. pants sniedz jēdziena “kara laiks” definīciju, proti, nosaka, ka kara laiks iestājas, ja ārējais ienaidnieks ir izdarījis militāru iebrukumu vai citādi vērsies pret valsts neatkarību, tās konstitucionālo iekārtu vai teritoriālo integritāti. Nacionālā līmeņa politikas plānošanas dokumenti un normatīvie akti, kas saistīti ar krīzes vai kara jautājumu,

³¹ Trident Juncture 18. 03.10.2018. Norwegian Armed Forces. Available from: <https://forsvaret.no/exercise> [viewed 04.10.2018.].

³² Генеральный секретарь НАТО Йенс Столтенберг: “Я верю в диалог с Россией”. *Youtube*. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=BkhPYtYwqjM> [см. 03.10.2018.].

³³ Fouche, G. and Solsvik, T. German Forces land in Norway for major NATO exercises. 07.09.2018. *REUTERS*. Available from: <https://www.reuters.com/article/us-nato-norway/german-forces-land-in-norway-for-major-nato-exercises-idUSKCN1LN1UI> [viewed 10.09.2018.].

³⁴ Учения “Кавказ – 2008” продолжают дразнить Грузию: началась операция по уничтожению “террористов”. 23.07.2008. *NEWSru.com*. Доступно: <https://www.newsru.com/russia/23jul2008/kavkaz.html#> [см. 05.07.2017.]; Участники учений “Кавказ – 2008” отрабатывают миротворческие операции. 15.07.2008. *РИА НОВОСТИ*. Доступно: <https://ria.ru/society/20080715/114022328.html> [см. 05.07.2017.].

regulē gan sagatavošanās darbības krīzes situāciju vai kara pārvarēšanai, gan darbības, kuras tiek veiktas, iestājoties krīzei vai kara laikam.

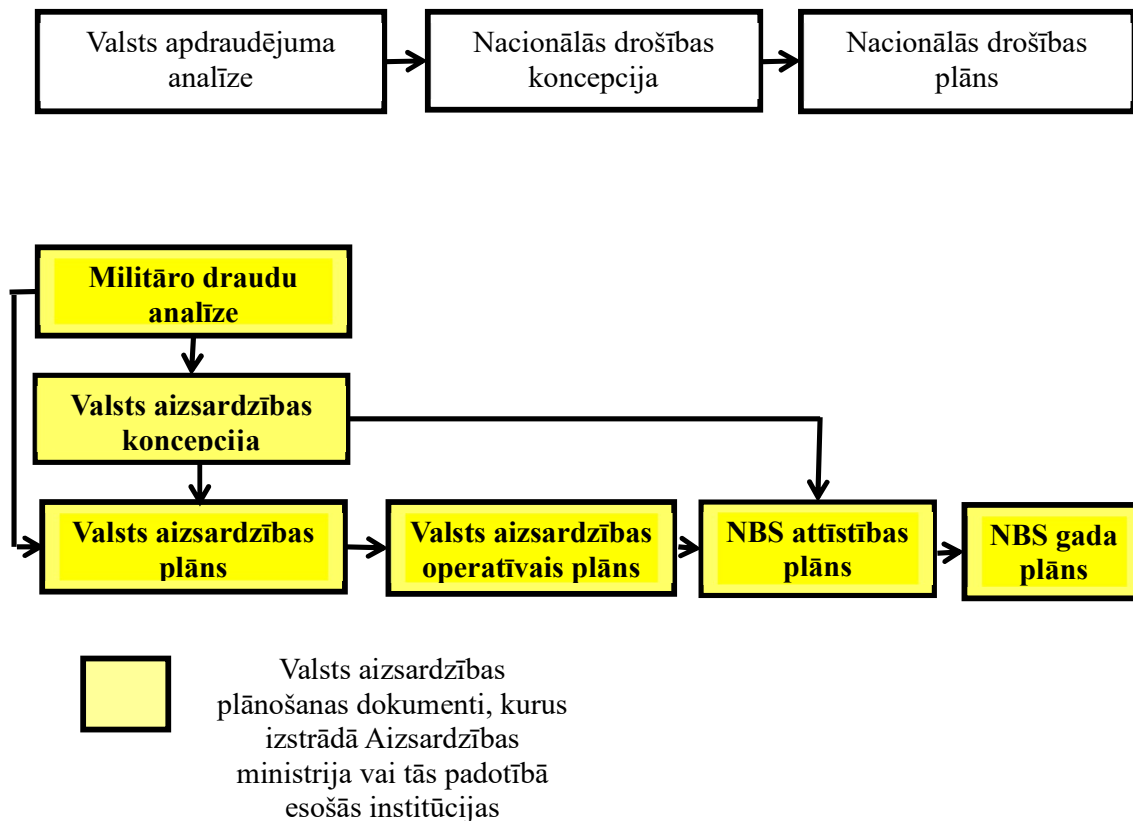
Jāatzīmē, ka kiberuzbrukumi nacionālā līmeņa normatīvajā regulējumā netiks atzīti par kara sākumu. Atbilstoši 2019. gada 18. jūlijā Valsts sekretāru sanāksmē izsludinātā likumprojekta “Grozījumi Nacionālās drošības likumā” (VSS–702) 3.pantam, Nacionālās drošības likumā tiek plānots noteikt, ka par valsts apdraudošu situāciju uzskata izlūkošanu vai pretlikumīgu piekļuvi informācijas sistēmām, elektronisko sakaru tīkliem, to darbības traucēšanu vai elektromagnētisko iekaušanos Latvijas Republikas nacionālajai drošībai svarīgu objektu, nozīmīgu komercsabiedrību vai valsts īpašumā, valdījumā vai turējumā esošu objektu darbībā un Latvijas militārās aviācijas gaisa kuģu un karakuģu darbībā un citas nekinētiskas militārās operācijas. Šāda rīcība tiks uzskatīta par pretlikumīgu ārvalsts militāru darbību, kas apdraud valsts drošību, taču ne tik lielā mērā, lai apdraudētu Latvijas valsts neatkarību, suverenitāti vai teritoriālo nedalāmību. Proti, šāda rīcība nacionālajā līmenī netiks uzskatīta par pietiekamu ANO Statūtu 51. pantā paredzētās paš aizsardzības tiesības izmantošanai pret citu valsti. Bet šāda rīcība būs pietiekama, lai Nacionālie bruņotie spēki sadarbībā ar kompetentām tiesībaizsardzības iestādēm un valsts drošības iestādēm nekavējoties veiktu pasākumus, kurus uzskata par samērīgiem un nepieciešamiem, lai novērstu valsts apdraudošu situāciju.³⁵

Nacionālās drošības likums³⁶ nosaka to politikas plānošanas dokumentu izdošanas kārtību un saturu, kas apraksta valsts militārās aizsardzības stratēģiskos pamatprincipus, prioritātes un pasākumus miera laikā. Daļa no šiem dokumentiem nav publiski pieejama. Atbilstoši Nacionālās drošības likuma V nodaļā noteiktajam ar valsts drošību saistīto politikas plānošanas dokumentu sistēmu var attēlot shematiski (sk. 1.1. att.).

³⁵ 18.07.2019. Likumprojekts “Grozījumi Nacionālās drošības likumā” un tā sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūti no: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2018-10-11&dateTo=2019-10-11&text=nacion%C4%81%C4%81s+dro%C5%A1%C4%ABbas+likum%C4%81&org=0&area=0&type=0> [sk. 10. 10.2019.].

³⁶ 29.12.2000. Nacionālās drošības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.473/476.

Valsts aizsardzības politikas plānošanas dokumenti

1.1. attēls. Ar valsts drošību saistīto politikas plānošanas dokumentu sistēma

2015. gada 26. novembrī apstiprinātā Nacionālās drošības koncepcijas 2. punktā un 4.3. apakšpunktā uzsvērts, ka Latvijas dalība *NATO* un *ES* ir svarīgs Latvijas nacionālās drošības pamatelements, savukārt Latvija turpina pilnveidot un modernizēt nacionālās aizsardzības spējas, tādējādi mazinot ārējās militārās agresijas vai cita apdraudējuma izcelšanās risku iespējamību un nepieciešamības gadījumā ir gatava nodrošināt tā efektīvu atturēšanu.³⁷ 2016. gada 16. jūnija Valsts aizsardzības koncepcijas 18. punktā noteikts, ka valsts uzdevums ir veidot tādu valsts aizsardzības sistēmu, kas nodrošinātu Latvijas kā valsts pastāvēšanu, savlaicīgi atturot, novēršot vai arī, ja nepieciešams, pārvarot apdraudējumu. Šajā punktā ir arī noteikts, ka ārējās agresijas gadījumā valsts izmanto un īsteno individuālās pašaizsardzības un kolektīvās aizsardzības tiesības un mehānismus saskaņā ar nacionālajos un starptautiskajos tiesību aktos un starptautiskajos līgumos noteiktajiem principiem un kārtību. Koncepcija piedāvā īstenot valsts aizsardzību atbilstoši šādiem stratēģiskajiem principiem.

³⁷ 27.11.2015. Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 233.

1. Valsts rīcībspēja un griba.
2. Atturēšanas politika kā līdzeklis ārējo militāro draudu mazināšanai.
3. Valsts aizsardzības īstenošana un ārējo draudu pārvarēšana.³⁸

Pretinieka atturēšana no nodoma uzbrukt tiek balstīta uz informatīva rakstura pasākumiem un valsts politiku, kas brīdina potenciālo uzbrucēju par uzsāktā militārā konflikta sekām, proti, par to, ka uzbrukums neatsvērs potenciālos politiskos, ekonomiskos vai militāros ieguvumus. Pretinieka atturēšana balstās arī uz spējas atvairīt uzbrukumu parādīšanu, veicinot sabiedroto spēku klātbūtni. Tādējādi Valsts aizsardzības koncepcijas 22. punktā atturēšanas politikas pamatā tiek izmantots pasākumu kopums, lai informētu potenciālo uzbrucēju, ka cena par iesaistīšanos militārajā konfliktā ar Latviju būs augsta un neatsvērs tā potenciālos politiskos vai militāros ieguvumus. Kopumā Valsts aizsardzības koncepcijā uzsvars tiek likts uz kolektīvo aizsardzību un sabiedroto iesaistīšanos, vienlaikus plānojot attīstīt nacionālo noturību un militārās spējas ārējo draudu pārvarēšanai.³⁹ Šāds uzsvars uz kolektīvo aizsardzību ir saprotams, ņemot vērā potenciālo pārkāpēju militārās spējas, kā arī *NATO* gatavību, ievērojot starptautiskās tiesības, iesaistīties krīžu noregulēšanā ārpus Ziemeļatlantijas līguma 5. panta ietvariem reaģēšanas operāciju veidā.⁴⁰

Kaut gan potenciālā uzbrucēja apzināšanās, ka ANO Drošības padome nepieciešamības gadījumā var piemērot militārā rakstura līdzekļus, ja konstatē draudus mieram, miera pārkāpumu vai agresijas aktu, teorētiski var to atturēt no spēka lietošanas,⁴¹ Valsts aizsardzības koncepcijā valsts aizsardzība vairāk tiek balstīta uz sadarbību ar *NATO* (skat. piemēram, 71. punktu). Savukārt ANO tikai vienu reizi tiek minēta koncepcijas 74. punktā kontekstā ar NBS dalību starptautiskajās operācijās un ieguldījuma sniegšanu globālu drošības izaicinājumu risināšanā. 2016. gada koncepcijā, tāpat kā iepriekšējās Valsts aizsardzības koncepcijās, ANO netiek norādīta kā miera saglabāšanas, uzturēšanas un nodrošināšanas primārais garants Latvijas teritorijā.⁴²

Valsts aizsardzības koncepcijā ir arī noteikts, ka neizbēgama militārā drauda gadījumā valsts aizsardzības sistēmai ir jāspēj īstenot aizsardzības pasākumus, organizējot un vadot militāro un civilo pretošanos, valsts varas nepārtrauktu funkcionēšanu un kritiskās

³⁸ 17.06.2016. Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.117.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ 24.04.1999. The Alliance's Strategic Concept. Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. *NATO*, press Release NAC-S(99) 65, Art. 31. Available from: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en [viewed 16.06.2018.].

⁴¹ 29.01.2018. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 20.

⁴² 17.06.2016. Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.117.

infrastrukturā aizsardzību.⁴³ Konceptijā tiek minēti “neizbēgami militārie draudi”. Tomēr no tās, tāpat kā no Nacionālās drošības koncepcijas skaidri izriet nodoms atturēt potenciālo uzbrucēju no savu nodomu īstenošanas un pēc iespējas labāk sagatavot valsti rīcībai gadījumā, ja valsts tomēr cietīs no uzbrukuma, vai rīcībai pret hibrīdkara elementiem Latvijas teritorijā. Piemēram, koncepcijas 79. punktā noteikts, ka valstij jāspēj efektīvi reaģēt uz iespējami negaidītu vai ierobežota brīdinājuma laika uzbrukumu un jāspēj pretoties agresijai konflikta sākotnējā fāzē. Savukārt 93. punktā ir aprakstīta Latvijas rīcība “uzbrukuma gadījumā pret *NATO* dalībvalsti”. Tādējādi Valsts aizsardzības koncepcijā ir vērojama ANO Statūtu 51. panta klasiskās jeb sašaurinātās interpretācijas atbalstīšana, uzsverot, ka pašaizsardzība ir iespējama tikai pēc uzbrukuma notikuma fakta konstatēšanas.

2018. gada 23. augustā valsts sekretāru sanāksmē tika izsludināts informatīvā ziņojuma projekts (VSS–846) “Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā” un Ministru kabineta protokollēmuma projekts ar uzdevumiem visām ministrijām, Valsts kancelejai, Pārresoru koordinācijas centram, Latvijas Pašvaldības savienībai un Latvijas Darba devēju konfederācijai veikt izpēti par ziņojumā konstatētajiem problēmjautājumiem visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanai savās atbildības jomā un līdz 2019. gada 1. augustam iesniegt Aizsardzības ministrijā invertējumu un priekšlikumus rīcībpolitikai. Šis dokuments, atsaucoties uz Valsts aizsardzības koncepciju, detalizētāk iezīmē pastāvošo apdraudējumu būtību un uzsver nepieciešamību vairāk iesaistīt sabiedrību un nevalstiskās organizācijas valsts aizsardzības sagatavošanas procesos.⁴⁴

Kaut gan Nacionālās drošības koncepcijā un Valsts aizsardzības koncepcijā uzsvars tiek likts uz kolektīvo valsts aizsardzību, nacionālā līmeņa normatīvie akti pārsvarā nosaka rīcību individuālās valsts aizsardzības gadījumā. Izņēmums no individuālās valsts aizsardzības regulējuma ir Nacionālās drošības likuma 8. panta pirmās daļas 7. punkts, kas nosaka Valsts prezidenta pienākumu militārā uzbrukuma gadījumā nekavējoties pieprasīt *NATO* kolektīvās aizsardzības atbalstu un pilnvarot *NATO* veikt pasākumus, kurus tā uzskata par nepieciešamiem, ieskaitot bruņota spēka pielietošanu, lai saglabātu un atjaunotu Latvijas suverenitāti un teritoriālo nedalāmību (1949. gada 4. aprīļa Ziemeļatlantijas līguma 5. panta ietvaros). Tāpat kā nacionālajos politikas plānošanas dokumentos, arī Nacionālās drošības likumā nav minēta iespēja vērsties ANO Drošības padomē valsts apdraudējuma gadījumā.

⁴³ 17.06.2016. Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.117, 22.–23. punkts.

⁴⁴ Aizsardzības ministrijas informatīvā ziņojuma projekts “Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā” un Ministru kabineta protokollēmuma projekts. Izsludināts 23.08.2018. Valsts sekretāru sanāksmē, VSS-846. Iegūts no: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2017-09-07&dateTo=2018-09-07&text=valsts+aizsardz%C4%ABbas+sist%C4%93mas+&org=0&area=0&type=0> [sk. 25.08.2018.].

Neapšaubāmi šādas iespējas neiekļaušana nacionālajos normatīvajos aktos un politikas plānošanas dokumentos neliedz valstij nepieciešamības gadījumā vērsties ANO. Tomēr šādu situāciju var pamatot gan ar nevēlēšanos dublēt ANO Statūtus nacionālā līmeņa regulējumā, gan ar zemu paļaušanās līmeni uz problēmjautājumu veiksmīgas atrisināšanas iespējām ANO.

Atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 42. pantam Valsts prezidents kara laikam ieceļ virspavēlnieku. Valsts prezidents var spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus, ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām. Valsts prezidents pasludina karu uz Saeimas lēmuma pamata.⁴⁵ Analizējot, piemēram, Dānijas, Lietuvas Republikas un Igaunijas Republikas konstitūciju, secināms, ka tās nesatur skaidru norādi uz kara pasludināšanu.

Dānijas Konstitucionālā akta 19. panta otrā daļa nosaka, ka karalis var izmantot bruņotos spēkus pret citu valsti bez parlamenta (*Folketing*) atļaujas tikai aizstāvēšanās nolūkā bruņota uzbrukuma gadījumā Karalistei vai Dānijas bruņotajiem spēkiem un šai karaļa rīcībai jābūt nekavējoties apstiprinātai parlamentā.⁴⁶ Lietuvas Republikas konstitūcijas 84. panta 16. punkts nosaka, ka Republikas prezidents bruņota uzbrukuma gadījumā, kas apdraud valsts suverenitāti vai tās teritoriālo integritāti, pieņem lēmumus par aizsardzību no bruņotas agresijas un iesniedz šos lēmumus apstiprināšanai nākamā Seima sēdē. Atbilstoši Lietuvas Republikas Konstitūcijas 142. panta pirmajai daļai Seims pieņem lēmumu par bruņoto spēku izmantošanu, ja rodas nepieciešamība aizsargāt dzimteni vai izpildīt starptautiskās saistības.⁴⁷ Savukārt Igaunijas Republikas Konstitūcijas 78. un 128. pantā noteikts, ka prezidents ierosina parlamentam (*Riigikogu*) pasludināt kara stāvokli, un parlaments attiecīgi to pasludina, pamatojoties uz prezidenta ierosinājumu, bet agresijas gadījumā pret Igaunijas Republiku, prezidents pasludina kara stāvokli, negaidot attiecīgas parlamenta rezolūcijas.⁴⁸

Latvijas Republikas Satversmes 43. pantā noteikts Valsts prezidenta pienākums pasludināt karu, pamatojoties uz Saeimas pieņemto lēmumu. Vienlaikus Latvijas Republikas Satversmes 44. pantā Valsts prezidentam ir piešķirtas tiesības spert jebkādus militārai aizsardzībai nepieciešamos soļus, ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām. Valsts prezidentam ir arī pienākums nekavējoties sasaukt Saeimu,

⁴⁵ 01.07.1993. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums, pieņemta Satversmes sapulcē 1992. gada 15. februārī un stājas spēkā 1992. gada 7. novembrī. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43.

⁴⁶ 05.06.1953. The Constitutional Act of Denmark: law of Denmark. Available from: http://www.stm.dk/_p_10992.html [viewed 12.02.2018.].

⁴⁷ 25.10.1992. The Constitution of the Republic of Lithuania: law of the Republic of Lithuania. Available from: <http://lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-constitution/192> [viewed 12.02.2018.].

⁴⁸ 03.07.1992. The Constitution of the Republic of Estonia: law of the Republic of Estonia. Available from: <https://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/> [viewed 12.02.2018.].

kas lems par kara pasludināšanu un uzsākšanu. Nacionālās drošības likuma 24. pantā paredzēts detalizētākai Valsts prezidenta tiesību un pienākumu noteikšanai kara vai militāra iebrukuma gadījumā, tomēr lielāku skaidrību tas neievieš, jo nosaka, ka Valsts prezidents rīkojas saskaņā ar Valsts aizsardzības plānu, kas nav publiski pieejams. Nacionālās drošības likuma 24. pants papildus dublē Latvijas Republikas Satversmes 44. pantu, nosakot, ka Valsts prezidents sasauc Saeimu lēmuma pieņemšanai par kara pasludināšanu un uzsākšanu. Tādējādi publiski pieejami normatīvie akti būtiski neierobežo Valsts prezidenta rīcību valsts aizsardzībai, ja ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām, pirms Saeimas lēmuma pieņemšanas par kara pasludināšanu vai nepasludināšanu.

Latvijas Republikas Satversmes 43. pants un Nacionālās drošības likuma 6. panta 9. punkts skaidri nenosauc situācijas, kad Saeima ir tiesīga lemt par kara pasludināšanu. Vērtējot šīs normas ar sistēmiskās interpretācijas metodes palīdzību jeb kopsakarā ar Nacionālās drošības likuma 22. panta sestajā daļā sniegto kara laika definīciju, var secināt, ka karu Latvija var pasludināt četros gadījumos, proti, – ja ārējais ienaidnieks ir izdarījis militāru iebrukumu; citādi vērsies pret valsts neatkarību, tās konstitucionālo iekārtu vai teritoriālo integritāti.

Saeimas Juridiskās komisijas deputātu darba grupas 2016. gada 23. februāra sēdē⁴⁹ Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai tika pausts viedoklis, ka Latvijas Republikas Satversmē ir nepieciešams veikt grozījumu, izslēdzot nosacījumu par kara pasludināšanu kā prettiesisku regulējumu, kas neatbilst starptautiskajām konvencijām, it īpaši 1928. gadā parakstītajai Konvencijai par atteikšanos no kara kā nacionālās politikas instrumenta (Keloga–Briāna miera pakts jeb Parīzes pakts), kurā dalībvalstis pirmo reizi tieši paziņoja par atteikšanos no kara kā nacionālās politikas instrumenta. Dalībvalstis nosodīja karu kā starptautisko nesaskaņu risināšanas paņēmieni un atteicās no kara kā nacionālās politikas instrumenta to savstarpējās attiecībās.⁵⁰ Darba grupa 2017. gada atzinumā norādīja, ka karš pēdējo reizi formāli tika pieteikts pirms vairāk nekā 70 gadiem Otrā pasaules kara laikā, un ierosināja grozīt Latvijas Republikas Satversmes 43. pantu, iekļaujot tajā paskaidrojošas norādes par jēdziena tvērumu.⁵¹ Autoresprāt, jautājums par 43. panta pretrunu

⁴⁹ Saeimas darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai 2016. gada 23. februāra sēdes videoieraksts. Latvijas Republikas Saeima. Iegūts no: http://cdn.tiesraides.lv/saeima.lv/20160223180603_saeima.lv.3_1 [sk. 28.02.2016.].

⁵⁰ 27.08.1928. Renunciation of war as an instrument of national policy: international agreement. Available from: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp [viewed 15.03.2016.].

⁵¹ Ar priekšlikumiem grozīt Valsts prezidenta pilnvaras un ievēlēšanas kārtību noslēdz darba grupas diskusijas. 23.05.2017. *Jurista vārds*, Nr.22(976), priekšlikumu 7.3.1. apakšpunkts. Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 12.08.2018.].

ar starptautiskajām tiesībām ir diskutējams un plašāku panta skaidrojumu tajā var arī neietvert, jo tā saturs ir skaidrojams kopsakarā ar spēkā esošajām starptautiskajām tiesībām.

Saeimas Juridiskā komisija arī atzina par novecojušu Latvijas Republikas Satversmes 44. panta formulējumu – “ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām”, ievērojot pēdējā laika hibrīdkara izpausmju izplatību.⁵² Juridiskā komisija nav sniegusi priekšlikumus iespējamo grozījumu tekstam. Autoresprāt, 44. panta vārdus “ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām” varētu aizstāt ar vārdiem “ja valstij ir pieteikts karš vai militāra iebrukuma gadījumā”, saskaņojot Latvijas Republikas Satversmes 44. pantu ar Nacionālās drošības likuma 24. panta pirmo daļu. Šāds grozījums neaptvers visus Juridiskās komisijas minētos hibrīdkara elementus (propagandu, sabiedrības sašķelšanu, sociālās nevienlīdzības veicināšanu), jo autore apšaubā apgalvojumu, ka bruņota spēka izmantošana (pašaizsardzības kara uzsākšana) ir proporcionāla atbilde uz tādiem hibrīdkara elementiem, kas nav saistīti ar militāra rakstura darbībām vai kaitējumu kritiskai infrastruktūrai.

Kā tika minēts iepriekš, 1922. gadā pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes 43. pants paredz Valsts prezidenta tiesības pasludināt karu, pamatojoties uz Saeimas pieņemto lēmumu. Latvijas Republikas Satversmes 43. pants precīzi nenosaka gadījumus, kad Saeima var pieņemt lēmumu pasludināt karu. Savukārt Nacionālās drošības likuma 22. panta sestā daļa satur plašu kara laika skaidrojumu, kas var raisīt daudzveidīgu tā interpretāciju.

ASV Bruņoto spēku doktrīnā, piemēram, ir norādīts, ka kara deklarēšana kļūst par arvien retāku parādību un tradicionālā karadarbība tipiski iekļauj spēka lietošanu militārajās operācijās, kurās pretinieki izmanto konvencionālos spēkus un speciālo operāciju spēkus visās fiziskās jomās, tajā skaitā informācijas vidē (ietverot kibertelpu).⁵³ Tik tiešām kara pasludināšana ir reta parādība. Pēc Otrā pasaules kara to izmantoja, piemēram, Ziemeļkoreja, 1950. gada 25. jūnijā veicot uzbrukumu Dienvidkorejai. Uzbrukuma dienā Ziemeļkoreja ar radio starpniecību pasludināja Dienvidkorejai karu.⁵⁴ Šī karadarbība ir izbeigta ar 1953. gada pamiera līgumu.⁵⁵

Tajā pašā laikā, autoresprāt, nevajadzētu ignorēt faktu, ka atbilstoši 1928. gada Konvencijas par atteikšanos no kara kā nacionālās politikas instrumenta (Kelloga-Briāna miera

⁵² *Ibid.*, 7.3.2. apakšpunkts.

⁵³ Doctrine for Armed Forces of the United States. 12.07.2017. Joint Publication 1, x. Available from: http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp1_ch1.pdf?ver=2017-12-23-160207-587 [viewed 25.08.2018.].

⁵⁴ War is declared by North Koreans; Fighting on Border. 25.06.1950. *The United Press, New York Times* archive. Available from: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/asia/062550korea-war.html> [viewed 25.08.2018.].

⁵⁵ 27.07.1953. The Korean War Armistice Agreement: international agreement. Available from: http://www.usfk.mil/Portals/105/Documents/SOFA/G_Armistice_Agreement.pdf [viewed 25.08.2018.].

pakts jeb Parīzes pakts) preambulai tai dalībvalstij, kas meklēs iespēju atbalstīt nacionālās intereses ar vēršanos pie kara, tiks atteikti konvencijā paredzētie labumi,⁵⁶ proti, citas dalībvalstis šādā gadījumā ir tiesīgas uzsākt karu pret šo valsti.

Līdzīgus uzskatus pauž arī J. Dinšteins, atzīstot, ka šī konvencija nav aizliegusi valsts tiesības uz paš aizsardzību pret dalībvalsti, kas uzsāka karu⁵⁷, un ANO Starptautiskās tiesas tiesnesis R. Ago, uzsverot, ka vienīgais izņēmums no valstu imperatīvā pienākuma atturēties no bruņota spēka lietošanas savstarpējās attiecībās ir paš aizsardzība. Šie divi noteikumi, pēc tiesneša domām, ir daļa no starptautiskās sabiedrības juridiskās kārtības, kas pastāv sabiedrības kopējā juridiskajā sistēmā rakstveida formā un kas praktiski ir ierobežota no starptautiskās sabiedrības – ANO puses.⁵⁸ Nedz šis pakts, nedz citas konvencijas neierobežo tiesības uzsākt paš aizsardzības karu, to pasludinot.

Kara pasludināšanas gadījumus var sadalīt divās pamatgrupās: pirmkārt, situācijas, kad valsts rīcība ir atzīstama par agresiju 1978. gada 14. decembra ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) izpratnē; otrkārt, situācijas, kad valsts izmanto ANO Statūtu 51. pantā paredzētās paš aizsardzības tiesības.⁵⁹

E. Davids savā darbā “Bruņoto konfliktu starptautiskie principi” ir secinājis, ka gan kara pasludināšana no agresora puses, gan agresija pati par sevi ir prettiesiska. Tomēr prasība pasludināt karu pirms tā uzsākšanas ir vērtējama pozitīvi, jo tā dod iespēju agresijas upurim sagatavoties uzbrukuma atvairīšanai un šādā veidā samazināt agresijas negatīvās sekas savā teritorijā. Vienlaikus kara pasludināšana mazina agresoram tā agresijas rezultātā vēlāk radītos izdevumus restitūciju veidā.⁶⁰

Kara pasludināšana no agresijas upura puses nesniedz tam ievērojamus labumus, jo agresors jau ir informēts par atrašanos kara stāvoklī ar upura valsti. E. Davids pamatoti norāda, ka arī upura sabiedrotajiem zūd pienākums deklarēt karu, jo agresoram jāsaprot, ka, uzsākot karu ar vienu valsti un pārkāpjot spēka lietošanas aizlieguma normas, rodas risks nonākt kara stāvoklī gan ar šīs valsts sabiedrotajiem, gan ar starptautisko sabiedrību kopumā.⁶¹

⁵⁶ 27.08.1928. Renunciation of war as an instrument of national policy: international agreement. Available from: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp [viewed 15.03.2016.].

⁵⁷ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 83–84.

⁵⁸ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 63, §108. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

⁵⁹ Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 168.

⁶⁰ Давид, Э. 2011. *Принципы права вооружённых конфликтов*. Москва: МКК, 119–120.

⁶¹ Давид, Э. 2011. *Принципы права вооружённых конфликтов*. Москва: МКК, 120.

Tādējādi, autoresprāt, ir diskutējams Saeimas Juridiskās komisijas paustais viedoklis, ka Latvijas Republikas Satversmes 43. pants neatbilst starptautiskajām konvencijām. Turklāt arī 1907. gada Hāgas konvencija par karadarbības uzsākšanu⁶² joprojām ir spēkā un saistoša Latvijai paražu tiesību veidā.⁶³ Tomēr, ievērojot kara pasludināšanas nozīmes mazsvarīgumu paš aizsardzības gadījumā, ja atkārtoti aktualizēties jautājums par kara pasludināšanas izslēgšanu, autore izstrādāja Latvijas Republikas Satversmes un Nacionālās drošības likuma redakcionāla rakstura grozījumus. Tā Latvijas Republikas Satversmē var izdarīt šādus grozījumus:

“1. Izslēgt 43. pantu.

2. Izteikt 44. pantu šādā redakcijā:

“44. Valsts prezidentam ir tiesības spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus militāra iebrukuma vai kara gadījumā pirms Saeimas sasaukšanas. Līdz ar to Valsts prezidents nekavējoties sasauc Saeimu, kurā iesniedz apstiprināšanai pieņemto lēmumu par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu.””

3. Aizstāt 73. pantā vārdus “kara pasludināšanu un uzsākšanu” ar vārdiem “valsts militārās aizsardzības uzsākšanu”.

Nacionālās drošības likumā var izdarīt šādus grozījumus:

“1. Izteikt 6. panta 9. punktu šādā redakcijā:

“9) lemj par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu;”.

2. Izteikt 8. panta pirmās daļas 6. punktu šādā redakcijā:

“6) ierosina Saeimai izlemšanai jautājumu par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu;”.

4. Izteikt 24. panta pirmās daļas 2. punktu šādā redakcijā:

“2) sasauc Saeimu lēmuma apstiprināšanai par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu.”

Ministru kabineta iekārtas likuma 30. panta 1.¹ daļa paredz īpašu lēmumu pieņemšanas kārtību, ja valstī izsludināts izņēmuma stāvoklis, pasludināts karš vai Valsts prezidents paziņojis Ministru kabinetam par nepieciešamo militārās aizsardzības soļu speršanu (Satversmes 44. pants).⁶⁴ Atsakoties no jēdziena “kara pasludināšana” lietošanas, likuma 30. panta 1.¹ daļā būtu jāizslēdz vārdi “pasludināts karš”.

Karatiesu likums paredz karatiesu darbības uzsākšanu, pamatojoties uz tieslietu ministra rīkojumu, ja valstī ir izsludināts izņēmuma stāvoklis vai pasludināts karš.⁶⁵ Atbilstoši Karatiesu

⁶² 18.10.1907. Convention (III) relative to the Opening of Hostilities: international agreement. Available from: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/190?OpenDocument> [viewed 15.03.2016.].

⁶³ Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 167–168.

⁶⁴ 28.05.2008. Ministru kabineta iekārtas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.82.

⁶⁵ 01.04.2005. Karatiesu likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.52, 2. pants.

likuma 3. pantam karatiesām būs piekritīgas lietas par noziedzīgiem nodarījumiem, ko izņēmuma stāvokļa vai kara laikā izdarījuši karavīri, karagūstekņi vai civilpersonas, ja civilpersonas noziedzīgu nodarījumu izdarījušas pret karavīru, karagūstekni, kustamu vai nekustamu mantu, kuru lieto bruņotie spēki, vai kā citādi apdraudējušas valsts aizsardzības spējas, vai noziedzīgu nodarījumu izdarījušas kopīgi ar karavīru, vai ja tās izdarījušas Krimināllikuma IX un X nodaļā (izņemot 90. un 92. pantā paredzētos noziedzīgus nodarījumus), 282.¹ un 282.² pantā paredzētos noziedzīgus nodarījumus.⁶⁶ Tādēļ, izdarot iepriekš minētos grozījumus Latvijas Republikas Satversmē un Nacionālās drošības likumā, būtu jāveic attiecīgs grozījums arī Karatiesu likumā, atsakoties tajā no jēdziena “kara pasludināšana” lietošanas. Karatiesu likumā varētu izdarīt šādu grozījumu: “Aizstāt 2. panta pirmajā daļā vārdus “pasludināts karš” ar vārdiem “kara laikā”.”

Pašreiz no Nacionālās drošības likuma normām izriet, ka kara pasludināšana un bruņota spēka lietošana ir iespējama valsts pašaizsardzībai. Nacionālās drošības likuma 22. panta sestā daļai nosaka, ka kara laiks iestājas, ja ārējais ienaidnieks ir izdarījis militāru iebrukumu vai citādi vērsies pret valsts neatkarību, tās konstitucionālo iekārtu vai teritoriālo integritāti. Šī redakcija neierobežo lēmuma pieņemšanu par kara pasludināšanu tikai ar ienaidnieka militāra iebrukuma fakta pastāvēšanu. Vārdi “vai citādi vērsies pret valsts neatkarību, tās konstitucionālo iekārtu vai teritoriālo integritāti” sniedz plašas interpretācijas iespējas. Turklāt 2016. gada 16. jūnijā Saeimā pieņemtajā Valsts aizsardzības koncepcijas 11. punktā atzīts, ka drošības vidē arvien grūtāk kļūst saskatāma robeža starp miera stāvokli, krīzes periodu un kara laiku, jo suverēnu valstu ietekmēšanā tiek izmantoti hibrīdkara elementi.⁶⁷ Līdz ar to koncepcijā uzmanība tiek vērsta uz nepieciešamību savlaicīgi nodalīt, piemēram, kriminālsodāmu terorismu (Krimināllikuma IX¹ nodaļā “Noziegumi, kas saistīti ar terorismu” paredzētā atbildība⁶⁸) no tāda hibrīdkara elementa kā citu valstu iesaistīšanās teroraktos, lai savlaicīgi un atbilstoši reaģētu uz to.

Nacionālās drošības likuma 22. panta sestā daļa stājās spēkā 2016. gada 23. martā, pamatojoties uz Latvijas Valsts prezidenta ierosināto likuma “Grozījumi Nacionālās drošības likumā” grozījumu. Latvijas Valsts prezidenta Saeimas Prezidijam adresētās 2015. gada 2. novembra vēstules Nr. 265⁶⁹ pielikumā bija pievienota likumprojekta “Grozījumi Nacionālās

⁶⁶ *Ibid.*, 3. pants.

⁶⁷ 17.06.2016. Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.117.

⁶⁸ 08.07.1998. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.199/200.

⁶⁹ Latvijas Valsts Prezidenta 02.11.2015. vēstule Nr.265. Iegūta no: http://titania.saeima.lv/LIVS_12/Saeima_LIVS12.nsf/0/766FDA39154D8DCAC2257EF1004E7BFC?OpenDocument [sk. 10.09.2018.].

drošības likumā” anotācija⁷⁰, kurā projekta izstrādātāji izvairīgi skaidroja grozījuma saturu, tikai norādot, ka kara laika definīcijas izstrādē tika ņemti vērā ANO Statūtos un Ziemeļatlantijas līgumā formulētie valsts apdraudējumi. Detalizētāku informāciju par to, kādās situācijās vēršanās pret valsts neatkarību, tās konstitucionālo iekārtu vai teritoriālo integritāti tiks atzīta par pietiekamu, lai atzītu, ka pastāv kara laiks, 22. panta sestās daļas autori likumprojekta anotācijā nesniedza. Netika arī skaidrots, kas tieši tiek saprasts ar vārdiem “citāda vēršanās”. Tā kā “citāda vēršanās” ir norādīta kā vēl viens pamats kara laika atzīšanai, kas var pastāvēt neatkarīgi no tā, vai ārējais ienaidnieks jau ir izdarījis reālu militāru iebrukumu, autoresprāt, šī norma nepieciešamības gadījumā neierobežos iespēju rīkoties, ja pretinieka bruņotie spēki faktiski vēl nebūs šķērsējuši Latvijas robežu.

Nacionālā līmeni tiek regulētas valsts un iedzīvotāju attiecības laikā, kad valsts ir apdraudēta no ienaidnieka puses vai kara laikā. Nacionālās drošības likuma 22. pants atkarībā no valsts apdraudējuma nodala trīs dažādas situācijas un ar to saistītus stāvokļus valstī, proti, nosaka, ka atkarībā no valsts apdraudējuma veida, tā intensitātes un rakstura, kā arī apdraudētas teritorijas lieluma var izsludināt ārkārtējo situāciju vai izņēmuma stāvokli.

Saskaņā ar likuma “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” 11. panta pirmo daļu izņēmuma stāvokli pasludina, ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai valstī vai tās daļā ir izcēlušies vai draud izcelties iekšējie nemieri, kas apdraud demokrātisko valsts iekārtu. Šī norma dublē Latvijas Republikas Satversmes 62. pantā sniegto izņēmuma stāvokļa definīciju, saskaņā ar kuru, ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai ja valstī vai tās daļā ir izcēlies vai draud izcelties iekšējs nemiers, kas apdraud pastāvošo valsts iekārtu, Ministru kabinetam ir tiesības izsludināt izņēmuma stāvokli, par to divdesmit četru stundu laikā paziņojot Saeimas Prezidijam, kuram šāds Ministru kabineta lēmums nekavējoties jāceļ priekšā Saeimai. Savukārt ārkārtējo situāciju var izsludināt tāda valsts apdraudējuma gadījumā, kas saistīts ar katastrofu, tās draudiem vai kritiskās infrastruktūras apdraudējumu, ja būtiski apdraudēta valsts, sabiedrības, vides, saimnieciskās darbības drošība vai cilvēku veselība un dzīvība.⁷¹ Tādējādi pašreiz ārējā agresora nevēlamās rīcības rezultātā var tikt pasludināts izņēmuma stāvoklis vai karš.

2018. gada 4. oktobrī pieņemts un 16. oktobrī izsludināts likums “Grozījumi Nacionālās drošības likumā”, kas papildina likuma 23. pantu ar astoto daļu, paredzot iespēju Ministru kabinetam lemt par zemessargu un rezerves karavīru mobilizāciju paaugstināta militāra

⁷⁰ 09.08.2016. Likumprojekta “Grozījumi Nacionālās drošības likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūta no: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/77F50F0F4FEC167FC22580110040293F?OpenDocument> [sk. 10.09.2018.].

⁷¹ 27.03.2013. Likums “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli”: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.61, 4. panta otrā daļa.

apdraudējuma gadījumā. Atbilstoši likumprojekta anotācijai šādas mobilizācijas pasludināšanai nav nepieciešama izņēmuma stāvokļa pasludināšana.⁷² Atbilstoši Militārā dienesta likuma 63. panta otrajai daļai rezervē ieskaita no profesionālā dienesta rezervē atvaļinātos karavīrus, zemessargus pēc līguma par dienestu Zemessardzē izbeigšanas, Latvijas pilsoņus, kas brīvprātīgi pieteikušies dienestam rezervē un sekmīgi apguvuši attiecīgo kursu, un jaunsargus, kuri brīvprātīgi apguvuši attiecīgo apmācību. Pārējie Latvijas pilsoņi (militārajam dienestam derīgi vīrieši un sievietes, ja tie izteikuši vēlmi) ir rezervisti, kurus dienestā var iesaukt tikai mobilizācijas gadījumā.⁷³ Mobilizācijas veidus (vispārējā, daļējā, vietējā) un mobilizācijas gadījumus nosaka Mobilizācijas likums, kas vispārējās vai daļējās mobilizācijas izsludināšanu saista ar izņēmuma vai kara stāvokļa izsludināšanu.

Autoresprāt, praksē neskaidrības var rasties situāciju, kad “valsti apdraud ārējais ienaidnieks”, kuras konstatēšanas gadījumā izsludina izņēmuma stāvokli (Latvijas Republikas Satversmes 62. pants), nošķirot no situācijas, kad ir “paaugstinātais militārais apdraudējums”, kuram nav paredzēta izņēmuma stāvokļa izsludināšana (Nacionālās drošības likuma 23. panta astotā daļa), un no situācijas, kad “ienaidnieks ir .. vai citādi vērsies pret valsts neatkarību, tās konstitucionālo iekārtu vai teritoriālo integritāti”, kas ir tiesiskais pamats kara laikam (Nacionālās drošības likuma 22. panta sestā daļa). Likumprojekta “Grozījumi Nacionālās drošības likumā” 2018. gada 8. maija anotācijā⁷⁴ netiek skaidrots, kāda ir atšķirība starp ārējā ienaidnieka vai iekšējo nemieru un sacelšanos apdraudējumu (kad atbilstoši likuma “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” 11. panta pirmajai daļai jāizsludina izņēmuma stāvoklis) un pastiprināto militāro apdraudējumu (kad atbilstoši šai anotācijai izņēmuma stāvokļa pasludināšana nav vēlama). Autore pieļauj, ka ar pastiprināto militāro apdraudējumu varētu būt domāta labi apbruņotu nenosakāmas izcelsmes grupējumu pēkšņa parādīšanās valsts teritorijā, kurus nevar pieskaitīt nedz pie krimināliem grupējumiem, nedz pie iedzīvotāju vardarbīgām protesta akcijām.

Valsts apdraudējuma veida skaidrai nošķiršanai ir būtiska nozīme, jo tas, ietekmējot lēmumu par izņēmuma stāvokļa vai ārkārtas situācijas pasludināšanu (Nacionālās drošības likuma 22. pants), ietekmē mobilizācijas veida izvēli. Mobilizācijas likums nosaka atšķirīgus mobilizācijas veidus, proti, izņēmuma stāvokļa laikā var izsludināt tikai daļēju mobilizāciju, ierobežoti iesaistot mobilizācijas resursus valsts apdraudējuma novēršanai. Savukārt kara

⁷² 08.05.2018. Likumprojekta “Grozījumi Nacionālās drošības likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūts no: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restrictto category=1262/Lp12> [sk. 10.09.2018.].

⁷³ 18.06.2002. Militārā dienesta likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 91.

⁷⁴ 08.05.2018. Likumprojekta “Grozījumi Nacionālās drošības likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūts no: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restrictto category=1262/Lp12> [sk. 10.09.2018.].

gadījumā var pasludināt vispārējo mobilizāciju, pakļaujot visus mobilizācijas resursus un izmantojot tos valsts aizsardzības vajadzībām mobilizācijas plānos noteiktajā apjomā.⁷⁵ Acīmredzot tādēļ likumprojekts “Grozījumi Nacionālās drošības likumā” tā izskatīšanas laikā 2018. gada rudenī Saeimā tika papildināts ar 6. pantu, saskaņā ar kuru likuma 23. panta astotā daļa stāsies spēkā vienlaikus ar attiecīgiem grozījumiem Mobilizācijas likumā, kas Saeimā nebija iesniegti.

Ja par gadījumu kad “valsti apdraud ārējais ienaidnieks” (likuma “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” 11. panta pirmās daļas 1. punkts) tiks atzīti bruņota uzbrukuma draudi, kas izpaužas, piemēram, kā skaitliskā un militāri tehniskā nodrošinājuma ziņā liela karaspēka koncentrēšanās pie Latvijas robežām, kas tiek pavadīta ar draudīgu retoriku no potenciālā agresora amatpersonu puses, kā arī nepārprotamas informācijas saņemšanā par tuvākajā nākotnē plānoto vēršanos pret Latvijas valsts teritoriālo integritāti un neatkarību (proti, vairs nepastāv jautājums: “Vai uzbruks?” – bet pastāv jautājums: “Kad uzbruks?”), autoresprāt, var rasties nepieciešamība laikus apsvērt vispārējās mobilizācijas izsludināšanas nepieciešamību, ko pašreiz ierobežo iepriekš aprakstītais tiesiskais regulējums, jo vispārējā mobilizācija tiek izsludināta tikai kara gadījumā. Ukrainas normatīvajos aktos šis jautājums ir atrisināts. Piemēram, saskaņā ar likuma “Par Ukrainas aizsardzību” 4. pantu, bruņotas agresijas pret Ukrainu vai uzbrukuma draudu pastāvēšanas gadījumā Ukrainas prezidents pieņem lēmumu par vispārējo vai daļējo mobilizāciju, kara stāvokļa izsludināšanu Ukrainā vai atsevišķās tās daļās un iesniedz šo lēmumu apstiprināšanai Augstākajā radā. Izņēmuma stāvoklis Ukrainā iestājas kopā ar mobilizācijas (izņemot mērķa mobilizāciju, kas nav saistīta ar bruņotiem konfliktiem) izsludināšanu (likuma “Par Ukrainas aizsardzību” 1. pants).⁷⁶ Tādējādi, autoresprāt, Latvijas Mobilizācijas likumā ir jāizdara šāds grozījums: “Papildināt 3. panta trešās daļas 1. punktu ar otro teikumu šāda redakcijā: “Vispārējā mobilizācija var tikt izsludināta arī izņēmuma stāvoklī.”.

Vērtējot kopumā bruņota spēka lietošanas regulējumu nacionālajā līmenī, autore nekonstatē tā neatbilstību pašreizējam starptautiskajam regulējumam, kuru apskata turpmākajās nodaļās.

⁷⁵ 18.06.2002. Mobilizācijas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 91, 3. pants

⁷⁶ 1992. Закон "Про оборону України": закон України. *Відомості Верховної Ради України*, Nr. 9. Доступний: <http://consultant.parus.ua/?doc=0B2C19F65B> [див. 12.02.2018.].

2. BRUŅOTA SPĒKA LIETOŠANAS TIESISKAIS REGULĒJUMS

Starptautiskās tiesības atšķirībā no valstu nacionālajām tiesībām balstās uz tautu brīvprātīgu un savstarpēju piekrišanu un vienošanos pakļaut sevi attiecīgajam regulējumam un ievērot to, pamatojoties uz parakstītajām starptautiskajām vienošanām vai veidojot un ievērojot paražu tiesības.⁷⁷

1899. un 1907. gada Hāgas miera konferenču laikā notika pirmie nopietnie starpvalstu mēģinājumi ierobežot kara uzsākšanu. 1899. gada Hāgas konvencija par starptautisku strīdu mierīgu izšķiršanu un 1907. gadā pieņemtā tās papildinātā versija, kurai 2001. gadā pievienojās arī Latvija, satur līgumslēdzēju valstu apņemšanos pielikt vislielākos pūliņus starptautisku domstarpību izšķiršanai mierīgā veidā. Parakstot šo konvenciju, valstis vadīja patiesa vēlme saglabāt vispārēju mieru.⁷⁸

Sakarā ar 1902.–1903. gada Venecuēlas konfliktu Argentīnas ārlietu ministrs Luiss Marija Drago⁷⁹ 1902. gada 29. decembrī nosūtīja ASV notu, kurā nosodīja Eiropas valstu varmācīgu rīcību attiecībā uz Venecuēlu un pasludināja spēka lietošanas nepieļaujamības principu parādu piedziņas gadījumā, ko neatmaksā konkrētas valsts pavalstnieki (Kalvo un Drago doktrīna). ASV atturējās no pievienošanās Drago deklarācijai, tomēr jautājums tika nodots izskatīšanai trešajā Panamerikas konferencē, kas notika 1906. gada Riodežaneiro un kas, neatrisinot jautājumu, pieņēma lēmumu to nodot izskatīšanai otrajā Hāgas konferencē. 1907. gadā tika pieņemta Drago-Portera konvencija (Hāgas II konvencija), kurā tās dalībnieki atteicās no bruņoto spēku lietošanas tādu parādu piedziņai, kurus piedzen viena valsts no otras valsts par labu saviem pavalstniekiem. Izņēmumi no šīs apņemšanās bija iespējami, ja: pirmkārt, valsts – parādnieks atsakās vai atstāj bez uzmanības ierosinājumu izskatīt strīdu arbitrāžā; otrkārt, valsts – parādnieks pieņem ierosinājumu izskatīt strīdu arbitrāžā, bet dara visu iespējamo, lai netiktu veikts arbitrāžas ieraksts; treškārt, valsts – parādnieks pēc lietas izskatīšanas arbitrāžā atsakās izpildīt tās lēmumu.⁸⁰

Vērtējot starptautiskajā līmenī pieņemtos dokumentus, kas ierobežo dalību karadarbībā, būtu jāatceras arī Hāgas 1907. gada III konvencija par karadarbības uzsākšanu, saskaņā ar kuru karadarbība nevar tikt uzsākta bez iepriekšējas nedivdomīgas brīdināšanas par to, vai motivētas

⁷⁷ Mueller, K. P., Castillo, J. J., Morgan, F.E., Pegahi N. and Rosen B. 2006. *Striking first Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation, 48.

⁷⁸ 15.02.2001. Konvencija par starptautisku strīdu miermīlīgu izšķiršanu: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.26.

⁷⁹ Calvo Doctrine. 1998. Encyclopedia Britannica. Available from: <https://www.britannica.com/topic/Calvo-Doctrine#ref234509> [viewed 15.07.2017.].

⁸⁰ Драго-Портера конвенция. 1907. Национальная политическая энциклопедия. Доступна: <http://politike.ru/termin/drago-portera-konvencija-1907.html> [см. 15.03.2016.].

kara pasludināšanas vai ultimāta ar nosacītu kara pasludināšanu.⁸¹ Šī konvencija šķietami nonāk pretrunā ar ANO Statūtu 2. panta 4. punktu, kas nosaka dalībvalstīm pienākumu savās starptautiskajās attiecībās atturēties no spēka draudiem vai tā lietošanas kā pret jebkuras valsts teritoriālo neaizskaramību vai politisko neatkarību, tā jebkādā citā veidā, kas nav savietojams ar ANO mērķiem.⁸² Tomēr Nirnbergas tribunāls ir secinājis, ka Hāgas 1907. gada konvencijas ir atzīstamas par saistošām paražu tiesībām.⁸³ Kaut gan Latvija nav pievienojusies šai konvencijai, šī konvencija Latvijai ir saistoša kā starptautiskās paražu normas, kuras ir atzītas no visu civilizēto nāciju puses.

Attiecībā uz nelikumīgu agresīvu karu Nirnbergas tribunāls norādīja, ka Briāna-Keloga paktam valstis pievienojās, atzīstot par saistošu to, ka pastāvošās starptautiskās attiecības nav jāmaina, izmantojot spēku. Sakarā ar to tribunāls atsaucās uz pakta preambulu, kurā dalībvalstis paziņoja, ka ir pienācis laiks, kad visām izmaiņām to savstarpējās attiecībās jābūt atrisinātām mierīgā ceļā. Tribunāls uzsvēra, ka valsts var izmantot bruņotu spēku, lai aizstāvētos no agresijas, un var apbruņoties, lai spētu to izdarīt ar nosacījumu, ka tai nav agresīva nodoma vai mērķa. Jo pasaule nav nonākusi līdz tādām civilizācijas attīstības stāvoklim, kad, pēc tribunāla domām, varētu droši aizliegt karu jebkādos apstākļos un situācijās. Starptautiskajās tiesībās nav vispārīgu kritēriju, kas noteiktu, cik lielā mēra valsts var apbruņoties un gatavoties karam. Ja nav agresīva nodoma, nav ļaunuma nācības vēlmē padarīt sevi militāri spēcīgu. Izdarot šādu secinājumu, tribunāls kā piemēru minēja Šveici, kas, ievērojot tās ģeogrāfisko mērogu, iedzīvotājus un resursus, ir proporcionāli spēcīgāka militārajā ziņā nekā daudzas pasaules valstis, bet tā izmanto savu militāro spēku, lai ieviestu nacionālo politiku, kas tiecas uz mieru un saglabā šīs valsts robežas no agresijas.⁸⁴

Briāna-Keloga miera pakta panti nesatur izņēmumus attiecībā uz paš aizsardzību. Diplomātiskā sarakste pirms šī pakta noslēgšanas apliecina to, ka līgumslēdzējām pusēm prātos bija šī problēma un puses vienojās, atzīstot, ka atteikšanās no kara nekādā mērā neaizkavēs parakstītājus no paš aizsardzības īstenošanas. Francijas un Lielbritānijas valdības sarakstē to uzvēra papildus. Iemesls, kādēļ līgumslēdzējas puses atzina, ka paktā nav nepieciešams iekļaut skaidru nosacījumu par paš aizsardzību, bija ASV Valsts departamenta skaidrojums, ka, pirmkārt, līguma vērtība lielā mērā ir saistīta ar tā vienkāršību un, otrkārt, šāda klauzula ir lieka.

⁸¹ 18.10.1907. Convention (III) relative to the Opening of Hostilities: international agreement. Available from: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/190?OpenDocument> [viewed 15.03.2016.].

⁸² Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 168.

⁸³ 01.10.1946. International Military Tribunal at Nuremberg, Case of the Major War Criminals, Official Documents, Volume I, Nuremberg, Germany, 1947, 253–254. Available from: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-I.pdf [viewed 15.03.2016.].

⁸⁴ Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 87–88. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

Pēc ASV pārstāvja domām, tā bija pašsaprotama patiesība, ka paš aizsardzības situācijā notiekošais karš nav prettiesisks. Paužot savus viedokļus, līgumslēdzējas puses radīja iespaidu, ka atklāti atzina nerakstītā starptautiskā principa esamību, kurš ir absolūti saistošs un nepieļauj nekādu atkāpi no tā pat ar daudzpusēju paktu un kura sekas ir prettiesiskuma apsūdzības noņemšana no valsts rīcības paš aizsardzības situācijā, ja šī rīcība notiek karam līdzīgā formā.⁸⁵

Līdzīga pārlicība par absolūtu vai pat imperatīvu principu, saskaņā ar kuru kara izmantošana pārstāj būt prettiesiska paš aizsardzības situācijā, tiek pausta valstu atbildēs uz Tautu Savienības sekretariāta sagatavotās anketas jautājumiem par grozījumiem Tautu Savienības paktā, lai to harmonizētu ar jaunākā Briāna-Keloga pakta normām. Daudzas valstis atbildēs un paziņojumos debašu laikā Asamblejas pirmajā komitejā puda pārlicību, ka Tautu Savienības pakta papildināšana, pasludinot tajā pilnīgu aizliegumu izmantot karu, neietekmēs iespēju izmantot karu gadījumos, kad izpildīsies paš aizsardzības situācijas priekšnosacījumi. Piemēram, Itālijas valdība atbildēja, ka nav galējas nepieciešamības iekļaut grozījumos klauzulu par paš aizsardzību, jo ir skaidrs, ka valsts, kas nav ievērojusi kara aizlieguma klauzulu, nevar pieprasīt, lai valsts, kurai tā uzbruka, ievērotu šo klauzulu. Vācijas pārstāvis diskusijas laikā norādīja, ka, kaut gan abos paktos nav minētas nācijas tiesības aizstāvēt sevi no uzbrukuma, tas ir neapstrīdami, jo tas izriet no dabiskām tiesībām, kurām ir lielāks spēks nekā jebkurai konvencijai. Līdzīgas domas ir atrodamas pirmās komitejas noslēguma ziņojumā, kas tika izskatīts Asamblejas divpadsmitajā sesijā.⁸⁶

Lai sniegtu pilnīgāku ieskatu par valstu sniegtajiem komentāriem attiecībā uz paš aizsardzību laika periodā starp diviem kariem, jāmin valdību sniegtās atbildes uz 1930. gada Hāgas konferences sagatavošanās komitejas informācijas pieprasījumu par valstu atbildību par ārzemniekiem vai to īpašumam nodarītiem zaudējumiem. Pieprasījums saturēja šādu jautājumu: “XI. Apstākļi, kādos valstij ir tiesības atkāpties no atbildības. Kādiem priekšnosacījumiem šādos gadījumos jāpiepildās: (a) Kad valsts apgalvo, ka ir rīkojusies paš aizsardzības nolūkā?” Potenciālās kļūdas avots bija jautājums par paš aizsardzību kā priekšnosacījumu, kas izslēdz valsts atbildību par darbībām, kas kaitēja ārvalstu privātpersonām. Rezultātā valdību atbildes nebija tik nozīmīgas kā tās, kas tika sniegtas citos anketas punktos. Visas valdības piekrita, ka paš aizsardzības situācija ir apstākļi, kas valstij dod iespēju noliegt atbildību vai atbrīvo valsti no atbildības par darbību, kas citā gadījumā noteikti

⁸⁵ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 59, §100. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

⁸⁶ *Ibid.*, §101

būtu prettiesiska. Beļģijas valdība norādīja, ka valsts ir tiesīga atteikties no atbildības pašaizsardzības gadījumā pret agresora valsti. Šveice uzsvēra, ka pašaizsardzības situācija pastāv gadījumā, kad valsts cieš no netaisnas, prettiesiskas agresijas.⁸⁷

1945. gada 26. jūnijā Sanfrancisko konferencē parakstītajos ANO Statūtos arī tika iekļauts spēka lietošanas aizliegums. Kopš Statūtu pieņemšanas brīža jebkura spēka lietošana var būt tiesiska tikai gadījumā, ja tā pamatota ar Statūtos ietvertajiem izņēmumiem vai Statūtu mērķiem. ANO Statūti tradicionāli regulē attiecības starp valstīm. Atbilstoši to 1. pantam pirmais ANO mērķis ir uzturēt starptautisko mieru un drošību un šajā nolūkā veikt efektīvus kolektīvos pasākumus, lai novērstu un likvidētu draudus mieram un atturētu no agresijas vai citiem miera pārkāpumiem, un, izmantojot miermīlīgus līdzekļus un ievērojot taisnīguma un starptautisko tiesību principus, noregulēt un atrisināt starptautiskus strīdus un situācijas, kas var novest pie miera pārkāpšanas.⁸⁸ Lai panāktu šo mērķi, dalībvalstis vienojās:

Pirmkārt noteikt aizliegumu visām dalībvalstīm starptautiskajās attiecībās lietot spēku vai tā draudus gan pret jebkuras valsts teritoriālo integritāti vai politisko neatkarību, gan arī jebkurā citā veidā, kas ir pretrunā ANO mērķiem (skat. ANO Statūtu 2. panta 4.punktu).

Otrkārt izveidot efektīvu kolektīvās aizsardzības sistēmu (skat. ANO Statūtu VII nodaļu).

Vienlaikus ANO Statūti piedāvā trīs izņēmumus no vispārējā spēka lietošanas aizlieguma.

1. Atbilstoši ANO Statūtu 39. pantam Drošības padome var pilnvarot kolektīvās aizsardzības operācijas, ja secina, ka pastāv draudi mieram, miera pārkāpums vai agresijas akts. Tomēr pastāvošā lēmumu pieņemšanas kārtība neizslēdz iespēju, pamatojoties uz iekšējām politiskām interesēm, pieciem pastāvīgajiem Drošības padomes locekļiem izmantot *veto* tiesības un apturēt lēmumu pieņemšanu.

2. Otrais izņēmums ir nostiprināts ANO Statūtu 51. pantā un piedāvā dalībvalstīm tiesības lietot bruņotu spēku pašaizsardzībai.

3. Trešais izņēmums ir novecojis un mūsdienās vairs nav piemērojams, jo attiecas uz uzvarētāju valstīm un naidīgajām valstīm (valstis, kas Otrā pasaules kara laikā ir bijušas kādas no statūtu 1945. gadā parakstījušo valstu ienaidniekiem), kuras pašreiz ir ANO pilntiesīgas

⁸⁷ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 59–60, §102. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

⁸⁸ 29.01.2018. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.20.

dalībvalstis. Šis izņēmums ir iekļauts Statūtu 53. un 107. pantā un attiecas uz bijušajām naidīgajām valstīm, pret kurām reģionālās institūcijas varēja bez īpaša Drošības padomes pilnvarojuma lietot piespiedu darbības, kas lietotas vai sankcionētas Otrā pasaules kara rezultātā. Šie panti deva iespēju uzvarētājām valstīm vienpusēji – bez Drošības padomes iesaistīšanas izmantot spēka pasākumus gadījumos, ja uzvarēto valstu vidū atdzimtu kareivīgi noskaņojumi. ANO Statūtu 106. pants papildus nosaka, ka laikā, kamēr tiek ieviesti Statūtu 43. pantā minētie īpašie nolīgumi par bruņoto spēku pievienošanos Drošības padomes veidotajiem bruņotajiem spēkiem starptautiskā miera un drošības uzturēšanai, 1943. gada 30. oktobrī Maskavā parakstītās četru lielvalstu un Francijas deklarācijas dalībnieki var veikt nepieciešamās darbības starptautiskā miera un drošības nodrošināšanai.⁸⁹ Šī regulējuma pamatā bija PSRS un Francijas bažas par Vācijas agresijas atdzimšanu un “jaunās pasaules organizācijas” autoritāti. Gan PSRS, gan Francija noslēdza aizsardzības līgumus, kuriem bija jāsāk darboties Vācijas agresijas turpināšanas gadījumā, un šīs valstis uztraucās, ka jauna daudzpusēja drošības kārtība varētu būt uzbūvēta tā, lai būtu pārāka pār šīm vienošanām. Rezultātā šīs valstis vēlējās redzēt ANO Statūtos skaidri formulētus noteikumus, kas atbrīvotu šādus pret Vāciju vērstus līgumus no Dumbartonoksas paraugā formulētā aizlieguma piemērot piespiedu līdzekļus bez Drošības padomes mandāta. Attiecīgie precizējumi tika prezentēti Sanfrancisko konferencē.⁹⁰ Šie panti apliecina faktu, ka ANO Statūti primāri tika radīti uzvarētāju valstu, nevis visas starptautiskās sabiedrības interesēs.⁹¹

Jāatzīmē, ka ANO Statūtu 51. panta interpretāciju ietekmē Drošības padomes darbības efektivitāte. Šis jautājums ir apskatīts nākamajā apakšnodaļā.

2.1. ANO Drošības padomes darbība kolektīvās aizsardzības nodrošināšanā

ANO tika izveidota kā globāla kolektīvās drošības organizācija agresijas apturēšanai ar saskaņotu dalībvalstu rīcību. Jaunas starptautiskas organizācijas dibināšanas laikā tika aktīvi apspriesta problēma par to, kādai jābūt efektīvai izpildvaras institūcijai un kādām jābūt tās funkcijām pretstatā plenārinstitūcijai, kas sastāvēs no visām nākotnes organizācijas dalībvalstīm. Diskusiju laikā tika pausti atšķirīgi viedokļi. Lielvalstis, kas bija tā saukto Apvienoto Nāciju grupā, atradās kara stāvoklī ar Ass valstīm (Vāciju, Itāliju, Japānu) un 1942. gada 2. janvārī parakstīja pret Ass valstīm vērstu Apvienoto Nāciju deklarāciju, vēloties ieņemt

⁸⁹ Kolb, R. 2010. *An Introduction to the Law of the United Nations*. Oregon: Oxford and Portland, 64.

⁹⁰ Arend, A. C. 1996. The United Nations, regional organizations, and military operations: the past and the present. *Duke journal of comparative & international law*, Volume 7:3, ISSN 2328-9708, 10–11. Available from: <https://scholarship.law.duke.edu/djcil/vol7/iss1/2> [viewed 14.06.2017.].

⁹¹ Kolb, R. 2010. *An Introduction to the Law of the United Nations*. Oregon: Oxford and Portland, 64.

noteicēju vietu topošajā organizācijā. Tas tika uzskatīts par samērīgu nosacījumu, ievērojot lielvalstu primāro atbildību par miera nodrošināšanu, kuru tās bija veikušas un kas bija nepieciešams arī nākotnē. Tādējādi daži ierosinājumi attiecās uz lielvalstu (ASV, Apvienotās Karalistes, PSRS, Ķīnas un vēlāk Francijas) dalību izpildvaras institūcijā (Drošības padomē), citi ierosinājumi attiecās uz šo lielvalstu juridiski un politiski priviligrēto statusu. Vidējo un mazāko valstu pārstāvjiem, kas arī atradās Apvienoto Nāciju grupā, bija kritiska attieksme pret šādu lielvalstu priviligrēto statusu. Norādot uz to interešu ievērošanas nepieciešamību, tās pieprasīja visu valstu plašākas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanas procesā attiecībā uz pasaules nākotnes kārtību, kā arī vēlējās gūt balsstiesības atsevišķu krīzes situāciju risināšanā. Uzstājot uz šīm prasībām, valstis pamatoja tās ar valstu vienlīdzības un demokrātijas principu ievērošanu starptautiskajās tiesībās, apšaubot mazas izpildvaras institūcijas tik plašas tiesības pieņemt saistošus lēmumus attiecībā uz suverēnām valstīm. Pārrunu rezultātā valstis tomēr vienojās, ka jaunajā organizācijā jābūt saiknei starp lielvalstu īpašo atbildību par organizācijas funkcijām un to priviligrēto pozīciju, kā arī jābūt saiknei starp lēmumu pieņemšanas kompetenci un balsošanas procedūru, kas tiek piemērota lēmumu pieņemšanā.⁹²

Šādu diskusiju rezultātā Drošības padome tika apveltīta ar primāru atbildību par starptautisko mieru un drošību (skat. ANO Statūtu 24. pantu), piešķirot sekundāru lomu vai līdzatbildības lomu Ģenerālajai asamblejai ar tās vispārējām pilnvarām diskutēt un pieņemt rekomendācijas (skat. ANO Statūtu 10. pantu). Šis risinājums bija iepriekš mutiski formulēts Dumbartonoksas pārrunās 1944. gadā, kurās piedalījās ASV, Apvienotās Karalistes, PSRS un Ķīnas pārstāvji, un vēlāk 1945. gada februāra Jaltas konferencē, kurā piedalījās ASV, Apvienotās Karalistes un PSRS vadītāji un kurā vienojās par balsošanas procedūru. Sanfrancisko konferencē 1945. gada aprīlī – jūnijā šī kārtība tika akceptēta, neskatoties uz nopietnu vidējo un mazo valstu opozīciju. Statūtu autori jūta, ka Tautu Savienības sistēma piedzīvojusi neveiksmi skaidras varas dalīšanas trūkuma dēļ starp tās poliskajām institūcijām, tādēļ tika piedāvāts strikts varas dalīšanas princips starp izpildvaru un plenāro institūciju, kurā pārstāvētas visas dalībvalstis.⁹³ Mūsdienās Drošības padome realizē ne tikai izpildvaru, bet arī likumdevēja un tiesu varu.⁹⁴

⁹² Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 443–444.

⁹³ *Ibid.*, 444–445; The Department of State Bulletin No.308. 20.05.1945. Publication 2333. United Nations Conference on International Organization Amendments offered to Dumbarton-Oaks proposals. Text of Amendments, 851-851. Available from: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uiuo.ark:/13960/t09w2183r;view=1up;seq=857> [viewed 05.06.2018.].

⁹⁴ Bydoon, M. and Al-Own, G.M.S. 2017. The Legality of the Security Council Powers Expansion. *International Journal of Humanities and Social Science*, ISSN 2221–0989, Volume 7, Nr.4, 220. Available from: https://www.ijhssnet.com/journals/Vol_7_No_4_April_2017/24.pdf [viewed 03.02.2018.].

Pēckara laikā atklājās, ka šāds varas sadalījums starp Drošības padomi un Ģenerālo asambleju ir neefektīvs politiskās situācijas dēļ Austrumu–Rietumu konflikta un pēkšņas dalībvalstu skaita palielināšanas rezultātā 1955.–1960. gadā. Kļuva arī skaidrs, ka izmaiņas principā šādā varas dalīšanā nav iespējamās. Tādēļ pēc organizācijas pastāvēšanas sākuma perioda, kad Drošības padome darbojās efektīvi atbilstoši Statūtu regulējumam, sākot ar 1959. gadu un ar Austrumu–Rietumu konflikta pastiprināšanos, Ģenerālā asambleja sāka uzņemties vadošo lomu organizācijā attiecībā uz miera un drošības nodrošināšanas jautājumiem. Drošības padome apliecināja savu nespēju pieņemt lēmumus biežas to pastāvīgo locekļu *veto* tiesības izmantošanas dēļ. Drošības padomes sesiju skaits laika posmā starp 1950. un 1960. gadu samazinājās, kas skaidri iezīmēja atbildības par miera uzturēšanu novirzīšanu uz Ģenerālo asambleju. Mēģinājumi piešķirt šai faktiskajai situācijai juridisku pamatojumu, piemēram, ar Ģenerālās asamblejas 1950. gada 3. novembrī pieņemto rezolūciju Nr. 377A “Vienošanās par mieru” beidzās neveiksmīgi.⁹⁵ Atbilstoši šai rezolūcijai gadījumā, ja Drošības padome vienprātības trūkuma dēļ piecu pastāvīgo locekļu vidū nespēs veikt tās pamatuzdevumu, Ģenerālā asambleja nekavējoties risinās situāciju, izdodot attiecībā uz dalībvalstīm jebkādu rekomendāciju, kuru uzskatīs par nepieciešamu, par kolektīvo pasākumu veikšanu, tajā skaitā par spēka lietošanu, lai atjaunotu starptautisko mieru un drošību.⁹⁶

Rekomendācijas pēc būtības ir paziņojumi, kuriem nav juridiska spēka. Savukārt Drošības padomes pilnvaru pārņemšana būtu pretrunā ar ANO Statūtiem. Tādēļ šāda Ģenerālās asamblejas rīcība vēlāk tika tulkota kā vēlme vērst uzmanību uz to, ka nepieciešamības gadījumā tā var ieteikt kolektīvo pasākumu veikšanu, tajā skaitā spēka lietošanu. Šādā veidā rezolūcija tika piemērota tikai vienu reizi Korejas krīzes laikā, kad pēc PSRS delegāta izmantotās *veto* tiesības Drošības padomē, kas paralizēja lēmuma pieņemšanu, Ģenerālā asambleja 1951. gada 1. februāra rezolūcijā 498V konstatēja, ka Korejas Tautas Republika veica agresijas aktu pret Koreju, un piedāvāja visām valstīm un varām turpmāk sniegt atbalstu ANO akcijai Korejā, kas faktiski nozīmēja militāro palīdzību. Šī rezolūcija nesaturēja tiešu norādi uz rezolūciju Nr. 377A “Vienošanās par mieru”, bet uzsvēra, ka Drošības padome tās dalībnieku vienprātības trūkuma dēļ nespēj pildīt tās pamatuzdevumu – starptautiskā miera un drošības nodrošināšanu.⁹⁷ Tomēr šīs idejas attīstība neturpinājās, ņemot vērā 20. gadsimta 60. gados dekolonizācijas viļņa iespaidā notikušo atbalsta samazināšanos Rietumu varām.⁹⁸

⁹⁵ Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations. A commentary.* Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 444.

⁹⁶ 03.11.1950. The General Assembly resolution 377A. The “Uniting for Peace” resolution. Available from: [http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf) [viewed 01.02.2017.].

⁹⁷ Tomuschat, C. 2011. *United for Peace.* United Nations Audiovisual Library of International Law. Available from: <http://legal.un.org/avl/ha/ufp/ufp.html> [viewed 01.02.2017.].

⁹⁸ Cassese, A. 2005. *International Law.* Second Edition. New York: Oxford University press, 351.

Tā kā mēģinājums uzņemt atbildību par miera un drošības nodrošināšanu no Ģenerālās asamblejas puses bija neveiksmīgs un liels organizācijas dalībnieku pieaugums sarežģīja Ģenerālās asamblejas iespējas gūt pārsvaru, valstis atkal pievērsās Statūtos nostiprinātajam varas sadalījumam. Ko apliecina Drošības padomes sēžu skaita palielināšanās kopš 60. gadiem. Tas nozīmēja zināmu stabilizāciju lomu sadalījuma jautājumā starp Ģenerālo asambleju un Drošības padomi jeb tikai mierīgu posmu abu institūciju pastāvēšanā, kas var mainīties, ievērojot organizācijas dinamisku attīstību.⁹⁹ Autore piekrīt viedoklim, ka Ģenerālās asamblejas rezolūcija Nr. 377A "Vienošanās par mieru" satur zināmu potenciālu, kas var izjaukt ANO spēku līdzsvaru, bet pagaidām tas netiek izmantots. Tomēr Ģenerālās asamblejas dalībvalstis ir pārāk vājas, lai nostātos pret Drošības padomes lēmumiem, un jebkurā gadījumā Ģenerālajai asamblejai būtu nepieciešams vismaz viena Drošības padomes pastāvīgā locekļa atbalsts.¹⁰⁰

ANO Statūtu 24. panta otrā daļa ierobežo Drošības padomes locekļu politiskās intereses ar likumā nostiprināto pienākumu rīkoties atbilstoši Apvienoto Nāciju mērķiem un principiem.¹⁰¹ Vienlaikus Statūtu 24. panta pirmā daļā nosaka, ka dalībvalstis piešķir Drošības padomei primāro atbildību par starptautiskā miera un drošības nodrošināšanu un piekrīt, ka Drošības padome, izpildot šo pienākumu, rīkojas to vārdā. Atbilstoši ANO Statūtu 53. pantam reģionālās organizācijas nevar veikt piespiedu darbības bez Drošības padomes pilnvarojuma.

Mūsdienās pastiprinās strīdi par ANO Statūtu 24. pantā Drošības padomei piešķirtajām plašajām tiesībām, kas nostiprina lielo varu dominēšanu ar trešās pasaules valstu mazāku pārstāvību. Tas uztur mazo valstu uztraukumu par Drošības padomes iejaukšanos to iekšējās lietās un norāda uz reformu nepieciešamību.¹⁰² Salīdzinot Tautu Savienības un Drošības padomes darbu, tiek izteikts viedoklis par abām šīm institūcijām raksturīgu kopīgu problēmu, kas noved līdz nespējai efektīvi piemērot kolektīvās drošības sistēmu, – valstu vēlmi saglabāt autonomiju. Neatkarīgi no tā, kādai institūcijai ir uzticēta kolektīvās drošības sistēma, pastāv kopīga iezīme – pat ja valstis dos priekšroku stingram režīmam, kas ir spējīgs aizkavēt agresiju, bieži pastāvēs vilinājums izvairīties no nepieciešamo spēku nodrošināšanas vai zaudējumu uzņemšanās, ļaujot to nodrošināt citiem. Arī neuzticība spēcīgām starpvaldību institūcijām aizvirza to darbības mērķi arvien tālāk.¹⁰³ Valstis mēdz formulēt savas starptautiskās intereses

⁹⁹ Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 444-445.

¹⁰⁰ Tomuschat, C. 2011. United for Peace. United Nations Audiovisual Library of International Law. Available from: <http://legal.un.org/avl/ha/ufp/ufp.html> [viewed 01.02.2017.].

¹⁰¹ *Ibid.*, 445.

¹⁰² *Ibid.*, 452.

¹⁰³ Lepgold, J. and Nincic, M. 2001. *Beyond the Ivory Tower*. International Relations Theory and the Issue of Policy Relevance. Columbia University press, 2001, 141, 149.

konkurējot, proti, pastāvot iespējai sadarboties kopīga ieguvuma labā, valstis cenšas saprast, kā šis ieguvums tiks sadalīts jeb jautājuma: “Vai mēs visi vinnēsim?” – vietā tās uzdod jautājumu: “Kas vinnēs vairāk?” Rezultātā pārlicības neesamība par citu nodomiem un rīcību var traucēt veiksmīgai sadarbībai.¹⁰⁴ Tiek uzskatīts, ka Drošības padome rīkojas atbilstoši tās izveides laikā iepļānotajam – proti, kā globāla drošības institūcija tikai vienu reizi visā tās pastāvēšanas laikā – 1991. gadā Persijas līča kara laikā, nodrošinādama Kuveitas atbrīvošanu ar daudznacionālo spēku palīdzību¹⁰⁵, pamatojoties uz Drošības padomes 1990. gada rezolūciju Nr. 678.¹⁰⁶

Autoresprāt, Kosovas krīze ir viena no situācijām, kas varēja tikt veiksmīgi atrisināta, ja Drošības padome savlaicīgi pieņemtu atbilstošus lēmumus. 90. gadu sākumā sākās pilsoņu karš Dienvidslāvijas Socialistiskajā Federatīvajā Republikā, kas 1999. gadā pārauga Kosovas krīzē, kura savukārt radīja apdraudējumu pastāvošajai miera sistēmai. Palielinoties pret Kosovas iedzīvotājiem vērstu cilvēktiesību pārkāpumu skaitam, *NATO* pieņēma lēmumu veikt uzbrukumu Dienvidslāvijas Federatīvajai Republikai (Serbijai un Montenegro) bez Drošības padomes pilnvarojuma. ASV, Apvienotā Karaliste un citas *NATO* dalībvalstis pamatoja 1999. gada *NATO* operāciju pret Dienvidslāviju, atsaucoties uz netiešo pilnvarojumu. Šāda rīcība izraisīja plašas diskusijas, kuru rezultātā tika pausts viedoklis, ka Drošības padomes autoritāte ir grauta.¹⁰⁷ *NATO* rīcība varētu tikt atzīta par ANO Statūtos nostiprinātās spēka lietošanas kārtības pārkāpumu,¹⁰⁸ tomēr Drošības padome ar 1999. gada rezolūciju Nr. 1244 ar zināmu piesardzību apstiprināja šo *NATO* rīcību *ex post facto*.¹⁰⁹

Vēsturiski krīze attīstījās šādi: 1991. gada 25. septembrī Drošības padome pieņēma rezolūciju Nr. 713¹¹⁰, kurā konstatēja apdraudējuma pastāvēšanu starptautiskajam mieram un drošībai un noteica ieroču embargo. Apmēram pēc pieciem mēnešiem 1992. gada 21. februārī Drošības padome pieņēma rezolūciju Nr. 743¹¹¹, izveidojot Apvienoto Nāciju Aizsardzības spēkus (*UNPROFOR*), kuriem bija jānodrošina humanitārās situācijas uzlabošanās, jāaglabā Sarajevas lidostas pieejamība un jāaizsargā sešas drošas teritorijas.

¹⁰⁴ Waltz, K. N. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 105.

¹⁰⁵ Leggold, J. and Nincic, M. 2001. *Beyond the Ivory Tower*. International Relations Theory and the Issue of Policy Relevance. Columbia University press, 2001, 141.

¹⁰⁶ 29.11.1990. The Security Council Resolution S/RES/678 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/678\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/678(1990)) [viewed 01.02.2017.].

¹⁰⁷ Vayrynen, R. 1997. Preventive Action: Failure in Yugoslavia. *The UN, peace and force*. Edited by Pugh, M. Portland: Franc Cass and Company Limited, 35.

¹⁰⁸ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 351.

¹⁰⁹ 10.06.1999. The Security Council Resolution S/RES/1244 (1999). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1244(1999)) [viewed 01.02.2017.].

¹¹⁰ 25.09.1991. The Security Council Resolution S/RES/713 (1991). Available from: [https://undocs.org/S/RES/713\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/713(1991)) [viewed 01.02.2017.].

¹¹¹ 21.02.1992. The Security Council Resolution S/RES/743 (1992). Available from: [https://undocs.org/S/RES/743\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/743(1992)) [viewed 01.02.2017.].

1992. gada augustā Drošības padome pieņēma rezolūciju Nr. 770¹¹², kurā aicināja valsts nacionālajā vai reģionālo organizāciju līmenī pieņemt visus mērus, kas nepieciešami ANO humanitārajām organizācijām un citām organizācijām humanitārās palīdzības piegādei Sarajevā un citur, kur tā ir vajadzīga, tajā skaitā Bosnijā un Hercegovinā. Lai sniegtu humanitāro palīdzību, ANO 1992. gada septembrī ar rezolūciju Nr. 776¹¹³ izveidoja ANO Aizsardzības spēkus II (*UNPROFOR II*), kuru pienākumos ietilpa humanitāro palīdzību sniedzošo organizāciju personāla un kravu aizsardzība.

1993. gada maijā Drošības padome izdeva rezolūciju Nr. 824¹¹⁴, kurā nosodīja humanitāro tiesību pārkāpumus un “etnisko tīrīšanu” un noteica drošas teritorijas Bosnijas robežās, kurās nedrīkst notikt bruņotie uzbrukumi. Šī paša gada jūnijā Drošības padome rezolūcijā Nr. 836¹¹⁵ paziņoja, ka paplašina *UNPROFOR* mandātu, lai tie varētu apturēt uzbrukumu rezolūcijā Nr. 824 noteiktajiem drošajiem rajoniem, uzraudzīt uguns pārtraukšanu, atbalstīt tādu bruņoto formējumu izvešanu, kas nav nedz Bosnijas Republikas, nedz Hercegovinas valdību bruņotie formējumi, ieņemt atsevišķus stratēģiski svarīgus punktus un turpināt iesaistīties humanitārās palīdzības piegādē vietējiem iedzīvotājiem. Tomēr šis paplašinājums aprobežojās ar tiesībām piemērot spēku tikai paš aizsardzībai gadījumā, ja notiek artilērijas apšaudes, bombardēšana no gaisa vai bruņots iebrukums drošajām teritorijām, kā arī gadījumā, ja tiek traucēta *UNPROFOR* vai humanitāro kravu pārvietošana. Vienlaikus šajā rezolūcijā tika noteikts, ka dalībvalstis, rīkojoties nacionālajā vai reģionālo organizāciju līmenī Drošības padomes vadībā un ciešā sadarbībā ar ģenerālsekretāru un *UNPROFOR*, var piemērot visus nepieciešamos mērus gaisa spēku izmantošanas veidā drošajās teritorijās Bosnijas Republikā un Hercegovinā un to apkaimē, lai sniegtu atbalstu *UNPROFOR* to mandāta izpildē.

Tomēr, kad *NATO* izteica gatavību uzņemties šos gaisa uzbrukumus, ANO ģenerālsekretārs Butross Butross-Gali un citi izteica bažas, ka *NATO* spēku izmantošana Bosnijas serbu apspiešanai tiks uztverta kā naidīga darbība, kas pārsniegs *UNPROFOR* miera uzturēšanas mandāta robežas un padarīs to par konflikta pusi.¹¹⁶ Tādējādi ANO spēkiem netika piešķirts nedz situācijai atbilstošs mandāts un atbilstoši iesaistīšanās noteikumi (miera nodrošināšanas mandāta vietā tika izdots miera uzturēšanas mandāts, kas ļāva izmantot militāro

¹¹² 13.08.1992. The Security Council Resolution S/RES/770 (1992). Available from: [https://undocs.org/S/RES/770\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/770(1992)) [viewed 01.02.2017.].

¹¹³ 26.08.1992. The Security Council Resolution S/RES/773 (1992). Available from: [https://undocs.org/S/RES/773\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/773(1992)) [viewed 01.02.2017.].

¹¹⁴ 06.05.1993. The Security Council Resolution S/RES/824 (1993). Available from: [https://undocs.org/S/RES/824\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/824(1993)) [viewed 01.02.2017.].

¹¹⁵ 04.06.1993. The Security Council Resolution S/RES/836 (1993). Available from: [https://undocs.org/S/RES/836\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/836(1993)) [viewed 01.02.2017.].

¹¹⁶ Arend, A.C. 1996. The United Nations, regional organizations, and military operations: the past and the present. *Duke journal of comparative & international law*, Duke University School of Law, Durham, NC, USA, Vol.7:3, ISSN 2328-9708, 21. Available from: <https://scholarship.law.duke.edu/djcil/vol7/iss1/2> [viewed 14.06.2017.].

spēku tikai paš aizsardzībai), nedz pietiekams militārais spēks, lai tie varētu sasniegt noteiktos mērķus, kā rezultātā ANO, cenšoties būt neitrāla, kļuva par nepaklausīgu kara dalībnieku gūstekni, zaudējot savu prestižu, bez rezultātiem cenšoties izmantot politiskā rakstura līdzekļus situācijā, kuru noteica militārā spēka lietošana.¹¹⁷

1998. gadā Drošības padome pieņēma trīs rezolūcijas attiecībā uz Kosovā notikušo. Tās nesaturēja skaidri izteiktu pilnvarojumu lietot spēku. Rezolūciju Nr. 1160¹¹⁸, 1199¹¹⁹ un 1203¹²⁰ saturs nebija arī pietiekams, lai izmantotu netiešā pilnvarojuma koncepciju. Rezolūcijas tika pieņemtas atbilstoši ANO Statūtu VII nodaļai. Tās nosodīja Serbijas lietoto spēku pret tās iedzīvotājiem un Kosovos Atbrīvošanas armijas organizētos teroristiskos aktus. 1998. gada marta rezolūcija Nr. 1160 noteica ieroču embargo Dienvidslāvijai un aicināja rast Kosovos jautājumam politiskus risinājumus. Noslēgumā rezolūcijā tika uzsvērts, ka papildu līdzekļi tiks apsvērti gadījumā, ja nenotiks konstruktīva virzība mierīgai situācijas atrisināšanai Kosovā. Pirms rezolūcijas Nr. 1199 izdošanas notikušo debašu laikā KF brīdināja, ka vienpusēja spēka lietošana šī konflikta atrisināšanai rada situācijas destabilizācijas risku Balkānu reģionā un visā Eiropā un radīs ilgstošas nelabvēlīgas sekas starptautiskai sistēmai, kas balstās uz centrālo ANO lomu. Pirms rezolūcijas Nr. 1203 pieņemšanas notikušās sarunas laikā KF norādīja, ka spēka lietošanas elementi ir izslēgti no rezolūcijas projekta un tajā nav nosacījumu, kas tieši vai netieši sankcionētu automātisku spēka lietošanu, jo tas kaitēs Drošības padomei Statūtos noteiktajām privilēģijām.¹²¹

1998. gada septembra rezolūcija Nr. 1199 pauda nopietnas bažas par Serbijas drošības spēku un Dienvidslāvijas armijas pārmērīgu un neizvēlīgu spēka lietošanu, kas radīja lielu civiliedzīvotāju upuru skaitu un vairāk nekā 230 000 personu pārvietošanos, atstājot savas mājas. Tika norādīts, ka situācijas pasliktināšanās Kosovā rada draudus mieram un drošības reģionā, un tika pieprasīts izbeigt karadarbību. Vienlaikus Dienvidslāvijas vadībai un Kosovos albāņu līderiem rezolūcijā tika pieprasīts nekavējoties veikt darbības humanitārās situācijas uzlabošanai un gaidāmās humanitārās katastrofas novēršanai. Rezolūcija noteica konkrētas darbības, kas bija jāveic Dienvidslāvijai, piemēram, tai bija jāpārtrauc visas tās drošības spēku veiktās darbības un jāatsauc tie drošības spēki, kas tika izmantoti civilpersonu represijām. Dienvidslāvijas prezidents S. Miloševićs tika aicināts izpildīt uzņemtās saistības risināt

¹¹⁷ Vayrynen, R. 1997. Preventive Action: Failure in Yugoslavia. *The UN, peace and force*. Edited by Pugh, M. Portland: Franc Cass and Company Limited, 35.

¹¹⁸ 23.03.1998. The Security Council Resolution S/RES/1160 (1998). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1160\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1160(1998)) [viewed 05.02.2017.].

¹¹⁹ 23.09.1998. The Security Council Resolution S/RES/1199 (1998). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1199\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1199(1998)) [viewed 05.02.2017.].

¹²⁰ 24.10.1998. The Security Council Resolution S/RES/1203 (1998). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1203\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1203(1998)) [viewed 05.02.2017.].

¹²¹ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 193.

situāciju mierīgi un neizmantojot represijas pret mierīgajiem iedzīvotājiem. Noslēgumā rezolūcijā tika nolemts, ka gadījumā, ja šajā rezolūcijā un rezolūcijā Nr. 1160 noteiktie pienākumi netiks izpildīti, lems par citu papildu līdzekļu piemērošanu miera un stabilitātes nodrošināšanai reģionā.

1998. gada oktobra rezolūcijā Nr. 1203 tika izteikta apmierinātība par vienošanās noslēgšanu starp Dienvidslāviju un *NATO* un EDSO par Dienvidslāvijai rezolūcijā Nr. 1199 uzlikto pienākumu izpildes pārbaudi. Drošības padome pieprasīja šīs vienošanās izpildi. Rezolūcijā Nr. 1203 tika atzīts, ka neatrisināta Kosovas situācija rada draudus mieram un drošībai reģionā. Šāds rezolūcijā noteiktais situācijas raksturojums izraisīja Krievijas un Ķīnas neapmierinātību.

Drošības padomē, apspriežot *NATO* kampaņu, Francija, Nīderlande un Slovēnija uzsvēra, ka Drošības padome rezolūcijas pieņēma atbilstoši ANO Statūtu VII nodaļai, atzīstot, ka situācija rada draudus reģionālajam mieram un drošībai, un nosakot konkrētas prasības Dienvidslāvijai. Tā kā Dienvidslāvija pārkāpa šīs prasības, *NATO* radās tiesības rīkoties. Vērtējot situāciju kopsakarā ar iepriekš minēto rezolūciju saturu, var secināt, ka šīs trīs rezolūcijas bija pamats *NATO* argumentam, ka tā rīkojās atbilstoši starptautiskās sabiedrības mērķiem, tomēr ir pamatots viedoklis, ka šīs rezolūcijas nav atzīstamas par Drošības padomes pilnvarojumu *NATO* lietot spēku pret Dienvidslāviju.¹²²

Dienvidslāvija apšaubīja *NATO* rīcības tiesiskumu, ceļot prasību pret desmit *NATO* dalībvalstīm ANO Starptautiskajā tiesā. To valstu vidū, pret kurām tika celta prasība, pastāvēja zināma neskaidrība par *NATO* gaisa uzbrukuma tiesiskā pamatojuma viennozīmīgu formulēšanu. Atsevišķas valstis fokusējās uz Drošības padomes rezolūciju saturu, citas – uz humanitāro intervenci. Dienvidslāvija sūdzībās norādīja, ka šīs valstis, bombardējot tās teritoriju, pārkāpušas konvencijas par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to II pantu, proti – darbības bija vērstas pret visiem dienvidslāviem, lai iznīcinātu pilnībā vai daļēji dienvidslāvus kā nacionālo grupu. Tiesa ar 1999. gada 2. jūnija lēmumu noraidīja Dienvidslāvijas sūdzību pret ASV, jo 1988. gada 25. novembrī ASV ratificēja konvenciju par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to ar atrunu attiecībā uz IX pantu, nosakot, ka, ja ASV ir strīda puse, tad strīda nodošanai tiesā ir nepieciešama ASV piekrišana. Sakarā ar šīs konvencijas ratificēšanu ar līdzīgu atrunu tiesa noraidīja Dienvidslāvijas sūdzību arī pret Spāniju. Dienvidslāvijas sūdzības pret Apvienoto Karalisti, Portugāli, Nīderlandi, Itāliju, Vāciju, Franciju, Kanādu un Beļģiju tiesa noraidīja, uzsverot, ka genocīds ir nacionālās, etniskās, rases vai reliģiskas grupas tīša iznīcināšana. Savukārt spēka lietošana vai to lietošanas

¹²² Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 193.–194.

draudi pret citu valsti paši par sevi nevar tikt atzīti par genocīdu konvencijas II panta izpratnē. Tādēļ tiesa secināja, ka Apvienotās Karalistes, Portugāles, Nīderlandes, Itālijas, Vācijas, Francijas, Kanādas un Beļģijas rīcībā nebija nolūka iznīcināt kādu iedzīvotāju grupu.¹²³

ANO ģenerālsēdētārs 1999. gada atskaitē par organizācijas darbu atzina, ka Drošības padome atturējusies no iejaukšanās Kosovā krīzē, nespējot panākt vienošanos padomes locekļu vidū. Šīs nesaskaņas apliecināja vienota viedokļa nepastāvēšanu starptautiskajā līmenī, jo tradicionālās starptautisko tiesību interpretācijas atbalstītāji uzsvēra valstu suverenitātes neaizskaramības ievērošanas nepieciešamību, savukārt pārējie uzsvēra morāla rakstura pienākumu rīkoties iedarbīgi lielu cilvēktiesību pārkāpumu pastāvēšanas gadījumā. Ģenerālsēdētārs arī norādīja, ka šī sarežģītā un strīdīgā jautājuma morālie apsvērumi tiks apspriesti vēl ilgi, tomēr ir skaidrs, ka piespiedu rakstura rīcība bez Drošības padomes pilnvarojuma apdraud pamatojoties uz ANO Statūtiem izveidoto drošības sistēmu, jo tikai Statūti nosaka starptautiski atbalstītu juridisko bāzi spēka lietošanai.¹²⁴ Tomēr notikumi Kosovā atkārtoti vērsa uzmanību, ka ANO Statūtos nostiprinātais kolektīvās aizsardzības princips nedarbojas efektīvi pasaulē, kurā ne visas valstis vēl ir gatavas aizsargāt kārtību, kura neatbilst to individuālajām interesēm.

Drošības padomes dalībnieku nespēja savlaicīgi vienoties par 2002. gada rezolūcijā Nr. 1441¹²⁵ minēto līdzekļu piemērošanu attiecībā uz 1991. gada rezolūcijas Nr. 687¹²⁶ pārkāpumu Irākai, turpinot glabāt masu iznīcināšanas ieročus, iezīmēja būtisku sadalīšanos tās locekļu vidū. Rezultātā ASV un Apvienotā Karaliste uzsāka militāro operāciju pret Irāku 2003. gada marta beigās, nesāņemot Drošības padomes pilnvarojumu, pretēji citu padomes pastāvīgo locekļu iebildumiem.¹²⁷

Pēc koalīcijas spēku panāktās Irākas iziešanas no Kuveitas, Irākas valdība pievērsās kurdiem un šītiem, kas tika kūdīti sacelties pret valdību konflikta laikā. Drošības padome izrādīja neapmierinātību par iespēju būt iesaistītai Irākas iekšējā konfliktā, bet vēlāk pieņēma rezolūciju Nr. 688 (1999), nosodot kurdu un šītu represijas, pieprasot Irākai tās apstādināt un

¹²³ Краткое изложение решений консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1997–2002 годы. 2006. Нью-Йорк: Организация Объединённых Наций, 79–139. Доступно: http://legal.un.org/icsjsummaries/documents/russian/st_leg_serf1_add2.pdf [см. 18.03.2017.]

¹²⁴ Report of the Secretary-General on the work of the Organization. 1999. General Assembly Official Records, Fifty-fourth Session. Supplement Nr.1(A/54/1). New York: United Nations. 8, §66. Available from: <http://www.un.org/documents/ga/docs/54/plenary/a54-1.pdf> [viewed 18.06.2016.].

¹²⁵ 08.11.2002. The Security Council resolution S/RES/1441 (2002). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1441\(2002\)](https://undocs.org/S/RES/1441(2002)) [viewed 05.02.2017.].

¹²⁶ 03.04.1991. The Security Council resolution S/RES/687 (1991). Available from: [https://undocs.org/S/RES/687\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/687(1991)) [viewed 05.02.2017.].

¹²⁷ Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1209–1208.

atļaut iesaistīties situācijā starptautiskām humanitārajām organizācijām.¹²⁸ Šī rezolūcija netika pamatota ar ANO Statūtu VII nodaļu. Tādēļ tā nepilnvaroja lietot spēku kurdu un šītu aizsardzībai. Neskatoties uz to, ASV, Apvienotā Karaliste un Francija izmantoja šo rezolūciju, lai pamatotu to intervenci Irākā, nodibinot Irākas ziemeļos un vēlāk arī dienvidos lidojumiem slēgto zonu ar mērķi pasargāt kurdu rajonus no Irākas gaisa spēku bombardēšanas.¹²⁹

Pēc dažām ASV, Apvienotās Karalistes un Irākas sadursmēm lidojumu lieguma zonā lielāka skaidrība juridiskā pamatojuma formulēšanā ASV un Apvienotās Karalistes rīcībai netika ieviesta, un šīs valstis turpināja atsaukties uz Drošības padomes rezolūciju Nr. 688, pamatojot atbildes akcijas uz Irākas rīcību un norādot uz rezolūcijas izpildes nodrošināšanu. Apvienotā Karaliste atsaucās uz humanitārās intervences nepieciešamību. KF un KTR iebilda pret šādu intervenci. 1998. gadā pieauga ASV un Apvienotās Karalistes aktivitāte lidojumu lieguma zonā. Šīs valstis paplašināja iesaistīšanās noteikumus, atļaujot to gaisa spēkiem veikt apsteidzošus uzbrukumus sauszemes aizsardzības un vadības centriem. Lidojumu lieguma zona bija nepieciešama, lai ierobežotu Irākas spējas apspiest savus iedzīvotājus un kontrolētu uzlikto pienākumu ievērošanu, tādēļ Apvienotā Karaliste uz KF, KTR un Arābu valstu līgas izteikto neapmierinātību par notiekošo atbildēja, ka tās rīcībai ir reaktīvs, nevis agresīvs raksturs. Savukārt ASV turpināja pamatot savu rīcību ar nepieciešamību nodrošināt rezolūcijas Nr. 688 izpildi.¹³⁰

Netiešā pilnvarojuma doktrīna tika izmantota, attaisnojot spēka lietošanu pret Irāku, lai nodrošinātu ar rezolūciju Nr. 687¹³¹ nodibināto pamiera režīmu pēc Irākas iziešanas no Kuveitas. Šis režīms uzlika Irākai par pienākumu iznīcināt tās masu iznīcināšanas ieročus un izveidoja ANO Speciālo komisiju (*UNSCOM*) un Starptautiskās atomenerģijas aģentūras (*IAEA*) darba grupas, lai pārbaudītu un kontrolētu rezolūcijas ievērošanu no Irākas puses. Neskatoties uz Irākas formālu piekrišanu rezolūcijai Nr. 687, pastāvēja lielas bažas par tās ieviešanu. Irākas pieļautā ieroču inspektoru aizkavēšana beidzās ar ASV un Apvienotās Karalistes iejaukšanos. Sarežģījumi pieauga pēc 1996. gada un rezultējās ar divām Drošības padomes rezolūcijām, kuras tika izdotas, pamatojoties uz ANO Statūtu VII nodaļu. Rezolūcijā Nr. 1154¹³² tika uzsvēra, ka Irākai uzliktais pienākums nekavējoties un bez ierobežojumiem piekrist ANO *UNSCOM* un *IAEA* pieejai objektiem bija nepieciešams rezolūcijas Nr. 687

¹²⁸ 05.04.1991. The Security Council resolution S/RES/688 (1991). Available from: [https://undocs.org/S/RES/688\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/688(1991)) [viewed 05.02.2017.].

¹²⁹ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 191.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ 03.04.1991. The Security Council resolution S/RES/687 (1991). Available from: <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/687.pdf> [viewed 05.02.2017.].

¹³² 02.03.1998. The Security Council resolution S/RES/1154 (1998). Available from: <http://www.un.org/Depts/unscom/Keyresolutions/sres98-1154.htm> [viewed 05.02.2017.].

piemērošanai un ka jebkāds pārkāpums Irākai radīs smagas sekas. Kad Irāka atkārtoti ierobežoja tās sadarbību ar ieroču inspektoriem, Drošības padome izdeva rezolūciju Nr. 1205¹³³, paužot uztraukumu un nosodot Irākas lēmumu pārtraukt sadarbību ar ANO UNSCOM. Pēc ANO ieroču inspektoru ziņojumiem, ka Irāka joprojām aizkavē to darbu, ASV un Apvienotā Karaliste 1998. gadā sāka operāciju “Tuksneša lapsa” – gaisa uzbrukumu sēriju, kas ilga četras diennaktis. Operācijas mērķis bija degradēt Irākas spēju ražot un izmantot masu iznīcināšanas ieročus un mazināt militāros draudus, ko Irāka radīja tās kaimiņiem.¹³⁴

Debašu laikā Drošības padomē ASV un Apvienotā Karaliste izmantoja netiešā pilnvarojuma argumentu. Apvienotā Karaliste norādīja, ka Drošības padomes rezolūcijas saturēja skaidru juridisko pamatojumu militārai rīcībai. Ar rezolūciju Nr. 1205 Drošības padome netieši atdzīvināja rezolūcijā Nr. 678¹³⁵ noteikto atļauju lietot spēku. ASV līdzīgi norādīja, ka tā lietoja spēku, pamatojoties uz Drošības padomes rezolūcijās piešķirto pilnvarojumu. Irāka pieļāva rupjus ar rezolūciju Nr. 687 ieviestā pamiera režīma pārkāpumus. Atsevišķas dalībvalstis atzina šādu rīcību par tiesisku bez diskusijām, bet valstu vairākums, uzstājoties debatēs, tam nepiekrita. Atbilstoši KF paustajai nostājai ASV un Apvienotā Karaliste nedrīkstēja rīkoties neatkarīgi Apvienoto Nāciju vārdā vai uzņemties pasaules policijas funkcijas, tādēļ tās pārkāpa starptautiskās tiesības, jo rezolūcijā Nr. 687 noteiktais pamiera režīms nepieļāva vienpusēju spēka lietošanu bez Drošības padomes papildu rezolūcijām.¹³⁶

Drošības padomes nespēja iepriekš aprakstītajā Irākas gadījumā savlaicīgi vienoties par situācijas risinājumiem ir vērtējama pozitīvi. 2002. gada beigās un 2003. gada sākumā Drošības padomes ieturētā piesardzība attiecībā uz spēka lietošanu Irākā, kad kopš paša sākuma trūka starptautiskā atbalsta bruņotās iejaukšanās jautājuma risināšanai, vēlāk apliecināja Drošības padomes izvēlētais rīcības modeļa pamatotību, ņemot vērā faktu, ka masu iznīcināšanas ieroči Irākā tā arī netika atrasti.

Tomēr Drošības padomes nespēja vienmēr savlaicīgi pieņemt atbilstošus lēmumus citās situācijās turpina veicināt tās autoritātes pazemināšanos. Drošības padome tā arī nepieņēma rezolūcijas projektu, kas mudināja valstis neatzīt Krimā notikušā referendumā rezultātus KF izmantotās *veto* tiesības dēļ. Kosovas jautājumā KF bloķēja Drošības padomes lēmumus, kas bija nepieciešami sistemātisko cilvēktiesību pārkāpumu novēršanai Dienvidslāvijā, un vēlāk

¹³³ 05.11.1998. The Security Council resolution S/RES/1205 (1998). Available from: <http://www.un.org/Depts/unscom/Keyresolutions/sres98-1205.htm> [viewed 05.02.2017.].

¹³⁴ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 192.

¹³⁵ 29.11.1990. The Security Council resolution S/RES/678 (1990). Available from: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20SRES%20678.pdf> [viewed 01.02.2017.].

¹³⁶ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 192 -193.

stingri nosodīja *NATO* spertos soļus humanitārās intervences ietvaros. Savukārt Ukrainas gadījumā KF attaisnoja bruņoto spēku nosūtīšanu uz Krimu ar humanitārās intervences nepieciešamību.¹³⁷

Pirms notikumiem Krimā 1991. gada Minskas samita laikā Ukraina solīja nodot tās rīcībā esošos kodolieročus KF līdz 1994. gadam. Tomēr vēlāk Ukraina pieņēma lēmumu apturēt kodolieroču nodošanu un paturēt tos kā garantiju savai neatkarībai un teritoriālajai integritātei.¹³⁸ Viens no mērķiem, kuru Ukraina vēlējās sasniegt pārrunās par atteikšanos no kodolieročiem, bija vēlme saņemt drošības garantijas no lielvalstīm, it īpaši no ASV un KF. Šī vēlme ir labi saprotama, ņemot vērā piedāvājumu atteikties no valsts drošības garantijas pamatā esošajiem ieročiem. Tādēļ Ukraina centās saņemt apliecinājumus tam, ka tā nebūs nedz kodoluzbrukumu, nedz konvencionālo uzbrukumu mērķis, kā arī nekļūs par ekonomiskā spiediena upuri. Tā uzstāja uz citu valstu solījumu došanu respektēt Ukrainas suverenitāti un teritoriālo integritāti.¹³⁹ 1994. gada 5. decembrī EDSO samita laikā Budapeštā tika parakstīts Budapeštas memorands par drošības nodrošināšanu saistībā ar Ukrainas pievienošanos līgumam par kodolieroču neizplatīšanu. Memorandā KF, ASV un Lielbritānija apliecināja savu pienākumu atturēties no spēka lietošanas draudiem vai spēka lietošanas pret Ukrainas teritoriālo integritāti vai politisko neatkarību. Šīs valstis norādīja, ka nekādi to ieroči netiks izmantoti pret Ukrainu, izņemot paš aizsardzības gadījumus vai ANO Statūtos paredzētos gadījumus, kā arī apliecināja gatavību respektēt Ukrainas neatkarību, suverenitāti un pastāvošās Ukrainas robežas.¹⁴⁰ Tādējādi KF kopā ar citām lielvalstīm piedāvāja Ukrainai drošības garantijas apmaiņā pret atteikšanos no kodolieročiem.

1997. gadā KF un Ukraina noslēdza vienošanos par Sevastopoles militārās bāzes nomu. Šīs vienošanās termiņš beidzās 2017. gadā. Tomēr KF negaidīja līdz vienošanās termiņa beigām.¹⁴¹ 2010. gadā V. Janukovičs uzvarēja prezidenta vēlēšanās, un 2010. gada 21. aprīlī tika parakstīta Harkovas vienošanās (Medvedeva-Janukoviča pakts) par Sevastopoles militārās bāzes atstāšanu KF rīcībā līdz 2042. gadam. Kaut gan notika vairākas ielu demonstrācijas un

¹³⁷ Pop, V. 13.03.2014. Merkel: Comparing Crimea to Kosovo is “shameful”. *Euobserver*. Available from: <https://euobserver.com/foreign/123454> [viewed 20.02.2016.].

¹³⁸ Blaj, L. 2013. Ukraine’s Independence and its Geostrategic Impact in Eastern Europe. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, ISSN: 2573-9646, Volume 21, Issue 2–3, 173. Available from: <https://doi.org/10.1080/0965156X.2013.841797> [viewed 20.02.2016.].

¹³⁹ Miller, S. E. 1994. Ukraine’s Flawed Nuclear Diplomacy. *The Nonproliferation Review*, ISSN 1073-6700, Spring – Summer, 47, 50. Available from: <https://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/npr/miller.13.pdf> [viewed 21.02.2016.].

¹⁴⁰ 05.12.1994. Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine’s accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Budapest: international agreement. Available from: <http://www.pircenter.org/media/content/files/12/13943175580.pdf> [viewed 21.02.2016.].

¹⁴¹ Varettoni, W. 2011. Crimea’s Overlooked Instability. *The Washington Quarterly*, ISSN 1530-9177, Summer, 34 (2), 87. Available from: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/twq11summervarettoni.pdf [viewed 21.02.2016.].

cīņas šo vārdu tiešajā nozīmē Ukrainas parlamentā, cenšoties apturēt šīs vienošanās ratificēšanu, tā tika ratificēta Ukrainas parlamentā 2010. gada 27. aprīlī.¹⁴² KF izmantoja savus energoresursus politisko mērķu sasniegšanai un apmaiņā pret šādu nomas perioda pagarinājumu piedāvāja Ukrainai uz 10 gadiem 30% atlaidi gāzes cenām.¹⁴³

Notikumi Krimā un Sevastopolē laika periodā no 2014. gada 1. marta līdz 21. martam liecina par labi plānotas militāri politiskas operācijas izpildi, veiksmīgi izmantojot nestabilitāti Ukrainas iekšpolitikā, ko apliecina Krimas un Sevastopoles ātra okupēšana, Ukrainas flotes un militāro vienību bloķēšana, infrastruktūras pārņemšana savā varā, pseidoreferenduma organizēšana, vairākkārt mainot tā datumus un dodot maksimāli maz laika sabiedrības reakcijas paušanai (sākotnēji referenduma datums tika noteikts 25. maijā, pēc tam tas tika pārcelts uz 30. martu, bet rezultātā referendums notika 16. martā) un nodrošinot paramilitāru grupējumu un karavīru uniformās bez atpazīšanās zīmēm klātbūtni referendumā, kas radīja brīvās gribas paušanai nelabvēlīgu vidi.¹⁴⁴ KF savu rīcību pamatoja ar humanitārās intervences palīdzību. Vācijas kanclere A. Merkele 2014. gada 13. martā, uzstājoties Bundestāgā, norādīja, ka KF piedāvātā Kosovas neatkarības jautājuma salīdzināšana ar referendumu par Krimas neatkarību ir apkaunojoša.¹⁴⁵ Kaut gan humanitārās intervences definīcija nav nostiprināta tiesību aktos un joprojām pastāv kā regulējumā precīzi nedefinēta, tā tiek skaidrota kā tiesības un pienākums ārpus valsts esošam spēkam iejaukties, lai aizsargātu konkrētās valsts civiliedzīvotājus no ciešanām, kurām tie tiek pakļauti situācijā, kad aizkavēšanās vairs nav pieļaujama, ar nosacījumu, ka šīs iejaukšanās pamatā nav politiska mērķa uzspiest savu gribu citai valstij vai palīdzēt vienai no karojošām pusēm – proti, humanitārās intervences pamatmērķis ir palīdzēt ciešanām pakļautajiem civiliedzīvotājiem, kad cilvēktiesību pārkāpumi sasniedz tādu līmeni, kuru vairs nevar paciest.¹⁴⁶ Zinātniskajā literatūrā paustā humanitārās intervences kritikā bieži izmantotais arguments, ka arī humanitārās intervences pamatā ir valstu iekšējās intereses, jo parasti valstis neinteresē citu valstu pilsoņu dzīvība,¹⁴⁷ autoresprāt, tikai apliecina humanitārās

¹⁴² Blaj, L. 2013. Ukraine's Independence and its Geostrategic Impact in Eastern Europe. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, ISSN: 2573-9646, Volume 21, Issue 2-3, 173. Available from: <https://doi.org/10.1080/0965156X.2013.841797> [viewed 20.02.2016.].

¹⁴³ Varettoni, W. 2011. Crimea's Overlooked Instability. *The Washington Quarterly*, ISSN 1530-9177, Summer, 34 (2), 87. Available from: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/twq11_summervarettoni.pdf [viewed 21.02.2016.].

¹⁴⁴ Lakimenko, I. and Pachkov, M. 2014. Le conflit Ukraino-Russe vu de Kiev. *I.F.R.I./Politique étrangère*, 2, Été, 85. Disponible en ligne à l'adresse: <http://www.cairn.info/revue-politique-etragere-2014-2-page-81.htm> [reg. 21.02.2016.].

¹⁴⁵ Pop, V. 13.03.2014. Merkel: Comparing Crimea to Kosovo is "shameful". *Euobserver*. Available from: <https://euobserver.com/foreign/123454> [viewed 20.02.2016.].

¹⁴⁶ Rieff, D. and Dworkin, A. 2007. Humanitarian Intervention. *Crimes of War: What the Public should know*. Revisited and updated edition 2, edited by Gutman, R., Rieff, D. and Dworkin, A. New York: W.W.Norton & Company, 227-228.

¹⁴⁷ Knudsen, T.B. 1997. Humanitarian Intervention Revisited: Post-Cold War Responses to Classical Problems. *The UN, peace and force*. Edited by Pugh, M. Portland: Franc Cass and Company Limited, 149.

intervences kā parādības retu izpausmi, jo tās galvenā atšķirība no klasiskās intervences izriet no mērķa glābt ciešanām pakļautos attiecīgās valsts civiliedzīvotājus.

ANO augstā komisāra cilvēktiesību jautājumos 2014. gada 15. aprīļa atskaitē netika konstatēti būtiski cilvēktiesību pārkāpumi Ukrainā attiecībā uz etniskajiem krievu tautības pārstāvjiem, ar ko aizbildinājās KF, veicot Krimas aneksiju. Atskaitē tika norādīts, ka Ukrainas parlaments 2014. gada 23. februārī pieņēma likumu, kas atzīst ukraiņu valodu par vienīgo valsts valodu. Tomēr prezidenta pienākumu izpildītājs O. Turčinovs 2014. gada 2. martā šo likumu neparakstīja. Vienlaikus atskaitē tika vērsta uzmanība uz vārda brīvības pārkāpumiem un izteiktas bažas par citu mazākumtautību cilvēktiesību ievērošanu Krimā pēc tās aneksijas, it īpaši attiecībā uz Krimas tatāriem.¹⁴⁸

Ģenerālā asambleja balsojumā 2014. gada 27. martā, kurā piedalījās 193 asamblejas locekļi, no kuriem 100 balsoja “par”, 11 – “pret” un 58 “atturējās”, pieņēma rezolūciju Nr. 68/262,¹⁴⁹ atzīstot Ukrainas teritoriālo integritāti un nedalāmību un aicinot starptautiskās organizācijas, aģentūras un valstis neatzīt Krimas Autonomās Republikas un Sevastopoles pilsētas statusu, kas balstās uz 2014. gada 16. marta referenduma rezultātiem.¹⁵⁰ 2016. gada 19. decembrī Ģenerālā asambleja pieņēma rezolūciju Nr. 71/205 par cilvēktiesību ievērošanas situāciju Krimas Autonomajā Republikā un Sevastopoles pilsētā (Ukrainā), kurā nosodīja KF tiesību sistēmas ieviešanu un negatīvo ietekmi uz cilvēktiesību ievērošanu Krimā.¹⁵¹

ANO Drošības padome par Ukrainā notiekošo konfliktu no savas puses pieņēma divas rezolūcijas¹⁵², kas nav veicinājušas situācijas izmaiņu pozitīvajā virzienā.

1. 2014. gada 21. jūlijā tika pieņemta rezolūcija Nr. 2166 (2014) attiecībā uz 2014. gada 17. jūlijā Doņeckā notikušo *Malaysia Airlines* lidmašīnas reisa MH17 katastrofu, norādot par padziļinātas izmeklēšanas nepieciešamību¹⁵³.

¹⁴⁸ Report on the human rights situation in Ukraine. 15.04.2014. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, § 4, 6, 21, 68, 73, 86, 89–90. Available from: <http://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/UARReports.aspx> [viewed 20.02.2016.].

¹⁴⁹ Backing Ukraine's territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid. 24.03.2014. *UN News*. Available from: <https://news.un.org/en/story/2014/03/464812-backing-ukraines-territorial-integrity-un-assembly-declares-crimea-referendum> [viewed 20.02.2016.].

¹⁵⁰ 27.03.2014. The General Assembly resolution A/RES/68/262. Territorial integrity of Ukraine. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 [viewed 20.02.2016.].

¹⁵¹ 19.12.2016. The General Assembly resolution A/RES/71/205. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine). Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/205 [viewed 20.02.2016.].

¹⁵² UN Documents for Ukraine: Security Council Resolutions. Available from: <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/ukraine/> [viewed 20.09.2018.].

¹⁵³ 21.07.2014. Te Security Council resolution S/RES/2116 (2014). Available from : http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2166.pdf[viewed 20.02.2016.].

2. 2015. gada 17. februārī tika pieņemta rezolūcija Nr. 2202 (2015) par Minskas vienošanās piemērošanu, paredzot konfliktā iesaistīto pušu pienākumus.¹⁵⁴

Līdzīga situācija bija vērojama arī Ziemeļkorejas jautājumā. ANO Drošības padome izdeva deviņas rezolūcijas attiecībā uz Ziemeļkoreju kopš 2006. gadā notikušā pirmā kodolieroču izmēģinājuma. Rezolūcijas tika izdotas, atbildot uz katru jaunu Ziemeļkorejas kodolieroču izmēģinājumu. Katrā rezolūcijā tika nosodīti Ziemeļkorejas veiktie kodolieroču un ballistisko ieroču izmēģinājumi un tā aicināta pārtraukt rīcību, kas pārkāpa Drošības padomes rezolūcijas. Rezolūcijās Ziemeļkoreja tika aicināta atkal pievienoties Kodolieroču neizplatīšanas līgumam, no kura tā atkāpās 2003. gadā pēc ASV izteiktajiem apgalvojumiem, ka valsts prettiesiski turpina urāna bagātināšanas programmu. Rezolūcijas paredzēja arī sankcijas Ziemeļkorejai.¹⁵⁵ ASV piedāvātais astotās Drošības padomes rezolūcijas Nr. 2375 projekts sākotnēji paredzēja bargākas sankcijas, bet pārrunu laikā ASV bija spiestas piekrist sankciju samazināšanai. KF pārstāvis V. Nebezjans norādīja, ka sākotnējā projektā piedāvātais sankciju apjoms ir līdzvērtīgs mēģinājumam nožņaugt valsts ekonomiku, tādēļ KF piekrita mazāku sankciju noteikšanai, kaut gan uzskatīja, ka sankciju noteikšanai nav perspektīvas jautājuma risināšanā. Pēc KF pārstāvja domām, situācija var tikt atrisināta tikai ar politiskiem līdzekļiem.¹⁵⁶ 2017. gada 29. novembrī Ziemeļkoreja veica jaunu izmēģinājumu. 2017. gada 22. decembrī Drošības padome pieņēma jaunu rezolūciju Nr. 2379 ar papildu sankcijām.¹⁵⁷ Līdz 2018. gada septembrim Drošības padomes veiktās darbības Ziemeļkorejas jautājumā nevainagojās ar panākumiem.

Vērtējot ANO Drošības padomes darbību pēdējo 20 gadu laikā, autore pievienojas profesores I. Ziemeles secinājumam, ka nav korekti atraut ANO kā pašu par sevi pastāvošu no dalībvalstu lēmumiem un darbībām. Ja ANO nav savu uzdevumu augstumos, vainojamas dalībvalstis. Tādēļ starptautisko tiesību un institūciju sistēma, arī ANO, darbosies tik efektīvi, cik dalībvalstis to vēlēšies.¹⁵⁸ Tomēr bez ievēribas nav atstājams arī reālistisks situācijas novērtējums, atbilstoši kuram ANO Statūtos paredzētais miera nodrošināšanas mehānisms, pateicoties Krievijas, ASV, Lielbritānijas, Francijas un Ķīnas *veto* tiesībām Drošības padomē,

¹⁵⁴ 17.02.2015. The Security Council resolution S/RES/2202 (2015). Available from: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2202.pdf [viewed 20.02.2016.].

¹⁵⁵ Davenport, K. 2018. UN Security Council Resolutions on North Korea. *Arms Control Association*. Available from: <https://www.armscontrol.org/factsheets/UN-Security-Council-Resolutions-on-North-Korea> [viewed 27.08.2018.].

¹⁵⁶ Новые санкции ООН против КНДР: США добились ужесточения, пойдя на серьезные уступки. 12.09.2017. ТАСС Информационное агентство России. Доступно: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4554173> [см. 17.08.2018.].

¹⁵⁷ СБ ООН ужесточил санкции против Северной Кореи. 22.12.2017. *Интерфакс*. Доступно: <http://www.interfax.ru/world/593094> [см. 03.08.2018.].

¹⁵⁸ Ziemele, I. 01.04.2003. Irākas krīze. Vai izaicinājums starptautiski tiesiskai kārtībai. *Jurista Vārds*, Nr.13 (271). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].

praksē spēj darboties tikai retos gadījumos, kad konfliktā nav iesaistītas šīs valstis vai to intereses.¹⁵⁹ Iepriekš minētās situācijas, kad Drošības padome nebija spējīga savlaicīgi pieņemt atbilstošus lēmumus, veicina tās autoritātes pazemināšanos, Ģenerālās asamblejas lomas palielināšanos un pamudina valstis nepaļauties tikai uz Drošības padomi kā institūciju, kas vienmēr spēj efektīvi novērst valsts apdraudējumu vai bruņotu uzbrukumu. Tādēļ valstis ir spiestas meklēt citus aizsardzības mehānismus, tajā skaitā, tulkojot pastāvošās starptautiskās tiesību normas, lai attaisnotu rastos risinājumus.

ANO Statūtu 108. un 109. pantā ir paredzēta iespēja veikt grozījumus Statūtos.¹⁶⁰ Tomēr šī procedūra ir tik sarežģīta un saistīta ar *veto* tiesību izmantošanu, ka Statūtu grozījumi attiecībā uz spēka izmantošanu nekad netika veikti un šādu grozījumu izdarīšana nākotnē ir apšaubāma. Šie panti, cita starpā, prasa visu pastāvīgo Drošības padomes locekļu piekrišanu jebkurai Statūtu izmaiņai vai grozījumam. ANO ietvaros jau zināmu laiku tiek apspriesta dalības paplašināšanās iespēja Drošības padomē. ANO Ģenerālā asambleja, turpinot uzskatīt Drošības padomes darbību par nepietiekami efektīvu, 2000. gada rezolūcijā Nr. A/RES/55/2 uzsvēra, ka darīs visu iespējamo, lai padarītu ANO darbu efektīvāku, un šajā nolūkā, cita starpā, apņēmas pastiprināt centienus visaptverošas Drošības padomes reformas panākšanai visos tās aspektos.¹⁶¹

Augsta līmeņa grupa 2004. gada atskaitē par draudiem, izaicinājumiem un pārmaiņām atzina, ka pēc Aukstā kara beigām Drošības padomes darbības efektivitāte ir cēlusies, bet tā ne vienmēr ir taisnīga savā rīcībā un ne vienmēr rīkojas konsekventi genocīda un citu zvērību konstatēšanas gadījumos, kas savukārt būtiski pazemina tās autoritāti. Vienlaikus tika uzsvērts, ka atsevišķu pastāvīgo Drošības padomes locekļu finansiālais un militārais ieguldījums ir pārāk mazs, salīdzinot ar to īpašo statusu. Bez tā, ka piecu pastāvīgo locekļu *veto* tiesības ierobežo nepastāvīgo Drošības padomes dalībnieku iesaistīšanos organizācijas darbā, pastāvīgo locekļu spēja nepieļaut svarīgus miera un drošības jautājumus apspriešanai Drošības padomē vispār vēl vairāk mazina uzticību šīs struktūras darbībai. Tādēļ tika ierosināts nodrošināt lielāku to valstu iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā, kuras nodrošina vislielāko finansiālo (ieguldījumu veidā organizācijas budžetā un organizācijas brīvprātīgas darbības atbalstīšanas veidā drošības un attīstības jomā), militāro (piedaloties sankcionētajās militārajās operācijās par labu mieram) un diplomātisko (darbība organizācijas mērķu un mandātu atbalstīšanai) ieguldījumu ANO darbā.

¹⁵⁹ Lejnīeks, M., Broks, E. un Tralmaka, I. 11.03.2014. Krievijas iebrukums Ukrainā: starptautisko tiesību aspekti. *Jurista Vārds*, Nr.10 (812). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].

¹⁶⁰ 29.01.2018. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*. Nr.20. 108. un 109. pants.

¹⁶¹ 08.09.2000. The General Assembly resolution A/RES/55/2, §30. Available from: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm> [viewed 03.02.2017.].

Tika arī ierosināts iesaistīt jaunattīstības valstis lēmumu pieņemšanas procesā un piedāvāti divi Drošības padomes sastāva modeļi, izmantojot četras reģionālās zonas (Āfrika, Āzija un Klusais okeāns, Eiropa, Amerikas kontinents) vietu sadalījumam.

1. Pirmais modelis atceļ *veto* tiesības pastāvīgajiem padomes locekļiem, papildina pastāvīgo locekļu skaitu vēl ar sešām vietām un papildina nepastāvīgo locekļu skaitu ar trim jaunām vietām uz diviem gadiem.

2. Otrais modelis nepiedāvā jaunas pastāvīgās vietas, bet paredz jaunu vietu kategoriju izveidi, proti, astoņas vietas uz četrus gadu atjaunojamo termiņu un viena nepastāvīgā vieta uz divu gadu neatjaunojamo termiņu.¹⁶²

Tajā pašā laikā augsta līmeņa grupa ierosināja veikt Drošības padomes darba pārskatīšanu 2020. gadā. Attiecībā uz *veto* tiesību pastāvēšanu tika pamatoti norādīts, ka tā mērķis ir nodrošināt vareno dalībvalstu interešu aizsardzību, bet mūsdienās tas ir anahronisms, kas vairs neiederas demokrātiskā sabiedrībā. Tādēļ ierosināja nepaplašināt šīs tiesības ANO reformas gadījumā.¹⁶³

2005. gada ANO Ģenerālās asamblejas ģenerālsekretāra atskaitē “Lielākā brīvībā: ceļā uz attīstību, drošību un cilvēktiesībām visiem” norādīts, ka, pamatojoties uz ANO Statūtiem, dalībvalstis atzīst Drošības padomes primāro atbildību par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu un piekrīt tās lēmumu saistošajam raksturam. Tādēļ ne tikai organizācijas, bet arī visas pasaules interesēs ir, lai Drošības padomei būtu visi nepieciešamie līdzekļi savu pienākumu izpildei un lai tās lēmumi tiktu respektēti visā pasaulē. Atsaucoties uz Ģenerālās asamblejas 2000. gada rezolūcijas Nr. A/RES/55/2 30. punktu, atskaitē tika norādīts, ka Drošības padomes sastāvā ir nepieciešamas izmaiņas, lai tā plašāk pārstāvētu starptautisko sabiedrību kopumā un mūsdienu ģeopolitiskās realitātes, piešķirot tai šādā veidā lielāku leģitimitāti visas pasaules acīs. Uzmanība tika vērsta uz nepieciešamību padarīt atklātākas un efektīvākas Drošības padomes metodes, jo tai ir jābūt ne tikai pārstāvnieciskai, bet arī spējīgākai un gatavākai veikt nepieciešamos pasākumus. Tajā pašā laikā objektīvi atzīts, ka šīs reformas ierosinājums būs grūts pārbaudījums.¹⁶⁴

ANO ģenerālsekretārs A. Gutērrēšs, kandidējot uz šo amatu, 2016. gadā iesniedza savu redzējumu par ANO izaicinājumiem un iespējām, norādot uz atbildības nepieciešamību trijos līmeņos: visā sistēmā kopumā, katrā ANO institūcijā atbilstoši tās pilnvarām un attiecībā uz

¹⁶² The Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. 02.12.2004. A/59/565, §244-254. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/565 [viewed 03.02.2017.].

¹⁶³ *Ibid.*, §255–256

¹⁶⁴ Report of the Secretary – General. In larger freedom: towards development, security and human rights. 21.03.2005. A/59/2005, §167–168. Available from: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/78/PDF/N0527078.pdf?OpenElement> [viewed 18.06.2016.].

visas sistēmas darbības veicināšanu. Vienlaikus A. Gutērrešs savā organizācijas attīstības redzējumā uzsvēra, ka ANO nākotni noteiks tās gatavība mainīties un adaptēties, ievērojot Statūtus un organizācijas pamatinstitūciju kompetenci. Savukārt ģenerālsekretāra uzdevums ir veicināt reformu un inovācijas, kas orientējas uz sasniegumiem un rezultātu. Kā reformas mērķi A. Gutērrešs rosināja padarīt ANO mazāk birokrātisku un vairāk efektīvu.¹⁶⁵ Pēc A. Gutērreša iecelšanas ģenerālsekretāra amatā daudzi cerēja, ka jaunais ģenerālsekretārs lauzīs tradīcijas un augstu amatu piešķiršanā pievērsīs lielāku uzmanību kandidātu nopelniem, tādējādi mazinot piecu pastāvīgo Drošības padomes locekļu ietekmi. Padomnieku grupā viņš iecēla amatpersonas no Nigērijas, Brazīlijas, Čīles un Dienvidkorejas. Speciālā pārstāvja starptautiskās migrācijas jautājumos amatā viņš iecēla amatpersonu no Kanādas. Tomēr tas nemainīja lielā piecinieka ietekmi. Atsevišķi būtiski amati palika Drošības padomes piecu pastāvīgo locekļu pārziņā, piemēram, ASV pārstāvis D. Feltmans turpināja vadīt Politisko lietu departamentu, pārstāvis no Francijas Ž. P. Lakruā tika iecelts Miera uzturēšanas operāciju departamenta vadītāja amatā, Apvienotās Karalistes pārstāvis S. Obrajenu – Humanitāro lietu koordinēšanas biroja vadītāja amatā, Ķīnas pārstāvis Vu Hongbo tika iecelts Ekonomikas un Sociālo lietu departamenta vadītāja amatā, bet Krievijas pārstāvis J. Fedotovs – Narkotiku un noziegumu biroja vadītāja amatā.¹⁶⁶

ASV prezidents D. Tramps 2017. gada 18. septembra runā ANO reformām veltītajā Ģenerālās asamblejas sesijā arī vērsa uzmanību uz to nepieciešamību, norādot, ka ASV, būdamas vienas no 193 ANO dalībvalstīm, maksā 22% un pat vairāk no iekšējā budžeta, kas ir vairāk, nekā būtu nepieciešams 70 gadu vecas struktūras uzturēšanai.¹⁶⁷ Jāmin, ka ASV sedz arī 28,5% no miera nodrošināšanas operāciju izdevumiem, kas sastāda 7,9 miljardus dolāru.¹⁶⁸ Vienlaikus D. Tramps savā runā uzsvēra, ka, ja organizācija spētu sasniegt tās mērķus, it īpaši nodrošināt mieru pasaulē, šīs investīcijas būtu tā vērtas.¹⁶⁹ Vēršot uzmanību uz to, ka kopš 2000. gada ANO budžets pieaudzis par 140%, darbinieku skaits dubultojies un nav redzami

¹⁶⁵ Guterres, A. 2016. Challenges and Opportunities for the United Nations, 4–5. Available from: http://www.un.org/pga/70/wp-content/uploads/sites/10/2016/01/4-April_Secretary-General-Election-ision-Statement_Portugal-4-April-20161.pdf [viewed 03.08.2018.].

¹⁶⁶ Bernstein, T. 2017. United Nations Secretary-General Antonio Guterres: The first 100 days. Berlin: Center for International Peace Operations (ZIF), Policy Briefing, 3. Available from: http://www.zif-berlin.org/fileadmin/uploads/analyse/dokumente/veroeffentlichungen/ZIF_Policy_Briefing_Bernstein_Guterres_April_2017_EN.pdf [viewed 03.08.2018.].

¹⁶⁷ Schoen, W.J. 18.09.2017. Trump presses UN for reforms, but they won't be easy. *CNBC*. Available from: <https://www.cnb.com/2017/09/18/heres-why-trumps-proposed-un-reforms-wont-be-easy.html> [viewed 17.05.2018.].

¹⁶⁸ Пахомов, А. 19.09.2017. Сделаем ООН великой: как Трамп предлагает реформировать всемирную организацию. *ТАСС Информационное агентство России*. Доступно: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4572848> [см. 17.08.2018.].

¹⁶⁹ Schoen, W.J. 18.09.2017. Trump presses UN for reforms, but they won't be easy. *CNBC*. Available from: <https://www.cnb.com/2017/09/18/heres-why-trumps-proposed-un-reforms-wont-be-easy.html> [viewed 17.05.2018.].

šādu investēšanas pasākumu rezultāti, D. Tramps uzsvēra nepieciešamību atgūt sabiedrības un pasaules uzticību organizācijai un ierosināja mazināt pastāvošo birokrātiju, kā arī visām ANO dalībvalstīm sniegt vienādu ieguldījumu gan militārajā, gan finansiālajā jomā un nodrošināt skaidrākus mērķus katrai miera nodrošināšanas misijai, rodot kontroles rādītājus šo mērķu sasniegšanas novērtēšanai.¹⁷⁰ Daudzas ANO amatpersonas, tajā skaitā ģenerālsēkretārs A. Guttērs atzina, ka nepieciešamās izmaiņas ir aizkavējušās un ANO būtu jādzīvo taupīgāk, vairāk izmantojot savu potenciālu. Vairāk nekā 120 valstis bija atsaukušās uz D. Trampa aicinājumu parakstīt deklarāciju par ANO reformu.¹⁷¹ KF pastāvīgais pārstāvis ANO V. Nebenza intervijā norādīja, ka Krievija šo deklarāciju neparakstīs, kaut gan atsevišķi deklarācijā izteiktie ierosinājumi ir svarīgi un sakrīt ar ģenerālsēkretāra izvirzītajiem ierosinājumiem. Uzsverot, ka deklarācija nevar kalpot par organizācijas pārbūvēšanas instrukciju, KF pārstāvis atgādināja, ka atsevišķu valstu grupa nevar organizēt reformas ANO bez visu tās dalībnieku piekrišanas. Savukārt ASV pastāvīgā pārstāve N. Heili atzina, ka ap 70 valstu nav atbalstījušas deklarāciju un ASV centīsies panākt vienbalsīgu piekrišanu savai iniciatīvai.¹⁷²

Reformai tiek sniegti dažādi ierosinājumi. Ne tikai valstis, kuras parasti atzīst par piemērotām pastāvīgo pozīciju ieņemšanai (Vācija, Indija, Japāna un Brazīlija), bet arī citas vēlas iekļūt šajā sarakstā, un tādēļ vienprātība šajā jautājumā joprojām nav sasniegta.¹⁷³ Kaut gan ANO Statūtu 24. panta otrajā daļā ir noteikts pienākums Drošības padomei pildīt tās uzdevumus atbilstoši Apvienoto Nāciju mērķiem un principiem, vienmēr pastāvēs risks, ka lēmumu pieņemšana balstīsies uz varas un politiskiem aspektiem, atklājot atšķirīgas intereses, aprēķinus un pamatojumus, kas saskanēs ar atsevišķu valstu iekšējās drošības interesēm, nacionālās varas ietekmes un prestiža celšanu. Valstīm var būt sarežģīti vienoties par atsevišķas valsts agresora sodīšanu, respektējot ar to nodibinātās alianses, pastāvošo tautu radnieciskumu un kultūru līdzību. Nav arī izslēdzamas situācijas, ka agresora valstis ir pietiekami labi apbruņotas un spējīgas veiksmīgi aizsargāties no starptautiskiem spēkiem. Šī situācija veicina valstu un starptautisko tiesību zinātnieku mēģinājumus meklēt citus risinājumus gan situācijās, kad valsts cilvēktiesību pārkāpumu rezultātā pieļauto upuru skaits ir tik liels, ka ir nepieciešama

¹⁷⁰ Пахомов, А. 19.09.2017. Сделаем ООН великой: как Трамп предлагает реформировать всемирную организацию. *ТАСС Информационное агентство России*. Доступно: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4572848> [см. 17.08.2018.].

¹⁷¹ Schoen, W. J. 18.09.2017. Trump presses UN for reforms, but they won't be easy. *CNBC*. Available from: <https://www.cnbc.com/2017/09/18/heres-why-trumps-proposed-un-reforms-wont-be-easy.html> [viewed 17.05.2018.].

¹⁷² Пахомов, А. 19.09.2017. Сделаем ООН великой: как Трамп предлагает реформировать всемирную организацию. *ТАСС Информационное агентство России*. Доступно: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4572848> [см. 17.08.2018.].

¹⁷³ Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1207–1208.

nekavējoša iejaukšanās civiliedzīvotāju aizsardzībai, bet Drošības padome vilcinās ar attiecīgu lēmumu pieņemšanu, gan situācijās, kad visi mierīgi strīda atrisināšanas paņēmieni ir izsmelti un izrādās neefektīvi, vai situācijās, kad pastāv pārliecība, ka strīda eskalācija ir sasniegusi līmeni, kad jebkāda kavēšanās var novest līdz valsts pastāvēšanas izbeigšanai. Tas apdraud Drošības padomes autoritāti ne tikai, vēršot uzmanību uz tās pasivitāti vai nespēju savlaicīgi pieņemt lēmumus, bet arī uzsverot Drošības padomes lēmumu mazsvarīgumu, jo spēka lietošanas pamatošanai vairs neprasis tiešo Drošības padomes pilnvarojumu.¹⁷⁴ Arī G. Reire, padziļināti izvērtējot ANO darbību un tās rezultātus promocijas darbā “Apvienoto Nāciju Organizācijas nozīme starptautiskā miera un drošības uzturēšanā”, ir secinājusi, ka Drošības padomes spējas rīkoties ir ierobežotas, proti, tās ir tik lielas, cik to pieļauj pastāvīgās dalībvalstis, un, ja rīcība tiek pieļauta, tad tieši tik lielā apmērā, cik dalībvalstis ir gatavas piešķirt resursus.¹⁷⁵ Savukārt S. A. Aleksandrovs pamatoti uzsvēra, ka valstu 51. panta interpretācijas robežas ir un būs proporcionālas Drošības padomes spējai efektīvi risināt tās kompetencē esošās attiecīgās situācijas.¹⁷⁶ Tādējādi, autoresprat, jo biežāk atkārtosies miera apdraudējuma situācijas, kuras Drošības padome nebūs spējīga veiksmīgi risināt, jo vairāk pieaugs ANO Statūtu 51. pantā paredzētās paš aizsardzības tiesības aktualitāte un tās izmantošanas interpretāciju daudzveidība.

2.2. Paš aizsardzības regulējums ANO Statūtos

ANO Statūtu 2. panta ceturtnā daļa ir atbilde uz XX gadsimta karu transformēšanos postošākajos un plašākajos karos, kas savukārt nedrīkst būt par līdzekli strīdu atrisināšanai, jo cilvēcei, iekļaujot arī neitrālās puses, izvirzītā karu cena ir pārāk augsta.¹⁷⁷ Atbilstoši ANO Statūtu 2. panta ceturtnajai daļai visas dalībvalstis savās starptautiskajās attiecībās atturas no spēka draudiem vai spēka lietošanas kā pret jebkuras valsts teritoriālo neaizskaramību vai politisko neatkarību, tā arī jebkurā citā veidā, kas ir pretrunā ar ANO mērķiem. ANO Statūtu preambula satur informāciju par kopīgām interesēm atbrīvot nākamās paaudzes no kara posta un apvienot kopīgos spēkus miera un drošības uzturēšanai. Mērķi tiek konkretizēti ANO Statūtu

¹⁷⁴ Upeniece, V. 2017. Legal framework of the use of force in international law. Proceedings of the 59th international scientific conference of Daugavpils University. Part B. Social sciences. Daugavpils Universitāte: Akadēmiskais apgāds “Saulē”, 111-112. Available at: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-833-5_59_konf_kraj_B_Soc%20zin.pdf [viewed 14.08.2018.].

¹⁷⁵ Reire, G., 2010. *Apvienoto Nāciju Organizācijas nozīme starptautiskā miera un drošības uzturēšanā*. Promocijas darbs politikas zinātnes doktora zinātniskā grāda iegūšanai politikas zinātnes nozarē starptautiskās politikas apakšnozarē. Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte, Politikas zinātnes nodaļa, 274. Iegūts no: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5073> [sk. 14.08.2018.].

¹⁷⁶ Alexandrov, S. A. 1996. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 295-296.

¹⁷⁷ Kolb, R. 2010. *An Introduction to the Law of the United Nations*. Oregon: Oxford and Portland, 62.

I nodaļā. Atbilstoši Statūtu 1. panta pirmajai un otrajai daļai viens no ANO mērķiem ir uzturēt starptautisko mieru un drošību un attīstīt draudzīgas attiecības starp nācijām, kā arī veikt citus pasākumus vispārējā miera nostiprināšanai.

ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā plašāk tiek skaidrota Ģenerālās asamblejas 1970. gada 24. oktobra rezolūcija Nr. 2625.¹⁷⁸ Tās pielikuma 1. punktā uzsvērts, ka spēka lietošanas draudi vai spēka lietošana, kas ir pretrunā ar ANO mērķiem, ir atzīstama par starptautisko tiesību un ANO Statūtu pārkāpumu un tādēļ nedrīkst tikt izmantota starptautisko jautājumu risināšanā. Rezolūcija nosaka valstīm pienākumu atturēties no spēka lietošanas draudiem vai spēka lietošanas, pārkāpjot citas valsts starptautiski atzītās robežas, risinot starptautiskus konfliktus, tajā skaitā ar robežu noteikšanu saistītus konfliktus. Valstīm tiek arī noteikts pienākums atturēties no neregulāro spēku vai bruņoto grupējumu, tajā skaitā algotņu grupējumu izveidošanas ar mērķi iebrukt citas valsts teritorijā, kā arī noteikts pienākums atturēties no citas valsts teritorijas okupēšanas vai iegūšanas, pārkāpjot ANO Statūtus. Vienlaikus rezolūcijā norādīts, ka agresijas karš ir atzīstams par noziegumu pret mieru, par ko starptautiskajās tiesībās ir noteikta atbildība.

ANO Statūtu 2. panta ceturajā daļā atspoguļo visām valstīm (ne tikai tām valstīm, kas parakstījušas ANO Statūtus) saistošu vispārējo starptautisko paražu tiesību principu, kas aizliedz spēka lietošanu. Savukārt šī vispārējā principa izņēmumu izmantošana un atsaukšanās uz tiem apliecina šī principa atzīšanu no valstu puses. ANO Starptautiskā tiesa lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajam Valstīm” atzina ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā iekļautā principa paražu tiesību dabu.¹⁷⁹

ANO Statūtu 2. pantā atšķirībā no iepriekšējiem starptautiskajiem dokumentiem, piemēram, 1919. gada Tautu Savienības vienošanās un 1928. gada Parīzes pakta (Briāna-Keloga pakta), vārda “karš” vietā tiek lietots vārds “spēks”. Šāda terminoloģijas izvēle tiek pamatota ar jēdziena “spēks” plašāku nozīmi, kas ietver sevī arī karu. Kara stāvoklis tradicionāli nozīmē liela mēroga un intensitātes bruņotu darbību pastāvēšanu ar mērķi karot (*animus belligerendi*). Tādēļ, lai noteiktu ierobežojumus tādai spēka lietošanai, ko valsts var attaisnot ar nepieciešamību un kas nav saistīta ar tiešu vēlmi karot, Statūtos tika dota priekšroka jēdzienam “spēks”, ar ko tiek saprasta fiziska piespiešana vai efektīvas bruņotas darbības.¹⁸⁰

¹⁷⁸ 24.10.1970. The General Assembly resolution A/RES/25/2625. Available from: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [viewed 07.08.2017.].

¹⁷⁹ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §292. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

¹⁸⁰ Kolb, R. 2010. *An Introduction to the Law of the United Nations*. Oregon: Oxford and Portland, 67.

Tomēr šis pants aicina atturēties ne tikai no spēka lietošanas, bet arī no tā draudiem kā miera pastāvēšanas apdraudējuma. Kaut gan jēdzienam “spēka lietošanas draudi” nav viennozīmīgas definīcijas, varētu secināt, ka ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā spēka lietošanas draudi tiek pielīdzināti spēka lietošanai, jo pretējā gadījumā spēka lietošanas draudu minēšanai šajā normā nebūtu loģiska pamatojuma. Vienlaikus jāatceras, ka spēka lietošanas draudi, tāpat kā spēka lietošana, var būt tiesiski. Piemēram, potenciālajam agresoram adresētie spēka lietošanas draudi, ko izsaka potenciālā upura valsts, lai aizsargātos, vai Drošības padomes lēmumos izteiktie spēka lietošanas draudi nevar tikt uzskatīti par prettiesiskiem.¹⁸¹

A. Kaseze, izmantojot Statūtu 2. panta ceturtais daļas gramatisko, loģisko un vēsturisko interpretāciju secināja.

1. Spēka lietošanas aizliegums ir absolūts un visaptverošs. Spēka lietošanas draudi vai spēka lietošana bija aizliegta jebkādos gadījumos, izņemot Statūtu VII nodaļā (kolektīvie piespiešanas līdzekļi), 51. pantā (pašaizsardzība), 53. pantā (reģionālo organizāciju piespiedu pasākumi) un citos noteikumos (106. un 107. panti, kas attiecas uz bijušajām naidīgajām valstīm un ir novecojuši) minētajos gadījumos.

2. Sākotnēji bija aizliegts tikai militārais spēks. Brazīlijas ierosinājums aizliegt arī ekonomiska rakstura draudus vai ekonomiska spiediena izmantošanu jebkādā veidā, kas neatbilst ANO mērķiem, bija noraidīts. Par šīs noraidīšanas iemesliem diemžēl netika ziņots.

3. Sākotnēji spēka lietošanas draudi vai spēka lietošana bija aizliegti tikai starpvalstu attiecībās. Tātad dalībvalstīm bija tiesības izmantot piespiedu pasākumus, lai apspiestu nemierniekus savā teritorijā vai lai cīnītos pret atbrīvošanās kustībām, kas savukārt cīnījās par neatkarību koloniālās dominēšanas teritorijās (teritorijās, kuras koloniālā vara uzskatīja par savas teritorijas neatņemamu sastāvdaļu tiktāl, ciktāl tās bija viņu ekskluzīvajā pakļautībā).¹⁸²

Šādas regulējuma satura izpratnes rezultātā attīstījās darbības, kurām sociālistiskās un Afroāzijas valstis pievērsa pastiprinātu uzmanību, kā rezultātā valstīm izdevās rast vairākus risinājumus.

1. Nacionālie atbrīvošanās kari izplatījās koloniālajās un okupētajās teritorijās (piemēram, arābu teritorijās, kuras okupēja Izraēla pēc 1967. gada kara) vai rasisma režīma valstīs (piemēram, Namībijā un Dienvidāfrikā, kā arī Rodēzijā laika posmā no 1965. līdz 1980. gadam). Saskaņā ar tolaik spēkā esošajiem starptautiskajiem tiesību aktiem valstīm bija tiesības novērst atbrīvošanās karus un apturēt atbrīvošanās kustības, izmantojot spēku, kas sociālistiskajām un jaunattīstītajām valstīm šķita par Statūtu negatīvu iezīmi.¹⁸³ 1970. gadā

¹⁸¹ Kolb, R. 2010. *An Introduction to the Law of the United Nations*. Oregon: Oxford and Portland, 69.

¹⁸² Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 56.

¹⁸³ *Ibid.*

Ģenerālā asambleja pieņēma rezolūciju Nr. 2625 (XXV) "Deklarācija par starptautisko tiesību principiem attiecībā uz draudzīgām attiecībām un sadarbību starp valstīm saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem" (turpmāk – Deklarācija par draudzīgām attiecībām), kuras piektais princips noteica pienākumu ikvienai valstij atturēties no jebkādas piespiedu darbības, kas atņem koloniālajām, citu valstu okupētajām vai rasistu režīmos esošajām tautām vai valstīm tiesības uz pašnoteikšanos, brīvību un neatkarību. Savukārt Ģenerālās asamblejas 1974. gada rezolūcija Nr. 3314 "Agresijas definīcija" (turpmāk – Deklarācija par agresijas definīciju) aizliedza traucēt neatkarīgām tautām, kas piespiedu kārtā zaudēja brīvību un neatkarību un ir minētas Deklarācijā par draudzīgām attiecībām, izmantot tiesības uz pašnoteikšanos, brīvību un neatkarību.¹⁸⁴

2. Ietekmīgās valstis arvien biežāk izmantoja ekonomisko spiedienu jaunattīstīto valstu pakļaušanai. Tās viegli pakļāvās ekonomiskā spiediena rezultātā.¹⁸⁵ Deklarācijas par draudzīgām attiecībām trešais princips aizliedza ekonomisko spiedienu vai ekonomiskā rakstura draudus. Savukārt Deklarācija par agresijas definīciju aizliedza izmantot ekonomiskā rakstura iemeslus agresijas attaisnošanai.¹⁸⁶

3. Atsevišķos gadījumos valstis uzsāka karu un iekaroja svešu teritoriju bez jebkādam efektīvām sankcijām no starptautiskās sabiedrības puses (piemēram, Izraēlas okupētās arābu teritorijas 1967. gadā).¹⁸⁷ Deklarācijas par draudzīgām attiecībām pirmais princips noteica pienākumu valstīm atturēties no spēka draudiem vai spēka lietošanas gan pret valstu teritoriālo integritāti vai politisko neatkarību, gan citādā veidā, kas ir pretrunā ar ANO mērķiem, tādējādi tika uzsvērts aizliegums valstīm okupēt vai iegūt citas valsts teritoriju spēka izmantošanas ceļā.¹⁸⁸

Tādējādi ar iepriekš norādītajām deklarācijām tika izdarīts mēģinājums novērst tolaik konstatētās ANO Statūtu nepilnības, kas bija laukietilpīgs process. Piemēram, sarunas par Deklarācijas par agresiju izstrādi sākās 1923. gadā. Pēc ilgstoša deklarācijas izstrādes procesa beigām Ģenerālā asambleja 1974. gada rezolūcijā Nr. 3314 varēja tikai ieteikt Drošības padomei vajadzības gadījumā ņemt vērā deklarācijā iekļauto agresijas definīciju.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 56–57; 24.10.1970. The General Assembly resolution A/RES/25/2625. Available from: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [viewed 07.08.2017.]; 14.12.1974. The General Assembly resolution A/RES/29/3314, Article 7. Available from: <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [viewed 07.08.2017.].

¹⁸⁵ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 56.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 56–57; 24.10.1970. The General Assembly resolution A/RES/25/2625. Available from: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [viewed 07.08.2017.]; 14.12.1974. The General Assembly resolution A/RES/29/3314, Article 5. Available from: <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [viewed 07.08.2017.].

¹⁸⁷ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 56.

¹⁸⁸ *Ibid.*, 56–57; 24.10.1970. The General Assembly resolution A/RES/25/2625. Available from: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [viewed 07.08.2017.].

¹⁸⁹ 14.12.1974. The General Assembly resolution A/RES/29/3314, Article 5. Available from: <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [viewed 07.08.2017.].

Kā tika minēts iepriekš, Statūtu VII nodaļā ir noteiktas Drošības padomes tiesības noteikt miera apdraudējuma, miera pārkāpuma vai agresijas akta esamību un lemt par attiecīgu līdzekļu un pasākumu piemērošanu starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai.¹⁹⁰ Šis regulējums atbilst iepriekš minētajai Dumbartonoksas vienošanai, saskaņā ar kuru nekādi piespiedu pasākumi nav pieļaujami bez Drošības padomes autorizācijas.¹⁹¹ Latīņamerikas valstu bažas, ka paralizētā Drošības padome apturēs reģionālo organizāciju darbību, izpaudās ANO Statūtu 51. pantā. Latīņamerikas valstis uztraucās, ka Drošības padomes pastāvīgo locekļu iespēja izmantot *veto* tiesības var rast situāciju, ka Drošības padome nespēs reaģēt uz agresijas aktu un citām Latīņamerikas valstīm arī būs “jāsēž”, bezspēcībā vērojot, kā agresors turpina izmantot spēku. Tāpēc šīs valstis vēlējās redzēt Statūtos pantu, kas ļauj Latīņamerikas reģionālajām organizācijām rīkoties šādās situācijās.¹⁹² Tādējādi, kā pamatoti ir atzinis O. Čāčters, Statūtu autori cerēja, ka Drošības padome un citas atbilstošās ANO institūcijas novērsīs individuālo spēka lietošanu, tomēr vienlaikus viņi bija reālistiski, lai atzītu, ka šāds mērķis var netikt sasniegts. Tādēļ Statūtos norādītas tiesības uz paš aizsardzību kā atbilde uz bruņotu uzbrukumu.¹⁹³

Lai norma efektīvi pildītu tās pamatuzdevumu, izņēmumam jābūt skaidri definētam (*exceptiones sunt strictissimae interpretationis*). ANO Statūtu 51. pants garantē ikvienai valstij tiesības uz individuālu vai kolektīvu paš aizsardzību bruņota uzbrukuma gadījumā. Saskaņā ar ANO Statūtu 51. pantu tie neskar neatņemamās individuālās un kolektīvās paš aizsardzības tiesības, ja notiek bruņots uzbrukums organizācijas dalībvalstij, līdz brīdim, kamēr Drošības padome nav veikusi pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai. Par organizācijas dalībvalstu veiktajiem pasākumiem, īstenojot tiesības uz paš aizsardzību, nekavējoties jāpaziņo Drošības padomei, un saskaņā ar Statūtiem tie nedrīkst skart Drošības padomes pilnvaras un atbildību attiecībā uz tādu jebkurā laikā pieņemtu darbību, kādu tā uzskata par nepieciešamu starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai.

B. Simma uzsver, ka 51. pantā iekļautais teikums: “Šie Statūti nekādā mērā neaizskar neatņemamās tiesības uz individuālo un kolektīvo paš aizsardzību, ja notiek bruņots uzbrukums organizācijas dalībvalstij, līdz brīdim, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai,” – nepieļauj nekādus izņēmumus no

¹⁹⁰ Kolb, R. 2010. *An Introduction to the Law of the United Nations*. Oregon: Oxford and Portland, 62.

¹⁹¹ Arend, A.C. 1996. The United Nations, regional organizations, and military operations: the past and the present. *Duke journal of comparative & international law*, Volume 7:3, ISSN 2328-9708, 9, 15-16. Available from: <https://scholarship.law.duke.edu/djcil/vol7/iss1/2> [viewed 14.06.2017.].

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ Schachter, O. 1986. In Defense of International Rules on the Use of Force. *The University of Chicago Law Review*, ISSN 1939-859X, Volume 53:113, 126. Available from: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=4447&context=uclrev> [viewed 18.07.2018.].

51. pantā noteiktā aizlieguma. Pēc viņa domām, šis teikums ir formulēts kā neapstrīdams apgalvojums, kura apspriešanai nav pamata.¹⁹⁴ Neskatoties uz šādu pārliecību, debātes par 51. panta saturu neapstājas ne mirkli.

Pastāv viedoklis, ka 51. pantā izmantotais jēdziens “bruņotais uzbrukums” ir šaurāks par jēdzienu “spēka lietošana vai to draudi” 2. panta ceturtajā daļā un tādēļ ne visiem 2. panta ceturtais daļas pārkāpumiem jābūt atzītiem par bruņotu uzbrukumu.¹⁹⁵ Tiek apgalvots, ka uzbrukumam jāsasniedz noteikta smaguma pakāpe, lai tas tiktu atzīts par “bruņotu uzbrukumu” Statūtu 51. panta izpratnē.

Starptautiskā tiesa lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” norādīja, ka nepieciešams nošķirt vissmagākās spēka lietošanas formas (tās, kas veido bruņotu uzbrukumu) no mazāk smagām spēka lietošanas formām.¹⁹⁶ Vienlaikus tiesa izslēdza pierobežu incidentus, kas nav sasnieguši “noteikto mērogu un efektu” no bruņota uzbrukuma skaidrojuma, jo, piemēram, tikai bruņotas robežas patruļas iebrukums citas valsts teritorijā ir viennozīmīgi atzīstams par 2. panta ceturtais daļas pārkāpumu, bet grūti atzīstams par bruņotu uzbrukumu.¹⁹⁷ Savukārt jēdzienu “bruņotais uzbrukums” Starptautiskā tiesa definēja kā “vissmagāko spēka lietošanas formu”,¹⁹⁸ neiegrimstot detaļās un neiedziļinoties jēdziena “smaga spēka lietošanas forma” skaidrošanā.

Lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajām Valstīm” ANO starptautiskā tiesa, izskatot jautājumu, vai incidents bija pietiekams pašaizsardzības attaisnošanai, norādīja, ka neizslēdz iespēju, ka viena militāra kuģa mīnēšana var būt pietiekama, lai iedarbinātu “pašaizsardzības pamattiesību”,¹⁹⁹ palielinot jēdziena “bruņotais uzbrukums” satura nenoteiktību, jo gan bruņotas robežas patruļas iebrukums, gan viena kuģa mīnēšana ir saistīti ar bruņota spēka izmantošanu pret citas valsts teritoriju.

A. Randelzhofers, analizējot zinātnieku izteiktos viedokļus ANO Statūtu 51. panta komentāros, līdzīgi ANO starptautiskajai tiesai atzīst, ka spēka lietošanai jāsasniedz salīdzinoši

¹⁹⁴ Simma, B. 1999. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464-3596, Volume 10, Issue 1, 1–22. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/567.pdf> [viewed 15.07.2017.].

¹⁹⁵ Randelzhofers, A. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I., edited by Simmma, B., New York: Oxford University Press, 796.

¹⁹⁶ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §191. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

¹⁹⁷ *Ibid.*, §195, 228.

¹⁹⁸ *Ibid.*, §191.

¹⁹⁹ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America, §72. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

liels mērogs un jārada būtiska ietekme.²⁰⁰ Tomēr skaidru un visaptverošu priekšnosacījumu sarakstu, kad šādu spēka lietošanas mērogu un ietekmi ir jāatzīst par būtisku, viņš nesniedz.

Pēc autore domām, ir pamatots viedoklis, kas paš aizsardzības tiesību rašanos balsta nevis uz pārkāpēja lietotā spēka smaguma vērtēšanu katrā atsevišķā gadījumā un hipotētiska slietkšņa definēšanu, bet uz pārliecību, ka pārkāpēja spēka lietošana kā prettiesiska darbība rada tiesības uz paš aizsardzību, savukārt pārkāpēja lietotā spēka smagums ietekmē aizsardzībai izmantoto līdzekļu apjomu, proti, tas ir saistīts ar pienākumu ievērot proporcionalitātes principu.²⁰¹ Šādu viedokli pauž, piemēram, C. Grinvuds, J. Dinšteins, M. Šovs, V. H. Tafts, H. H. Kohs.

C. Grinvuds, pamatoti norādot, ka starptautiskā tiesa, uztraucoties par iespējamo durvju pavēšanu pārmērīgai spēka lietošanai maznozīmīgo incidentu gadījumos, paplašināja plaisu starp spēka lietošanu, kas ir aizliegta ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā, un spēka lietošanu, kura 51. pantā rada tiesības uz paš aizsardzību. Tiesa norādīja, ka gadījumos, ja spēka lietošana nepārsniedz "tikai pierobežas incidentus" ("*mere frontier incident*"²⁰²) un ja tie veido Statūtu 2. panta ceturtais daļas pārkāpumu, šāda pārkāpuma upuris nav tiesīgs izmantot paš aizsardzību, lai gan tam būtu jābūt tiesībām veikt pretpasākumus. Tiesa izvairījās no skaidrošanas, vai pretpasākumi var iekļaut spēka lietošanu. C. Grinvuds papildus pamatoti uzsver, ka nepastāv skaidrs tekstuāls iemesls izslēgt no bruņota uzbrukuma jēdziena tos uzbrukumus, kuri, lai gan ir bruņoti, atrodas zem ANO Starptautiskās tiesas skaidri nenoteiktās vardarbības intensitātes slietkšņa. Turklāt prasības pēc paš aizsardzības, ievērojot veikto darbību nepieciešamību un proporcionalitāti, aizliedz pārmērīgu atbildes reakciju paš aizsardzības gadījumā.²⁰³

J. Dinšteins, izsakot bažas par ANO Starptautiskās tiesas lietā "Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm" piedāvāto "parasto pierobežas incidentu" ("*a mere frontier incident*") nodalīšanu no bruņotajiem uzbrukumiem. Viņš atzīst, ka tiesas secinājums ir pamats domāt, ka gadījums, kad, piemēram, Arkādijas karavīrs izšāvis pāri Utopijas robežai, trāpot kokā vai govī, nav atzīstams par bruņotu uzbrukumu. Tomēr būtu kļūdaini automātiski neatzīt visus pierobežas incidentus par bruņotiem uzbrukumiem. Tādēļ, izmantojot D. Ficmaurica secinājumus, J. Dinšteins norāda, ka pastāv pierobežas incidenti un pierobežas incidenti, proti,

²⁰⁰ Ranzelzhofer, A. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I., edited by Simmma, B., New York: Oxford University Press, 796.

²⁰¹ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. "7th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare."", raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

²⁰² 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: "Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua" Nicaragua v. United States of America, §195. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

²⁰³ Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].

atsevišķi no tiem var būt nenozīmīgi, bet citi – ļoti nopietni. Piemēram, Arkādijas bruņotie spēki no slēpņa uzbrūk Utopijas robežpatruļai vai citai atsevišķai vienībai, uzbrukums atzīstams par bruņotu uzbrukumu, kas rada tiesības reaģēt, izmantojot paš aizsardzību. Daudzi pierobežas incidenti ietver diezgan lielu militāro iesaisti, un mēģinājums tos nošķirt no citiem bruņota uzbrukuma veidiem būtu nepareizs. Atsaucoties uz D. L. Kunzu, J. Dinšteins secina, ka jēdziens “bruņotais uzbrukums” nozīmē prettiesisku bruņotu uzbrukumu, taču jebkurš bruņots uzbrukums, pat mazs pierobežas incidents ir prettiesisks. Tādējādi arī J. Dinšteins uzsver, ka nav nekāda iemesla izslēgt maza apmēra bruņotus uzbrukumus no bruņotu uzbrukumu spektra. Citējot D. L. Hargrovu, Statūtu 51. pants nesatur nekāda veida ierobežojumus saistībā uz lieliem, tiešiem vai svarīgiem uzbrukumiem.²⁰⁴

M. Šovs, sniedzot atbildes uz Starptautisko attiecību karaliskā institūta veiktās aptaujas jautājumiem, norādīja, ka tiesa ir pieņēmusi optimālo skaidrojumu bruņotam uzbrukumam. Šīs pieejas izmantošanā jāievēro zināma piesardzība, jo uzbrukums var notikt dažādās dimensijās, ievērojot konkrētā brīža politiskos vai psiholoģiskos apstākļus. Tas, kas vienā kontekstā var šķist salīdzinoši nenozīmīgs, citā var iegūt ievērojamu nozīmi, radīdams nepieciešamību reaģēt, izmantojot paš aizsardzību.²⁰⁵

ASV Valsts departamenta juridiskais konsultants V. H. Tafts 2004. gada rakstā, analizējot starptautiskās tiesas spriedumu lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajām Valstīm”, secināja, ka starptautiskās tiesas apgalvojumiem ir nepieciešami komentāri. Viņš uzsvēra, ka valstu tiesības sevi aizstāvēt ir nacionālās aizsardzības pamatā. Tās dod valstīm iespēju novērst bruņotus uzbrukumus, kas citādi būtu notikuši, un atturēt potenciālos agresorus no turpmākiem bruņotiem uzbrukumiem. Tādēļ ASV ir nobažījušās, ka tiesas viedoklis var tikt lasīts kā ierosinājums ierobežot paš aizsardzības tiesības, ko neatbalsta starptautiskās tiesības un prakse un kas mazinās, nevis stiprinās starptautisko mieru un drošību. Uzbrukuma smagums var ietekmēt aizsardzības spēka lietošanu (proporcionalitātes ievērošanas ziņā), bet tas nav attiecināms uz jautājuma izlemšanu par to, vai ir tiesības uz paš aizsardzību. Prasība, lai uzbrukums sasniegtu noteiktu smaguma līmeni pirms paš aizsardzības tiesību iedarbināšanas, pēc viņa domām, padarīs spēka lietošanu par biežāku, nevis retāku parādību, jo iedrošinās agresora valstis iesaistīties maza smaguma militārajos uzbrukumos cerībā, ka tās nekļūs par aizsardzības atbildes reakcijas objektu. Vēl jo vairāk – ja valstīm tiek prasīts gaidīt, līdz uzbrukumi sasniegs augstu smaguma līmeni pirms spēka izmantošanas paš aizsardzībai,

²⁰⁴ Dinstein, Y., 2005, *War, Aggression and Self – Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 195.

²⁰⁵ Wilmshurst, E. 2005. Principles of International Law on the use of force by states in self - defence. ILP WP 05/01. Independent Royal Institute of international Affairs: Chatham House, 18. Available from: <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/108106> [viewed 02.03.2017.].

valstu iespējamā atbilde, visticamāk, būs daudz smagāka, padarot strīda novēršanu grūtāku, jo strīds jau būs pārvērties par pilna mēra militāru konfliktu.²⁰⁶

ASV Valsts departamenta juridiskais konsultants H. H. Kohs 2012. gada starpaģentūru juridiskajā konferencē “Starptautiskās tiesības kibervidē” norāda: “[..] ASV nostāja jau ilgstoši ir šāda: pamattiesības uz paš aizsardzību potenciāli tiek izmantotas pret jebkādu nelikumīgu spēka lietošanu [..] Mēs atzīstam, ka atsevišķas valstis un komentētāji ir izcēlušī atšķirību starp “spēka lietošanu” un “bruņoto uzbrukumu” un ar “bruņoto uzbrukumu”, kas rada paš aizsardzības tiesības, saprot spēka lietošanas apakškopu, kas pārsniedz augstāku smaguma sliekšni. Mans viedoklis ir nevis atkārtot vecās debātes, bet gan parādīt, ka valstīm jau sen bija jārisina sarežģīti *jus ad bellum* jautājumi.” H. H. Kohs uzsvēris, ka atbildes reakcija nevar būt neierobežota, norādot, ka ir svarīgi ievērot proporcionalitāti.²⁰⁷ Šim H. H. Koha viedoklim pievienojās arī D. D. Pausts.²⁰⁸

Pēc autore domām, A. Randelzhofera atbalstītais ANO Starptautiskās tiesas viedoklis par “noteikta sliekšņa” sasniegšanas nepieciešamību²⁰⁹ teorētiski var kalpot kā spēka lietošanu atturošs mehānisms, kas savukārt atbilst ANO Statūtu mērķim nodrošināt un uzturēt mieru un Statūtu 2. panta ceturtajā daļā noteiktajam pienākumam valstīm atturēties no spēka lietošanas vai to draudiem savstarpējās attiecībās. Bet, ievērojot ANO Statūtu 51. pantā minēto iespēju lietot spēku paš aizsardzībai, šis pienākums nav absolūts. Turklāt Statūti nesatur regulējumu attiecībā uz agresora lietotā spēka sliekšņiem. Kā pamatoti ir atzinuši C. Grinvuds un J. Dinšteins, ANO Statūtos definētais nepadara paš aizsardzības tiesību izmantošanu par atkarīgu no bruņota uzbrukuma gradācijas pēc tā smaguma, svarīguma, intensitātes vai citām īpašībām.

Papildus jāņem vērā ne tikai konkrētā brīža politiskie vai psiholoģiskie apstākļi, bet arī upura valsts ģeogrāfiskās īpatnības, ko pamatoti uzsver M. Šovs. Piemēram, KF un KTR var absorbēt sākotnējo uzbrukumu un būs spējīgas pārgrupēties un uzbrukt, pat ja zaudēs simtiem jūdžu savas teritorijas, tad citas valstis, kas nav tik labi ģeogrāfiski apveltītas, nespēs to izdarīt.²¹⁰ Proti, bruņota darbība, kas neradīs būtisku kaitējumu, piemēram, Krievijai, var

²⁰⁶ Taft, W. H. IV. 2004. Self-Defense and the Oil Platforms Decision. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 29, Issue 2, article 3, 295, 300. Available from: <http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1232&context=yjil> [viewed 21.07.2017.].

²⁰⁷ Koh, H. H. 18.09.2012. Remarks at USCYBERCOM Inter-Agency Legal Conference “International Law in Cyberspace”. U.S. Department of State, Diplomacy in action, archive. Available from: <https://2009-2017.state.gov/s/l/releases/remarks/197924.htm> [viewed 05.07.2018.].

²⁰⁸ Paust, J. J. 18.04.2013. Use of military force in Syria by Turkey, NATO, and the United States. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, ISSN: 1086-7872, Volume 34:2. Available from: <https://www.law.upenn.edu/live/files/2062-paust34upajintl4312012pdf> [viewed 15.07.2018.].

²⁰⁹ Randelzhofer, A. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I., edited by Simma, B., New York: Oxford University Press, 796.

²¹⁰ Wilmshurst, E. 2005. Principles of International Law on the use of force by states in self - defence. ILP WP 05/01. Independent Royal Institute of International Affairs: Chatham House, 48. Available from: <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/108106> [viewed 02.03.2017.].

būtiski apdraudēt Latvijas pastāvēšanu. Autore piekrīt V. H. Tafta viedoklim, ka, ja šis sliekšnis tomēr tiks skaidri definēts, pārkāpēja valsts varēs apzināti un mērķtiecīgi lietot spēku, kas robežosies, bet nepārkāps sliekšņa robežu, un šādā veidā veicinās lielas upura valsts mierīgas eksistēšanas ilgstošu traucēšanu un pakāpenisku novājināšanu vai panāks mazas upura valsts iznīcināšanu. Protams, šādā situācijā varētu izmantot J. Dinšteina piedāvāto kumulatīvo pieeju, atzīstot secīgi turpinātus sīkus uzbrukumus par vienu bruņotu uzbrukumu. Tomēr J. Dinšteins atzīst, ka šāda pieeja var radīt pārmetumus par proporcionalitātes principa neievērošanu.²¹¹ Savukārt praksē šo pieeju izmantoja Izraēla, bet tā netika akceptēta Drošības padomes diskusiju laikā. Tādējādi akumulēšanas doktrīna neguva starptautisku atbalstu.²¹²

Ievērojot iepriekš norādīto, pēc autores domām, ANO starptautiskās tiesas spriedumos minētajam spēka lietošanas sliekšnim nav iespējams sniegt visaptverošu un skaidru definīciju, ko apliecina pētnieku mēģinājumi sniegt izplūdušus vai ar teorētiskiem piemēriem raksturotus skaidrojuma, kas neievieš skaidrību jautājuma izpratnē jau vairāk nekā divdesmit gadus kopš sliekšņa minēšanas ANO starptautiskās tiesas spriedumā. Pēc autores domām, tiesībām uz atbildes reakciju jābūt atkarīgām nevis no pārkāpēja izmantotā spēka smaguma (hipotētiskā sliekšņa), bet tām jābalstās uz nenovēršamības, proporcionalitātes un nepieciešamības principiem. Savukārt agresora valsts apzinātas un mērķtiecīgas bruņotas rīcības svarīgums, smagums un intensitāte ietekmē paš aizsardzības darbības raksturu un apjomu proporcionalitātes principa ietvaros.²¹³

Daudzveidīga paš aizsardzības tiesību interpretācija norāda uz ANO Statūtu regulējuma nepilnībām. Juridiskā pozitīvisma atbalstītāji pieļauj spēka lietošanu paš aizsardzībai tikai gadījumā, ja valsts jau ir kļuvusi par bruņota uzbrukuma upuri. Paplašinātās ANO Statūtu regulējuma interpretācijas atbalstītāji uzskata, ka ANO Statūti neaizliedz paš aizsardzību nenovēršamu un nepārprotamu draudu pastāvēšanas gadījumā, jo balstoties uz pārliecību, ka labāk uzbrukt pirmajam, nekā sagaidīt pretinieka uzbrukumu, valsts var pavērst konflikta iznākumu sev par labu, saglabājot savas aizsardzības spējas un glābjot savus iedzīvotājus. Nākamajā nodaļā autore sniedz apskatu par tiesību doktrīnās paustiemi atšķirīgiem un pretrunīgiem viedokļiem par valsts tiesībām uzsākt preventīvo karu, pievēršot uzmanību arī preventīvā kara doktrīnas izmantošanai praksē.

²¹¹ Dinstein, Y. 2005, *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 230–231.

²¹² Tams, C. J. 2009. The Use of Force against Terrorists. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464–3596, Volume 20, No.2, 370. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/20/2/1793.pdf> [viewed 14.01.2017.].

²¹³ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

3. PREVENTĪVAS PAŠIZSARDZĪBAS KONCEPCIJAS PROBLEMĀTIKA

Saskaņā ar ANO Statūtu 51. pantu Statūti neskar neatņemamās individuālās un kolektīvās paš aizsardzības tiesības, ja notiek bruņots uzbrukums organizācijas dalībvalstij, līdz brīdim, kamēr Drošības padome nav veikusi pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai. Par organizācijas dalībvalstu veiktajiem pasākumiem, īstenojot tiesības uz paš aizsardzību, nekavējoties jāpaziņo Drošības padomei, un saskaņā ar statūtiem tie nedrīkst skart Drošības padomes pilnvaras un atbildību attiecībā uz tādu jebkurā laikā pieņemtu darbību, kādu tā uzskata par nepieciešamu starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai. Atbilstoši 1969. gada Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 53. un 64. pantam vispārējā starptautisko tiesību imperatīvā norma ir norma, kas pieņemta un atzīta starptautiskā valstu sabiedrībā kā norma, no kuras nav pieļaujama atkāpšanās un kura var tikt mainīta tikai ar pēctecīgu vispārējo starptautisko tiesību normu. Šajā gadījumā regulējums, kas neatbilst jaunajai normai, zaudē spēku un tā darbība tiek apturēta.²¹⁴ Citējot šīs normas, juridiskā pozitīvisma pārstāvji uzsver, ka ANO 2. panta ceturajā daļā ir daļa no *jus cogens*, proti, tā ir norma, kas ir akceptēta un atzīta no starptautiskās valstu sabiedrības puses, no kuras atkāpes un izmaiņas ir pieļaujamas tikai ar attiecīgu vispārējo starptautisko tiesību normu ar tādu pat imperatīvu raksturu. Tas savukārt nozīmē, ka pirms šīs normas pastāvošās paražu tiesības attiecībā uz paš aizsardzības jautājumu nav ņemamas vērā.²¹⁵

Citi pētnieki ierosina ņemt vērā, ka ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā iekļautais mērķis satur ne tikai spēka lietošanas, bet arī draudu aizliegumu valsts teritoriālajai neaizskaramībai vai politiskai neatkarībai starptautiskajās attiecībās. Tādēļ spēka lietošana konkrēta agresora atbrūnošanai, nemainot tā teritoriālās robežas un neatņemot šīs valsts suverēno statusu, ir sekas, kas ir savietojamas ar ANO mērķiem.²¹⁶

Viens no juridiskā pozitīvisma pamatlicējiem R. Zučs XVII gadsimtā, pilnībā noraidot dabiskās tiesības, balstījās uz tradicionālajām doktrīnām un uzmanību pievērsa konkrētiem gadījumiem. Viņš miera likuma izskatīšanu lika augstāk par kara likumu un izvairījās no teorētiskām interpretācijām. K. Birkenšoks arī uzsvēra modernās prakses nozīmi un faktiski ignorēja dabiskās tiesības. Pozitīvistu pieeja balstījās uz empīrisku metodi, noliedzot dabiskus

²¹⁴ 03.04.2003. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.52.

²¹⁵ Skat., piemēram, Simma, B. 1999. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464–3596, Volume 10, Issue 1, 2–3. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/567.pdf> [viewed 15.07.2017.].

²¹⁶ Sofaer, A. D. 2003. On the Necessity of Pre-emption. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464–3596, Volume 14, No.2, 209–226. Available from: <http://ejil.org/pdfs/14/2/411.pdf> [viewed 03.08.2017.].

principus un nosakot, ka idejas rodas no pieredzes. No šīs filozofiskās pieejas nebija tālu līdz starptautisko tiesību pārskatīšanai attiecībā uz faktiski notiekošo starp konkurējošām valstīm, nevis attiecībā uz koncepciju jēdzieniem, kas izriet no iemesla. Par pamatu kļuva valstu faktiskā rīcība, nevis tas, kas valstīm būtu jā dara atbilstoši dabiskiem likumiem. Rezultātā vienošanās un paražu tiesības kļuva par nāciju tiesību pamatu.²¹⁷

XVIII gadsimta Šveices jurista E. Vatela darbos atspoguļotas abu tiesību teoriju īpašības. Viņš izmantoja dabisko tiesību principus, orientējot tos uz praksi. Nodalot sirdsapziņas likumus no rīcības likumiem un norādot, ka tikai pēdējie izraisa praktiska rakstura bažas, viņš samazināja dabisko tiesību nozīmi.²¹⁸

Mūsdienās S. Merfijšs, līdzīgi V. H. Taftam, atzīst, ka spēka izmantošanas atbilstība starptautiskajām tiesībām rada būtiskas problēmas, jo šādi tiesību akti ietver galvenās valsts drošības intereses. Viņš uzsver, ka neviens autoritatīvs lēmuma pieņēmējs starptautiskajā sabiedrībā nav paudis viennozīmīgu nostāju jautājumā par to, vai preventīvā pašaizsardzība ir pieļaujama starptautiskajās tiesībās jeb tā ir pieļaujama tikai konkrētajos apstākļos? ANO starptautiskā tiesa nav izskatījusi lietu vai sniegusi konsultatīvo viedokli par preventīvo pašaizsardzību. Drošības padome, kas ir atbildīga par miera un drošības uzturēšanu, nav pieņēmusi rezolūcijas, kas skaidri nosoda vai apstiprina preventīvo pašaizsardzību, lai gan tā ir izdevusi nopietnus lēmumus attiecībā uz šo jautājumu. Tādēļ S. Merfijšs pamatoti secina, ka ir valstis un zinātnieki, kas pamato preventīvās pašaizsardzības tiesiskumu, interpretējot ANO Statūtus un valstu praksi kopš 1945. gada.²¹⁹

S. Merfijšs norāda, ka starptautisko tiesību eksperti (neatkarīgi no tā, vai viņi ir valdības vai citi praktizējoši juristi vai zinātnieki) pārstāv ļoti atšķirīgus viedokļus attiecībā uz preventīvās pašaizsardzības likumību. Viņu viedokļus S. Merfijšs ierosina dalīt četrās skolās, sniedzot tām savu raksturojumu: stingrā konstruktīvisma skola; nenovēršamo draudu skola; kvalitatīvo draudu skola; “Statūti ir miruši” skola.²²⁰

Stingrā konstruktīvisma skolas pārstāvji uzskata, ka ANO Statūtu 2. panta ceturrtā daļa satur plašāku aizliegumu spēka lietošanai – proti, pantā lietotais jēdziens “spēka lietošana” ir pretstatīts Briāna-Keloga paktā lietotajam jēdzienam “karš”. Tas ir saistīts ar vēlmi novērst starpnacionālos konfliktus kopumā, nevis tikai konfliktus, kas rodas no formāla kara stāvokļa. Šīs skolas pārstāvji stingri seko Statūtu 51. panta tekstam un atzīst spēka lietošanu

²¹⁷ Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 24–25.

²¹⁸ *Ibid.*, 25.–26.

²¹⁹ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 702–703. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

²²⁰ *Ibid.*, 703.

pašaizsardzībai par tiesisku tikai gadījumā, kad bruņotais uzbrukums jau ir noticis. Pie šīs skolas pārstāvjiem S. Merfijš pieskaita J. Braunliju, F. Džesupu, L. Henkinu, K. Greju un J. Dinšteinu. Viņš citē L. Henkinu, kas ir norādījis, ka iepriekšējā pašaizsardzība aizstāj skaidru regulējumu ar neskaidru pašapkalpošanās līdzekli un atver pietiekami lielu robu regulējuma interpretācijā. L. Henkins 1979. gadā ir norādījis, ka “nedz Drošības padomes nespēja, nedz Aukstais karš, nedz jaunu nāciju dzimšana un drausmīgu ieroču radīšana nepieļauj Statūtu lasīšanu, autorizējot vienpusējo spēka lietošanu, ja uzbrukums nav noticis”. Stingrā konstruktīvisma skolas pārstāvji uzsver, ka pašaizsardzība ir ierobežota ar gadījumiem, kad upura valsts ir saskārusies ar liela mēroga spēka lietošanu, piemēram, iebrukumu vai bombardēšanu, vai vissmagāko spēka lietošanas formu. Viņi uzskata, ka citu valstu praksē iepriekšējās pašaizsardzības gadījumi ir reti un neatbilstīgi no citu valstu puses. Tomēr atsevišķi šīs skolas pārstāvji atzīst, ka apsteidzošā pašaizsardzība, būdama prettiesiska, atsevišķās situācijās var tikt attaisnota ar morālu vai politisku pamatojumu un sabiedrība tam galu galā piekritīs vai izteiks saudzīgu nosodījumu.²²¹

Nenovēršamo draudu skolas pārstāvji neatbalsta preventīvo pašaizsardzību un sniedz šādus argumentus apsteidzošās pašaizsardzības tiesiskuma pierādīšanai:

1. ANO Statūtu 51. pants nesašaurina “neatņemamās” pašaizsardzības tiesības – proti, 51. pants nevis nodibina pašaizsardzības tiesības, bet saglabā pirms Statūtiem eksistējošās tiesības. Šīs skolas pārstāvji atzīmē, ka pirms 1945. gada starptautiskajās tiesībās tika atzīta pašaizsardzība ne tikai no esošā uzbrukuma, bet arī no nenovēršamā uzbrukuma draudiem, kā precedentu izmantojot 1836. gada Karolīnas gadījumu. Vārdi “ja notiek bruņots uzbrukums” nevis uzliek priekšnosacījumu neatņemamo tiesību izmantošanai, bet tikai norāda uz vispārējo tiesību veidu, kas tiek saglabāts. Šīs skolas pārstāvji arī atzīmē, ka Statūtu teksts franču valodā (kuram ir angļu valodas tekstam līdzvērtīgs spēks) saglabā pašaizsardzības tiesības “gadījumā, ja dalībvalsts ir bruņotas agresijas objekts” (nevis gadījumā, kad jau “ir noticis bruņotais uzbrukums” – autores komentārs) (“*dans le cas où un Membre des Nations Unies est l’objet d’une agression armée*”). Šis formulējums tiek uzskatīts par mazāk ierobežojošu nekā Statūtu 51. panta redakcija angļu valodā.²²²

2. Jēdziens “bruņotais uzbrukums” tiek tulkots paplašināti. Atbilstoši šaurai interpretācijai ar bruņoto uzbrukumu tiek saprasts spēks, kas jau ir izmantots. Plašāka interpretācija bruņotajā uzbrukumā iekļauj arī nenovēršamu un neizbēgamu bruņoto

²²¹ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 706.–710. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

²²² *Ibid.*, 712.

uzbrukumu, kas vēl nav izdarīts. Tādēļ, ja valsts sāk savilkt bruņotos spēkus un izvietot tos gar robežu, šī rīcība apliecina, ka valsts ir spērusi pirmo soli daudzsoļu bruņotā uzbrukuma procesā un potenciālai upura valstij ir tiesības uz paš aizsardzību. Šis arguments ir saistīts ar draudu pagaidu raksturu. Tiem jābūt cieši saistītiem laikā un telpā ar sagaidāmo spēka izmantošanu. S. D. Merfijš norāda, ka, piemēram, L. Henkins, būdams tipisks stingrā konstruktīvisma skolas pārstāvis, atzīst, ka var būt skaidri pierādījumi uzbrukumam, kas ir tik nenovēršams, ka nav laika politiskai rīcībai, lai to novērstu, un vienīgā nozīmīgā aizstāvēšanās iespēja potenciālajam upurim var būt apsteidzošā paš aizsardzība, kuru var pamatot ar to, ka shēma, kuru veido Statūtu 2. panta ceturtais daļa kopā ar 51. pantu neaptur šādu apsteidzošo paš aizsardzību.²²³

Šīs skolas pārstāvji pievērš uzmanību kopš 1945. gada pastāvošajai valstu praksei, kas liecina par paš aizsardzības pieņemšanu valstu vidū nenovēršama un neizbēgama uzbrukuma gadījumā. Pētnieki atsaucas uz ASV īstenoto Kubas “karantīnu” 1962. gadā, 1967. gada Izraēlas un arābu karu, 1981. gada Izraēlas uzbrukumu Irākas kodoliekārtai un ASV 1986. gada Lībijas bombardēšanu. Atbilstoši šīs skolas pārstāvju viedoklim katrā no šiem gadījumiem valsts atsaucas uz paš aizsardzību no uzbrukuma, kas vēl nebija noticis. Analizējot šo praksi, viņi secina, ka valstis pieņem vai pieļauj spēka lietošanu, ja saskaras ar nenovēršamu bruņoto uzbrukumu. Šīs skolas pārstāvji neatbalsta preventīvo paš aizsardzību, uzskatot, ka tā noliks Statūtus *uz slidena kalna*, kas novedīs visus atpakaļ uz pirmsstatūtu pasauli, kurā tautas izmantoja karu, pamatojoties uz “taisnīgiem” iemesliem. Ja nepastāv tūlītēja uzbrukuma draudi, valstis cenšas paredzēt nākotnes draudus, pamatojoties uz izlūkinformāciju, kura vienmēr būs provizoriska un bieži neprecīza. Noraidot preventīvo paš aizsardzību, šīs skolas pārstāvji daļēji balstās uz starptautisko paražu tiesību doktrīnu, saskaņā ar kuru spēks var tikt izmantots tikai atbilstoši nepieciešamības un proporcionālītātes principiem. Izvērtējot spēka nepieciešamību, jāatbild uz šādiem jautājumiem: vai veiktā darbība ir paredzēta tikai bruņotā uzbrukuma apturēšanai vai atvairīšanai; vai ir pieejamas mierīgas strīda atrisināšanas alternatīvas (piemēram, diplomātiskie līdzekļi). Lemjot, vai paš aizsardzība ir proporcionāla, pētnieki vērtē aizsardzības spēka mērogu saistībā ar darbību, pret kuru tas ir vērst. Pēc šo pētnieku domām, novirzīšanās uz preventīvo paš aizsardzību tikai radīs satraucošus un nepārvaramus konfliktus, jo nav iespējams novērtēt jebkādu ticamības pakāpi tam, vai preventīva paš aizsardzība ir nepieciešama šādu draudu pārvarēšanai, kas var nematerializēties mēnešiem vai gadiem ilgi. Tāpat neviens nevar sniegt vērtējumu tam, vai preventīvā paš aizsardzība šodien ir

²²³ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 712. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

proporcionāla nākotnes dīgļa stadijā esošiem draudiem. Tādēļ preventīvā paš aizsardzība netiek uzskatīta par tiesisku.²²⁴

Kvalitatīvo draudu teorijas pārstāvji piekrīt, ka valstij nav jāgaida faktiskais bruņotais uzbrukums, bet uzskata, ka nenovēršamo draudu skolas prasība pēc nenovēršamiem draudiem ir nevietā, jo kops 1945. gada pasaule ir būtiski mainījies, parādoties masu iznīcināšanas ieročiem un pieaugot globālajam terorismam. Pēc šo pētnieku domām, Karolīnas lietas ierobežojumi mūsdienu pasaulē ir vērtējami kā priekšnosacījumi, kas paralizē rīcību nopietnu draudu priekšā. Prezidents Dž. Kenedijs attiecībā uz kodolieroču laikmetu ir atzīmējis, ka faktiskā ieroča izšaušana vairs nevar būt kritērijs, lai noteiktu, vai nācija ir apdraudēta. Tādēļ šī skola aplūko tādus kvalitatīvus faktorus kā, piemēram, varbūtību, ka kādā nākotnes punktā notiks uzbrukums, mierīgu līdzekļu pieejamību situācijas risināšanai un iespējamā kaitējuma smagumu, kuru radīs uzbrukums. Ja šie kvalitatīvie faktori apliecina, ka nākotnē pastāv ļoti postoša uzbrukuma varbūtība, valsts var rīkoties pēc nepieciešamības un proporcionāli, izmantojot preventīvo paš aizsardzību. Atbilstoši šai skolai šāda pieeja radīs lielāku iespējamību saglabāt sabiedrisko kārtību pasaulē, jo tā atturēs valstis un nevalstiskos dalībniekus no darbībām, kas varētu izraisīt bruņotus konfliktus. Kā valsts prakse kopš 1945. gada tiek minēta ASV “karantīna” Kubai, ASV uzbrukumi Lībijai 1986. gadā, Irākai 1993. gadā un Afganistānai 1998. gadā, norādot, ka šajos gadījumos nenovēršams uzbrukums nepastāvēja. Lai gan šajos gadījumos daudzas valstis iebilda pret spēka lietošanu un vairākums gadījumu bija saistīts tikai ar viena dalībnieka (ASV) iesaistīšanos, šīs skolas pārstāvji tomēr uzskata, ka tie pierāda zināmu globālu iecietību pret preventīvo paš aizsardzību attiecīgos apstākļos. Tādējādi tiek atbalstīta paplašināta nostāja, lai aptvertu pilnu iespējamo bruņoto uzbrukumu spektru.²²⁵

Skolas “Statūti ir miruši” pārstāvji uzskata, ka Statūtos iekļautajam regulējumam attiecībā uz spēka lietošanu pilnībā trūkst jebkādas nozīmīgas normatīvas vērtības. 1945. gada regulējumam varētu būt vēl kaut kāda nozīme, bet valstu prakse pēdējo sešdesmit gadu laikā liek secināt, ka valstis neievēro ANO Statūtus juridiski nozīmīgā veidā un tādēļ regulējums ir “izgājis no apgrozības”. Valstis var apgalvot, ka regulējums pastāv un tās tam pievienojas, bet tā ir tukša retorika un sabiedrisko attiecību prakse, kuras mērķis ir maskēt reālo situāciju, lai īstenotu savas politiskās intereses. S. Merfijs citē M. Glenonu (*M. J. Glennon*)²²⁶: “Statūtu regulējums par spēka lietošanu netiek ņemts vērā regulāri un plaši. Kopš 1945. gada divas

²²⁴ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 713.–715. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fv1r%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

²²⁵ *Ibid.*, 715.–717.

²²⁶ *Ibid.*, 717.–718.

trešdaļas ANO dalībvalstu (126 valstis no 189 valstīm) ir cīnījušās ar 291 starpvalstu konfliktiem, kuros tika nogalināti vairāk nekā 22 miljoni cilvēku. Katrā no šiem konfliktiem vismaz viena no karojošām pusēm ir pārkāpusi Statūtus. Lielākā daļa no karojošām pusēm apgalvo, ka rīkojušās paš aizsardzības nolūkā. Bet valstu sākotnēji publiski izteiktie nodomi vēlāk tiek aizstāti ar citiem, kas izpaužas to darbībās.”²²⁷

Pie šīs skolas pārstāvjiem S. Merfija pieskaita D. Kohanu, A. Arendu un K. Činkinu. Kopumā, pēc S. Merfija domām, šī skola nesaskata juridiskus šķēršļus apsteidzošai vai preventīvai paš aizsardzībai, ja valsts uzskata, ka tai ir jā aizsargā savu iedzīvotāju labklājība. Viņš secināja, ka mūsu globālā civilizācija var attīstīties tik tālu, ka spēcīgas un mazāk spēcīgas valstis varēs panākt vienprātību attiecībā uz spēka lietošanu, bet pirms tam nav jēgas “skaldīt matus” par 51. panta saturu.²²⁸

M. Alders piedāvā īsāku pētnieku iedalījumu, dalot tos:

1) pozitīvisma filozofijas pārstāvjos. Šīs filozofijas pārstāvjiem ir skaidra juridiskā bāze, jo paš aizsardzības spēka izmantošanas priekšnosacījums ir iekļauts 51. pantā. Tā īslaicīgo dabu, pēc viņu domām, rada vārds “notiek”, kuru var tulkot tā, ka valsts nevar sevi aizstāvēt, kamēr bruņotais uzbrukums nav sācies. Šādu interpretāciju nevar noraidīt ar argumentu, ka tās piemērošanai nav precedentu un tā ir pavisam nederīga;

2) reālisma filozofijas pārstāvjos. Tie neacceptē pozitīvisma filozofijas pārstāvju viedokli, jo tas liek valstij ciest no bruņotā uzbrukuma fiziskā sākuma sekām, pirms juridiskā pilnvarojuma saņemšanas paš aizsardzībai. Šādas sekas ir neloģiskas un suicidālas, ievērojot jauno ieroču postošo raksturu. Šīs skolas pārstāvji arī norāda uz nodoma trūkumu 51. panta projekta sagatavošanas dokumentos (*travaux préparatoires*) ierobežot neatņemamās paš aizsardzības tiesības. Reālistu argumenti balstās uz paš aizsardzības prakses vēsturisko izvērtēšanu un pozitīvistu filozofijas nepraktiskiem rezultātiem. Viņi norāda, ka juridiskā prasība valstij pirms sevis aizstāvēšanas ciest bruņotā uzbrukuma fiziskās sekas nebija tāds mērķis, kuru valstis vēlējās sasniegt Statūtu projekta apspriežu laikā 1945. gadā. Tomēr šī pieeja nepaskaidro, vai šāds viedoklis atbilst 51. panta priekšnosacījumu tiešajai nozīmei;

3) neitralitātes filozofijas pārstāvjos. Šīs filozofijas pārstāvji atzīst pozitīvistu un reālistu filozofiju juridiskos pamatojumus, bet pieņem tos ar zināmiem nosacījumiem.²²⁹ Pie šīs

²²⁷ Glennon, M. J. 28.01.2002. Preempting Terrorism: The Case for Anticipatory Self-Defense. *The Weekly Standard*. Available from: <https://www.weeklystandard.com/michael-j-glennon/preempting-terrorism> [viewed 03.07.2017.].

²²⁸ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 719. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

²²⁹ Alder M. C. 2013. *The Inherent Right of Self - Defence in International Law*. New York, London: Springer Dordrecht Heidelberg, 96, 106–108.

filozofijas pārstāvjiem M. Alders pieskaita pētniekus, kas atzīst, ka apsteidzošā paš aizsardzība, būdama prettiesiska, atsevišķās situācijās tomēr var tikt attaisnota (S. Merfijš šos pētniekus ir atzinis par stingrā konstruktīvisma skolas pārstāvjiem).

Vienlaikus M. Alders atzīmē, ka neviena no šīm filozofijām nepiedāvā vispārēji pieņemamu bāzi atšķirīgo viedokļu saskaņošanai un nesniedz skaidru iepriekšējās paš aizsardzības definīciju.²³⁰

Autore uzskata, ka S. Merfija piedāvātajam pētnieku iedalījumam ir liela detalizācijas pakāpe, tomēr, ja pievērsties detaļām vēl vairāk, tad stingrā konstruktīvisma skolas pārstāvjus varētu sadalīt vēl divās apakšskolās ar tādiem nosaukumiem kā, piemēram, stingrā konstruktīvisma nelokāmo pārstāvju apakšskola (J. Braunlijs, B. Simma, K. Greja) un stingrā konstruktīvisma piekāpīgu pārstāvju apakšskola (S. Aleksandrovs, A. Kaseze un R. Varks). Savukārt S. Merfija piedāvātā J. Dinšteina iekļaušana stingrā konstruktīvisma skolas pārstāvju grupā ir diskutējama, jo J. Dinšteins tomēr piedāvāja savu nosaukumu un skaidrojumu apsteidzošās paš aizsardzības paveidam (skat. turpmāk).

Vērtējot S. Merfija sniegto nenovēršamo draudu skolas argumentus, autore arī uzskata, ka Statūtu 51. panta teksts franču valodā veicina panta interpretāciju daudzveidību. Tam vajadzētu saturēt norādi uz "bruņoto uzbrukumu" ("*une attaque armée*"), nevis "bruņoto agresiju" ("*une aggression armée*"), lai panta teksts būtu pilnībā identisks angļu tekstam. Franču tekstā arī vajadzētu uzsvērt bruņotā uzbrukuma notikuma fakta pastāvēšanu, nevis minēt valsti kā bruņotās agresijas objektu, neprecizējot, kurā brīdī valsts sevi par tādu var sākt uzskatīt. 51. panta redakcionālajam salīdzinājumam S. Merfijš neizmanto ANO Statūtu tekstu krievu valodā, kas atbilstoši Statūtu 111. pantam arī ir uzskatāms par autentisku un līdzvērtīgu redakcijām angļu, franču, spāņu un ķīniešu valodā. Redakcijas formulējums krievu valodā nepieciešamības gadījumā var tikt tulkots divējādi, proti, vārdi "Statūti nekādā mērā neaizskar neatņemamās tiesības uz individuālo un kolektīvo paš aizsardzību, ja notiks bruņotais uzbrukums organizācijas Dalībvalstij.." ("*Настоящий Устав ни в коей мере не затрагивает неотъемлемого права на индивидуальную или коллективную самооборону, если произойдет вооруженное нападение на Члена Организации..*"²³¹) var nozīmēt gan to, ka paš aizsardzības tiesības var izmantot pēc bruņotā uzbrukuma notikuma fakta, gan tad, kad ir skaidri zināms, ka bruņotais uzbrukums notiks nākotnē. Krievu valodas versija būtu skaidrāka, ja vārdu "ja notiks" vietā tiktu lietoti vārdi "ja notika" ("*если произошло*"). ANO Statūtu 51. panta tulkojumā latviešu valodā krievu versijas vārdu "ja notiks" vietā tiek lietoti

²³⁰ Alder M. C. 2013. *The Inherent Right of Self - Defence in International Law*. New York, London: Springer Dordrecht Heidelberg, 96.

²³¹ 24.10.1945. Устав ООН: международный документ. Доступен: <http://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html> [см. 03.07.2017.].

vārdi “ja tiek veikts”, kas tomēr arī prasa viennozīmīgu atbildes noskaidrošanu uz jautājumu – kurš brīdis tiek uzskatīts par bruņotā uzbrukuma sākumu, jo no teksta latviešu valodā izriet, ka valsts var izmantot paš aizsardzību, negaidot, piemēram, līdz brīdim, kad sāktā bruņotā uzbrukuma laikā palaistās raķetes sasniegs savus mērķus.

M. Aldera sniegtajam pētnieku sadalījumam ir mazāka detalizācijas pakāpe. Viņš atšķirībā no S. Merfija atsevišķā grupā iedala pētniekus, kas atbalsta paš aizsardzības izmantošanu tikai pēc bruņotā uzbrukuma notikuma fakta konstatēšanas un tajā pašā laikā neizslēdz apsteidzošās paš aizsardzības iespēju.

Ievērojot iepriekš norādīto, autore ierosina dalīt šādās divās pamatgrupās atšķirīgās ANO Statūtu 51. panta interpretācijas.

1. Stingrā juridiskā pozitīvisma interpretācija, kuras atbalstītāji uzskata, ka tiesības uz paš aizsardzību rodas tikai gadījumā, kad upura valsts ir cietusi no faktiskā bruņotā uzbrukuma. Šajā gadījumā tiek noraidīta iepriekšējās paš aizsardzības iespējamība.

2. Statūtu paplašinātā interpretācija, kuras atbalstītāji vērš uzmanību uz nepieciešamību panākt, lai Statūtu 51. panta interpretācijas rezultāts nevājinātu valstu tiesības uz paš aizsardzību, jo valstij nav jācieš no reāla uzbrukuma sekām, pirms tai radušās tiesības sevi aizstāvēt – it īpaši mūsdienās, kad ieroči kļūst arvien postošāki.

Pēc 1945. gada, vērtējot ANO Statūtu 51. pantu ar gramatiskās interpretācijas metodes palīdzību un atsaucoties uz ANO Starptautiskās tiesas secinājumiem, juridiskā pozitīvisma pārstāvji atzīst vairākus priekšnosacījumus ANO Statūtu 51. pantā paredzēto tiesību uz paš aizsardzību izmantošanai.

1. Šīs tiesības var izmantot tikai gadījumā, ja bruņotais uzbrukums jau ir sācies, un tikai ar mērķi to izbeigt.²³² Šis priekšnosacījums saistīts ar stingru pieturēšanos pie mērķa maksimāli samazināt vienpusēju spēka lietošanu starptautiskajās tiesībās, kas izriet no ANO Statūtiem, kā arī 1970. gada Deklarācijas par draudzīgām attiecībām²³³ un 1974. gada Deklarācijas par agresijas definīciju²³⁴.

2. Bruņotajam uzbrukumam ir jāsasniedz nepieciešamais mērogs un iedarbība, jo ne jebkura spēka lietošana var būt atzīta par bruņotu uzbrukumu ANO Statūtu 51. panta

²³² Kammerhofer J. 2015. The Resilience of the Restrictive Rules on Self-defense. *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, edited by Weller, M. United Kingdom: Oxford University Press, 629.

²³³ 24.10.1970. The General Assembly resolution A/RES/25/2625. Available from: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [viewed 07.08.2017.].

²³⁴ 14.12.1974. The General Assembly resolution A/RES/29/3314. Available from: <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [viewed 07.08.2017.].

izpratnē.²³⁵ Šis priekšnosacījums, pēc autores domām, tiek citēts no ANO Starptautiskās tiesas secinājumiem lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm”.

3. Tā kā ANO Statūti regulē attiecības starp dalībvalstīm, tiesības uz paš aizsardzību izmanto pret citas valsts bruņoto uzbrukumu.²³⁶ Autore uzskata, ka šis priekšnosacījums nonāk pretrunā ar ANO Drošības padomes mēģinājumiem interpretēt Statūtu 51. pantu atbilstoši jaunajai faktiskajai realitātei, 2001. gada 12. septembra rezolūcijā Nr. 1368 (2001) atzīstot valstu tiesības izmantot Statūtu 51. pantā paredzēto paš aizsardzību pret teroristiem. Nākamā Drošības padomes rezolūcija, kas apliecina jauno pieeju spēka lietošanas jautājumam, ir 2015. gada 20. novembra rezolūcija Nr. 2249,²³⁷ kurā tiek atzīts, ka ISIS rada globālus un bezprecedenta draudus starptautiskajam mieram un drošībai. Tādēļ dalībvalstis tiek aicinātas veikt visus nepieciešamos pasākumus ISIS teroristisko aktu novēršanai un likvidēšanai. Tiesisku pamatojumu spēka lietošanai Drošības padome šoreiz nepiedāvā, bet aicina valstis savā rīcībā ievērot starptautiskās tiesības. Valstis²³⁸ šo rezolūciju saprata kā aicinājumu izmantot spēku paš aizsardzībai pret nevalstisko dalībnieku, kas atrodas tādas valsts teritorijā, kura nav spējīga ar to cīnīties.

F. Džesepe 1948. gadā ir rakstījis, ka tradicionālo starptautisko tiesību vājums slēpjas pieļaušanā, ka valsts var izmantot spēku, lai piespiestu ievērot savu gribu. Šī vājība izriet no diviem faktoriem: absolūtās suverenitātes koncepcijas un labi attīstītās starptautiskās organizācijas ar kompetento varu trūkumu. Statūtu pieņemšana daļēji ierobežoja absolūtās suverenitātes koncepciju, nosakot, ka visas dalībvalstis ir līdzvērtīgas un tām ir pienākums starptautiskajās attiecībās atturēties no spēka izmantošanas vai tā draudiem pret valsts teritoriālo integritāti vai politisko neatkarību un strīdu risināšanai izmantot mierīgus līdzekļus. Tādējādi spēks var tikt izmantots, ja tas neapdraud valsts teritoriālo integritāti un politisko neatkarību. Starptautiskās tiesības atzina valsts tiesības izmantot spēku paš aizsardzībai, kas savukārt var pārvērsties karā un var aprobežoties ar nelielu incidentu, ja valstu spēki nav līdzvērtīgi. Kad 1928. gadā valstis atteicās no kara kā nacionālās politikas instrumenta, tās rezervēja sev paš aizsardzības tiesību izmantošanu. Tomēr, pēc F. Džesepe domām, 51. pants sašaurina valstu iepriekš izmantoto rīcības brīvību. Ja atbilstoši tradicionālajām tiesībām valsts

²³⁵ Kammerhofer J. 2015. The Resilience of the Restrictive Rules on Self-defense. *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, edited by Weller, M. United Kingdom: Oxford University Press, 629.

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ 20.11.2015. The Security Council resolution S/RES/2249 (2015). Available from: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf [viewed 15.07.2017.].

²³⁸ Sk.piemēram: Letter of the Permanent Mission of Denmark to the United Nations New York. 11.01.2016, 2015-44115; Erlanger, S. and Castle, S. 02.12.2015. British Jets Hit ISIS in Syria After Parliament Authorizes Airstrikes. *The New York Times*. Available from: https://www.nytimes.com/2015/12/03/world/europe/britain-parliament-syria-airstrikes-vote.html?_r=0 [viewed 15.07.2017.].

var izmantot paš aizsardzību, kad pastāv kaitējuma draudi, bet uzbrukums vēl nav noticis, tad atbilstoši Statūtiem satraucošā kaimiņvalsts sagatavošanās neattaisno apdraudētās valsts iepriekšējo spēka izmantošanu. Vienlaikus viņš atzina, ka Sanfrancisko konferences diskusiju dokumentu izpēte nesniedz pārliecinošus pierādījumus šādas sašaurinātas 51. panta jēdziena “bruņotais uzbrukums” interpretācijas pareizībai, bet, vērtējot kopējo apspriedes rezultātu un uzmanīgu vārdu izvēli Statūtos attiecībā uz draudiem mieram, viņš secināja, ka sašaurinātā panta interpretācija ir pareiza. Kā apliecinājumu sava viedokļa pareizībai, viņš izmantoja ASV 1946. gada 12. jūlija memorandu Nr.3, kurā ASV norādīja, ka kopš atomieroču rašanos mainījās jēdziena “bruņotais uzbrukums” saturs.²³⁹

B. Simma, raksturojot daudzveidīgo ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, norāda, ka mēģinājumi interpretēt šo pantu ir sākušies Aukstā kara laikā, jo Drošības padomes darbība bija regulāri paralizēta. Attiecībā uz šādiem mēģinājumiem pārvērst, viņaprāt, skaidri definētu izņēmumu no visaptveroša Statūtu aizlieguma lietot militāro spēku vai tā draudus, viņš uzsver, ka 51. pants viennozīmīgi ierobežo jebkādas tālejošas paš aizsardzības tiesības, kas attiecībā uz bruņotu uzbrukumu varētu būt pastāvējušas pirms Statūtu pieņemšanas starptautiskajās paražu tiesībās. B. Simma, atsaucoties uz 1969. gada Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 53. un 64. pantu, secina, ka ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā iekļautais pienākums valstīm atturēties no spēka draudiem vai spēka lietošanas to savstarpējās attiecībās ir imperatīva norma un tās satura maiņa ir iespējama tikai ar līdzvērtīga spēka starptautisko tiesību normu.²⁴⁰

Izvēloties noraidošo nostāju attiecībā uz jebkādu paplašināto normas interpretāciju, pēc autores domām, B. Simma nevērtē Statūtu 51. pantā iekļauto norādi uz “neatņemamām pamattiesībām uz individuālo paš aizsardzību”, kas uzsver paš aizsardzības tiešo saikni ar paražu tiesībām. Visdrīzāk tādēļ viņš nepievērš uzmanību Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31. panta trešās daļas b) apakšpunktā iekļautajam nosacījumam, ka līguma iztulkošanā ņem vērā līguma piemērošanas praksi, ko ieviesusi dalībnieku vienošanās attiecībā uz tā skaidrošanu. Savukārt paražu tiesības ir vispārējā prakse, kas atzīta par tiesībām (skat. ANO Starptautiskās tiesas Statūtu 38. panta pirmās daļas b) apakšpunktu).

K. Greja savu viedokli balsta uz valstu praksi. Viņa norāda, ka dēļ valstu viedokļu daudzveidības Ģenerālās asamblejas deklarācijās par draudzīgām attiecībām, agresijas definīciju un par spēka nepiemērošanu nevarēja iekļaut sīki izstrādātus noteikumus par paš aizsardzību. Viņa piebilst, ka tās valstis, kas apgalvoja, ka paš aizsardzība ir pieļaujama tikai pret bruņoto uzbrukumu, skaidri izteica šo argumentu. Bet tās valstis, kurām bija plašāks

²³⁹ Jessup, P. C. 1948. *A Modern Law of Nations*. New York: The Macmillan Company, 157–159, 162–167.

²⁴⁰ Simma, B. 1999. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464–3596, Volume 10, Issue 1, 1–22. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/567.pdf> [viewed 15.07.2017.].

viedoklis attiecībā uz paš aizsardzību, pretojās jebkādu sīki izstrādātu noteikumu iekļaušanai. Starptautiskās juridiskās komisijas darba kārtībā par valsts atbildības jautājumiem, kad paš aizsardzība tika atzīta par priekšnosacījumu, kas izslēdz prettiesiskumu, valstis, kuras aizstāvēja iepriekšējo paš aizsardzību, tikai norādīja, ka Starptautiskai juridiskai komisijai nav jācenšas definēt paš aizsardzības iespējas. Šīs valstis nav iesniegušas komentārus par labu iepriekšējai paš aizsardzībai. K. Greja uzsver, ka iepriekšējās paš aizsardzības izmantošana praksē ir reta. Valstis iespēju robežās centās atsaukties uz paš aizsardzību kā atbildi uz bruņotu uzbrukumu un neatsaucās atklāti uz iepriekšējo paš aizsardzību. Šo nevēlēšanos izmantot iepriekšējo paš aizsardzību viņa uzskatīja par skaidru norādi uz šāda spēka izmantošanas attaisnojuma šaubīgo statusu. Tā kā valstis vēlas gūt visplašāko starptautisko atbalstu, tās cenšas neizmantot doktrīnu, kas nav pieņemama lielākai daļai valstu. K. Greja vēl norāda, ka ir pētnieki, kas konstatē gadījumus, kad valstis faktiski izmantoja iepriekšējo paš aizsardzību, bet uz to nav atsaukušās. Viņaspriekš, šādi apgalvojumi pārsniedz pašu valstu teikto savas rīcības attaisnošanai. Tā, piemēram, Izraēla "Sešu dienu karā" un ASV Kubas krīzes laikā nav atsaukušās uz iepriekšējo paš aizsardzību.²⁴¹ Pēc autores domām, šis K. Grejas arguments ir diskutējams, jo no tā izriet, ka arī gadījumā, kad valsts reaģēs uz uzbrukumu, kas jau faktiski būs noticis, bet nosauks savu rīcību par apsteidzošo paš aizsardzību, pētnieki nevarēs apšaubīt valsts izvēlēto paš aizsardzības apzīmējumu, jo pretējā gadījumā pētnieku apgalvojums pārsniegs pašas valsts teikto.

J. Braunlijs viennozīmīgi apgalvoja, ka Statūtu 51. panta jēdzienam "bruņotais uzbrukums" ir skaidra nozīme, kas noteikti izslēdz iepriekšējo paš aizsardzību. Viņaprāt, iepriekšējās paš aizsardzības atbalstītājiem ir divi pamatargumenti.

1. Statūtu 51. pantā saglabātas paš aizsardzības tiesības, kas pastāv paražu tiesībās. Šo viedokli J. Braunlijs uzskata par sapratīgu, jo Statūtu 51. panta teksts nav saderīgs ar iepriekšējo rīcību un tādēļ iepriekšējās paš aizsardzības atbalstītāji uzskata par nepieciešamu izmantot paražu tiesības, lai leģitimizētu iepriekšējo paš aizsardzību.

2. Attiecīgās paražu tiesības radās XIX gadsimtā laika posmā no 1838. līdz 1842. gadam korespondences apmaiņas rezultātā starp Savienotajām Valstīm un Lielbritāniju (Karolīnas lieta). J. Braunlijs norādīja, ka paš aizsardzība tolaik tika uzskatīta vai nu par pašsaglabāšanās sinonīmu, vai par tās konkrētu piemēru un Vebstera nota bija tikai mēģinājums aprakstīt tās robežas attiecībā uz konkrētiem incidenta faktiem. Šajā vēsturiskajā periodā valstsvīri izmantoja "pašsaglabāšanos", "paš aizsardzību", "nepieciešamību" un "paš aizsardzības nepieciešamību" kā savstarpēji aizstājamus jēdzienus, un diplomātiskā

²⁴¹ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 112–113.

sarakste nebija paredzēta pašsaglabāšanās tiesību ierobežošanai. J. Braunlijs uzsvēra, ka atsauce uz paražu tiesību kritiskā datuma periodu, kas atrodas pirms ANO Statūtiem, ir anahroniska un neattaisnojama, jo ir lietderīgāk zināt paražu tiesību stāvokli 1945. gadā, nevis 1842. gadā, un nav skaidrības, ka 1945. gadā paražu tiesības bija tik elastīgas. Viņš norādīja, ka kopš 1945. gada valstu prakse pamatā bija pretēja iepriekšējai paš aizsardzībai un minēja 1981. gada Izraēlas uzbrukumu Irākas Osiraka atomstacijai, kas tika nosodīts ar vienbalsīgu Drošības padomes 1981. gada rezolūciju 487²⁴² kā viennozīmīgs Statūtu pārkāpums. J. Braunlijs arī norādīja, ka ASV rīcība 1962. gada Kubas krīzes laikā (Starpamerikas līguma par savstarpējām attiecībām izmantošana blokādes attaisnošanai) ir apliecinājums tam, ka PSRS raķešu izvietošana Kubā neveidoja bruņotu uzbrukumu. Papildus viņš minēja ASV uzbrukumu Irākai 2003. gadā, kuru tās pamatoja ar Drošības padomes rezolūcijām, nevis ar vispārējiem starptautisko tiesību principiem.²⁴³

Kaut gan J. Braunlijs sniedza savu vērtējumu atšķirīgiem pētnieku viedokļiem, viņš, līdzīgi B. Simmam, nepaskaidroja sīkāk, kāds bija paš aizsardzības tiesību paražu tiesību rakstura uzsvēršanas mērķis Statūtu 51. pantā, un neanalizēja citus pēc 1945. gada valstu izmantotās iepriekšējās paš aizsardzības gadījumus, kurus starptautiskā sabiedrība nav nosodījusi. Izmantojot 1981. gada Izraēlas uzbrukumu Irākas Osiraka atomstacijai, kā piemēru paplašinātai Statūtu 51. panta interpretācijai, kuru Drošības padome vienbalsīgi nosodīja, viņš nevērtēja Drošības padomes locekļu sniegtos skaidrojumus saviem pozitīviem balsojumiem par 1981. gada rezolūciju Nr. 487, no kuriem izriet atsevišķo valstu (ASV un Lielbritānijas) paustais konceptuālais atbalsts apsteidzošai paš aizsardzībai.

S. A. Aleksandrovs norāda, ka neatkarīgi no tā, kāds ir viedoklis attiecībā uz Statūtu 51. panta iedarbību uz paražu tiesībām (tas paplašināja paš aizsardzības tiesības vienā gadījumā un sašaurināja otrā, vai paražu tiesības attīstījās un Statūtu 51. pants to atspoguļoja), paš aizsardzības tiesības Statūtos attīstījās trijos virzienos.

1. Tās tika paplašinātas, lai iekļautu kolektīvo, tā arī individuālo paš aizsardzību.
2. Lai izvairītos no jebkādas šo tiesību ļaunprātīgas izmantošanas prettiesiska spēka izmantošanas attaisnošanai, tās tika ierobežotas ar gadījumiem, kad notiek bruņotais uzbrukums pret ANO dalībvalsti.

²⁴² 19.06.1981. The Security Council resolution S/RES/487 (1981). Available from: [https://undocs.org/S/RES/487\(1981\)](https://undocs.org/S/RES/487(1981)) [viewed 01.08.2017.].

²⁴³ Brownlie, I. 2008. *Principles of Public International Law*. Seventh Edition. New York: Oxford University Press, 732–733, 738.

3. Tās uzskatīja par pagaidu tiesībām, kas paredzētas izmantošanai vajadzības rašanās gadījumā un līdz “tam laikam, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai”²⁴⁴.

S. A. Aleksandrovs pievienojās S. M. Švebela izstrādātajam iepriekšējās paš aizsardzības pretinieku un atbalstītāju galveno argumentu apkopojumam, kuru arī autore uzskata par visaptverošu.

S. M. Švebels piedāvāja šādu argumentu apkopojumu:

1. Pētnieki, kas interpretē 51. pantu, noliedzot iepriekšējo paš aizsardzību, argumentē savu viedokli sekojoši.

1.1. Iepriekšējo paš aizsardzību izslēdz 51. panta teksta “parastā nozīme”.

1.2. Sanfrancisko konferencē tika pieņemts, ka jebkura atļauja vienpusējai spēka lietošanai būs izņēmums un tādēļ 51. pantā iekļautais izņēmums jāinterpretē šauri.

1.3. Īpašie 51. panta noteikumi bija paredzēti, lai ierobežotu, un tie arī ierobežo paš aizsardzības tiesības, kuras bija valstīm, pamatojoties uz paražu tiesībām.

1.4. Ja Statūtus interpretē tā, lai tie darbotos efektīvi, tad spēka vienpusējā izmantošana ir stingri jāierobežo.

2. Pētnieki, kas apgalvo, ka 51. pants neaizkavē iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanu, norāda sekojoši.

2.1. Iepriekšējā paš aizsardzība atzīta paražu tiesībās.

2.2. Atteikšanās no valsts tiesībām (it īpaši no tiesībām, kas tiek raksturotas kā “pamattiesības”) vai to ierobežošana starptautiskajās tiesībās nevar būt pieņemama.

2.3. Tiesības, kas agrāk ir bijušas dalībvalstīm saskaņā ar starptautiskajām paražu tiesībām, turpinās tiktāl, ciktāl Statūtos ir noteikti pienākumi, kas neatbilst šīm tiesībām.

2.4. Statūtu 51. panta mērķis bija nevis ierobežot paš aizsardzības tiesības, bet nodrošināt iespēju reģionālajām organizācijām izmantot spēku paš aizsardzībai saskaņā ar Statūtiem un neskatoties uz *veto* darbību.²⁴⁵

S. A. Aleksandrovs atbalsta viedokli, ka iepriekšējā paš aizsardzība nav tiesiska, un sliecas piekrist sašaurinātai 51. panta interpretācijai, atzīstot, ka 51. pants ierobežo paš aizsardzības tiesības līdz situācijām, kad viena valsts faktiski ir veikusi bruņoto uzbrukumu otrai. Ievērojot šo pieeju, vārdi “ja tiek veikts bruņotais uzbrukums” nozīmē “*pēc tam, kad ir noticis bruņotais uzbrukums*”. Tādējādi 51. pantā iekļautās paš aizsardzības tiesības atšķiras no paražu tiesībās iekļautajām. Viņš apšaubā Karolīnas piemēra pieļaujamību, jo, ja Sanfrancisko

²⁴⁴ Alexandrov, S. A. 1996. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 95.

²⁴⁵ *Ibid.*, 100.

konferencē nebija nodoma sašaurināt paš aizsardzības tiesības vairāk par Karolīnas doktrīnas ierobežojumiem, formulējuma “ja tiek veikts bruņotais uzbrukums” ierobežojošā interpretācija “*pēc tam, kad ir noticis bruņotais uzbrukums*” nevarētu tikt akceptēta. Šī viedokļa pamatošanai viņš izmanto argumentu, ka daudzas valstis un Drošības padome savā praksē nav atbalstījušas iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanu.²⁴⁶

Tomēr, pēc autores domām, S. A. Aleksandrovs nav tik kategorisks sava viedokļa paušanā, jo gala lēmuma pieņemšanu atsevišķos jautājumos (tādos kā: vai pastāv bruņotais uzbrukums 51. panta izpratnē; ja paš aizsardzība pret nenovēršamu uzbrukumu tomēr ir pieņemama, tad vai bruņotā uzbrukuma draudi ir nopietni un nenovēršami) viņš atstāj Drošības padomes ziņā. Tādējādi viņš atstāj valstij pienākumu pierādīt nākotnes uzbrukuma smagumu un nenovēršamību, lai attaisnotu paš aizsardzības rīcību Drošības padomē. Tālāk 51. panta interpretācijas jautājums attiecībā uz bruņotā uzbrukuma jēdzienu un iepriekšējās paš aizsardzības tiesiskumu, pēc S. A. Aleksandrova domām, jau tiks risināts ar Drošības padomes prakses palīdzību.²⁴⁷ S. A. Aleksandrovs pauž pamatotu viedokli, kuram autore pievienojas, par to, ka valstu 51. panta interpretācijas robežas ir un būs proporcionālas Drošības padomes spējai efektīvi risināt situācijas, kad tiek apdraudēts starptautiskais miers un drošība.²⁴⁸

A. Kaseze, līdzīgi B. Simmam, ir norādījis, ka no Statūtu 51. panta redakcijas izriet, ka spēks nedrīkst tikt izmantots, lai novērstu citas valsts bruņoto uzbrukumu, kas tiek uzskatīts par nenovēršamu. Paš aizsardzība ir ierobežota ar bruņotā uzbrukuma atvairīšanu. Vērtējot iepriekšējo paš aizsardzību, viņš norādīja, ka tās aizstāvji izmanto spēcīgu nejuridisku argumentu, proti – raķešu, kodolieroču un izsmalcinātu izlūkošanas metožu pastāvēšanas laikmetā būtu naivi un paš iznīcinoši apgalvot, ka valstij jā sagaida citas valsts uzbrukums, kad ir skaidri zināms, ka tas notiks un, iespējams, tā laikā tiks izmantoti ļoti postoši ieroči. Pēc viņa domām, šis skaidrojums deva pamatu apgalvojumam, ka 51. pants nepārvar pirms tā pastāvošo starptautisko noteikumu par iepriekšējo paš aizsardzību, kas tādēļ palika neskarts no Statūtu puses.²⁴⁹

Apkopojot H. Kelsena, H. Veberga, P. Džesepa, J. Braunlija, K. Skubiževska, M. Sorensena, B. V. A. Rolinga un P. L. L. Zanardi viedokļus, A. Kaseze konstatēja divus visiem šiem pētniekiem raksturīgus secinājumus: pirmkārt, paražu tiesības tieši neparedz iepriekšējo

²⁴⁶ Alexandrov, S. A. 1996. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 99.–100.

²⁴⁷ *Ibid.*, 100.–101.

²⁴⁸ *Ibid.*, 295.–296.

²⁴⁹ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 57, 355, 357.–359.

pašaizsardzību, bet pašaizsardzību un pašsaglabāšanos; otrkārt, 51. pants iznīcināja visus iepriekš pastāvošos tiesību aktus un neatstāja nekādas citas pašaizsardzības iespējas, izņemot to, kas ir skaidri atļauta.²⁵⁰

Pēc autores domām, šādi secinājumi sakrīt ar vēsturisko panta interpretāciju, izmantojot ASV delegācijas pārstāvja H. Stasena 1945. gada 20. maija Sanfrancisko konferences trīsdesmit sestajā sanāksmē izteikto viedokli. ANO Statūtu 51. panta projekta apspriedes laikā uz cita savas delegācijas pārstāvja G. Hakvorta repliku, ka Statūtu 51. panta projekta redakcija lieliski raksturo pašaizsardzības tiesības, ierobežojot tās ar bruņotā uzbrukuma iemeslu, H. Stasens minēja, ka tas tā ir izdarīts ar nolūku un pārdomāti, jo “mēs negribam izmantot pašaizsardzības tiesības pirms bruņotais uzbrukums ir noticis”²⁵¹. Tomēr šis delegācijas pārstāvja viedoklis nevar atspoguļot visu ANO Statūtu sagatavošanā pārstāvēto valstu viedokļus attiecībā uz apsteidzošo un preventīvo pašaizsardzību.

A. Kaseze citēja ANO Starptautiskās tiesas lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” 176. paragrāfā sniegto Statūtu 51. panta interpretāciju: “Statūti attiecas uz iepriekš pastāvošām paražu tiesībām 51. pantā, kas min “neatņemamās tiesības” (franču tekstā “*droit naturel*”) individuālajā vai kolektīvajā pašaizsardzībā [...] Tiesa uzskata, ka Statūtu 51. pants ir zīmīgs, tikai pamatojoties uz to, ka ir “dabiskās” vai “neatņemamās” pašaizsardzības tiesības un grūti noteikt, ka tām būtu citāda, nevis paražu tiesību daba, pat ja to pašreizējais saturs ir apstiprināts un ietekmēts no Statūtu puses [...] Paražu tiesības turpina pastāvēt līdzās līgumu tiesībām. Vēl jo vairāk – Statūti, atzīstot šo tiesību pastāvēšanu, neregulē tieši visus to satura aspektus.” Attiecībā uz šo tiesas viedokli A. Kaseze atzīmēja, ka tiesa ar 51. pantu nenoteica saistīto paražu tiesību saturu un neatbildēja uz jautājumu, vai paražu tiesības iekļauj veco regulējumu, kas paredz iepriekšējo pašaizsardzību. Tā kā tiesa atzīmēja, ka strīda puses neizmantoja argumentu par “atbildes uz neizbēgama bruņotā uzbrukuma draudiem tiesiskumu”, tā neatspoguļoja viedokli par to. Tādēļ A. Kaseze uzskatīja, ka šis citētais tiesas viedoklis nevar atbalstīt jebkādu 51. panta paplašinošu vai sašaurinošu interpretāciju attiecībā uz pašaizsardzību.²⁵²

A. Kaseze pauda pārliecību, ka Statūtu mērķis ir saglabāt mieru, cik vien tas ir iespējams, un tādēļ nodibināt kolektīvo un publisko mehānismu bruņotās vardarbības novēršanai vai pārtraukšanai. Viņš norādīja, ka, tā kā miers tiek uzskatīts par visaugstāko

²⁵⁰ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 57, 355, 357.–359.

²⁵¹ Minutes of the Thirty-sixth meeting of the United States Delegation. Held at San Francisco. 20.05.1945. Department of the State. Office of the historian. Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945, General: The United States, volume I, 818. Available from: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v01/pg_817 [viewed 05.08.2017.].

²⁵² Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 359.

vērtību, jebkam, kas var to apdraudēt, jābūt izņemtam vai apturētam, un, ja tas tā notiek, tad iepriekšējai paš aizsardzībai jābūt aizliegtai, jo tā var viegli novest līdz ļaunprātīgai spēka izmantošanai, kas balstīsies uz konkrētu valstu subjektīvu un patvaļīgu novērtējumu.²⁵³

Acīmredzot tādēļ, lasot 51. pantu burtiski, nedz B. Simma, nedz A. Kaseze, autoresprāt, nepievērš lielu uzmanību ANO Statūtu 51. panta vārdiem “Šie statūti nekādā veidā neierobežo neatņemamās tiesības uz individuālu.. paš aizsardzību [..]”, kas tomēr atgādina šī panta interpretētājam par paražu tiesību pastāvēšanu. Izvēloties noraidošo attieksmi pret šo atsauci un nevērtējot tās būtību, A. Kaseze, līdzīgi B. Simmam, nesniedza juridisko viedokli par tās mērķi un nozīmi, uzsverot, ka valsts ir tiesīga izmantot paš aizsardzību tikai kā atbildi bruņoto uzbrukumu gadījumos, ja, pirmkārt, pastāv masīva bruņotā agresija pret valsts teritoriālo integritāti un politisko neatkarību, kas pakļauj briesmām valsts dzīvi vai valdību; otrkārt, uzbrukums ir tik liels, ka valsts nevar to atvairīt citādi.²⁵⁴

Neskatoties uz iepriekšējās paš aizsardzības noraidīšanu, A. Kaseze, autoresprāt, uztvēra mūsdienu situāciju reālistiski un atšķirībā no B. Simmas un J. Braunlija vērtēja vairākas iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas legalizēšanas iespējas, analizējot valstu praksi pēc 1945. gada.

1. **Valstu prakse.** Atsaucoties uz 1969. gada Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31. pantā ietvertu līguma tulkošanas iespēju un pamatojoties uz dalībnieku ieviesto tā piemērošanas praksi, A. Kaseze secināja, ka ir skaidrs, ka pašreizējā prakse neliecina par vienošanās pastāvēšanu starp valstīm par 51. panta interpretāciju vai 51. panta piemērošanu attiecībā uz iepriekšējo paš aizsardzību.

Viņš minēja gadījumus, kad valstis izmantoja iepriekšējo paš aizsardzību, formāli uz to neatsaucoties.

- 1962. gadā ASV uzsāka “jūras karantīnu”, lai pārtvertu PSRS kuģus, kas pārvadāja raķetes uz Kubu. Kaut gan šī rīcība atgādināja ASV mēģinājumu pasargāt sevi no PSRS militāro bāžu un kodolraķešu izvietojuma savu robežu tuvumā un iespējamās to izmantošanas, ASV ar Amerikas valstu organizācijas (*Organization of American States*) starpniecību, pamatojoties uz Starpamerikas līgumu par savstarpējo palīdzību (1947. gada Rio pakts), ieviesa sankcijas, kas tika nosauktas par “karantīnu” pret Kubu.

- Izraēlas 1967. gadā veiktais uzbrukums Ēģiptei no Izraēlas puses tika paskaidrots kā reakcija uz Ēģiptes veikto kara darbību, aizliedzot Izraēlas kuģiem caurbraukt pa Tirānas jūras šaurumu, kaut gan pēc būtības var tikt raksturots kā iepriekšējā paš aizsardzība.²⁵⁵

²⁵³ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 361.

²⁵⁴ *Ibid.*, 354.

²⁵⁵ *Ibid.*, 359.

1.2. A. Kaseze norādīja, ka ir bijuši gadījumi, kad valstis formāli atsauca uz iepriekšējo paš aizsardzību vai apgalvo, ka tā bija tiesiska.

- 1975. gadā Izraēla atsauca uz iepriekšējās paš aizsardzības tiesībām Palestīnas nometnei Libānā.²⁵⁶ Izraēla paskaidroja, ka uzbrukums tika vērsts pret vairāku Palestīnas teroristisko organizāciju mācību nometnēm un to vadības centriem Libānā ar mērķi novērst to turpmāko uzbrukumu skaita palielināšanos.²⁵⁷

- 1980. gadā Irāka apgalvoja, ka, uzbrūkot Irānai, tā izmantoja savas tiesības uz iepriekšējo paš aizsardzību. Bet Irāka ātri mainīja savu publiski pausto viedokli par notikušo un sāka apgalvot, ka īstenībā reaģējusi uz iepriekšējiem Irānas uzbrukumiem.²⁵⁸

- 1981. gadā Izraēla atkārtoti izmantoja atsauci uz iepriekšējo paš aizsardzību, iznīcinot kodolreaktoru Osirakā.²⁵⁹

- 1982. gadā Dienvidāfrika ar iepriekšējo paš aizsardzību pamatoja uzbrukumus Āfrikas nacionālā kongresa militārajām bāzēm kaimiņvalstīs Zambijā un Lesoto.²⁶⁰ Dienvidāfrika atsauca uz iepriekšējo paš aizsardzību ar mērķi novērst teroristu aktivitāšu eskalāciju, kas ietvēra bombardēšanu, sabotāžu un asinsizliešanu Dienvidāfrikā. Tā apgalvoja, ka iepriekš jau bija sabotāžas un vardarbības aktu upuris un tās rīcībā esošā informācija liecināja, ka turpmākie terorakti tiks izpildīti nākamajā svētku periodā.²⁶¹

A. Kaseze vērtēja arī starptautiskās sabiedrības reakciju uz iepriekš minētajiem notikumiem, norādot, ka ASV 1981. gadā Drošības padomē ieņēma stingru pozīciju par labu paš aizsardzības jēdziena plašākai izpratnei. Tādu pašu viedokli puda Japāna 1968. un 1975. gadā, Kanāda 1981. gadā, Irāka 1980. gadā, Izraēla 1975. un 1981. gadā. ANO nenosodīja nedz Izraēlas 1967. gada uzbrukumu Irākai, nedz Irākas 1980. gada uzbrukumus Irānai. A. Kaseze uzskatīja, ka šāda attieksme galvenokārt ir saistīta ar politiskiem apsvērumiem. Savukārt, kad Izraēla uzbruka palestīniešu nometnēm Libānā 1975. gadā, ne tikai jaunattīstības valstis un PSRS, bet arī Rietumvalstis, tajā skaitā Zviedrija, Francija, Itālija, Lielbritānija, kā arī ASV un Japāna nosodīja Izraēlas rīcību.²⁶²

1981. gadā Izraēlas uzbrukuma Osirakas atomstacijai izskatīšanas laikā Drošības padomē ASV norādīja, ka piekrīt Izraēlas priekšstatam par paš aizsardzību. Tās balsoja par

²⁵⁶ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 360.

²⁵⁷ Markham, J. M. 03.12.1975. Israeli jets hit Palestinian sites in Lebanon raids. *The New York Times*, archives. Available from: <https://www.nytimes.com/1975/12/03/archives/israeli-jets-hit-palestinian-sites-in-lebanon-raids-guerrillas-put.html> [viewed 03.08.2017.]

²⁵⁸ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 360.

²⁵⁹ *Ibid.*

²⁶⁰ *Ibid.*

²⁶¹ 16.12.1982. The Security Council official records. Thirty-seventh year. UN Doc. S/PV.2409. §137–146, Available from: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL8/200/89/PDF/NL820089.pdf?OpenElement> [viewed 03.08.2017.].

²⁶² Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 360.

Drošības padomes rezolūciju Nr. 487/1981, kas nosodīja Izraēlas rīcību, bet pēc balsojuma norādīja, ka šo balsojumu ir motivējuši citi apsvērumi, proti – tas, ka Izraēla pirms tam nespēja izmantot citus mierīgos līdzekļus strīda risināšanai. Lielbritānija, nosodot Izraēlas rīcību kā smagu starptautisko tiesību pārkāpumu, piebilda, ka uzbrukums nav bijis pašaizsardzības rīcība, proti, tas nebija atbilde uz Irākas bruņoto uzbrukumu Izraēlai, jo nebija nedz tūlītējas vai milzīgas nepieciešamības pēc pašaizsardzības, nedz nepieciešamības pēc piespiedu pasākumiem pašaizsardzībai. Tādējādi Lielbritānija atsaucās uz Karolīnas lietas priekšnosacījumiem Izraēlas lietā. Pārējie Drošības padomes locekļi nepiekrita Izraēlas viedoklim. Ēģipte un Meksika centās atspēkot apsteidzošās pašaizsardzības doktrīnu. No to apgalvojumiem izrietēja, ka tās ir dziļi nobažījušās, ka šāda interpretācija var novest līdz ļaunprātīgai spēka izmantošanai. Kopumā visi Drošības padomes locekļi nobalsoja par rezolūcijas 1. paragrāfu, kas stingri nosodīja Izraēlas bruņoto uzbrukumu, ar kuru tā pārkāpa ANO Statūtus un starptautiskās uzvedības normas.²⁶³ Šī lieta, autoresprāt, uzsvēra jau tolaik ASV un Apvienotajā Karalistē pastāvošo paplašināto izpratni par 51. panta saturu, kuru šīs valstis vēl neuzdrošinājās atklāti izmantot.

Pēc A. Kasezes domām, daudzu valstu negatīvās attieksmes ietekmē pret Dž. Buša doktrīnu, ASV un Apvienotā Karaliste atturējās no atsaucēs uz šo doktrīnu uzbrukuma laikā Irākai 2003. gadā.²⁶⁴ Nobeigumā viņš secināja, ka lielākā daļa valstu noteikti tic, ka iepriekšējā pašaizsardzība nav atļauta ANO Statūtos. Tomēr viņš arī atzina, ka ir noteikts valstu skaits ar nozīmīgu ietekmi starptautiskajās attiecībās, kas uzskata pretējo. Tādēļ A. Kaseze atzīmēja, ka nevar izdarīt secinājumu par tādas vispārējās vienošanās pastāvēšanu starptautiskajā sabiedrībā, kas atzīst iepriekšējās pašaizsardzības prettiesiskumu saskaņā ar Statūtiem.²⁶⁵ No šī secinājuma, autoresprāt, izriet, ka pētnieks neizslēdza iespēju paplašinātas Statūtu 51. panta tulkošanas pārtapšanai nākotnē par vispārēju valstu praksi. Acīmredzot tādēļ turpmāk viņš sniedza ieteikumus nākotnē iespējamam regulējumam.

2. Normatīvais regulējums. A. Kaseze uzsvēra, ka jebkurā tiesību sistēmā ir dažas darbību klases, kas nav pakļautas definēšanai un iepriekšējai ierobežošanai, lai gan tām var būt bīstamas sekas. Šādos gadījumos, viņaprāt, šo darbību leģitimizācija var izraisīt kaitīgu ietekmi. Tajā pašā laikā daudzas tiesību sistēmas paredz noteikumus gadījumos, kad darbības var izrādīties nelikumīgas, bet dažos aspektos var būt pamatotas. Viņš atzina, ka parasti to var vērot Krimināllikumā, skaidrojot jēdzienu “mīkstinoši apstākļi”. Ir arī gadījumi, kad tiesas vai tiesībaizsardzības institūcijas pašas faktiski izlemj juridiski nereagēt uz likuma pārkāpumu. Kā

²⁶³ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 360.–361.

²⁶⁴ *Ibid.*, 361.

²⁶⁵ *Ibid.*

piemēru A. Kaseze minēja ANO bezdarbību Goa lietā.²⁶⁶ Kaut gan autore vairāk piekrīt viedoklim, ka 1961. gada Indijas uzbrukumu toreizējai Portugāles kolonijai, lai to atbrīvotu, un turpmāko šīs kolonijas aneksiju ir grūti nosaukt par pašaizsardzību. Turklāt pati Indija arī nebija pamatojusi savu rīcību kā pašaizsardzību. Tolaik Drošības padome neatbalstīja ASV, Apvienotās Karalistes, Francijas un Turcijas rezolūcijas ierosinājumu, kas nosodīja Indijas iebrukumu, jo to bloķēja PSRS un citas valstis.²⁶⁷

Vēl viens A. Kasezes minētais ANO bezdarbības piemērs ir 1979. gada Tanzānijas uzbrukums Ugandai (nedz Ģenerālā asambleja, nedz Drošības padome neizskatīja Tanzānijas militāro intervenci Ugandā).²⁶⁸ Autore piekrīt viedoklim, ka arī šo gadījumu nevar uzskatīt tikai par pašaizsardzības darbību, jo, kaut gan Tanzānijas intervence sekoja Ugandas veiktajai Tanzānijas teritorijas okupācijai un Tanzānijas pasludinātais mērķis bija vienīgi aizsargāt savu suverenitāti, Ugandas eksprezidenta Miltona Obota spēki pievienojās Tanzānijas bruņotajiem spēkiem un veica kopīgu gandrīz piecus mēnešus ilgu karu, kas atcēla Ugandas prezidenta Idi Amina Dada diktatūru.²⁶⁹

Pēc autores domām, A. Kasezes secinājumi par iepriekšējās pašaizsardzības izmantošanu bez tam atbilstoša regulējuma ir pretrunīgi. Viņš norādīja, ka būtu saprātīgāk iepriekšējo pašaizsardzību uzskatīt par juridiski aizliegtu, vienlaikus apzinoties, ka var būt gadījumi, kad aizlieguma pārkāpumus var pamatot ar morālu un politisku pamatojumu un sabiedrība tos attaisnos vai nepieļaus to nosodījumu. Šāda situācija, viņaprāt, varētu būt gadījumā, ja valsts piedāvā pasaules sabiedrībai vai ANO pārliecinošus pierādījumus par gaidāmo uzbrukumu, kura novēršanu tā uzskata par pamatojumu bruņotā spēka izmantošanai un papildus pierāda, ka apsteidzošā pašaizsardzība un tai sekojošās militārās darbības ir bijušas proporcionālas draudiem un ierobežotas ar šo draudu novēršanu.²⁷⁰ Šo secinājumu pretrunīgumu pastiprina A. Kasezes iepriekš paustais viedoklis par pašaizsardzības pierādīšanas problēmjaudājumiem. Viņš vērs uzmanību, ka spēka lietošanas brīdī valsts vai nu monopolizē kontroli par faktiem, vai pārņem skaidru priekšrocību to nodibināšanā vai "organizēšanā". Tā kā, viņaprāt, starptautiskie mehānismi laicīgai un objektīvai faktu noteikšanai bieži nav pieejami, pat visneticamākie juridiskie skaidrojumi var gūt ticamību.²⁷¹

²⁶⁶ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 361.–362.

²⁶⁷ Cavendish, R. 12.12.2011. Goa falls to Indian troops. *History today*, Volume 61, Issue 12. Available from: <https://www.historytoday.com/richard-cavendish/goa-falls-indian-troops> [viewed 03.08.2017.].

²⁶⁸ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 362.

²⁶⁹ Nyeko, B. 23.09.2015. Uganda: Tanzanian Invasion, 1979–1980. *World History*. Available from: <http://www.worldhistory.biz/sundries/41817-uganda-tanzanian-invasion-1979-1980.html> [viewed 03.08.2017.].

²⁷⁰ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 362.

²⁷¹ *Ibid.*, 357.

Ievērojot šīs ar pierādījumu iegūšanu un to ticamību iezīmētās problēmas, autoresprāt, ir apšaubāms A. Kasezes piedāvātais risinājums pamatot spēka izmantošanu tikai ar neskaidriem morāliem un politiskiem apsvērumiem. Pēc autores domām, tas attaisnotu atšķirīgu lēmumu pieņemšanu līdzīgās situācijās un tādējādi vēl vairāk mazinātu ANO autoritāti. Pašreiz Drošības padomes locekļi ir spiesti publiski attaisnot savu rīcību padomē ar ANO Statūtu mērķiem, taču pieņēmums, ka lēmumiem jābalstās uz politiskiem un morāles aspektiem, atbrīvos organizācijas locekļus no šāda pienākuma. Turklāt lēmumu atklāta pamatošana ar morāliem un politiskiem apsvērumiem radīs vēl lielāku neizpratni un šaubas valstu vidū par paš aizsardzības attaisnošanas iespējām ANO.

Iespējams, apzinoties iepriekš norādīto, A. Kaseze atzina, ka var rast risinājumus tiesību aktos. Viņš piedāvāja pieņemt jaunus noteikumus, kas aptvertu valstu ārkārtējās vajadzības un tajā pašā laikā ņemtu vērā nepieciešamību izvairīties no bruņotās vardarbības bīstamas eskalācijas un ļaunprātīgas izmantošanas. Viņaprāt, šādi jauni noteikumi, no vienas puses, leģitimizētu atsevišķas drošības vajadzības un, no otras puses, nodrošinātu ierobežojumu noteikšanu bruņotai vardarbībai. Viedokļa pamatošanai viņš izmantoja argumentu, ka, kaut gan iepriekšējā paš aizsardzība pašreiz nav atļauta starptautiskajās tiesībās, neviens nevar noliegt, ka mūsdienu starptautiskajās attiecībās ne tikai teroristu rīcība, bet arī valstu vardarbība (vai nemiernieku uzbrukumi valstij, kuras teritorijā tie nebāzējas, bet pret kuru tie cīnās) var piespiest valsti izmantot spēku pirms tai uzbrūk.²⁷²

A. Kaseze piedāvāja ievērot šādus priekšnosacījumus, radot jaunus noteikumus:

1) valstij, kas pieņem lēmumu izmantot iepriekšējo paš aizsardzību, jābūt nepārvaramiem pierādījumiem, ka otra valsts vai ārzemēs esoša teroristiskā organizācija grasās sākt bruņotu uzbrukumu. Šim pierādījumam jābūt nosakāmam, veicot pārbaūžu procedūras vai piemērojot samierināšanās mehānismus attiecībā uz valstīm vai organizācijām, kas gatavojas uzsākt agresiju. Kā piemēru A. Kaseze minēja Irākas lietu 2003. gadā pirms ASV un Apvienotās Karalistes uzbrukuma;

2) uzbrukumam jābūt ne tikai draudošam un nenovēršamam, bet arī smagam – tādām, kas nopietni apdraud iedzīvotājus vai pat pakļauj briesmām valsts dzīvi un pastāvēšanu;

3) spēka lietošanai jābūt proporcionālai uzbrukumam, kura novēršanai tā ir domāta;

4) uzbrukuma novēršanai jābūt paš aizsardzības vienīgajam mērķim. Tā nedrīkst kalpot citiem mērķiem, tādiem kā ienaidnieka teritorijas okupācija vai citas valsts valdības gāšana (teritorijas okupācija var būt īslaicīga un saistīta ar mērķi novērst agresijas draudus, savukārt

²⁷² Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 362

ārvalstu valdības gāšana var būt neizbēgamas un dabiskas bruņota uzbrukuma sekas, bet ne mērķis);

5) valstij, kas izmanto šādu paš aizsardzību, nekavējoties jāziņo ANO Drošības padomei. Tiklīdz bruņotā sadursme ir beigusies, tai jāsniedz Drošības padomei pārlicinoši pierādījumi tam, ka, ja valsts nebūtu veikusi uzbrukumu, tā būtu agresijas objekts;

6) attiecīgai valstij jāakceptē Drošības padomes turpmākais novērtējums (ja tā ir viena no pieciem pastāvīgajiem locekļiem, tai jāatturas no *veto* tiesību izmantošanas, balsojot par jautājumu). Ja vairākums Drošības padomē nolēm, ka netiek izpildīti iepriekšējās paš aizsardzības priekšnosacījumi, valstij jābūt gatavai nodot lietu šķīrējtiesā samierināšanas procedūras uzsākšanai, ja šādu procedūru pieprasa vairākums Drošības padomē;

7) ja Drošības padome vai samierināšanās, vai arbitrāžas institūcija secina, ka iepriekšējā paš aizsardzība tika izmantota nepamatoti vai netika ievērots spēka izmantošanas proporcionālības princips, vai spēks tika izmantots nepamatotu mērķu sasniegšanai, valstij, kas to izmantoja, jābūt gatavai samaksāt kompensāciju valstij, kurai tā uzbruka.²⁷³

A. Kaseze pamatoti atzina, ka ir sarežģīti grozīt ANO Statūtus, jo grozījumu sagatavošana ir apgrūtināta un laikietilpīga. Tādēļ viņš ieteica valstīm vienoties par viņa ierosinātajiem (vai citiem) priekšnosacījumiem ar rezolūcijas starpniecību, kuru vienbalsīgi varētu apstiprināt Ģenerālā asambleja ar piecu pastāvīgo locekļu vienbalsīgu balsojumu. Šādā gadījumā rezolūcija sasniegtu vienošanos līmeni vienkāršotā veidā, daļēji mainot Statūtu 27. panta trešo daļu un atkāpjoties no Statūtu 108. panta.²⁷⁴ Pēc autores domām, šāds risinājums atvieglotu Statūtos noteikto grozīšanas procedūru, tomēr tā izpilde šķiet tikpat apgrūtināta un laikietilpīga kā Statūtu grozījumu pieņemšana, jo nepieciešama visu valstu vienošanās par dokumenta saturu un pozitīvs balsojums par to.

Profesors J. Bojārs monogrāfijā “Starptautiskās publiskās tiesības III”, pēc autores domām, nepauž skaidru un viennozīmīgu viedokli iepriekšējās paš aizsardzības jautājumā. Viņš uzsver, ka iepriekšējās paš aizsardzības problēma ir tās divdomībā jeb neskaidrībā un atbalsta A. Kasezes viedokli par iepriekšējās paš aizsardzības vispārējo atzīšanu par prettiesisku, saglabājot iespēju pieļaut noteiktajos apstākļos zināmās aizliegtās darbības vai pieļaut to vainu mīkstinošus apstākļus, kā to paredz daudzas tiesību sistēmas, it īpaši krimināltiesības. No monogrāfijā aprakstītajiem preventīvās paš aizsardzības gadījumiem secināms, ka profesors neatbalsta izņēmumu pieļaušanu attiecībā uz šo paš aizsardzības veidu atšķirībā no apsteidzošās paš aizsardzības.²⁷⁵

²⁷³ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 362.–363.

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ Bojārs, J. 2007. *Starptautiskās publiskās tiesības III*. Rīga: Zvaigzne ABC, 140.–141., 143.–145.

Profesore I. Ziemele pamatoti uzsver, ka ANO Statūtu 51. pants neparedz preventīvo paš aizsardzību. Profesore vērs uzmanību, ka preventīvās paš aizsardzības teoriju Aukstā kara gados proponēja gan ASV, gan PSRS, attaisnojot intervences citās valstīs, taču jau tolaik bija skaidrs, ka šīs valstis pārkāpa starptautiskās tiesības. Papildus viņa norāda, ka mazu valstu interesēs ir neatbalstīt šo teoriju vai politiku. Profesore arī norāda, ka, neskatoties uz Statūtu un starptautisko tiesību normu un principu pārkāpumiem, tie nav pārstājuši eksistēt. Kā piemēru viņa min Krimināllikumumu, kuru neviens neaicina aizmirst tikai tāpēc, ka valstī ir daudz kriminālnodarījumu. Vienlaikus profesore izteic bažas, ka atsevišķi starptautisko tiesību pārkāpumu precedenti var tikt izmantoti ļaunprātīgi.²⁷⁶

Pēc autore domām, profesores izteiktās bažas ir pamatotas. Tomēr laika gaitā kļūst arvien grūtāk ignorēt tiesību zinātnieku vidū un valstu nostājās notiekošās izmaiņas, jo pat juridiskā pozitīvisma pārstāvju vidū palielinās pētnieku skaits, kuri atsevišķos gadījumos sāk atzīt iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas pamatotību. Arī Krimināllikums tiek grozīts, mainoties sabiedrības attieksmei pret atsevišķām sociālajām parādībām. Piemēram, LPSR Kriminālkodeksa 149. pants²⁷⁷ paredzēja kriminālatbildību par spekulāciju (preču uzpirkšanu un tālāk pārdošanu iedzīvošanās nolūkā), kas mūsdienās par noziedzīgu nodarījumu netiek uzskatīta un Krimināllikumā nav paredzēta. Vēl jo vairāk – preču pārdošanas nosacījumus un kārtību tagad regulē attiecīgie normatīvie akti, novēršot valstij (sabiedrībai) nevēlamo rīcības praksi. Pamatots ir profesores viedoklis, ka atsevišķu mazu valstu, kas pašreiz nav tik attīstītas militāro spēju ziņā, kā, piemēram, Izraēla, interesēs neietilpst iepriekšējās paš aizsardzības (preventīvās paš aizsardzības veidā) atbalstīšana, bet šīs valstis var iesaistīties tāda regulējuma izstrādē, kas skaidri ierobežotu ļaunprātīgu paš aizsardzības izmantošanu un tajā pašā laikā saglabātu valsts izdzīvošanai nepieciešamās paš aizsardzības tiesības.

Tartu Universitātes un Igaunijas Nacionālās aizsardzības koledžas asociētais profesors R. Varks (*R. Värk*), pētot iepriekšējās paš aizsardzības jautājumu, norāda, ka atbilstoši juridiskajām doktrīnām un saskaņā ar Statūtiem jēdziens “bruņotais uzbrukums” attiecas uz faktisku bruņoto uzbrukumu. Citējot profesoru M. Glenonu, viņš uzsver, ka Statūtu radītāju nodoms un Statūtu mērķis bija mazināt bruņotā spēka vienas pusē izmantošanu un novilkt pie bruņotā uzbrukuma līniju, kas kalpotu nenoteiktības novēršanai. R. Varks secina, ka nav iemesla apgalvot, ka Statūtu 51. panta vienkāršā valoda neatspoguļotu tieši to domu, kas bija paredzēta – faktisko bruņoto uzbrukumu. Viņaprāt, dalībvalstis izdara tieši šādu secinājumu, jo, kad tās pieprasa tiesības uz iepriekšējo paš aizsardzību, tās nevis atsaucas uz 51. pantu, bet

²⁷⁶ Ziemele, I. 01.04.2003. Irākas krīze. Vai izaicinājums starptautiski tiesiskajai kārtībai. *Jurista vārds*, Nr.13 (271). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].

²⁷⁷ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. 1976. Rīga: izdevniecība “Liesma”, 109.

neskaidri atsaucas uz pašaizsardzības pamattiesībām. Iepriekšējā pašaizsardzība tika atzīta starptautiskajās paražu tiesībās, kas pastāvēja pirms Statūtiem, bet, pēc R. Varka domām, nav viennozīmīgi skaidrs, ka šāds atļaujošs noteikums saglabājās pēc Statūtu pieņemšanas. Tajā pašā laikā viņš nenoraida faktu, ka pēc 2001. gada 11. septembra vairākas valstis un pētnieki pauž gatavību pieņemt ierobežotu iepriekšējo pašaizsardzību un, atsaucoties uz Nikaragvas un Kongo lietām, norāda, ka ANO Starptautiskā tiesa pastāvīgi ir izvairījusies no jautājuma par iepriekšējās pašaizsardzības pieļaujamības vērtēšanu.²⁷⁸

Apsteidzošajā pašaizsardzībā R. Varks saskata gan pozitīvas, gan negatīvas iezīmes. Tomēr, viņaprāt, negatīvās iezīmes dominē, jo bruņotā uzbrukuma nenovēršamību parasti nevar novērtēt ar objektīviem kritērijiem. Tādēļ jebkurš lēmums par apsteidzošo rīcību noteikti paliek attiecīgās valsts rīcības brīvības ziņā. Šāda rīcības brīvība ietver gan vērā ņemamu kļūdu potenciālu, kam var būt postošas sekas, gan acīm redzamu ļaunprātīgās izmantošanas risku, kas savukārt var nopietni apdraudēt aizliegumu izmantot bruņoto spēku. R. Varks, cenšoties novest līdz absurdam vienu no argumentiem par labu apsteidzošai pašaizsardzībai, norāda, ka aizbildināšanās ar bruņotā uzbrukuma sākšanos ar plānošanas, organizēšanas un loģistikas darbiem nav pārliecinoša, jo citādi bruņotais uzbrukums sāktos ar zīmuli un papīru, nevis ar lodēm un bumbām.²⁷⁹

Paplašinātās Statūtu 51. panta tulkošanas atbalstītāju argumentu atspēkošanai R. Varks izmanto vairākus pamatojumus.

1. Apgalvojums, ka pašaizsardzības tiesības ir neatņemamas, var izrietēt nevis no dabiskām tiesībām, bet no valstu suverenitātes principa. Savukārt suverenitātes principam ir mainīgs raksturs, kas ir atkarīgs no starptautiskās juridiskās kārtības attīstības katrā konkrētajā brīdī. Tas, kas var būt neatņemams valsts suverenitātei pēc Karolīnas incidenta (proti, tiesības uz iepriekšējo pašaizsardzību), nav obligāti pastāvējis valstu suverenitātē ANO Statūtu tapšanas laikā un pēc tam. Katras valsts tiesības uzsākt karu jebkad, kad tā to vēlas, XIX gadsimtā tika uzskatītas par tiesībām, kas izrietēja no valsts suverenitātes. Pēc šo tiesību atcelšanas pēc Otrā pasaules kara suverenitāte ir izdzīvojusi, bet ir zaudējusi vienu no tās komponentēm.²⁸⁰

2. ANO Statūti tika radīti ar mērķi veidot plašāku spēka lietošanas aizliegumu, nekā tas ir pastāvējis pirms 1945. gada, atstājot pagātnē 1837. gadu. Tas, ka pirms tam paražu tiesības pieļāva iepriekšējo pašaizsardzību, nenozīmē, ka iepriekšējā pašaizsardzība bija tiesiska

²⁷⁸ Vārk, R. 2013. The Legal Framework of the Use of Armed Force Revisited. Baltic Defence College: *Baltic Security and Defence Review*, Volume 15, Issue 1, 70–71. Available from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2692704 [viewed 20.12.2016.].

²⁷⁹ *Ibid.*, 71.–72.

²⁸⁰ Vārk, R. 2003. The Use of Force in the Modern World: Recent Developments and Legal Regulations on the Use of Force. Baltic Defence College: *Baltic Defence Review*, Volume 2, Issue 10, 37. Available from: <http://www.bdcoll.ee/files/docs/bdreview/bdr-2003-10-section2-article2.pdf> [viewed 20.12.2016.].

1945. gadā. Lai apgalvotu, ka paražu tiesības 1837. gadā bija identiskas 1945. gada paražu tiesībām, jāignorē 1920., 1930. gadā un Briāna-Keloga paktā un ANO Statūtos iekļautās izmaiņas spēka lietošanā. Tādēļ nav pārliecības, ka iepriekšējā paš aizsardzība pastāvēja Statūtu rašanās laikā.²⁸¹

3. R. Varks norāda, ka “neatņemamo tiesību” teorijas atbalstītāji uzstāj uz paražu tiesību nemainīgo dabu, proti, uz to, ka Statūti un valstu prakse neietekmē paražu tiesības. Šo argumentu viņš atspēkoja ar apgalvojumu, ka neviena autoritatīvā institūcija nav atzinusi apsteidzošo paš aizsardzību par *ius cogens* normu, no kā izrietētu tās piederība fundamentāliem starptautisko tiesību principiem, kurus ir grūti vai vispār neiespējami grozīt ar valstu praksi vai starptautiskiem līgumiem. Tajā pašā laikā ANO Starptautiskā tiesa atzina spēka lietošanas aizliegumu par *ius cogens* normu.²⁸² Kopš 1945. gada tikai dažas valstis izmantoja apsteidzošo paš aizsardzību un tikai dažas valstis ir akceptējušas šo doktrīnu, aktīvi to nekritizējot. Viņš izmanto kā piemēru 1967. gada Izraēlas uzbrukumu Ēģiptei un norāda, ka citas valstis Izraēlas rīcību atzina par agresiju un pat Izraēlai simpatizējošās valstis (Apvienotā Karaliste un ASV) atturējās no diskusijām par apsteidzošās paš aizsardzības pieļaujamību.²⁸³

Papildus R. Varks norāda, ka gadījumos, kad bruņotais uzbrukums jau ir noticis un ir skaidri un nepārprotami pierādījumi tam, ka tiek gatavots nākamais uzbrukums, iepriekšējās paš aizsardzības jautājums ir mazāk pretrunīgs. Šajā gadījumā, pēc viņa domām, upura valstij vairs nav jāgaida nākamais uzbrukums. Tomēr tās atbildes rīcībai jāseko sapratīgā laika periodā kopš pirmā uzbrukuma, lai atbildes reakcija atbilstu paš aizsardzībai uz notiekošo bruņoto uzbrukumu, nevis pārvērstos par represālijām vai sodu. Šāda pieeja tika izmantota pēc 2001. gada 11. septembra notikumiem, kad ASV un to sabiedrotie pamatoja savu 7. oktobrī veikto iebrukumu Afganistānā ar paš aizsardzību, nevis ar Drošības padomes pilnvarojumu kolektīvai drošībai. Koalīcija apgalvoja, ka 11. septembra teroristu uzbrukumi bija daļa no pret ASV vērstajiem bruņotajiem uzbrukumiem kopš 1993. gada un ka nākotnē tiek plānota virkne citu uzbrukumu. ASV apgalvoja, ka ieguvusi skaidrus un pārliecinošus pierādījumus uzbrukumu turpināšanai ASV, savukārt NATO dalībvalstis nosauca pierādījumus par “neatvairāmiem”. Pēc operācijas “Neiznīcināma brīvība” (“*Enduring Freedom*”) Afganistānā

²⁸¹ Värk, R. 2003. The Use of Force in the Modern World: Recent Developments and Legal Regulations on the Use of Force. Baltic Defence College: *Baltic Defence Review*, Volume 2, Issue 10, 37. Available from: <http://www.bdccl.ee/files/docs/bdreview/bdr-2003-10-section2-article2.pdf> [viewed 20.12.2016.].

²⁸² *Ibid.*, 37.–38.

²⁸³ Värk, R. 2013. The Legal Framework of the Use of Armed Force Revisited. Baltic Defence College: *Baltic Security and Defence Review*, Volume 15, Issue 1, 72–73. Available from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2692704 [viewed 20.12.2016.]; Värk, R. 2003. The Use of Force in the Modern World: Recent Developments and Legal Regulations on the Use of Force. Baltic Defence College: *Baltic Defence Review*, Volume 2, Issue 10, 38. Available from: <http://www.bdccl.ee/files/docs/bdreview/bdr-2003-10-section2-article2.pdf> [viewed 20.12.2016.].

tika atrasti dokumentālie pierādījumi tam, ka tika plānoti vairāki uzbrukumi nākotnē. Tādēļ militārā operācija Afganistānā bija pamatota un kritizēta tikai par radītajiem blakus zaudējumiem un izmantotajiem kara līdzekļiem.²⁸⁴

Kopumā R. Varks secina, ka tiesības uz iepriekšējo paš aizsardzību apdraudēs starptautisko mieru un drošību, jo tās kļūs pieejamas ietekmīgo valstu ļaunprātīgai izmantošanai.²⁸⁵ Jāpiebilst, ka darba autore 2016. gada 26. oktobrī Baltijas aizsardzības koledžā R. Varka lekcijā “Juridiskās robežas bruņota spēka lietošanai” uzdeva profesoram jautājumu par iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas iespējamiem kritērijiem. Atbildē profesors uzsvēra, ka iepriekšējā paš aizsardzība Statūtos nav paredzēta, tādēļ kritēriju šāda paš aizsardzības veida izmantošanai nav.

Savos pētījumos R. Varks vairākkārt norāda uz nepietiekamību konstatēt pierādījumus nākotnē plānotajam uzbrukumam un pastāvošo iespēju tos apšaubīt, kas tomēr, pēc viņa domām, neietekmē iepriekšējās paš aizsardzības atbalstīšanu teroristu uzbrukumam gadījumā, kad valsts izmanto iepriekšējo paš aizsardzību pēc teroristu uzbrukuma, pamatojoties uz tās pārliecību un rīcībā esošajiem pierādījumiem, ka nākotnē tiek plānoti nākamie uzbrukumi. Šādas paš aizsardzības atbalstīšana, pēc autores domām, ir likumsakarīga, ievērojot pēc 2001. gada 11. septembra Drošības padomes izdotās terorismu nosodošās un cīņu pret terorismu atbalstošās rezolūcijas. Iepriekš norādītajos profesora pētījumos netiek sniegts pamatojums viņa atšķirīgajai attieksmei pret iepriekšējo paš aizsardzību gadījumā, ja valsts izmanto to pret teroristu grupējumu, un gadījumā, ja šāda paš aizsardzība tiek izmantota pret citu valsti.

Neskatoties uz iepriekš paustajām šaubām par valsts rīcības objektivitāti un kļūdu varbūtību, R. Varks savā pētījumā līdzīgi J. Dinšteinam (skat. šī darba 4. nodaļu) norāda, ka bruņotais uzbrukums var būt tik nenovēršams un skaidrs, ka pastāv jautājums “kad?”, nevis jautājums “vai?”. Šādos gadījumos viņš atzīst par nepamatotu prasību valstij, kas drīz kļūs par upuri, gaidīt līdz brīdim, kad pirmās raķetes sasniegs savus mērķus. R. Varks uzsver, ka, kaut gan viņš neatbalsta vispārējās tiesības uz apsteidzošo paš aizsardzību, tomēr, ja valsts vai nevalstiskais veidojums ir veicis izšķirīgus un neatgriezeniskus soļus reāla bruņotā uzbrukuma sākšanai, mērķa valsts var izmantot apsteidzošo paš aizsardzību. Tas būs izņēmuma gadījums, kad veselais saprāts neprasīs, lai valsts gaida neizbēgamu uzbrukumam pirms rīcības sākšanas. Nobeigumā R. Varks secina, ka Statūtiem nevajadzētu kļūt par pašnāvības paktu.²⁸⁶ Tādējādi,

²⁸⁴ Värk, R. 2003. The Use of Force in the Modern World: Recent Developments and Legal Regulations on the Use of Force. Baltic Defence College: *Baltic Defence Review*, Volume 2, Issue 10, 39. Available from: <http://www.bdccl.ee/files/docs/bdreview/bdr-2003-10-section2-article2.pdf> [viewed 20.12.2016.].

²⁸⁵ *Ibid.*, 38.

²⁸⁶ Värk, R. 2013. The Legal Framework of the Use of Armed Force Revisited. Baltic Defence College: *Baltic Security and Defence Review*, Volume 15, Issue 1, 73. Available from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2692704 [viewed 20.12.2016.].

2013. gada pētījumā izmantojot Karolīnas lietas kritērijus (nenovēršamību un nepieciešamību) apsteidzošās rīcības iespējamai attaisnošanai un vienlaikus noliedzot Karolīnas lietā izdarīto secinājumu aktualitāti, R. Varks diemžēl nesniedz detalizētāku apsteidzošās paš aizsardzības izmantošanas nosacījumu aprakstu, norādot tikai uz nenovēršama un skaidra nākotnes uzbrukuma pastāvēšanas nepieciešamību paš aizsardzības attaisnošanai un atstājot gala lēmuma pieņemšanu potenciālās upura valsts ziņā. Norādot, ka Statūtu 51. pants iepriekšējo paš aizsardzību neparedz, R. Varks arī nesniedz priekšlikumus juridiskajam pamatojumam viņa pieļautās apsteidzošās paš aizsardzības attaisnošanai pašreiz un iespējamā jaunā regulējuma radīšanai.

2003. gada rakstā R. Varks izvērstāk vērtē gadījumus, kad apsteidzošā paš aizsardzība varētu būt pieļaujama. Šādas situācijas, viņaprāt, rodas pietiekama smaguma nenovēršamu bruņoto uzbrukumu gadījumos, kad tiek izmantoti masu iznīcināšanas ieroči. Šādu uzbrukumu atšķirībā no uzbrukuma ar konvencionāliem ieročiem, pēc viņa domām, ir grūtāk atvairīt un novērst. R. Varks norāda, ka šādos gadījumos būtu pietiekami izmantot Karolīnas lietas jeb Vebstera formulu.²⁸⁷ Pēc autore domām, šāda diferencēta pieeja, kas balstās uz izmantotiem ieročiem, ir diskutējama konvencionālo ieroču daudzveidības un to radīto postošo sekū dēļ. Pēc autore domām, ir grūti attaisnot pienākumu mazai valstij gaidīt līdz pirmajam smagajam triecienam ar konvencionālajiem ieročiem paš aizsardzības tiesības iedarbināšanai tikai tādēļ, ka intensīva trieciena laikā netiek plānots izmantot masu iznīcināšanas ieročus.

Jautājumā par preventīvo paš aizsardzību R. Varks uzsver, ka tā viennozīmīgi ir nelikumīga saskaņā starptautiskajām tiesībām, jo nedz mūsdienu tiesību normas, nedz vispārējā tiesu prakse neliecina par šādas pārmērīgi plašas konstrukcijas pastāvēšanu mūsdienu paražu tiesībās. Šajā jautājumā autore pievienojas R. Varka viedoklim par to, ka preventīvās paš aizsardzības atbalstīšana ir satraucoša, nevēlama un plaši atvērta kļūdām vai ļaunprātīgai izmantošanai. Ir grūti saprast, kā tik plaša pieeja veicinātu globālo stabilitāti un nodrošinātu starptautisko mieru un drošību. Viņaprāt, šīs pieejas aizstāvjus, iespējams, iedvesmo starptautiskās vides tiesības, kas piedāvā veikt piesardzības pasākumus negatīvas ietekmes novēršanai, proti, ja valsts būvē hidroelektrostaciju uz upes un ir indikācijas, ka projektam var būt kaitīga ietekme uz vidi, valstij ir jārikojas tā, lai izvairītos no negatīvām sekām. Ja piemērotu

²⁸⁷ Värk, R. 2003. The Use of Force in the Modern World: Recent Developments and Legal Regulations on the Use of Force. Baltic Defence College: *Baltic Defence Review*, Volume 2, Issue 10, 39. Available from: <http://www.bdcoll.ee/files/docs/bdreview/bdr-2003-10-section2-article2.pdf> [viewed 20.12.2016.].

to pašu principu paš aizsardzībai, tad likums skanētu: "Neskaidrību gadījumā uzbrukt." Valstis nedrīkst izmantot bruņoto spēku, kad pastāv tikai hipotētiska bruņotā uzbrukuma iespēja.²⁸⁸

Kā apliecinājumu preventīvās paš aizsardzības prettiesiskumam R. Varks min ASV iebrukumu Irākai 2003. gadā bez skaidra Drošības padomes pilnvarojuma un bez tiesiskā pamatojuma paš aizsardzībai, jo Irāka nevienam neuzbruka un nepastāvēja neizbēgama uzbrukuma draudi. Tika apgalvots, ka Irāka attīsta kodolieročus un sadarbojas ar teroristiem, it īpaši ar Osama bin Ladenu un Al-Qaida. Tomēr šie apgalvojumi nebija pārlicinoši un netika publiski pierādīti. Pēc R. Varka domām, masu iznīcināšanas līdzekļu turēšana bez draudiem tos izmantot nerada tiesisku pamatojumu uzbrukumam šai valstij. Ja iebrukums Irākai būtu pamatots un attaisnots, kā arī būtu starptautiskās sabiedrības interesēs, to sankcionētu Drošības padome.²⁸⁹ Autore vēlas piebilst, ka, vērtējot šo gadījumu kopsakarā ar ASV militāro operāciju Afganistānā, var secināt, ka gadījumā, ja iebrukuma laikā Irākā tomēr tiktu savākti pietiekami pierādījumi Irākas saistībai ar terorismu un masu iznīcināšanas ieroču iegūšanu vai glabāšanu teroristiskiem mērķiem, šāda militārā operācija visdrīzāk netiktu nosodīta no starptautiskās sabiedrības puses.

Vērtējot visus iepriekš norādīto pētnieku viedokļus kopumā, autore secina, ka juridiskā pozitīvisma atbalstītāji balstās uz pārlicību, ka ANO Statūtu 51. pantam nav saistības ar pirms Statūtiem pastāvošajām paražu tiesībām. Tādēļ, viņuprāt, tas paredz iespēju izmantot paš aizsardzību tikai nepārprotami veikta uzbrukuma atvairīšanai, proti, tikai gadījumā, ja valsts ir reāla jau notikušā bruņota uzbrukuma upuris. Pētnieki izvairās no 51. panta atsauces uz "neatņemamām tiesībām" interpretācijas un skaidrošanas atbilstoši mūsdienu situācijai. Viņi, balstoties uz vēsturisko panta interpretāciju, uzskata, ka paš aizsardzības izpratne, kas pastāvēja pirms 1945. gada, ir zaudējusi savu spēku pēc ANO Statūtu pieņemšanas (B. Simma, J. Braunlijs, S. A. Aleksandrovs, A. Kaseze, R. Varks, I. Ziemele). Šī argumenta detalizētāku vēsturisko pamatojumu sniedza F. Džeseps un R. Varks. 1945. gada 20. maija Sanfrancisko konferences 36. sanāksmes protokolā iekļautais ASV delegācijas pārstāvja H. Stasena viedoklis par nevēlēšanos izmantot paš aizsardzību, pirms bruņotais uzbrukums ir noticis, arī daļēji pamato šādu viedokli. Tomēr autore vēlas vārst uzmanību, ka pētnieki nav konstatējuši tiešus dokumentālus apliecinājumus tam, ko precīzi vēlējas saglabāt vai ierobežot katra valsts, kas piedalījās ANO Statūtu 51. panta redakcijas sagatavošanas laikā. Turklāt bez vēsturiskās

²⁸⁸ Vārk, R. 2013. The Legal Framework of the Use of Armed Force Revisited. Baltic Defence College: *Baltic Security and Defence Review*, Volume 15, Issue 1, 74. Available from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2692704 [viewed 20.12.2016.].

²⁸⁹ Vārk, R. 2003. The Use of Force in the Modern World: Recent Developments and Legal Regulations on the Use of Force. Baltic Defence College: *Baltic Defence Review*, Volume 2, Issue 10, 41. Available from: <http://www.bdcoll.ee/files/docs/bdreview/bdr-2003-10-section2-article2.pdf> [viewed 20.12.2016.].

normas interpretācijas tiesību zinātnē tiek izmantotas gramatiskā, teleoloģiskā un sistēmiskā interpretācijas metode. Gan gramatiskā, gan sistēmiskā 51. panta interpretācija tomēr liek atcerēties par paš aizsardzības tiesību regulējumu paražu tiesībās un par valstu praksi. Savukārt vārdi “ja ... tiek veikts” pieļauj skaidrojumu, ka bruņotais uzbrukums sākas, bet vēl nav pabeigts.

No K. Grejas pētījuma izriet, ka iepriekšējās paš aizsardzības izmantošana varētu būt pamatota ar valstu praksi, kura pašreiz, pēc pētnieces domām, noliedz iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas tiesiskumu. Autoresprāt, šis viedoklis ir pamatots tikai daļēji, jo, ja par pētnieku viedokļiem vienmēr var diskutēt un tiem var piekrist vai nepiekrist, tad ietekmīgo valstu (ASV, Lielbritānija, Austrālija, Japāna) nostāju starptautiskajās attiecībās kļūs arvien sarežģītāk ignorēt, ko ir atzinis A.Kaseze. Savukārt teleoloģiskā metode, pēc autores domām, atgriež normas tulkotāju pie mūsdienu realitātes un secinājuma, ka 51. panta radītāju mērķis viennozīmīgi nebija sagaidīt valsts būtisku novājināšanu vai sagraušānu ar pirmo agresijas triecienu pirms tiesību piešķiršanas sevi aizstāvēt, ja tā vēl būs spējīga sevi aizstāvēt. Šādu secinājumu tieši vai pastarpināti izdarījuši A.Kaseze, S. Aleksandrovs, J. Bojārs, R. Varks. Tādējādi juridiskā pozitīvisma atbalstītāju vidū autore ir konstatējusi pētniekus, kas neizslēdz atsevišķu izņēmuma gadījumu pastāvēšanu, kad valsts var izmantot spēku apsteidzošai paš aizsardzībai. Tomēr šie pētnieki nesaskata tiesisku pamatojumu apsteidzošai paš aizsardzībai pēc būtības un rosina vērtēt katru gadījumu atsevišķi, izmantojot emocionālus morālos un politiskos argumentus un rosinot atstāt katra šāda gadījuma izvērtēšanu Drošības padomes ziņā. Pēc autores domām, tas veicinās vēl lielākas neskaidrības ieviešanu paš aizsardzības tiesību izmantošanas jautājumā, jo radīs pārlicību ietekmīgo valstu vidū par vieglu iespēju pārliecināt Drošības padomi par to rīcības tiesiskumu vai par valstu izvairīšanos no atbildības, pateicoties Drošības padomes pastāvīgo locekļu individuālajām interesēm.

Tiesības uz paš aizsardzību ir arī viens no dabisko tiesību pamatprincipiem. Šī pieeja bija populāra līdz XX gadsimta sākumam, kad paš saglabāšanās un paš aizsardzības jēdzieni bieži tika lietoti kā sinonīmi un paš aizsardzība tika minēta kā paš saglabāšanās tiesību piemērs. Savukārt paš saglabāšanās tiesības dažkārt tika uzskatītas nevis par tiesībām, bet par pienākumu.²⁹⁰

S. Pufendorfs, pārstāvēd dabisko tiesību skolu XVII gadsimtā, centās identificēt visas starptautiskās tiesības kā pilnībā dabiskās tiesības. No otras puses, tā laika juridiskā pozitīvisma pārstāvji nošķīra starptautiskās tiesības no dabiskajām tiesībām un uzsvēra valstu prakses un praktiskā rakstura problēmu vērtēšanas nozīmi. S. Pufendorfs vērtēja dabiskās tiesības kā

²⁹⁰ Brownlie, I. 2008. *Principles of Public International Law*. Seventh Edition. New York: Oxford University Press, 733–734.

morāles sistēmu un pārprata starptautisko tiesību attīstības tendences, noliedzot regulējuma nozīmi salīdzinājumā ar paražu tiesībām. Viņš arī atteicās atzīt līgumu saistību ar starptautisko tiesību pamatiem. Citi tā laika dabisko tiesību pārstāvji atbalstīja šīs domas, mazinot vai ignorējot valstu prakses nozīmi, pievēršoties absolūto vērtību teorētiskām konstrukcijām, kas lēni virzījās prom no politiskās realitātes sarežģījumiem.²⁹¹

XIX gadsimtā bija izplatīta pārliecība, ka pastāv noteiktas fundamentālās valstu tiesības, ko raksturoja kā tiesības uz pastāvēšanu vai tiesības uz pašsaglabāšanos. Daudzi pētnieki tās attīstīja līdz valstu subjektīvām pamattiesībām, kuras dabiski ņēma virsroku pār jebkurām citām valsts tiesībām. Atbilstoši šai pieejai jebkura valsts rīcība, kuru tā uzskatīja par nepieciešamu, lai nodrošinātu savu pastāvēšanas saglabāšanu, bija uzskatāma par likumīgu pat tad, ja tā nenoliedzami bija pretrunā ar šīs valsts starptautiskajām saistībām.²⁹²

1928. gadā parakstītajā konvencijā par atteikšanos no kara kā nacionālās politikas instrumenta (Briāna-Keloga miera pakts jeb Parīzes pakts), kurā dalībvalstis pirmo reizi tieši paziņoja par atteikšanos no kara, paš aizsardzības tiesības netika minētas. Dalībvalstis konvencijā nosodīja karu kā starptautisko nesaskaņu risināšanas paņēmieni un atteicās no kara kā nacionālās politikas instrumenta to savstarpējās attiecībās.²⁹³ Kā tika minēts iepriekš, šīs konvencijas preambulā noteikts, ka dalībvalstij, kas meklēs iespēju atbalstīt nacionālās intereses ar kara palīdzību, tiks atteikti konvencijā paredzētie labumi.²⁹⁴ Šādā veidā dalībvalstis uzsvēra savas tiesības uzsākt karu pret konvencijas pārkāpēju. Paš aizsardzības tiesību saistību ar dabiskajām tiesībām atzina ASV Valsts sekretārs F. Kelogs. 1928. gada 28. aprīlī Amerikas Starptautisko tiesību biedrībā viņš šādi pamatoja paš aizsardzības nepiemēšanu konvencijā: "Pretkara konvencijas Amerikas melnrakstā nav nekā tāda, kas jebkādā veidā ierobežotu vai pasliktinātu paš aizsardzības tiesības. Šīs tiesības piemīt jebkurai suverēnai valstij un katrā konvencijā pastāv netieši. Katra nācija ir brīva jebkurā laikā un neatkarīgi no konvencijas satura aizstāvēt tās teritoriju no uzbrukuma vai iebrukuma un tikai pati ir kompetenta izlemt, vai apstākļi ir atbilstoši, lai uzsāktu karu paš aizsardzības nolūkā. Ja rīcība ir pamatota, pasaule aplaudēs un valsti nenosodīs. Paužot konvencijā šo neatņemamo tiesību atzīšanu, tomēr rodas grūtības definēt agresiju. Šis ir jautājums, kam jāpievēršas no otras puses. Tā kā neviena konvencija nevar papildināt dabiskās tiesības uz paš aizsardzību, šo tiesību koncepcijas

²⁹¹ Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 24.

²⁹² Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 16, §7. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

²⁹³ 27.08.1928. Renunciation of war as an instrument of national policy: international agreement. Available from: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp [viewed 15.03.2016.].

²⁹⁴ *Ibid.*

atrunāšana konvencijā nav miera nodrošināšanas interesēs, jo šī atrunāšana radīs pārāk vieglas spekulācijas iespējas ar definīciju.”²⁹⁵ Šie vārdi, autoresprāt, apliecina īsi pirms Statūtu radīšanas laikā paražu tiesībās pastāvošo paplašināto izpratni par tiesībām uz paš aizsardzību, par ko nebija pārliecināts R. Varks (skat. darba 3.1. apakšodaļu).

ANO Statūtu 51. pants franču valodā satur norādi uz valstu dabiskajām tiesībām (*“droit naturel”*)²⁹⁶ uz paš aizsardzību. Arī ANO Starptautiskā tiesa, citējot 51. pantu lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm”, ir norādījusi, ka “pamattiesības (jeb dabiskās tiesības *“droit naturel”*), kas piemīt jebkurai valstij bruņotā uzbrukuma gadījumā aptver gan kolektīvo, gan individuālo paš aizsardzību”.²⁹⁷ Tomēr paš aizsardzības tiesību robežas no dabisko tiesību teorijas viedokļa ir ļoti plašas. Iespējams tādēļ mūsdienu tiesību zinātnieku vidū šī pieeja nav populāra.²⁹⁸ ANO Starptautiskās tiesas tiesnesis R. Ago asi kritizēja šo pieeju, norādot, ka teorija par valstu pamattiesībām bija tīras abstraktas spekulācijas produkts bez pamata starptautiskajā tiesiskajā realitātē, kas kopš tā laika ir novecojis, jo īpaši ir novecojusi ideja par tiesībām uz paš saglabāšanos.²⁹⁹

Tādējādi šaurākas izpratnes veidošanos par valstu paš aizsardzību veicināja ANO Statūtu pieņemšana, kad spēka lietošana paš aizsardzībai kļuva par vienīgo attaisnojošo pamatojumu vienpusējai spēka lietošanai. J. D. Ohlins pieļāva, ka dabiskās tiesības kļuva par pozitīvajām tiesībām pēc to iekļaušanas ANO Statūtu 51. pantā, kas satur izņēmumu no ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā noteiktā vispārējā spēka lietošanas vai to draudu aizlieguma.³⁰⁰ Kā tika minēts iepriekš, juridiskā pozitīvisma atbalstītāji uzskata, ka pēc ANO Statūtu pieņemšanas 1945. gadā dabiskās tiesības saturošās paražu tiesības zaudēja savu nozīmi salīdzinājumā ar ANO Statūtiem.³⁰¹ Bez starptautiskajām konvencijām un līgumiem

²⁹⁵ International Law Commission. 15.12.1948. UN Doc A/CN.4/2. Preparatory Study Concerning a Draft Declaration on the Rights and Duties of States. Memorandum Submitted by the Secretary-General, 206. Available from: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_2.pdf&lang=E [viewed 05.04.2017.]

²⁹⁶ 24.10.1945. La Charte des Nations Unies. Disponible ici: <http://www.un.org/fr/sections/un-charter/chapter-vii/index.html> [reg. 03.07.2017.].

²⁹⁷ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §191. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

²⁹⁸ Upeniece, V. 2018. Valstu tiesības uz paš aizsardzību robežas starptautiskajās tiesībās. Zinātnisko rakstu krājums VI Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 365. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/sbornik08122017.pdf> [sk. 12.08.2018.].

²⁹⁹ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 16, §7. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

³⁰⁰ Ohlin, D.J. 2015. The Doctrine of Legitimate Defense. Stockton Center for the Study of International Law: *International Law Studies*, U.S. Naval War College, Volume 91, Issue 119, 126-130. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2562&context=facpub> [viewed 20.02.2017.]

³⁰¹ Brownlie, I. 2008. *Principles of Public International Law*. Seventh Edition. New York: Oxford University Press, 733.–734.

starptautiskās tiesības tomēr sastāv no nerakstītām tiesībām (paražu tiesībām). Pat ANO Starptautiskās tiesas Statūtu 38. pantā ir norādīts, ka ANO Starptautiskā tiesa, izšķirot strīdus, cita starpā, piemēro arī starptautiskās paražas kā pierādījumu vispārējai praksei, kas pieņemta kā tiesības.³⁰²

Mūsdienās aktuālais paš aizsardzības tiesību regulējums paražu tiesībās veidojās XIX gadsimtā, pamatojoties uz ASV un Lielbritānijas saraksti Karolīnas lietā. Šīs sarakstes rezultātā tika definēti pamatnosacījumi spēka lietošanai paš aizsardzībai, proti – paš aizsardzības nepieciešamībai jābūt tūlītējai, nepārvaramai, neatstājošai rīcības izvēli vai laiku pārdomām. Savukārt veiktās darbības nedrīkst būt nepamatotas vai pārmērīgas un tās nedrīkst pārkāpt nepieciešamības robežas.³⁰³ Šo paražu tiesību ietekme uz ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, kā arī ar to saistītās problēmas tiek apskatītas darba turpmākajās nodaļās.

³⁰² 29.01.2018. Starptautiskās tiesas Statūti: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 20.

³⁰³ Brownlie, I. 2008. *Principles of Public International Law*. Seventh Edition. New York: Oxford University Press, 733.–734.

4. PREVENTĪVĀS UN APSTEIDZOŠĀS PAŠAIZSARDZĪBAS TEORĒTISKIE UN PRAKTISKIE ASPEKTI

Mūsdienās apsteidzošās paš aizsardzības (*preemptive self-defence*) atbalstītāji norāda, ka ANO Statūti neaizliedz paš aizsardzību nenovēršamu un nepārprotamu draudu pastāvēšanas gadījumā, un atsaucas uz 1837. gada Karolīnas lietas secinājumiem. Šīs lietas faktiskie apstākļi bija šādi: 1837. gadā Kanādas sacelšanās laikā pret Lielbritānijas varas iestādēm kanādieši izmantoja ASV teritoriju savu darbību nodrošināšanai. Kaut gan ASV valdība iesaistījās šo darbību novēršanā savā teritorijā, tai pietrūka laika, lai apturētu tvaikoņa "Karolīna" kustību, kas no ASV ostām nodrošināja Kanādas nemiernieku apgādi. Lielbritānijas bruņotie spēki šķērsoja robežu no Kanādas puses, iekļuva ASV, panāca "Karolīnu" Ņujorkas štatā, aizdedzināja to un atstāja peldot pa straumi, lai tas tiktu iznīcināts, krītot no Niagāras ūdenskrituma. Divi ASV pilsoņi tika nogalināti uzbrukuma laikā. ASV varas pārstāvji arestēja vienu Lielbritānijas pilsoni, kas bija iesaistīts šajās darbībās un apsūdzēja viņu slepkavībā un aizdedzināšanā. Pēc Lielbritānijas izteiktā protesta sekoja sarakste, kurā tika formulēti vēlāk par klasiskiem atzītie priekšnosacījumi, kas var attaisnot paš aizsardzību ar iekļūšanu svešā teritorijā. Proti, nepieciešamībai pēc paš aizsardzības jābūt tūlītējai, milzīgai, neatstājošai rīcības izvēlei vai laiku pārdomām. Savukārt veiktās darbības nedrīkst būt nepamatotas vai pārmērīgas un tās nedrīkst pārkāpt nepieciešamības robežu.³⁰⁴

Karolīnas lietā ASV varas iestādes netika vainotas tvaikoņa "Karolīna" darbībās. Tādēļ lietas ietvaros tika risināti divi jautājumi: vai Lielbritānija varēja starptautiskā līmenī attaisnot iekļūšanu ASV teritorijā un vai personas, kas piedalījās šajās darbībās un vēlāk aizstāvējās ASV tiesā, varēja atsaukties uz operācijas mērķiem un apstākļiem. Tā laika starptautiskās tiesības ļāva izmantot bruņoto spēku īsi pirms kara pasludināšanas, lai aizsargātu noteiktas intereses, kas tika apdraudētas no konkrētas valsts puses, un šīs aizsargājamās intereses bija pietiekami plašas. Ja lietā nepastāvēja konkrētas valsts pienākumu pārkāpums, spēka lietošana pret šo valsti varēja tikt attaisnota ar ārkārtējo nepieciešamību vai paš saglabāšanos. Jēdziens "nepieciešamība" tā laika vispārējo tiesību izpratnē tika uzskatīts par ierobežojošu gadījumos, to attiecinot uz paš aizsardzības jautājumiem. Lielbritānijas starptautiskais dienests Karolīnas lietas risināšanas noslēgumā bija atvainojies ASV. Tieši šī lieta noteica spēka lietošanas

³⁰⁴ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 754-756. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

nosacījumus, atbilstoši kuriem lietotajam spēkam jābūt proporcionālam draudošajam kaitējumam, ja darbība tiek veikta paš aizsardzības nolūkā vai balstās uz “nepieciešamību”.³⁰⁵

Mūsdienās šīs teorijas atbalstītāji vērš uzmanību, ka ANO Statūti ir “dzīvs dokuments”, kas jālasa, ņemot vērā situācijas attīstību mūsdienu pasaulē. Daudzi autori norāda, ka draudi var būt tik tieši un neizbēgami, ka būtu neiespējami prasīt upurim gaidīt līdz uzbrukuma reālam sākumam, lai rastos pamats paš aizsardzības tiesību izmantošanai.³⁰⁶ Autore sprāt, ir pamatots realitātei atbilstošs nejuridisks arguments, ka, pastāvot pārliecībai, ka labāk uzbrukt pirmajam nekā sagaidīt pretinieka uzbrukumu, valsts var pāvērst konflikta iznākumu sev par labu, glābjot savas aizsardzības spējas no iznīcināšanas un mazinot konflikta negatīvās sekas savā teritorijā.³⁰⁷ Tādēļ tiek pieņemts, ka apsteidzošās darbības tiek veiktas, reaģējot uz nenovēršama uzbrukuma draudiem. ASV Senāta senators E. Kenedijs 2002. gadā norādīja, ka pasaules sabiedrība kopumā izturas iecietīgi pret šādu rīcību, jo nevienai valstij nav jācieš no pirmā uzbrukuma, pirms tai radīsies tiesības atbildēt.³⁰⁸

Karolīnas lietas secinājumus izmantoja arī Nirnbergas tribunāls lietas “Uzbrukums Dānijai un Norvēģijai” izskatīšanas laikā. 1939. gada 31. maijā Vācija un Danija parakstīja līgumu par neuzbrukšanu. Šajā līgumā tika svinīgi paziņots, ka puses stingri apņemas saglabāt mieru starp Dāniju un Vāciju jebkādos apstākļos. 1940. gada 9. aprīlī Vācija iebruka Dānijā.³⁰⁹

1939. gada 2. septembrī, pēc kara uzsākšanas ar Poliju, Vācija nosūtīja Norvēģijai svinīgu apliecinājumu ar šādu saturu: “Ņemot vērā draudzīgās attiecības, kas pastāv starp Norvēģiju un Vāciju, Vācijas Reiha valdība noteica nekādos apstākļos neskart Norvēģijas neaizskaramību un integritāti un respektēt Norvēģijas valsts teritoriju. Izdarot šādu paziņojumu, Reiha valdība no savas puses sagaida, ka Norvēģija ievēros neapstrīdamu neitralitāti pret Reihu un nepieļaus nekādu neitralitātes pārkāpšanu, ko var izraisīt jebkāda trešā puse. Ja karaliskās Norvēģijas valdības attieksme atšķirsies no iepriekš minētās, veicinot neitralitātes pārkāpuma rašanos no trešās puses, Reiha valdība būs spiesta aizsargāt Reiha intereses tādā veidā, kādu

³⁰⁵ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 754-756. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

³⁰⁶ Ranzelzhofer, A. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I., edited by Simmma, B., New York: Oxford University Press, 803.

³⁰⁷ Mueller, K. P., Castillo, J. J., Morgan, F.E., Pegahi N. and Rosen B. 2006. *Striking first Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation, 13.-14.

³⁰⁸ Kennedy, E. 07.10.2002. United States of America. Congressional Record. Proceedings and debates of the 107th Congress, second session. Washington. Volume 148, No.130, S10002. Available from: <https://www.congress.gov/crec/2002/10/07/CREC-2002-10-07.pdf> [viewed 20.02.2017.].

³⁰⁹ 01.11.1946. International Military Tribunal (Nuremberg) judgement concerning *The Invasion of Denmark and Norway*, 40. Available from: https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf [viewed 20.02.2017.].

varētu noteikt attiecīgā situācija.” 1940. gada 9. aprīlī Vācija iebruka Norvēģijā saskaņā ar savu kampaņas plānu.³¹⁰

Plāns uzbrukt Norvēģijai tika minēts 1939. gada 3. oktobra Vācijas iekšējā memorandā par Norvēģijas bāzu iegūšanu, kurā, cita starpā, tika izskatīts jautājums par to, vai bāzes var tikt iegūtas pret Norvēģijas gribu, izmantojot militāro spēku, un vai to ir iespējams izdarīt bez spēka lietošanas. Trīs dienas pēc šī memoranda pieņemšanas Vācija nosūtīja nākamo miera apliecinājumu Norvēģijai ar šādiem vārdiem: “Vācijai nekad nav bijuši interešu konflikti vai pat strīdi ar Norvēģijas valsti, un tie nepastāv arī tagad.” Pēc dažām dienām tika sagatavots jauns Vācijas iekšējais memorands attiecībā uz Norvēģijas bāzēm ar piedāvājumu izveidot bāzi Trondheimā ar alternatīvu degvielas piegādei Narvikā. 1940. gada 1. maijā Ā. Hitlers izdeva direktīvu par Vezera mācībām (*Fall Weserübung*), norādot, ka situācijas attīstība Skandināvijā prasa izdarīt visus sagatavošanās darbus Dānijas un Norvēģijas okupēšanai. Tālāk tika norādīts, ka šai operācijai vajadzētu novērst Lielbritānijas ielaušanos Skandināvijā un Baltijā, tai arī vajadzētu garantēt Vācijas rūdas bāzes saglabāšanu Zviedrijā un dot Vācijas jūras un gaisa spēkiem plašāku sākuma līniju bruņotajām darbībām pret Lielbritāniju. Ā. Hitlers norādīja, ka Dānijas robežas šķērsošanai un izkāpšanai Norvēģijas krastā vajadzētu notikt vienlaikus, jo ir svarīgi, lai Skandināvijas valstis un pārējās rietumvalstis tiktu pārsteigti ar Vācijas pasākumiem.³¹¹

Nirnbergas tribunāls, izskatot Vācijas aizstāvības argumentus par to, ka iebrukums Norvēģijā bija paš aizsardzības akts, norādīja: “No šī stāsta ir saprotams, ka kopš 1939. gada oktobra tika skatīts jautājums par iebrukumu Norvēģijā. Šeit izskanējusi aizstāvība balstās uz pārliecību, ka Vācija bija spiesta uzbrukt Norvēģijai, lai novērstu Sabiedroto uzbrukumu, un tāpēc tās rīcība bija preventīva.” Tribunāls atzīmēja: “Tālāk tika apgalvots, ka atbilstoši vairāku Briāna-Keloga pakta parakstītājvalstu atrunām Vācija pati varēja izlemt, vai preventīva rīcība bija nepieciešama, un ka, pieņemot šādu lēmumu, tās vērtējumi bija pārliecinoši. Tomēr jautājumu par to, vai rīcība atbilda paš aizsardzības prasībām, kā arī vai tā bija agresīva vai defensīva, ir jāpakļauj pārbaudei un izvērtēšanai, lai pārliecinātos, ka starptautiskās tiesības tika ievērotas.”³¹²

Pamatojoties uz Karolīnas lietu, tribunāls noraidīja Vācijas aizstāvības izteikto paš aizsardzības argumentu, konstatējot, ka Vācijas iebrukums netika izdarīts ar mērķi novērst

³¹⁰ 01.11.1946. International Military Tribunal (Nuremberg) judgement concerning *The Invasion of Denmark and Norway*, 40. Available from: https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf [viewed 20.02.2017.].

³¹¹ *Ibid.*

³¹² Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 22. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

nenovēršamu Sabiedroto iebrukumu, proti: “Jāatceras, ka preventīva rīcība svešā teritorijā ir attaisnojama tikai “tūlītējas, milzīgas nepieciešamības pēc pašaizsardzības gadījuma, kas neatstāj nekādu rīcības izvēli un nekādu laiku pārdomām” [...] No visa tā ir skaidrs, ka tad, kad tika izstrādāti plāni uzbrukumam Norvēģijai, tie netika sagatavoti, lai novērstu nenovēršamu Sabiedroto iebrukumu. Visdrīzāk tie varētu novērst Vācijas okupēšanu no Sabiedroto puses kādā dienā nākotnē.” Tribunāls secināja, ka īstais Norvēģijas okupēšanas motīvs bija bāzu iegūšana, lai efektīvāk uzbruktu Lielbritānijai un Francijai, un šis plāns tika sagatavots vēl pirms Sabiedroto iespējamajiem plāniem.³¹³

Attiecībā uz uzbrukumam Dānijai tribunāls norādīja, ka Vācijas aizstāvība nenorādīja ne uz vienu no karojošajām pusēm, kas, izņemot Vāciju, būtu ieinteresēta okupēt Dāniju, proti, nekāds attaisnojums šādai agresijai netika sniegts. Tādējādi Nirnbergas tribunāls, izmantojot Karolīnas lietas kritērijus, secināja, ka Danijas un Norvēģijas okupēšana no Vācijas puses bija agresīvais karš, norādot: “Ņemot vērā visus pieejamos pierādījumus, nav iespējams pieņemt apgalvojumu, ka iebrukumi Danijā un Norvēģijā bija defensīvi. Tādēļ, pēc tribunāla domām, šie ir agresīvā kara akti.”³¹⁴

Savukārt Tokio tribunāls pieņēma lēmumu, ka Dānijas pasludinātais karš 1941. gadā pret Japānu bija pamatots ar pašaizsardzību, kaut gan tajā laikā Japāna neuzbruka Dānijas teritorijām Tālajos Austrumos. Tribunāls uzskatīja par pietiekamu pamatojumu Dānijas rīcībai to, ka Japāna nosprauda savus kara mērķus par konkrēto teritoriju sagrābšanu, kuri kļuva zināmi 1941. gada 5. novembra Japānas impērijas konferencē.³¹⁵

Tādējādi pēc Otrā pasaules kara Nirnbergas tribunāls, vērtējot situācijas pirms ANO Statūtu pieņemšanas, izmantoja Karolīnas lietas kritērijus, lai noraidītu Vācijas preventīvā kara argumentus. Arī kara pasludināšana, pamatojoties uz informāciju par potenciālā agresora plāniem uzbrukt, tika atzīta par tiesisku. Tas, pēc autores domām, sniedz atbildi uz juridiskā pozitīvisma atbalstītāju paustajām šaubām par iepriekšējās pašaizsardzības aktualitāti paražu tiesībās īsi pirms ANO Statūtu pieņemšanas 1945. gadā (skat., piemēram, šī darba 3. nodaļā aprakstīto R. Varka viedokli), jo pēc Otrā pasaules kara starptautiskajos tribunālos izskatītās lietas apliecina to, ka Karolīnas lietas ietvaros noteiktie spēka lietošanas priekšnosacījumi (attiecīgā satura paražu tiesības) ne tikai nebija zaudējuši savu aktualitāti XX gadsimta sākumā,

³¹³ Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 22.–23. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

³¹⁴ *Ibid.*, 23.

³¹⁵ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 762. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.]; Malanczuk, P. 2002. *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. Seventh revised edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 314.

bet arī tika atklāti izmantoti gan tiesisku, gan prettiesisku valstu darbību attaisnošanai un starptautisko tribunālu spriedumu pamatošanai.

P. Malančuks norāda, ka iepriekšējās pašaizsardzības atbalstītāji noliedz, ka ANO Statūtu 51. pantā lietotais vārds “ja” nozīmē “ja un tikai tad, ja”. Viņš vērš uzmanību, ka šis arguments dažreiz izpaužas kā galējais veids, kā apgalvot, ka valsts var izmantot spēku liela interešu loka aizstāvēšanai pat tad, ja nav nedz faktiskā bruņotā uzbrukuma, nedz nenovēršamu draudu. Šāda pieeja viņam atgādina XIX gadsimta idejas par vitāli svarīgām interesēm, kas kopumā ir diskreditēta. P. Malančuks piekrīt tam, ka burtisks vārdu “ja .. tiek veikts bruņotais uzbrukums” tulkojums nozīmē, ka bruņotais uzbrukums jau ir noticis pirms spēka izmantošanas pašaizsardzībai.³¹⁶ Tajā pašā laikā viņš atzīst, ka ierobežojošas burtiskas Statūtu 51. panta tulkošanas aizstāvji atbalsta pilnīgi nereālu pieeju, jo, kā ir norādījis D. Grigs: “Ja starptautisko tiesību norma nav balstīta uz valstu praksi vai nav pietiekami vispārīga, lai to aptvertu, visticamāk tā netiks ievērota. Starptautiskajā sabiedrībā regulējums, kura pamatā ir vienīgi līguma konstrukcijas juridiskās detaļas, ko valstis nav pienācīgi atzinušas, visdrīzāk neatbilst šīm prasībām.”³¹⁷

Analizējot valstu praksi, P. Malančuks min Kubas krīzi, paskaidrojot, ka ASV neatsaucās uz iepriekšējo pašaizsardzību karantīnas attaisnošanai, jo tas radītu precedentu, ko PSRS varētu izmantot pret ASV Eiropā izvietotajām raķetēm, un, pamatojoties uz to pašu argumentāciju, gandrīz jebkura cita valsts pasaulē varēja apgalvot, ka to apdraud bruņojuma radīšana kaimiņvalstīs, un tāpēc sākt preventīvo karu. Tādēļ P. Malančuks neuzskata Kubas raķešu krīzi par labu iepriekšējās pašaizsardzības piemēru, jo viņš apšaubā PSRS uzbrukuma nenovēršamību. Tajā pašā laikā P. Malančuks atzīst, ka jautājums par to, vai uzbrukums ir nenovēršams, neizbēgami ir viedokļu jautājums. Viņš, līdzīgi A. Kasezem, apšaubā valstu spēju ekstrēmā situācijā vispusīgi un objektīvi pārbaudīt visus pierādījumus.³¹⁸

Bailes radīt bīstamu precedentu, pēc P. Malančuka domām, ir galvenais iemesls, kādēļ valstis reti praksē izmanto iepriekšējo pašaizsardzību. Viņš atzīmē, ka viens piemērs, kad valsts atsaucās uz šo pašaizsardzības veidu, ir bijis 1981. gadā, kad Izraēla bombardēja kodolreaktoru Irākā. Izraēla apgalvoja, ka reaktors tiks izmantots atombumbas radīšanai un izmantošanai pret Izraēlu, tāpēc tā uzskatīja sevi par tiesīgu iznīcināt reaktoru iepriekšējās pašaizsardzības

³¹⁶ Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revised edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 311.–312.

³¹⁷ Malanczuk, P. 1983. *Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility*. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 761. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

³¹⁸ Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revised edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 312.–313.

ietvaros. ANO Drošības padomē ASV un Apvienotā Karaliste norādīja uz faktu trūkumu iepriekšējās paš aizsardzības pamatošanai, cita starpā, minot, ka nebija pierādījumu tam, ka reaktors tiks izmantots atombumbu izgatavošanai. Savukārt jautājums par to, vai Izraēlai būtu tiesības izmantot spēku paš aizsardzībai, ja reaktors būtu radījis patiesus draudus Izraēlai, netika izskatīts. Tādēļ P. Malančuks secina, ka Izraēlas uzbrukuma nosodījums no Drošības padomes puses netika balstīts uz skaidru un vienbalsīgu iepriekšējās paš aizsardzības nosodīšanu.³¹⁹ 1986. gadā ASV atsaucās uz iepriekšējo paš aizsardzību pret valsts sponsorēto terorismu, lai attaisnotu Lībijas bombardēšanu.³²⁰ Savukārt, kad Ēģipte atkārtoti izmantoja blokādi Akaba līcī 1967. gadā, Izraēlas uzbrukumu daudzi atzina par tiesisku atbildi. Līdz ar to valstu praksi P. Malančuks atzīst par nepārliciecināmu.³²¹ Bet atšķirībā no A. Kasezes viņš nevērš uzmanību uz politiski un ekonomiski ietekmīgo valstu atbalstu iepriekšējai paš aizsardzībai un tā iespējamām sekām, acīmredzot vērtējot visas valstis kā līdzvērtīgas.

2002. gada pētījumā P. Malančuks identificē divu šāda veida argumentus, ko izmanto iepriekšējās paš aizsardzības atbalstītāji.

1. Jautājumu, kādēļ Statūtu radītāji centās noteikt nosacījumus paš aizsardzības tiesību izmantošanai, iepriekšējās paš aizsardzības atbalstītāji atspēko divejādi. Pirmkārt, Statūtu 51. panta nosacījumus nevar uzskatīt par izsmelošiem, jo pretējā gadījumā vārdiem “ja bruņotais uzbrukums tiek veikts pret ANO dalībvalsti” būtu absurda nozīme, kas neļautu dalībvalstīm aizsargāt no uzbrukumiem tos, kas nav ANO dalībvalstis. Praksē dalībvalstis pretendē uz tiesībām aizsargāt tos, kas nav ANO dalībvalstis. Piemēram, viens no *NATO* pamatmērķiem bija aizsargāt Rietumvāciju, lai gan tā līdz 1973. gadam nebija ANO dalībvalsts. 1945. gadā bija paredzēts, ka praktiski visas pasaules valstis drīz kļūs par ANO biedriem, tādēļ, pēc P. Malančuka domām, šāda Statūtu nepilnība ir saistīta ar pārskatīšanos.³²² Kaut gan, pievēršoties jautājuma vēsturiskajam aspektam, gan 1983. gada, gan 2002. gada pētījumā P. Malančuks pauž viennozīmīgu viedokli, ka ir maz ticami, ka 51. panta radītāji aizmirsu nesenās vēstures mācības (Nirnbergas un Tokio tribunālu spriedumus) un vēlējās uzstāt uz pienākumu valstij gaidīt agresora triecienu pirms pasākumu veikšanas savai aizsardzībai.³²³

³¹⁹ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 764. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

³²⁰ Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revised edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 312.–313.

³²¹ Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revised edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 313.

³²² *Ibid.*, 312.

³²³ *Ibid.*, 314; Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 761.–762. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

2. Iepriekšējās pašaizsardzības atbalstītāji norāda, ka 51. pantā pašaizsardzība aprakstīta kā “neatņemamas tiesības”, kas liek domāt, ka būtu nesakarīgi ierobežot šīs tiesības un atzīt to neatņemamo dabu. Šo argumentu, pēc P. Malančuka domām, ir grūtāk atspēkot.³²⁴

Ņemot vērā pašreizējo bruņojuma stāvokli un ieroču tehnisko attīstību, viņaprāt, pirmais trieciens varētu nozīmēt pilnīgu iznīcināšanu vai tāda kaitējuma radīšanu, pēc kura aizsardzība vairs nav iespējama. 1983. gada pētījumā viņš norādīja, ka nenovēršama uzbrukuma gadījumā ir grūti atņemt apdraudētai valstij tiesības uz iepriekšējo pašaizsardzību.³²⁵ 2002. gada pētījumā P. Malančuks piebilda, ka no praktiskā viedokļa iepriekšējās pašaizsardzības tiesības izslēgšana atņem “nevainīgai” valstij militāro priekšrocību, ko dod pirmais sitiens (kaut arī šī priekšrocība karadarbībā starp valstīm, viņaprāt, gandrīz nekad nav tik izšķiroša kā cīņā starp indivīdiem).³²⁶

Attiecībā uz iepriekšējo pašaizsardzību 1983. gada pētījumā P. Malančuks uzmanīgi secina, ka, “ja iepriekšējās pašaizsardzības tiesības pastāv Statūtos, kas autora skatījumā ir jāpieņem, kaut gan tas tiek apstrīdēts, tad tās pastāv tikai kā stingri ierobežots izņēmums saskaņā ar Karolīnas lietas priekšnosacījumiem, ņemot vērā acīm redzami nenovēršamu citas valsts uzbrukumu”. Viņš pamatoti norāda, ka starptautiskās tiesības var ierobežot tikai preventīvo bruņotā spēka izmantošanu, cik vien tas ir iespējams, un tās nevar nepieļaut to, ka valsts, kuras pastāvēšana ir apdraudēta, neaizsargās sevi ar iepriekšējām darbībām.³²⁷ 2002. gada pētījumā P. Malančuks papildina savu secinājumu ar viedokli, ka šāda pašaizsardzība var tikt izmantota tikai pēc visu attiecīgajā situācijā pieejamo diplomātisko līdzekļu izmantošanas un ievērojot slavenās Karolīnas lietas nosacījumus, ko parasti uzskata par klasisku pašaizsardzības tiesību izmantošanas piemēru.³²⁸ Pēc autores domām, šis skaidrojums liecina, ka P. Malančuks atbalsta Statūtu 51. panta interpretāciju par labu apsteidzošai pašaizsardzībai, kaut gan šī pašaizsardzības veida apzīmēšanai viņš izmanto vārdu “preventīvs”.

Pēc 2001. gada 11. septembra teroristu uzbrukumiem paplašinātas ANO Statūtu 51. panta interpretācijas atbalstītāju loks palielinājās. Prezidents Dž. Bušs pēc šiem teroristu

³²⁴ Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revisited edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 312.

³²⁵ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 761. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

³²⁶ Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revisited edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 313.

³²⁷ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 764.–765. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

³²⁸ Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revisited edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 314.

uzbrukumiem paziņoja: “Katrā valstī un katrā reģionā tagad jāpieņem lēmums par to, vai jūs esat ar mums vai jūs esat ar teroristiem.”³²⁹ Ar šo kara retoriku tika identificētas divas sociāli konstruētas mērķauditorijas – “mēs”, kam ir nepieciešama aizsardzība, un “bīstamie pārējie”, kas mūs apdraud. Šāda retorika ne tikai palīdzēja ASV veidot patriotisku sabiedrību, bet identificēja un nosauca ienaidnieku.³³⁰

Tiesību zinātnieki arvien vairāk sāka apšaubīt tādu tiesību normu efektivitāti, kas laika gaitā attālinās no realitātes. Tika uzsvērts, ka paš aizsardzība balstās uz tiesībām pastāvēt, kā arī uz suverenitāti un teritoriālo integritāti.³³¹ ANO Drošības padome 2001. gada 12. septembrī (nākamajā dienā pēc teroristu uzbrukuma ASV) pieņēma rezolūciju Nr. 1368 (2001), kurā atzina 2001. gada 11. septembra teroristu uzbrukumus Ņujorkā, Vašingtonā un Pensilvānijā par starptautiskā miera un drošības apdraudējumu, kā arī atzina, ka ANO Statūtu 51. pantā paredzētās valstu neatņemamās tiesības uz individuālās un kolektīvās paš aizsardzības piemērošanu var izmantot arī teroristu uzbrukumu gadījumos.³³² Šāda satura rezolūcija tika pieņemta pirmo reizi ANO Drošības padomes pastāvēšanas vēsturē,³³³ tādējādi atkāpjoties no juridiskā pozitīvisma viedokļa, ka ANO statūtu 51. pantā paredzētās paš aizsardzības tiesības attiecas tikai uz valstu uzbrukumiem.³³⁴

N. Lubels norāda, ka ANO Statūtu 51. pants nekopē Karolīnas lietas formulu. Pateicoties vārdiem “ja [...] tiek veikts bruņotais uzbrukums”, šis pants N. Lubelam šķiet ierobežotāks nekā Karolīnas formula, jo no pirmā acu uzmetiena izslēdz paš aizsardzību pret nākotnes uzbrukumu, lai cik nenovēršams tas būtu. Viņš norāda, ka no Sanfrancisko konferences dokumentiem izriet, ka projekta radītāji vēlējās ierobežot paš aizsardzību, nepieļaujot iepriekšējo militāro darbību. Tomēr N. Lubels atzīst, ka starptautiskās tiesības ir attīstījušās tik tālu, ka paš aizsardzība var tikt izmantota pret nevalstisko dalībnieku draudiem,

³²⁹ Bush, G. W. 20.09.2001. President of the U.S., Address to a Joint Session of Congress and the American People. *The White House*. Available from: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> [viewed 14.07.2017.]

³³⁰ Gross, O. and Aolain, F. N. 2014. The Rhetoric of War: Words, Conflicts, and Categorization Post – 9/11. *Cornell Journal of Law and Public Policy*, ISSN: 1069-0565, Volume 24, Issue 2, article 1, 250. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1413&context=cjlp> [viewed 14.06.2017.]

³³¹ Murswiek D. 2003. The American Strategy of Preemptive War and International Law. Albert-Ludwigs-Universität Freiburg Institute of Public Law – Papers und Preprints, 6. Available from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=397601 [viewed 20.03.2017.]; Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1028.

³³² 12.09.2001. The Security Council Resolution S/RES/1368 (2001). Available from: <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2001.shtml> [viewed 14.06.2017.].

³³³ Cohan, J.A. 2003. The Bush Doctrine and the Emerging Norm of Anticipatory Self-Defense in Customary International Law. *PACE International Law Review*, ISSN: 1553-7897, Volume XV, Issue 2, article 1, 326. Available from: <https://core.ac.uk/download/pdf/46711765.pdf> [viewed 14.07.2017.]

³³⁴ Upeniece, V. 2018. Valstu tiesības uz paš aizsardzību robežas starptautiskajās tiesībās. Zinātnisko rakstu krājums VI Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 366. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/sbornik08122017.pdf> [sk. 12.08.2018.].

tāpat kā pret valstu draudiem. Kaut gan nav pārliecinošu pierādījumu daudziem valstu aicinājumiem izmantot apsteidzošo paš aizsardzību, viņaprāt, valstis, tajā skaitā Drošības padomes pastāvīgie locekļi, turpinās to paciest, ja šī paš aizsardzība nepārsniegs Karolīnas lietas ierobežojumus.³³⁵

Preventīvo paš aizsardzību N. Lubels atzīst par nepamatotu. Viņš norāda, ka preventīvās paš aizsardzības atļaušana, nepastāvot nenovēršamam uzbrukumam, kuru nevar novērst ar citiem līdzekļiem (proti, pārsniedzot Karolīnas formulas robežas), noliks pastāvošo drošības sistēmu uz "slidenas virsmas". Valstis brīvi ignorēs fundamentālu spēka lietošanas aizliegumu, apgalvojot, ka tādā veidā tās novērš neskaidrus nākotnes draudus vai briesmas. Viņš piekrīt D. Makgoldrika viedoklim, ka preventīvās paš aizsardzības gadījumā palielināsies konfliktu skaits. Tādēļ viņš atzīst par pamatotu viedokli, ka, ja apsteidzošā paš aizsardzība tiek atļauta, tad tai jābūt ierobežotai ar stingriem nenovēršamā uzbrukuma ierobežojumiem, nevis ar neskaidriem nākotnes uzbrukuma draudiem. N. Lubels uzsver, ka nav atbalstāms apgalvojums par starptautisko tiesību robežu paplašināšanu tik tālu, lai pieļautu iepriekšējo rīcību paš aizsardzībai pret uzbrukumu, kas nav nenovēršams.³³⁶

M. Šovs arī apšaubā iespēju pieņemt skaidrojums par paš aizsardzības aprobežošanu tikai ar atbildi uz faktiski bruņoto uzbrukumu. Viņš vērs uzmanību uz to, ka iepriekšējās paš aizsardzības koncepcija ir aplūkojama mūsdienu ieroču attīstības gaismā, kad uzbrukums var notikt ar milzīgu ātrumu, kas var dot upura valstij ļoti maz laika, lai uz to reaģētu pirms šī uzbrukuma veiksmīgām beigām, it īpaši, ja upura valsts ir ģeogrāfiski maza. Tādēļ valstis ir ieviesušas apsteidzošo paš aizsardzību. Kā piemēru viņš izmanto Izraēlas 1967. gada uzbrukumu arābu kaimiņiem pēc Eilatas dienvidu ostas bloķēšanas un Jordānijas un Ēģiptes militārā nolīguma noslēgšanas. Šī Izraēlas rīcība pārtrauca notikumu ķēdi, ko izraisīja Ēģiptes spēku mobilizācija pie Izraēlas robežas un ANO miera uzturēšanas spēku padzīšana no apgabala. Kaut gan, viņaprāt, varētu arī apgalvot, ka Ēģiptes blokāde pati par sevi jau radīja pamatu spēka izmantošanai, tādējādi leģitimizējot Izraēlas rīcību bez nepieciešamības atsaukties uz iepriekšējās paš aizsardzības koncepciju. Viņš atzīmē, ka ANO savās debatēs 1967. gada vasarā nevainoja Izraēlu par cīņas uzliesmojumu un nenosodīja to par paš aizsardzības izmantošanu.³³⁷

M. Šovs piedāvā šādas divas iepriekšējās paš aizsardzības veidu nodalīšanas pieejas.

³³⁵ Lubell, N. 2010. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*. New York: Oxford University Press, 56.–63.

³³⁶ *Ibid*, 62.–63.

³³⁷ Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1028-1029; Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1137.–1138.

1. J. Dinšteina ierosinājumu noteikt pārtraucošo (*interceptive*) pašaizsardzību, kad bruņotais uzbrukums ir nenovēršams, neizbēgams un iepriekšējās pašaizsardzības koncepcijas pierādīšanas problēmas un citi “kārdinājumi” jau ir novērsti, neliekot apdraudētajām valstīm izvēlēties starptautisko tiesību pārkāpšanu un faktiskā uzbrukuma paciešanu. M. Šovs atzīst pārtraucošo pašaizsardzību par tiesisku gan atbilstoši paražu tiesībām, gan atbilstoši Statūtu 51. pantam, jo bruņotais uzbrukums ir nenovēršams. Viņš uzsver pierādīšanas jautājuma būtisku nozīmi, proti, nepieciešamību konstatēt, ka bija skaidrs situācijas novērtējums, ņemot vērā attiecīgajā laika posmā pieejamo informāciju. Papildus M. Šovs norāda, ka pārtraucošā pašaizsardzība atbilst paražu tiesībām Karolīnas lietas kritēriju robežās. Viņš vērš uzmanību uz to, ka jebkurā gadījumā daudz kas būs atkarīgs no apdraudējuma raksturojuma un atbildes reakcijas dabas, kam jābūt proporcionālai. Tomēr viņš droši secina, ka pašaizsardzības jēdziens attiecas uz atbildi uz uzbrukumu, kas pamatoti un acīm redzami tiek uzskatīts par nenovēršamu.³³⁸

2. Ierosinājumu par pašaizsardzības jēdziena paplašināšanu līdz preventīvai pašaizsardzībai, kas pārsniedz Karolīnas ierobežojumus un ļauj izmantot spēku “pret” vai lai novērstu iespējamo uzbrukumu. ASV 2001. gada 7. oktobra paziņojumā ANO par darbībām Afganistānā iekļāva teikumu: “Mēs varam secināt, ka mūsu pašaizsardzībai ir vajadzīgas turpmākās darbības attiecībā uz citām organizācijām un citām valstīm.” Šī pieeja tika noteikta ASV 2002. gada Nacionālās drošības stratēģijā un atkārtoti apstiprināta 2006. gada Nacionālās drošības stratēģijā. M. Šovs pamatoti norāda, ka ASV pieeja pārsniedz pašlaik starptautiskajās tiesībās pieņemamās robežas tiktāl, ciktāl tā pārsniedz Karolīnas lietas kritērijus.³³⁹

Tādējādi M. Šovs neatbalsta preventīvās pašaizsardzības koncepciju, atzīstot apsteidzošo pašaizsardzību (M. Šovs izmanto J. Dinšteina jēdzienu “pārtraucošā pašaizsardzība”) par atbilstošu mūsdienu situācijai un starptautiskajām tiesībām.

J. Dinšteins secina, ka ir absurdi prasīt, lai valsts, kas aizstāvās, saņem un iztur postošu (varbūt pat liktenīgu) triecienu tikai ar mērķi pierādīt nevainojamu pašaizsardzības koncepcijas ievērošanu.³⁴⁰ Šādu apsteidzošās pašaizsardzības veidu J. Dinšteins apzīmē ar jēdzienu “pārtraucoša” un, atsaucoties uz K. H. M. Valdoku, atzīst par tiesisku.³⁴¹

J. Dinšteins uzskata, ka pašaizsardzību var izmantot, reaģējot uz bruņoto uzbrukumu, tiklīdz upura valstij kļūst skaidri zināms (pamatojoties uz tajā brīdī pieejamiem stingriem izlūkdatiem), ka uzbrukums ir veikšanas procesā. Viņaprāt, nav jāgaida, kad kritīs bumbas vai

³³⁸ Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1139-1140.

³³⁹ *Ibid.*, 1140.

³⁴⁰ Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1030.

³⁴¹ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 190.-191.

tiks atklāta uguns, ja ir morāli skaidrs, ka notiek bruņotais uzbrukums (kaut gan atrodas tā sāksnās stadijā). Upura valsts var likumīgi pārtvert bruņoto uzbrukumu saskaņā ar Statūtu 51. pantu, lai mazinātu tā smagumu.³⁴² Kā piemēru viņš min Izraēlas rīcību “Sešu dienu karā” 1967. gada jūnijā, kad Izraēla pirmā atklāja uguni, reaģējot uz Ēģiptes sāktu bruņoto uzbrukumu (kuram pievienojās Jordānija un Sīrija). Kaut gan nevienu no Ēģiptes darbībām, vērtējot to atsevišķi no pārējām, nevar kvalificēt kā faktiski bruņoto uzbrukumu, ja visus Ēģiptes pasākumus (it īpaši ANO ārkārtas spēku padzīšanu no Gazas sektora un Sinaja pussalas; Tiranās šauruma slēgšanu; nepieredzēta daudzuma Ēģiptes spēku izvietošanu gar Izraēlas robežu; biežus kareivīgus Ēģiptes amatpersonu paziņojumus par gaidāmo cīņu) vērtē to kopsakarā, pēc J. Dinšteina domām, ir skaidrs, ka Ēģipte gatavojās uzbrukumam un vienīgais jautājums bija, vai tas tiks izdarīts, nevis kad tas notiks.³⁴³

J. Dinšteins pamatoti norāda, ka pārtraucošā paš aizsardzība atbilst ANO Statūtu 51. pantam, jo tā tiek izmantota pret bruņotu uzbrukumu, kas ir šķietami neatceļams. Citējot H. Valdoku, J. Dinšteins atzīst, ka tur, kur ir pārliecinoši pierādījumi ne tikai draudiem un potenciālai bīstamībai, bet tam, ka uzbrukums ir faktiski gatavs, var teikt, ka bruņotais uzbrukums ir sācis notikt, pat ja robeža vēl nav šķērsota.³⁴⁴

Runājot par preventīvo paš aizsardzību, J. Dinšteins norāda, ka primāra Statūtu 51. panta nozīme ir atbildes reakcija, kas darbojas kā atbilde uz otras puses spēka lietošanu. Savukārt, ja valsti apdraud bruņotā uzbrukuma draudi, viss, ko tā ir tiesīga darīt saskaņā ar Statūtiem, ir veikt nepieciešamos militārās sagatavošanas pasākumus naidīgās rīcības, ja tā realizēsies, atvairīšanai. Vienlaikus valstij jāvērs Drošības padomes uzmanība uz situāciju (cerībā, ka tā uzņemsies kolektīvās drošības pasākumu veikšanu, ņemot vērā miera apdraudējumu). Protams, jebkura no šīm darbībām var izrādīties nepietiekama krīzes pārvarēšanai, jo militārā sagatavošanās var izrādīties nepietiekama uzbrukuma apturēšanai vai amortizēšanai, bet Drošības padome var uzvesties vienaldzīgi. Tomēr neatkarīgi no šīm sistēmas nepilnībām J. Dinšteins pamatoti uzsver, ka Statūtu 51. pants izslēdz preventīvā spēka lietošanas iespēju.³⁴⁵

Salīdzinot preventīvo un pārtraucošo paš aizsardzību, J. Dinšteins izmanto K. K. Džoinera un M. A. Grimaldi, kā arī I. Poganija atziņas un secina, ka preventīvais karš pārsteidz slēptu bruņoto uzbrukumu, kas ir tikai paredzams vai pat ir tikai iedomājams. Savukārt pārtraucošā paš aizsardzība neitralizē notiekošu bruņoto uzbrukumu, pat ja tas ir tikai sācies, bet ir jau nenovēršams un praktiski neizbēgams. Tādēļ nav nekā preventīva gadījumā,

³⁴² Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 187.

³⁴³ *Ibid.*, 190.–192.

³⁴⁴ *Ibid.*, 191.

³⁴⁵ *Ibid.*, 187.

ja bruņotais uzbrukums tiek “nogriezts pumpurā”. J. Dinšteins pamatoti atzīst, ka paš aizsardzību nevar izmantot, tikai balstoties uz pieņēmumiem, gaidām un bailēm. Jābūt skaidri redzamai otras puses iesaistīšanās bruņotā uzbrukuma veikšanā (pat ja uzbrukums vēl nav pilnība attīstījies).³⁴⁶

D. Mursviks līdzīgi J. Dinšteinam uzsver, ka apsteidzošās paš aizsardzības gadījumā valsts, kurai draud nenovēršams uzbrukums, var veikt pasākumus paš aizsardzībai, ja vairs nav laika gaidīt, kad ANO Drošības padome spers nepieciešamos soļus. Uz šo valsti gulstas pierādīšanas nasta. Tai ir jāsniedz pārlicinoši pierādījumi naidīgās valsts nenovēršamam uzbrukumam, proti, uzbrukuma situācijai jābūt acīm redzamai. Savukārt pieņēmumi vai netiešie pierādījumi, lai cik ticami tie būtu, nav atbalstāmi. D. Mursviks pamatoti norāda, ka pierādījumu trūkuma gadījumā situāciju jāatzīst par parastiem draudiem, nevis par uzbrukumu ANO Statūtu 51. panta izpratnē. Šādā gadījumā tikai Drošības padome var lemt, vai pastāv draudi pasaules mieram un vai jāizmanto militārie līdzekļi. Daudzas valstis jūtas apdraudētas no citu valstu puses. Globalizācijas laikmetā terorisma draudi ir vispārēji. Ja katra valsts būs tiesīga reaģēt uz šādiem draudiem ar paš aizsardzību, būtiski mazināsies Drošības padomes prerogatīva pieņemt sankcijas pret miera apdraudējumiem. Tajā pašā laikā spēka izmantošanas aizliegums kļūs atkarīgs no apdraudējuma subjektīvā novērtējuma, kas praksē nozīmēs, ka šis aizliegums vairāk neeksistē.³⁴⁷

O. Čāčters, izmantojot Karolīnas lietas kritērijus, pamatoti atzina, ka valsts var vienpusēji izmantot spēku paš aizsardzībai šādos gadījumos: pirmkārt, ja bruņotajam uzbrukumam ir pakļauta tās teritorija, kuģi vai militārie spēki; otrkārt, ja bruņotā uzbrukuma nenovēršamība ir tik skaidra un briesmas ir tik lielas, ka paš aizsardzības nepieciešamība ir tūlītēja un milzīga.³⁴⁸

Viņš uzsvēra, ka pastāv zināmas nesaskaņas jautājumā par to, vai prasība pēc bruņota uzbrukuma fakta pastāvēšanas ir aizstājusi plašākas paražu tiesības uz aizsardzību no nenovēršama uzbrukuma. O. Čāčters secināja, ka atšķirība starp šiem tulkojumiem ir maza, ja “nenovēršams uzbrukums” tiks stingri interpretēts.³⁴⁹

³⁴⁶ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 191.

³⁴⁷ Murswiek D. 2003. The American Strategy of Preemptive War and International Law. Albert-Ludwigs-Universität Freiburg Institute of Public Law – Papers und Preprints, 7.–8. Available from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=397601 [viewed 20.03.2017.].

³⁴⁸ Schachter, O. 1985. The Lawful Resort to Unilateral Use of Force. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 10, Issue 2, article 7, 291. Available from: <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1330&context=yjil> [viewed 18.07.2018.].

³⁴⁹ Schachter, O. 1986. In Defense of International Rules on the Use of Force. *The University of Chicago Law Review*, ISSN 1939-859X, Volume 53:113, 120. Available from: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=4447&context=uchicrev> [viewed 18.07.2018.].

Atšķirībā no apsteidzošās pašaizsardzības preventīvā kara jeb preventīvās pašaizsardzības (*preventive self-defence*) atbalstītāji lielāku nozīmi piešķir nevis laika faktoram jeb jautājumam, kad tieši sagaidāms uzbrukums, bet iespējamībai, ka nākotnē tas var notikt, un kaitējumam, ko šis iespējamais uzbrukums var nodarīt. Preventīvais karš netiek balstīts uz pārliecību, ka labāk uzbrukt pirmajam, nevis atbildēt uz jau notikušu uzbrukumu, bet tiek pamatots ar vēlmi uzsākt cīņu ātrāk, nevis vēlāk. Šāda rīcība tiek attaisnota ar pārliecību, ka nākotnē militāro spēju balanss var mainīties par labu pretiniekam tā apbruņojuma pieauguma dēļ vai sakarā ar to, ka pretinieks iegūs vai attīstīs jaunas, postošas uzbrukuma vai aizstāvības spējas.³⁵⁰

M. Makdugals, atbalstot preventīvā kara ideju, norādīja, ka būtiskākie sabiedrības noteiktie ierobežojumi šai paražu tiesībās ietilpstošajai pašaizsardzībai ir nepieciešamība un proporcionalitāte. Tie atbilst pamatpolitikas mērķim minimizēt piespiešanu un vardarbību. Viņaprāt, nepieciešamības priekšnosacījumi, ko jāuzrāda potenciālai upura valstij, nekad netika aprobežoti ar “faktisko bruņoto uzbrukumu”. Analizējot Kubas krīzi, viņš norādīja, ka tik liela mēroga uzbrukuma neizbēgamība, kas liedz iespēju efektīvi rīkoties upura valstij ar nevardarbīgiem līdzekļiem, vienmēr ir uzskatāma par pietiekamu pamatojumu. Mūsdienās ir vispāratzīts, ka nenovēršamības noteikšanai ir nepieciešams novērtēt uzbrucējas valsts piespiedu darbību kopējo ietekmi uz upura valsts cerībām par tās teritoriālās integritātes un politiskās neatkarības saglabāšanas izmaksām. Vērtējot Karolīnas lietas kritērijus, viņš uzsvēra, ka pat ļoti ierobežojošā valsts sekretāra Vebstera valoda attiecībā uz “neizbēgamu un nepārvaramu pašaizsardzības nepieciešamību, kas neatstāj nedz līdzekļu izvēli, nedz laiku pārdomām” neprasīja “faktisko bruņoto uzbrukumu”. Viņaprāt, ir plaši izplatīts viedoklis, ka XIX gadsimtā divu draudzīgu valstu strīdu risināšanai formulētais tests diez vai atbilst mūsdienu strīdiem, kas saistīti ar lielām vardarbības iespējām starp valstīm, kas bruņotas ar kodolieročiem. Savukārt proporcionalitātes prasība, viņaprāt, nosaka, ka militārā instrumenta izmantošana upura valsts reakcijai ir ierobežota ar tādu intensitāti un apjomu, kāds ir pamatoti nepieciešams tūlītējai pašaizsardzības mērķu nodrošināšanai saskaņā ar noteiktajiem nepieciešamības priekšnosacījumiem. Viņš arī norādīja, ka vispārpieņemts ir princips, ka mērķa valsts ir tā, kas pieņem pirmo pagaidu lēmumu jautājumā, vai nepieciešamības apstākļi ir tādi, kas prasa nekavējošu militārā instrumenta izmantošanu savas teritoriālās integritātes un politiskās neatkarības saglabāšanai.³⁵¹ Tādējādi M. Makdugals, atbalstot preventīvo

³⁵⁰ Mueller, K. P., Castillo, J. J., Morgan, F.E., Pegahi N. and Rosen B. 2006. *Striking first Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation, 14.

³⁵¹ McDougal, M. S. 1963. The Soviet-Cuban Quarantine and Self-Defense. *The American Journal of International Law*, ISSN: 0002-9300, Volume 57, 598. Available from: http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3569&context=fss_papers [viewed 20.02.2017.].

paš aizsardzību, izslēdza nenovēršamības principu no spēka lietošanai izvirzīto prasību saraksta. Acīmredzot tādēļ, pēc autores domām, Kubas krīzes vērtējumā viņš mazināja šī principa darbības nozīmi un centās nepievērst uzmanību faktam, ka krīze tika atrisināta ar mierīgiem diplomātiskiem līdzekļiem, un tātad – tā nebija nenovēršama.

Pievērsoties Statūtu 51. panta teleoloģiskai un vēsturiskai interpretācijai, M. Makdugals atgādināja, ka, interpretējot tik lielus konstitucionālus līgumus kā ANO Statūti, ir jānoskaidro to radītāju un turpmāko piemērotāju patiesā cerība par to, kādiem lēmumiem vajadzēja būt nākotnē. Pagātnē izteiktie vārdi un uzvedība ir svarīgi tikai tad, ja tie ietekmē mūsdienu cerības par nākotnes lēmumiem izvirzītajām prasībām. Viņaprāt, nav ne mazāko pierādījumu tam, ka ANO radītājiem, ieviešot vienu noteikumu, kas skaidri saglabā paš aizsardzības tiesības, bija nodoms ieviest jaunus ierobežojumus valstu tradicionālajām tiesībām. Viņš citēja D. Bovetu, kas apkopoja Statūtu sagatavošanas darbus un uzskatīja, ka “pantam tikai jāargā paš aizsardzības tiesības, nevis tā jāierobežo”. M. Makdugals arī citēja 1945. gada 1. jūnija Sanfrancisko konferencē I komitejas referenta ziņojumā teikto, ka “ierocū izmantošana likumīgai paš aizsardzībai joprojām paliek pieņemama un neskarta”, un uzsvēra, ka šo ziņojumu apstiprināja gan I komisija, gan Plenārā konference.³⁵² Pēc autores domām, šie referenta vārdi ir diskutējami, jo tie var gan apliecināt faktu, ka kopš 1945. gada ANO Statūti apstiprina paš aizsardzības likumību, vienlaikus to ierobežojot, gan var liecināt par nodomu to neierobežot ar papildu nosacījumiem, atzīstot paražu tiesībās pastāvošos ierobežojumus par pietiekamiem un likumīgiem. Autore darba 3.1. apakšnodaļā ir secinājusi, ka tiešo dokumentālo pierādījumu neesamība par labu vienam vai otram viedoklim neievieš skaidrību normas vēsturiskajā interpretācijā.

Analizējot Statūtu 51. pantu ar gramatiskās metodes palīdzību, M. Makdugals uzsvēra, ka vārdi “ja [...] tiek veikts bruņotais uzbrukums”, nenozīmē “ja, un tikai, ja ir noticis bruņotais uzbrukums”. Viņaprāt, priekšrokas došana praksē vienai vai otrai panta izpratnei ir atkarīga no valsts politiskās izvēles. Savukārt, ja politiskā izvēle ir izdarīta, tai ir jābūt tik skaidrai, lai to varētu novērtēt. Vērtējot Statūtu 51. pantu kopsakarā ar 2. panta ceturto daļu, M. Makdugals secināja, ka paš aizsardzības tiesības, būdamas ierobežotas ar nepieciešamības un proporcionalitātes prasībām, diez vai var tikt uzskatītas par neatbilstošām ANO mērķiem. Atbilstoša cieņa pret līdzsvaru un efektivitāti apliecina to, ka neatļautās piespiešanas koncepcija, kas iekļauj spēka lietošanas draudus, jānovērš ar tikpat visaptverošu un atbilstošu pieļaujamo piespiešanas vai aizsardzības koncepciju. Viņš uzsvēra, ka pušu, kas pauda

³⁵² *Ibid.*, 599.–600.

vienošanos par ANO Statūtu tekstu, turpmākajā rīcībā nav apliecinājumu patiesām kopīgām cerībām atteikties Statūtu 51. pantā no paražu tiesībās noregulētās paš aizsardzības.³⁵³

Visbeidzot 1963. gada pētījumā M. Makdugals izmantoja emocionālo argumentu, vērsot uzmanību, ka efektivitātes princips, kas nosaka, ka līgumus interpretē saskaņā ar pušu paredzētajiem galvenajiem mērķiem un prasībām, mūsdienu iznīcināšanas tehnoloģiju grūtajos apstākļos, kad upura valsts var būt pilnīgi iznīcināta ar neticamu ātrumu no neticamiem attālumiem, diez vai uzstāj uz pienākumu šai upura valstij ieņemt “sēdošās pīles” nostāju. Pretējā gadījumā, viņaprāt, šāda prasība varētu tikai radīt ņirgāšanos par Statūtu galveno mērķi samazināt neautorizētas piespiedu rakstura darbības un vardarbību valstu starpā.³⁵⁴ Šo argumentu mūsdienās plaši izmanto arī apsteidzošās paš aizsardzības atbalstītāji (skat. turpmāk, piemēram, N. Lubela, M. Šova un J. Dinšteina viedokļus).

M. Makdugas secināja, ka labāk organizētajā pasaulē cilvēce varētu atteikties no paš aizsardzības koncepcijas, kas piešķir upura valstij tik daudz rīcības brīvības, cik to piešķir ilgstoši ievērota paš aizsardzības koncepcija paražu tiesībās. Līdz brīdim, kad šī organizētā pasaule tiks izveidota, brīvās tautas saskarsies ar nepieciešamību piemērot paš aizsardzības koncepciju, kas kalpo viņu kopīgām interesēm un neparalizē tās uzbrukuma priekšā no tādu locekļu puses, kas patiesībā nepieņem minimālās kārtības principus. PSRS un Kubas karantīnas incidentu viņš atzina par pierādījumu tam, ka šāda normas satura noskaidrošana un piemērošana var tikt efektīvi īstenota un ka brīvām tautām nav jāizvēlas starp starptautisko tiesību aktu vēsturiskiem ierobežojumiem un viņu pastāvēšanu.³⁵⁵ Autore vēlas piebilst, ka kopš M. Makdugala pētījuma publicēšanas 1963. gadā ir pagājuši vairāk nekā 50 gadi un šī darba 2.1. apakšpunktā minētie gadījumi apliecina to, ka pasaule vēl nav nonākusi līdz tādai organizētības pakāpei, kas pilnībā izslēgtu iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas nepieciešamības situācijas.

S. D. Merfijs iesaka politikas radītājiem pievērst uzmanību tam, vai konkrēts “preventīvās paš aizsardzības” gadījums tiks uzskatīts par starptautisko tiesību pārkāpumu, ievērojot būtiskas politiskās, ekonomiskās un militārās sekas.³⁵⁶ Papildus S. D. Merfijs ierosina vērtēt, vai ASV uztrauc citu valstu oficiālais viedoklis un reakcija politisko paziņojumu veidā, ievērojot to, ka šiem paziņojumiem var būt un var nebūt juridiskais pamats (tiesiskā rīcība var

³⁵³ McDougal, M. S. 1963. The Soviet-Cuban Quarantine and Self-Defense. *The American Journal of International Law*, ISSN: 0002-9300, Volume 57, 596. Available from: http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3569&context=fss_papers [viewed 20.02.2017.].

³⁵⁴ *Ibid.*, 600.–601.

³⁵⁵ *Ibid.*, 604.

³⁵⁶ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 702. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

būt nosodīta politisko, morālo vai citu iemeslu dēļ). Viņš iesaka pievērst uzmanību jautājumiem, vai līdzvērtīgi jāvērtē demokrātisko valstu un autoritāro valstu viedokļi, kā arī tam, vai valsts klusēšanu jāuztver par kluso piekrišanu, vienaldzību vai bezdarbību, kurai nav nekādas nozīmes. S. D. Merfījs pamatoti konstatē, ka neviens starptautiskais jurists nav vērtējis 190 valstu viedokļus par valsts spēka izmantošanu paš aizsardzībai. Lai izvairītos no šādas vērtēšanas, bieži vien lielāka uzmanība tiek pievērsta Drošības padomes un Ģenerālās asamblejas lēmumiem, bet, tā kā Drošības padomē lēmumu pieņem pamatā pieci pastāvīgie locekļi, nav skaidrs, vai šīs institūcijas vai citu reģionālo organizāciju lēmumiem būtu jāpiešķir augstāks spēks nekā valstu praksei. Visbeidzot attiecībā uz Statūtu 51. panta tapšanas vēsturi S. D. Merfījs pamatoti uzdod jautājumu: “Vai tiešām katra valstu delegāciju pārstāvja izteiktais viedoklis tika vērtēts?”³⁵⁷

S. D. Merfījs norāda, ka preventīvās paš aizsardzības izmantošana ir caurvīta un disciplinēta ar sabiedrības biedru radītiem jēdzieniem par to, kad spēks ir likumīgs un kādus mērķus tas var sasniegt. Daļēji šie jēdzieni ir noteikti ar starptautisko tiesību normu palīdzību, jo laika gaitā karš ir kļuvis uztverams nevis kā taisnīgs valstu pasākums, bet kā nepieciešams ļaunums, no kura jāizvairās, izņemot galējo nepieciešamību, kas tagad ir ierobežota ar daudzpusējo regulējumu. Politikas radītāji, kas apsver iespēju izmantot preventīvo paš aizsardzību, vēlas zināt, vai šāda spēka izmantošana tiks uzskatīta par likumīgu, un vēlas prognozēt izdevumus, izvairīties no tiem vai vismaz rīkoties ar mērķi mazināt izmaksas. Iebrukums Irākā izgaismoja būtiskas politiskā rakstura problēmas, ar kurām valsts saskaras preventīvās paš aizsardzības gadījumā, proti – nespēju piesaistīt sabiedrotus; kļūdainu izlūkdatu saņemšanas bīstamību par citas valsts ieroču programmām un teroristu grupējumiem; politiskos, ekonomiskos un cilvēkresursu izdevumus, veicot karu tikai pēc savas iegribas; vietējo populistu vai radikālo frakciju pretošanos, tam, ko tie uzskata par nepamatotu invāziju vai okupāciju. Pēc S. D. Merfīja domām, preventīvo paš aizsardzību var turpināt izmantot ietekmīgas valstis, bet mazākā mērogā, piemēram, veicot uzbrukumus militārai infrastruktūrai vai teroristu nometnēm, valstīs, kuras atbalsta terorismu.³⁵⁸

Autoresprāt, S. D. Merfījs ir aktualizējis būtiskas problēmas, ko juridiskā pozitīvisma atbalstītāji izvairās risināt vai nepievērš tām padziļinātu uzmanību. Viņš ir pievērsis uzmanību arī preventīvās paš aizsardzības trūkumiem. Tomēr S. D. Merfījs, līdzīgi M. Makdugalam, atbalstot preventīvo paš aizsardzību, ignorē nākotnes draudu nenovēršamības pierādīšanas

³⁵⁷ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 736.–738., 745.–747. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

³⁵⁸ *Ibid.*, 747.–748.

svarīgumu un balsta spēka lietošanas pamatojumu uz valsts iekšējo pārliecību, ka attālinātajā nākotnē var notikt uzbrukums. Iespējams tādēļ viņš nepievērš pietiekamu uzmanību iespējai novērst apdraudējumu ar mierīgiem strīda risināšanas līdzekļiem, kas, autoresprāt, varētu mazināt vairāku viņa aktualizēto problēmjautājumu aktualitāti, piemēram, to izmantošana varētu atrisināt problēmu, kas saistīta ar sabiedroto un pārējās starptautiskās sabiedrības atbalsta gūšanu un izdevumu samazināšanu.

R. Delahunti un D. Ju, atbalstot preventīvo pašaizsardzību un noraidot Karolīnas lietas kritērijus kā novecojušus un mūsdienu ieroču specifikai neatbilstošus, ierosina atzīt par tiesisku preventīvā kara izmantošanu šādos gadījumos.

1. Valsts publiski un ticami draudēja citai valstij ar masu iznīcināšanas ieroču izmantošanu nevainīgo civiliedzīvotāju dzīvībām (kā piemērs tika minēta Irāna, kas draudēja Izraēlas iedzīvotājiem), vai valsts nesējā rīcībā, nepastāvot publiskiem paziņojumiem, ir vērojamas šādas dabas un bīstamie draudi, piemēram, Irākas rīcība 2003. gadā pret saviem kurdu tautības un šiītu iedzīvotājiem.

2. Teroristu grupa savos publiskos paziņojumos vai nesējā rīcībā izteikti draudēja ar masu iznīcināšanas ieročiem nevainīgo civiliedzīvotāju dzīvībām. Šie teroristi darbojas valsts teritorijā, kur tos apzināti atbalsta vai prettiesiski neveic darbības teroristu apkarošanai, jeb tās valdība ir gāzta un tādēļ nav spējīga tos apkarot (kā piemērs tika minēta Al-Qaida klātbūtne Afganistānā 2001. gada beigās).³⁵⁹

D. Delahunti un D. Ju piedāvā šādus kritērijus preventīvā kara tiesiskuma noteikšanai:

1. Preventīvais karš ir pieļaujams tikai pēc tam, kad potenciālā upura valsts ir paudusi sašutumu par potenciālā pārkāpēja darbībām un paziņojumiem un paskaidrojusi citām valstīm un pasaules plašsaziņas līdzekļiem (tiklīdz, ciklīdz to pieļauj izlūkošanas metodes un avoti), ka draudu veids un smagums, ar kuru būs jāsaskaras tās civiliedzīvotājiem, prasa uzvedības maiņu no potenciālā pārkāpēja. Ja uzvedības maiņa ir reāli iespējama, potenciālā upura valsts dod pārkāpējam iespēj laboties.

2. Potenciālā upura valsts pamato savu rīcību ar mērķi aizsargāt nevainīgos civiliedzīvotājus (parasti savus vai sabiedroto) no masu iznīcināšanas draudiem vai līdzvērtīga līmeņa kaitējuma.

3. Jābūt atbilstībai "tiesību iestādes" kritērijam, kas nozīmē, ka potenciālā upura valsts un visas koalīcijā esošās valstis neizmanto uzbrukumu teritorijas vai resursu ieguvei. Koalīcijas valstu iesaistīšanās var radīt potenciālajā upura valstī lielāku iekšējo atbalstu uzbrukumam.

³⁵⁹ Delahunty, R. J. and Yoo, J. 01.01.2009. The "Bush Doctrine": Can Preventive War Be Justified? *Harvard Journal of Law & Public Policy*, ISSN: 0193-4872, Volume 32, 863. Available from: <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1774&context=facpubs> [viewed 14.07.2017.].

Sabiedroto iesaistīšanās arī sekmē uzbrukuma izmaksu taisnīgāku sadali. Kaut gan reģionālais atbalsts ne vienmēr ir iespējams. Piemēram, ASV, Lielbritānijas, Izraēlas un Indijas iedzīvotāji ir pakļauti vislielākiem teroristu draudiem. Šo valstu tiesības un pienākums aizsargāt savus civiliedzīvotājus no draudiem nevar izraisīt neapdraudētajās valstīs vēlmi tās atbalstīt. Turklāt prasība gūt atbalstu no reģionālajām valstīm ir absurda Izraēlas gadījumā, ņemot vērā, ka pamatdraudi nāk no kaimiņvalstīm. Savukārt ASV pieredze Irākā rāda, ka reģionālās varas var nespēt vienoties par ārējo intervenci vai var dot priekšroku nogaidīšanai malā cerībā gūt labumus no intervences, kurā tās nevēlas piedalīties.

4. Potenciālai upura valstij jāizmēģina mierīgi strīda risināšanas līdzekļi, lai novērstu draudus vai nonāktu pie secinājuma, ka šādi līdzekļi nav efektīvi. Šīs alternatīvas ietver diplomātiju, ekonomisko spiedienu vai pamudinājumu, atturēšanu un ierobežošanu.

5. Preventīvai spēka lietošanai jābūt proporcionālai draudiem, pret kuriem tā vēsta, proti – preventīvais karš nedrīkst izraisīt lielāku bojā gājušo skaitu un iznīcināšanu nekā nepieciešams draudu novēršanai. Pēc pētnieku domām, efektīva preventīvā darbība ļauj neievērot pārkāpējas valsts suverenitāti. Tādēļ tā var būt saistīta ar pārkāpējas valsts režīma maiņu (kā tas notika Irākā 2003. gadā), bet tikai galējā situācijā, ja citi draudu novēršanas pasākumi nav bijuši efektīvi.³⁶⁰

Abi pētnieki balsta savu viedokli uz valstu – lielākoties ASV praksi vēl pirms XIX gadsimta Karolīnas lietas, kā arī Eiropas valstu praksi, sākot no Prūsijas karaļa Frederika II laikiem, norādot, ka valstis izmanto preventīvo karu jau kopš seniem laikiem un tādēļ, pēc viņu domām, šai senajai valstu praksei būtu jāaizstāj Statūti.³⁶¹ Kaut gan šo pētnieku piedāvātie kritēriji ir loģiski un balstās uz nepieciešamības un proporcionālītātes principu ievērošanu, tradicionāli aizmirstot nenovēršamības kritēriju, to balstīšana uz valstu praksi, kas pastāvēja pirms XIX gadsimta valdošo izpratni par taisnīgo karu, ir diskutējama, ievērojot kopš XIX gadsimta piedāvāto un XX gadsimta sākumā aktīvi izmantoto Karolīnas lietas kritēriju un ANO Statūtu, kā jaunākā regulējuma ierobežojošo raksturu.

Tādējādi pētnieki, atbalstot preventīvo karu, uzskata Karolīnas lietas kritērijus par neatbilstošiem mūsdienu realitātei. Tomēr daļu no tiem viņi iekļauj savu kritēriju sarakstā. Izņēmums ir prasība pēc tādu tūlītēju un nenovēršamu uzbrukuma draudu esamību, kuru pastāvēšanu ir daudz vienkāršāk pierādīt apsteidzošās (atšķirībā no preventīvās) paš aizsardzības gadījumā, jo šiem pierādījumiem jāaplicina potenciālās pārkāpējas valsts pilnīga gatavība uzbrukt vai uzbrukuma sagatavošanas procesu drīzu pabeigšanu. Šie

³⁶⁰ Delahunty, R. J. and Yoo, J. 01.01.2009. The “Bush Doctrine”: Can Preventive War Be Justified? *Harvard Journal of Law & Public Policy*, ISSN: 0193-4872, Volume 32, 863.–865. Available from: <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1774&context=facpubs> [viewed 14.07.2017.].

³⁶¹ *Ibid.*, 849.–855., 865.

pierādījumi pārsvarā balstās uz faktiskām un dažreiz pat skaidri redzamām pārkāpējas valsts darbībām. Preventīvās pašaizsardzības gadījumā iespējamā uzbrukuma brīdis ir būtiski attālināts no pašaizsardzības izmantošanas momenta, kas, pēc autores domām, ievērojami palielina kļūdainu lēmumu pieņemšanas iespēju, jo lēmums tiek balstīts uz informāciju vai pat pieņēmumu par potenciālās pārkāpējas valsts nākotnē iespējamo rīcību. Autoresprāt, šī informācija par potenciālā uzbrucēja nodomiem var būt kļūdaina pēc būtības un grūti pārbaudāma. Un pat gadījumā, ja tā konkrētajā brīdī būs patiesa, gandrīz nekad nebūs iespējams pilnībā izslēgt iespēju, ka potenciālais pārkāpējs ārējo vai iekšējo faktoru ietekmes rezultātā mainīs savu nodomu un atteiksies no prettiesisko plānu īstenošanas vai to īstenošana kļūs tam neaktuāla.

Neskatoties uz iepriekš norādītām nepilnībām, ASV iekļāva preventīvo karu savos aizsardzības jomas politikas plānošanas dokumentos. 2002. gada 1. jūnijā ASV prezidents Dž. Bušs paziņoja Vestpointa Militārās akadēmijas izlaiduma klasei un tādējādi arī visai pasaulei, ka ASV aizsardzības sistēma ilgstoši balstījās uz atturēšanas un ierobežošanas doktrīnām un atsevišķās lietās šī stratēģija joprojām tiek piemērota. Tā kā jauni apdraudējumi prasa jaunu domāšanu, prezidents uzsvēra, ka atturēšanai kā apsollījumam nodrošināt represijas pret attiecīgām tautām nav nozīmes attiecībā uz teroristu tīkliem, kas neaizstāv nācījas vai pilsoņus. Savukārt ierobežošanas piemērošana nav efektīva attiecībā uz nelīdzsvarotiem diktatoriem, kam ir masu iznīcināšanas ieroči, kurus tie var nogādāt ar rakešu palīdzību vai piedāvāt tos teroristiskiem sabiedrotājiem. Tādēļ prezidents secināja, ka nav iespējams aizsargāt ASV un to draugus, tikai cerot uz labāko, jo nevar ticēt tirāniem, kas paraksta neizplatīšanas līgumus un pēc tam sistemātiski tos pārkāpj. Viņš vērsa uzmanību uz to, ka, gaidot draudu pilnīgu realizāciju, tiks nogaidīts pārāk ilgi. Tādēļ drošībai ir nepieciešams modernizēt izlūkdienestus, lai tie būtu labākie un spētu atklāt alās un laboratorijās noslēptos un augošos draudus, kā arī ir nepieciešams transformēt militāro jomu, lai bruņotie spēki būtu gatavi uzbrukt jebkurā brīdī jebkurā pasaules tumšākajā stūrī. ASV drošība prasīs, lai visi amerikāņi būtu vērsti uz nākotni, izlēmīgi un gatavi iepriekšējai rīcībai, kad tas būs nepieciešams brīvības un dzīvības aizstāvēšanai.³⁶² Tādējādi ASV prezidents publiski paziņoja, ka nepieciešamības gadījumā var tikt izmantots preventīvais karš.

Izmaiņas ASV drošības politikā tika nostiprinātas 2002. gada ASV Nacionālās drošības stratēģijā (Buša doktrīnā). Stratēģijā tika uzsvērts, ka deviņdesmitajos gados ASV vēroja valstis, kas nežēlīgi izturējās pret saviem cilvēkiem, izšķērdēja nacionālos resursus valdības

³⁶² Bush, G. W. 01.06.2002. President Bush Delivers Graduation Speech at West Point, *The White House*. Available from: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html> [viewed 14.07.2017.]

personiskajās interesēs, neievēroja starptautiskās tiesības, iebiedēja savus kaimiņus, ieguva masu iznīcināšanas ieročus, sponsorēja terorismu visā pasaulē, noraidīja cilvēku pamattiesību vērtības un ienīda ASV un visu, ko tās aizstāv. Tālāk stratēģijā tika norādīts, ka gadsimtiem ilgi starptautiskās tiesības atzina, ka valstīm nav jāpiedzīvo uzbrukums, pirms tās var tiesiski rīkoties paš aizsardzībai, aizstāvoties no tuvojošos uzbrukuma draudu avotiem. Stratēģijā tika pārdroši apgalvots, ka tiesību zinātnieki un starptautisko tiesību juristi bieži pamato iepriekšējo paš aizsardzību ar tuvojošos draudu pastāvēšanu. Visbiežāk tuvojošos draudu pastāvēšana izpaužas bruņoto spēku mobilizācijā, kā jūras spēku un gaisa spēku gatavošanās uzbrukt. ASV vēlējās pielāgot tuvojošos draudu koncepciju mūsdienu pretinieku spējām un mērķiem, jo noziedzīgas valstis un teroristi necenšas uzbrukt, izmantojot konvencionālos līdzekļus. Viņi saprot, ka šādi uzbrukumi neizdosies. Tādēļ tie paļaujas uz teroraktiem un masu iznīcināšanas ieroču izmantošanu – ieročiem, kurus var viegli noslēps, slepus nogādāt un izmantot bez brīdinājuma.³⁶³

Atbilstoši stratēģijai ASV jau ilgu laiku ir saglabājušas iespēju veikt apsteidzošas darbības, lai novērstu pietiekamus draudus to drošībai. Jo lielāki draudi, jo lielāku risku rada bezdarbība. Tādēļ stratēģijā tiek brīdināts, ka pretinieku naidīgas rīcības novēršanai ASV, ja nepieciešams, rīkosies apsteidzoši. Tālāk tiek norādīts, ka spēks tomēr netiks izmantots visos gadījumos, lai novērstu radušos draudus. Bet laikmetā, kad cilvēces ienaidnieki atklāti un aktīvi meklē postošās tehnoloģijas, ASV nevar nerīkoties, ja draudi pieaug.³⁶⁴

Kaut gan Buša doktrīnā tiek lietots jēdziens “apsteidzošā rīcība” (*“preemptive action”*),³⁶⁵ aprakstītā darbība ir raksturojama kā preventīva rīcība (*“preventive action”*). Šādu secinājumu autore izdarīja, vērtējot stratēģijā aprakstīto darbību pret potenciālo ienaidnieku, proti, stratēģijā ir norādīts, ka ASV rīkosies “apsteidzoši”, lai novērstu nevis neizbēgamo uzbrukumu, bet draudus nacionālajai drošībai. Stratēģijā netiek prasīta potenciālā uzbrukuma nenovēršamības izvērtēšana un pierādījumu iegūšana uzbrukuma nenovēršamībai.

Ne visi atbalstīja jauno drošības politiku ASV. ASV Senāta senators E. Kenedijs savā runā ASV Senātā 2002. gadā skaidroja, ka preventīva militārā rīcība ir uzbrukums, kura mērķis ir valsts, kas ir attīstījusi tādu spēju, kura kādreiz var kļūt draudoša. Viņš atzina, ka kopumā preventīvie kari tiek nosodīti. Piemēram, zaglīgais 1941. gada uzbrukums Perlharborai tika uzskatīts par Japānas preventīvo karu, jo Japāna centās bloķēt ASV plānoto militāro būvniecību Klusajā okeānā. Šis gadījums pamatoti tika ierakstīts vēsturē kā necienīgs nodevības akts. Tālāk senators uzsvēra, ka vēsturiski ASV nosodīja preventīvā kara ideju, jo tā pārkāpj starptautiskās

³⁶³ 2002. The National Security Strategy of the United States of America, 13.–15. Available from: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> [viewed 21.07.2017.]

³⁶⁴ *Ibid.*

³⁶⁵ *Ibid.*, 15.

tiesības, kas noraida agresiju. Kaut gan reizēm ASV vēsturē preventīvais karš tika nopietni aizstāvēts kā politikas izvēle.³⁶⁶

Senators E. Kenedijs vēsturiskā atkāpē arī norādīja, ka Aukstā kara sākumā atsevišķi ASV militārie un civilie eksperti aizstāvēja preventīvā kara ideju pret PSRS. Viņi piedāvāja veikt pirmo postošo uzbrukumu, lai novērstu draudošu PSRS kodolspēju attīstību. Eksperti uzsvēra, ka kodolieroču iznīcinošais spēks liek pārskatīt tradicionālo starptautisko regulējumu. Šo debašu pirmā kārtā beidzās 1950. gadā, kad prezidents H. S. Trumens izslēdza preventīvā kara iespēju, norādot, ka šāda rīcība nav savietojama ar Amerikas tradīciju. Viņš norādīja, ka “ar karu jūs nenovēršat neko .. izņemot mieru”. Iepriekšējās pašaizsardzības vietā valsts veltīja laiku atturēšanas un ierobežošanas stratēģijai, kas veiksmīgi saglabāja mieru Aukstā kara ilgajos un bieži grūtajos gados.³⁶⁷

Argumenti par labu preventīvajam karam atsākās, nākot pie varas D. Eizenhauera administrācijai 1953. gadā. Bet prezidents D. Eizenhauers un valsts sekretārs J. F. Dules puda pretēju viedokli. Prezidents D. Eizenhauers uzsvēra, ka, pat ja ASV uzvarētu šādu karu, ASV saskartos ar milzīgu okupācijas un rekonstrukcijas slogu, kas būtu ar šo karu saistīts.³⁶⁸

Arguments, ka ASV jāspēr preventīvie militārie soļi tad, kad tuvojošais uzbrukums faktiski nepastāv, atkārtoti uzliesmoja 1962. gadā, kad kļuva zināms, ka PSRS drīz būs spējīga izšaut raketes pret ASV no Kubas. Daudzi militārie virsnieki mudināja prezidentu Dž. Kenediju piekrist preventīvajam karam, lai novērstu šo iespēju pirms tā kļūs izpildāma. Acīmredzot Dž. Kenedijs, tāpat kā H. S. Trumens, juta, ka šāds pirmais uzbrukums nav savietojams ar Amerikas vērtībām. Viņš teica, ka piedāvātais pirmais pārsteiguma uzbrukums Kubai būs Perlarboras gadījums reversā, un norādīja, ka jau 175 gadus ASV vairs nav valsts, kas piekopj šādu rīcību. Tā kā šis viedoklis prevalēja, vidusceļš tika atrasts un miers tika saglabāts.³⁶⁹

Pēc Kubas raķešu krīzes nākamais debašu raunds sekoja, kad ASV stratēģi un administrācija sāka aizstāvēt preventīvo karu pret Ķīnu, lai novērstu tajā kodolieroču ieguvī. Daudzi argumenti, kas bija dzirdēti attiecībā uz Irāku, tika izteikti par Ķīnas komunistisko valdību, proti – ka tās vadība ir iracionāla un tāpēc neapturama. Un atkal šie argumenti tika noraidīti. Visi iepriekš norādītie piemēri apliecināja, ka ASV stratēģiskie domātāji daudz diskutēja par preventīvā un apsteidzošā kara relatīvajām vērtībām. Kaut arī neviens nenoliedz ASV tiesības uz apsteidzošu rīcību, lai bloķētu tuvojošos uzbrukumus to teritorijai, pēc senatora

³⁶⁶ Kennedy, E. 07.10.2002. United States of America. Congressional Record. Proceedings and debates of the 107th Congress, second session. Washington. Volume 148, No.130, S10002. Available from: <https://www.congress.gov/crec/2002/10/07/CREC-2002-10-07.pdf> [viewed 20.02.2017.].

³⁶⁷ *Ibid.*

³⁶⁸ *Ibid.*

³⁶⁹ *Ibid.*

domām, pastāvēja būtiskas nesaskaņas attiecībā uz ASV tiesībām preventīvi iesaistīties karā. Katrā no iepriekš norādītajiem gadījumiem tika atrasts mierīgs ceļš, kas atturēja citas valstis. Savukārt Buša administrācija ierosināja spert preventīvus soļus pret Irāku, kas īstenībā ir aicinājums uzsākt preventīvo karu. Senātos uzsvēra, ka, kaut gan nepastāvēja šaubas, ka S. Huseins ir nicināms diktators un ir jāatbrūno, administrācija nav uzrādījusi pārliecinošus dokumentus, kuri pierādītu tik nenovēršamus draudus, kas ir riska vērti. Pirms ASV iebrukuma Irākā senators piedāvāja jautājumu risināt mierīgi, norādot, ka ASV ar savu darbu ANO var gan nostiprināt savu viedokli ar sabiedroto palīdzību, gan nodrošināt S. Huseina atbrūnošanu.³⁷⁰

Runājot par Buša doktrīnu, senators to citēja: “Veselā saprāta un paš aizsardzības nolūkā Amerika rīkosies pret jauniem draudiem, pirms tie ir pilnībā izveidojušies.” Pasaule ir mainījusies kopš 11. septembra. Prezidenta Dž. Buša administrācijas Nacionālās drošības stratēģija apliecināja, ka globālā realitāte tagad leģitimizē preventīvo karu un padara to par stratēģisko vajadzību. Šis dokuments atklāti aplūkoja preventīvo karu pret grupām vai valstīm, pat nepastāvot tuvojošos uzbrukuma draudiem. Tas leģitimizēja pirmā uzbrukuma iespēju un pacēla to līdz drošības doktrīnas kodolam. Senators pamatoti secināja, ka, ignorējot starptautiskās uzvedības normas, Buša stratēģijā tika pausta vēlme atbrīvot ASV no tādiem noteikumiem, kuru ievērošanu ASV sagaida no citām valstīm. Senators arī norādīja, ka šādu dubultstandartu nevar attaisnot. Vienlaikus viņš izmantoja juridiskā pozitīvisma pārstāvju argumentu, uzsverot, ka šāda ASV rīcība ļaus citām valstīm (no Krievijas līdz Indijai un Pakistānai) attaisnot fundamentālo civilizēto nāciju uzvedības principu pārkāpumus.³⁷¹

I. Braunlijs arī ir uzsvēris, ka Buša doktrīnai trūkst juridiskās bāzes, bet var vilkt vēsturiskās paralēles ar Austroungārijas uzbrukumu Serbijai 1914. gadā,³⁷² kad Austroungārija sāka rīkoties, būdama iebaidīta ar Serbijas ambīcijām Balkānu reģionā³⁷³. Kad 2003. gada martā ASV bruņotie spēki sāka militāro operāciju pret Irāku, ASV, Apvienotā Karaliste un Austrālija 20. marta vēstulēs³⁷⁴ Drošības padomei centās pamatot savu rīcību ar Drošības padomes

³⁷⁰ Kennedy, E. 07.10.2002. United States of America. Congressional Record. Proceedings and debates of the 107th Congress, second session. Washington. Volume 148, No.130, S10002. Available from: <https://www.congress.gov/crec/2002/10/07/CREC-2002-10-07.pdf> [viewed 20.02.2017.].

³⁷¹ *Ibid.*

³⁷² Brownlie, I. 2008. *Principles of Public International Law*. Seventh Edition. New York: Oxford University Press, 734.

³⁷³ Austria-Hungary declares war on Serbia. 2009. This day in history, *History.com*. Available from: <https://www.history.com/this-day-in-history/austria-hungary-declares-war-on-serbia> [viewed 09.07.2018.].

³⁷⁴ 20.03.2003. Letter from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2003/351. Available from: <http://www.hamamoto.law.kyoto-u.ac.jp/kogi/2003yakan/s-2003-351.pdf> [viewed 10.07.2018.]; 20.03.2003. Letter from the Permanent Representative of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2003/350. Available from: <http://www.hamamoto.law.kyoto-u.ac.jp/kogi/2003yakan/s-2003-350.pdf> [viewed 10.07.2018.]; 20.03.2003 Letter from the Permanent Representative of Australia to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2003/352.

rezolūcijām, izmantojot tās kā šķietamu tiesisko bāzi un neatsaucoties uz vispārējiem starptautisko tiesību principiem.³⁷⁵

A. Kaseze, analizējot citu valstu reakciju uz ASV 2002. gada paziņojumu par iepriekšējo militāro akciju doktrīnas izmantošanu savā rīcībā pret Irāku un cīņā pret terorismu, minēja Francijas prezidenta Ž. Širaka intervijā *New York Times* pausto viedokli, ka Buša doktrīna ir ne tikai pretrunā ar ANO Statūtiem, bet arī ir bīstama.³⁷⁶ Francijas prezidents norādīja, ka viņš informējis prezidentu D. Bušu par saviem iebildumiem pret šo doktrīnu, jo, “tiklīdz viena valsts pieprasīs tiesības veikt preventīvas darbības, citas valstis, protams, darīs to pašu. Un ko jūs teiktu pilnīgi hipotētiskā gadījumā, kad Ķīna gribēs veikt iepriekšējas darbības pret Taivānu, aizbildinoties ar to, ka Taivāna rada tai draudus? Kā amerikāņi, eiropieši un citi uz to reaģēs? Vai arī, ja Indija nolems veikt preventīvās darbības pret Pakistānu – vai otrādi?”³⁷⁷

S. D. Merfijš aizstāvēja Buša doktrīnu. Viņš minēja Tokijas un citu Japānas teritoriju avio bombardēšanu 1942. gada 18. aprīlī kā ASV atbildi uz Japānas 1941. gada 7. decembra uzbrukumu Perlharborai, kā arī ASV rīcību pēc teroristu uzbrukuma Pasaules tirdzniecības centram un secināja, ka paš aizsardzības standartā ir iestrādāta ideja par to, ka valsts, kurai jau ir uzbrukts, var atvairīt līdzīgus nākotnes uzbrukumus, veicot aizsardzības pasākumus. Viņš atbalstīja viedokli, ka, ja uzbrukums jau ir noticis, turpmāko uzbrukumu iespējamība ir daudz skaidrāka un tādēļ aizsardzības reakcija ir vērsta uz turpmāko uzbrukumu novēršanu un nākotnes uzbrukumu atvairīšanu. Vienlaikus S. D. Merfijš norādīja, ka uz jautājumu par brīdi, kurā tradicionālā paš aizsardzība pārvēršas apsteidzošajā vai preventīvajā paš aizsardzībā, joprojām nav skaidras atbildes.³⁷⁸ Šim viedoklim autore daļēji piekrīt, jo praksē situācijas var būt tik sarežģītas un grūti novērtējamas objektīvi, ka upura valsts izpratne par tās rīcību var gala rezultātā nesakrist ar ANO Drošības padomes vai citu valstu viedokli par izmantotās paš aizsardzības tiesiskumu. Tomēr būtiskākais iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas gadījumā, pēc autores domām, ir upura valsts spēja pierādīt faktu, ka paš aizsardzības neizmantošanas gadījumā tā ciestu no agresijas un ka šo situāciju nebija iespējams novērst ar mierīgiem līdzekļiem.

Available from: <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-letter-australia-un-security-council-s2003352> [viewed 10.07.2018.].

³⁷⁵ Brownlie, I. 2008. *Principles of Public International Law*. Seventh Edition. New York: Oxford University Press, 734.

³⁷⁶ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 361.

³⁷⁷ Interview with Jacques Chirac. 09.09.2002. New York Times, archives. Available from: <https://www.nytimes.com/2002/09/09/international/europe/interview-with-jacques-chirac.html> [viewed 10.07.2018.].

³⁷⁸ Murphy, S.D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 735. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlrvol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fv1r%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

2003. gadā ANO ģenerālsekretārs K. Annans, komentējot Buša doktrīnu Ģenerālajā asamblejā, norādīja, ka preventīvās paš aizsardzības loģika ir būtisks izaicinājums tiem principiem, kas, lai cik nepilnīgi tie nebūtu, saglabājuši pasaulē mieru un stabilitāti pēdējos 58 gadus. Viņš izteica bažas, ka, ja pieņems šādu pieeju, varēs rasties precedenti, kuru rezultātā pieaugs vienpusēja un nelikumīga spēka lietošana ar pamatojumu vai bez tā. Tajā pašā laikā viņš atzina, ka nav pietiekami vienkārši atteikties no vienpusējas rīcības, ja valsts saskaras ar bažām, kas padara to par sevišķi neaizsargātu. Tas liek šai valstij rīkoties vienpusēji. Risinājumam viņš aicināja pierādīt, ka šīs bažas var un varēs tikt efektīvi novērstas ar kolektīvu rīcību.³⁷⁹ Pēc autores domām, ANO pagaidām neizdevās kliegt šīs bažas.

2017. gada ASV Nacionālā drošības stratēģija mazāk pievēršas preventīvo darbību jautājumam, atceroties par to sadaļā par tās iedzīvotāju aizsardzību. Šajā sadaļā tiek norādīts, ka ASV nepieļaus kodolieroču, ķīmisko, radioloģisko un bioloģisko ieroču uzbrukumus, bloķēs teroristu iespēju sasniegt ASV. Tiek norādīts, ka ir jāattur, jāpārtrauc un jāsakauj potenciālie draudi, pirms tie sasniedz ASV. Tādēļ ASV mērķēs uz džihādistu teroristu un starptautisko kriminālo organizāciju avotiem un likvidēs to atbalsta tīklus. Lai to panāktu, ASV plāno izvietot daudzpakāpju pretraķešu aizsardzības sistēmu, kas tiks orientēta uz Ziemeļkoreju un Irānu, lai aizsargātu dzimteni no uzbrukuma. Šī sistēma būs spējīga novērst raķešu draudus pirms to palaišanas. Papildus tiek uzsvērts, ka pastiprinātā pretraķešu aizsardzība nav vērsta uz stratēģisko destabilizāciju attiecībās ar Krieviju un Ķīnu.³⁸⁰

Stratēģijā tiek arī paziņots, ka ASV turpinās saglabāt savu militāro klātbūtni atturoša spēka veidā un nepieciešamības gadījumā izmantos to pretinieka apturēšanai. ASV stiprinās ilgstošu militāro sadarbību un veicinās spēcīga aizsardzības tīkla attīstību ar sabiedrotajiem un partneriem, piemēram, sadarbosies raķešu aizsardzības jomā ar Japānu un Dienvidkoreju, lai attīstītu apgabala aizsardzības spējas. Vienlaikus ASV stratēģijā ir atzīmēts, ka sabiedrotie kritiski vērtē vēršanos pret kopējiem Ziemeļkorejas draudiem. Tomēr tiek paziņots, ka ASV joprojām ir gatavas reaģēt ar lielu spēku uz Ziemeļkorejas agresiju un attīstīt iespējas atbrīvot pussalu no kodolieročiem. Tiek plānots uzlabot tiesībaizsardzību, aizsardzību un izlūkošanas sadarbību ar Dienvidāzijas partneriem pieaugoša terorisma novēršanai. Attiecībā uz Eiropu tiek uzsvērts, ka tā ir pakļauta jauniem draudiem, kurus veido Krievija, kas izmanto graužošus pasākumus uzticības vājināšanai ASV saistībām, *NATO* un Eiropas institūcijām un valdībām, jo ar savu uzbrukumu Gruzijai un Ukrainai Krievija apliecināja gatavību pārkāpt valstu suverenitāti reģionā. Tiek uzsvērts, ka Krievija turpina iebiedēt savus kaimiņus ar draudīgu

³⁷⁹ Annan K. 23.09.2003. The Secretary-General addresses to the General Assembly. New York. Available from: <http://www.un.org/webcast/ga/58/statements/sg2eng030923.htm> [viewed 05.04.2017.].

³⁸⁰ 2017. National Security Strategy of the United States of America, 7.–8. Available from: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> [viewed 09.04.2018.].

izturēšanos, piemēram, draudot ar kodolieroču un ofensīvo spēju tālāku izvietojumu. Kā draudi Eiropas drošībai tiek norādīti arī Islāma ekstrēmisti, migranti un Ķīna, kas tiek norādīta kā drauds Eiropas ekonomikai. Kā prioritāte tiek norādītas ASV gaidas, ka Eiropas sabiedrotie paaugstinās aizsardzības izdevumus līdz 2024. gadam 2% no IKP. Vienlaikus ir norādīts, ka attiecībā uz austrumu flangu *NATO* attīstīs tās integrētās gaisa un raķešu aizsardzības spējas, lai pretotos esošiem un prognozējamiem ballistisko raķešu draudiem, galvenokārt no Irānas, kā arī attīstīs pretterorisma un kibernetikas operācijas.³⁸¹ Attiecībā uz terorisma apkarošanu tiek paziņots, ka ASV veiks tiešās darbības pret teroristu tīkliem (Islāma valsts (ISIS) un Al-Qaida) un vajās teroristus, kas apdraud savas dzimtenes un ASV iedzīvotājus neatkarīgi no tā, kur tie ir.³⁸² Papildus tiek uzsvērts, ka ASV mērķis ir pārliecināt ienaidnieku, ka ASV var to sakaut, nevis tikai sodīt, ja tas uzbruks. Potenciālo ienaidnieku atturēšana tiek nodrošināta, pārliecinot tos, ka viņu mērķis netiks sasniegts ar spēka vai agresijas palīdzību. Lai to panāktu, ASV paļaujas uz sabiedrotajiem, to modernizāciju, nepieciešamo spēju apgūšanu, gatavības uzlabošanu, spēka palielināšanu un politiskās gribas uzvarēt apstiprināšanu. Savukārt, ja atturēšana būs neveiksmīga, ASV plāno būt gatavas uzvarēt karā.³⁸³ Tādējādi jaunā stratēģija, kaut gan atgādina par preventīvās rīcības iespējamību, tomēr kopumā balstās vairāk nevis uz draudiem spert pirmo soli paš aizsardzībai, bet uz vēlmi atturēt potenciālo ienaidnieku no tā plānu izpildes.

Bez ASV, kas preventīvā kara koncepciju iekļāva savā Drošības stratēģijā (nosaucot paš aizsardzību par apsteidzošu (*preemptiv*)), kaut gan pēc būtības tā pilnībā atbilst preventīvās (*preventive*) paš aizsardzības raksturojumam), preventīvo paš aizsardzību akceptēja virkne citu valstu. Tā 2002. gadā Austrālijas aizsardzības ministrs R. Hils paziņoja par atbalstu prezidenta Dž. Buša lēmumam radīt jaunu preventīvās rīcības doktrīnu pret valstīm un teroristu grupām, kas cenšas izveidot masu iznīcināšanas ieročus.³⁸⁴ Apvienotās Karalistes premjerministrs T. Blērs 2004. gada 5. martā paziņoja, ka “valstis, kas izplata vai iegādājas masu iznīcināšanas ieročus, dara to tā, lai izvairītos no ierobežojumiem. Protams, es nesaku, ka katra situācija noved līdz militārai rīcībai, bet mums noteikti ir pienākums un tiesības apturēt draudus no to materializēšanās [..]”³⁸⁵

³⁸¹ 2017. National Security Strategy of the United States of America, 45.–48. Available from: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> [viewed 09.04.2018.].

³⁸² *Ibid.*, 11.

³⁸³ *Ibid.*, 28.–29.

³⁸⁴ Brown, M. 18.06.2002. Australia reveals shift in defence policy. *ABS PM Archive*. Available from: <http://www.abc.net.au/pm/stories/s584532.htm> [viewed 23.05.2017.].

³⁸⁵ Full text: Tony Blair's speech. 05.03.2004. *The Guardian*. Available from: <https://www.theguardian.com/politics/2004/mar/05/iraq.iraq> [viewed 05.04.2018.].

Atbalstu preventīvai pašaizsardzībai pauda arī augstas KF militārpersonas. *NATO* Lisabonas samita laikā 2010. gadā tika panākta vienošanās par reģionālās Eiropas pretraķešu aizsardzības sistēmas izveidošanu.³⁸⁶ 2012. gadā KF bruņoto spēku ģenerālštāba priekšnieks ģenerālis N. Makarovs konferencē Maskavā publiski izteica draudus *NATO*, brīdinot par KF apsteidzošās pašaizsardzības (kaut gan, ievērojot sniegto pamatojumu, šāda uzbrukuma apzīmēšanai vairāk atbilstu vārds “preventīvs”) izmantošanas lielu varbūtību krīzes gadījumā Polijā vai jebkurā citā Austrumeiropas valstī izvietotajām *NATO* pretraķešu aizsardzības sistēmām. Kā paskaidroja KF militārpersona, šīs sistēmas rada draudus KF un izjauc “spēku līdzsvaru” starp abām lielvalstīm, jo tās visdrīzāk būs spējīgas apturēt raķetes, ko KF palaidīs pret Eiropas valstīm un ASV. Uz šo argumentu *NATO* pārstāvji atbildēja, ka šīs sistēmas nespēs veiksmīgi pārtvert Krievijas starpkontinentālās raķetes un Krievijas bažas neapturēs *NATO* no to izvietojuma.³⁸⁷

2017. gadā ietekmīgas Japānas amatpersonas aicināja Japānas pašaizsardzības spēkus attīstīt tālās iedarbības apsteidzošā (kaut gan attiecībā uz vēl neizšautām raketēm būtu piemērotāks “preventīvās” pašaizsardzības apzīmējums) uzbrukuma spējas Phenjanas atturēšanai, ievērojot Ziemeļkorejas pieaugušos ballistisko raķešu draudus un zudušo pamatu paļauties tikai uz ASV drošības “lietussargu” pēc D. Trampa ievēlēšanas par prezidentu.³⁸⁸

Tādējādi ASV, Austrālija, Apvienotā Karaliste un Japāna aizstāv savas tiesības lietot spēku atsevišķās situācijās, kas saistītas ar masu iznīcināšanas ieroču izmantošanas vai teroristu uzbrukumu draudu izpildes novēršanu. Savukārt KF militārpersonas brīdināja par spēka preventīvo lietošanu pret pretraķešu aizsardzības sistēmām tāpēc, ka tās tiks izvietotas KF robežas tuvumā esošajās valstīs un, pēc militārpersonu domām, traucēs KF uzbrukumam ASV vai Eiropai. Šādi KF amatpersonu paziņojumi, pēc autores domām, sniedz atbildi uz juridisko pozitīvistu paustajām bažām par bīstamo precedentu radīšanu, jo KF militāro amatpersonu paziņojumi būtiski atšķiras no ASV, Austrālijas, Apvienotās Karalistes un Japānas publiski paustās nostājas.

³⁸⁶ 20.11.2010. Lisbon Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon. Available from: https://www.nato.int/cps/em/natohq/official_texts_68828.htm [viewed 09.06.2018.].

³⁸⁷ Kramer, A. E. 03.05.2012. Russian General Makes Threat on Missile-Defense sites. *The New York Times*. Available from: <https://www.nytimes.com/2012/05/04/world/europe/russian-general-threatens-pre-emptive-attacks-on-missile-defense-sites.html> [viewed 03.08.2018.]; Гальперович, Д. 03.05.2012. Россия знает, что делать с ЕвроПРО. *Радио Свобода*. Доступно: <https://www.svoboda.org/a/24568404.html> [см. 17.08.2018.].

³⁸⁸ Gady, F. S. 09.03.2017. Detering North Korea: Japan Lawmakers Push for Preemptive Strike Capability. *The Diplomat*. Available from: <https://thediplomat.com/2017/03/detering-north-korea-japan-lawmakers-push-for-preemptive-strike-capability/> [viewed 27.08.2018.]; Japan Debates Pre-emptive strike Ability, Missile Defense Upgrade. *VOANEWS, East Asia Associated Press*. Available from: <https://www.voanews.com/a/japan-pre-emptive-strike-missile-defense-upgrade/4012385.html> [viewed 03. 08.2018.].

Pēc Buša doktrīnas pieņemšanas ES 2003. gadā pieņemtajā Drošības koncepcijā atzīmēja, ka tās tradicionālā pieeja paš aizsardzībai balstās uz iebrukuma draudu analīzi, bet pēc tādu jaunu draudu rašanos kā terorisms un organizētā noziedzība aizsardzības sākuma līnija pārsvarā būs ārzemēs. Vienlaikus tika norādīts, ka konfliktu un draudu novēršana nedrīkst sākties pārāk agri, jo atšķirībā no Aukstā kara laikā skaidri redzamiem draudiem nevienam no jauniem draudiem nav tīri militārs raksturs. Tādēļ koncepcijā tika uzsvērts, ka neviens no šiem draudiem nevar tikt risināts tikai ar militāriem līdzekļiem un to novēršanai nepieciešams dažādu līdzekļu kopums. Atšķirībā no ASV 2002. gada Nacionālās drošības stratēģijas koncepcijā tika norādīts, ka cīņa pret masu iznīcināšanas līdzekļu izplatīšanu var prasīt gan eksporta kontroli, gan politisko un ekonomisko uzbrukumu, kā arī cita veida spiedienu. Cīņa ar terorismu var prasīt izlūkdienestu, policijas, tiesu, militārā rakstura un citus līdzekļus. Savukārt neizdevusies valstij (*failed state*) var būt nepieciešami militārie instrumenti kārtības atjaunošanai, humanitārie līdzekļi tūlītējas krīzes risināšanai. Reģionālo konfliktu risināšanai koncepcija piedāvāja izmantot politiskos līdzekļus, bet militāro līdzekļu un policijas pasākumu izmantošanu pieļāva tikai pēckonflikta fāzē. Koncepcijā ekonomiskos instrumentus tika piedāvāts izmantot rekonstrukcijas fāzē, bet civilās krīzes menedžmentu – valdības atjaunošanai. Prognozējamo jautājumu un to risinājumu uzskaitījums tika pabeigts ar secinājumu, ka ES ir īpaši labi aprīkota reaģēšanai šādās daudzpusīgās situācijās.³⁸⁹ Tādējādi pēc Dž. Buša doktrīnas pieņemšanas ES savā Drošības koncepcijā skaidri neatbalstīja iepriekšējo paš aizsardzību, noraidot iepriekšējo spēka lietošanu konstatēto apdraudējumu novēršanai, un secinot, ka ES ir gatava veiksmīgi risināt koncepcijā prognozētos problēmjautājumus pārsvarā ar mierīgiem risināšanas līdzekļiem.

Eiropas Savienības līguma (Lisabonas līguma)³⁹⁰ 3. panta piektajā daļā noteikts, ka ES atbalsta un sekmē savas vērtības un intereses, veicina mieru, drošību, ilgtspējīgu zemes attīstību, kā arī starptautisko tiesību normu stingru ievērošanu un attīstību, tostarp respektējot ANO Statūtu principus. ES īsteno kopējo politiku tā, lai saglabātu mieru, novērstu konfliktus un stiprinātu starptautisko drošību saskaņā ar ANO Statūtu mērķiem un principiem (21. panta otras daļas b) apakšpunkts). Līguma 24. pants nosaka, ka ES kompetence kopējās drošības politikas jautājumos attiecas uz visiem jautājumiem saistībā ar ES drošību, tostarp pakāpenisku kopējās aizsardzības politikas izstrādi, kam var sekot kopējas aizsardzības izveide. Tādējādi pašlaik līgumā ir minēta tikai pakāpeniska kopējās politikas izstrāde. Savukārt kopējās aizsardzības izveides iespējamība tiek pieļauta tikai nākotnē. Līguma 42. panta otrā daļa paredz

³⁸⁹ 12.12.2003. European security strategy. Brussels, 7.–8. Available from: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> [viewed 09.06.2018.].

³⁹⁰ 26.10.2012. Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Iegūts no: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0012.02/DOC_1&format=PDF [viewed 09.06.2018.].

kopējās aizsardzības izveidošanas iespēju, ja vienprātīgi nolems Eiropadome. Šajā gadījumā dalībvalstīm tiks ieteikts pieņemt attiecīgus lēmumus atbilstoši to konstitūcijām. Vienlaikus ir norādīts, ka šī ES politika ievēro dažu dalībvalstu politikas un aizsardzības politikas īpašās iezīmes un ievēro dalībvalstu saistības, par kuriem uzskata kopīgo aizsardzību *NATO* ietvaros. Norāde uz atsevišķu valstu aizsardzības politikas īpatnībām visdrīzāk ir attiecināma uz valstīm, kas saglabā neitralitāti (Austrija, Īrija, Somija un Zviedrija). Autoresprāt, šāda atruna līgumā var nākotnē zināmā mērā ierobežot ES kopējās aizsardzības īstenošanu, jo pašreiz nav zināms, kā šīs valstis tajā iesaistīties vai kā šo valstu attiešanās iesaistīties kopējās ES aizsardzības nodrošināšanā ietekmēs izveidoto aizsardzības sistēmu.

Tālāk līguma 42. panta 7. daļā ir noteikts, ka gadījumos, ja dalībvalsts kļūst par bruņotas agresijas upuri savā teritorijā (*is the victim of armed aggression*³⁹¹), pārējām dalībvalstīm ir pienākums sniegt tai atbalstu un palīdzību ar visiem to rīcībā esošajiem līdzekļiem saskaņā ar ANO Statūtu 51. pantu. Tālāk ir noteikts, ka tas neskar dažu dalībvalstu drošības un aizsardzības politikas īpašās iezīmes. Līguma teksts angļu valodā, pēc autores domām, skaidrāk atspoguļo uzsvērto nepieciešamību valstij no sākuma kļūt par agresijas upuri (ciest no faktiskā uzbrukuma), lai tai rastos tiesiskais pamats prasīt no citām dalībvalstīm palīdzību jeb Līguma 42. panta 7. daļā noteiktā pienākuma izpildi.

To apliecina 2016. gada Eiropas Savienības kopējā ārlietu un drošības politikas stratēģija, kas nesatur informāciju par preventīvās pašaizsardzības iespējām. Tā liek uzsvāru uz preventīvo diplomātiju iespējamo konfliktu novēršanai, kā arī norāda uz nepieciešamību eiropiešiem būt spējīgiem aizstāvēt Eiropu, nepieciešamību Eiropai attīstīt un stiprināt kopienas drošību un turpināt sadarboties ar *NATO*, kas paliek primārā kolektīvās aizsardzības struktūra daudzām dalībvalstīm.³⁹²

Lai gūtu aktuālu informāciju par valstu un to pētnieku nostāju iepriekšējās pašaizsardzības jautājumā, autore promocijas darba tapšanas laikā nosūtīja šādus jautājumus vairāku valstu iestādēm un izglītības iestādēm (sarakstu skat. 3. pielikumā).

1. Kas tiek saprasts ar bruņotu uzbrukumu ANO Statūtu 51. panta izpratnē?
2. Vai valsts ir tiesīga izmantot pašaizsardzību pret bruņotiem uzbrukumiem tās vēstniecībām vai bruņotajiem spēkiem ārvalstīs?

³⁹¹ 26.10.2012. Consolidated Version of the Treaty on European Union, Article 42 (7). Available from: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF [viewed 09.06.2018.].

³⁹² 2016. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, 18-19, 29-30. Available from: https://ec.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf [viewed 09.06.2018.].

3. Vai paš aizsardzības tiesības var izmantot pret nevalstiska dalībnieka bruņotajiem uzbrukumiem, un vai ir tiesiskais pamats izmantot spēku paš aizsardzībai pret nevalstisko dalībnieku citas valsts teritorijā?

4. Vai valsts iepriekšējā (apsteidzošā vai preventīvā) paš aizsardzība ir tiesiska? Ja tā ir tiesiska, tad kādiem priekšnosacījumiem un kritērijiem tai jāatbilst?

5. Kad iepriekšējā paš aizsardzība kļūst par agresiju?

6. Kādi nacionālie publiski pieejamie dokumenti nosaka priekšnosacījumus un kritērijus spēka izmantošanai paš aizsardzībai?

Mikolasa Universitātes (*Mycolas Romeris University*) profesors *Dr. iur.* J. Zilinskis 2016. gada 2. maijā (skat. 3. pielikumā) lūdza sašaurināt jautājumu loku, pretējā gadījumā atbildes, viņaprāt, veidotu grāmatu. Autore nosūtīja profesoram vienu jautājumu: vai iepriekšējā paš aizsardzība (apsteidzošā vai preventīvā) ir tiesiska, un, ja tā ir tiesiska, tad kādiem priekšnosacījumiem pastāvo? Vienlaikus tika lūgts nosūtīt saiti uz publiski pieejamo informāciju angļu valodā, kurā būtu redzama Lietuvas pozīcija jautājumā par paš aizsardzības izmantošanu. Atbilde uz elektronisko vēstuli netika saņemta.

Baltijas Aizsardzības koledžas starptautisko tiesību pasniedzējs *Mag. iur.* O. Janes 2016. gada 2. maija elektroniskā vēstulē (skat. 3. pielikumā) uzsvēra, ka nav pilnvarots sniegt Igaunijas oficiālo viedokli un atbildes uz jautājumiem ir tikai viņa personiskais viedoklis. Tādēļ viņš ierosināja uzdot jautājumus arī Igaunijas Aizsardzības ministrijai, kura darba autorei nav atbildējusi.

O. Janes sniedza šādas atbildes.

1. Kas tiek saprasts ar bruņotu uzbrukumu ANO Statūtu 51. panta izpratnē?

Ar bruņotu uzbrukumu tiek saprasts "faktiskais uzbrukums". Bruņotā uzbrukuma definīcija tiek sniegta B. Simmas ANO Statūtu komentāros.

2. Vai valsts ir tiesīga izmantot paš aizsardzību pret bruņotajiem uzbrukumiem tās vēstniecībām vai bruņotajiem spēkiem ārvalstīs?

Valsts pārstāvji (tajā skaitā militārpersonas, diplomāti utt.) tiek uzskatīti par valsts komponentiem. Tādēļ tas ir iespējams. Kaut gan šajā gadījumā bruņotajam uzbrukumam jāsasniedz noteiktais smagums un paš aizsardzības tiesības ir tiesības, nevis pienākums. Turklāt gadījumā, kad runājam par nacionālo paš aizsardzību, spēka izmantošana ir politisks lēmums. Individuālā personāla aizsardzība nav aizliegta, bet tā tiek izmantota atbilstoši nacionālajām krimināltiesībām un dažādās valstīs atšķiras. Attiecībā uz militārpersonām neskaidrās situācijās var palīdzēt iesaistīšanās noteikumi.

3. Vai paš aizsardzības tiesības var izmantot pret nevalstiska dalībnieka bruņotajiem uzbrukumiem, un vai ir tiesiskais pamats izmantot spēku paš aizsardzībai pret nevalstisko dalībnieku citas valsts teritorijā?

Laiks pēc 2001. gada 11. septembra teroristu uzbrukumiem ASV apliecina, ka tas ir iespējams. Kaut gan tehniski ANO Statūti ir radīti, lai tos piemērotu valstu savstarpējās attiecībās. Varētu teikt, ka tad, kad Drošības padome izdeva savas rezolūcijas, bija vairāk vai mazāk skaidrs, ka uzbrukumus veica nevalstiskie dalībnieki. Bet var rasties jautājums, vai paš aizsardzība tiek izmantota tikai pret nevalstiskiem dalībniekiem vai kombinācijā arī pret pašu valsti (šajā gadījumā Afganistānu). Būtu interesanti pavērot, kā attīstīsies šī prakse, kāda atbalstošā rīcība tiks atzīta par tādu, kas sasniedz bruņotā uzbrukuma līmeni. Varbūt šajā laikmetā varēs teikt, ka patvēruma došana teroristiem jau ir pietiekams pamats.

4. Vai valsts iepriekšējā (apsteidzošā vai preventīvā) paš aizsardzība ir tiesiska? Ja tā ir tiesiska, tad kādiem priekšnosacījumiem un kritērijiem tai jāatbilst?

Pirmkārt, preventīvā paš aizsardzība ir pilnībā prettiesiska. Pamatojoties uz starptautiskajām paražu tiesībām, atsevišķas valstis uzskata, ka apsteidzošā paš aizsardzība ir tiesiska, tā neaizstāj 1945. gada ANO Statūtus, bet turpina pastāvēt paralēli tiem. Valstis atsauca uz Statūtu 51. panta vārdiem "neatņemamās paš aizsardzības tiesības".

Otrkārt, izsmelošu sarakstu piedāvāt ir sarežģīti. Abstrakti runājot, pierādījumam jābūt ticamam un pierādāmam. *Exempli gratia*, bruņoto spēku manevri uz robežas, bruņoto spēku gatavības paaugstināšana līdz noteiktajam līmenim, sarunu ieraksti, kas apliecina konkrētu nodomu, pārliecība, ka "iespējamajam agresoram" ir spēja uzsākt šādu uzbrukumu utt.

Treškārt, nenovēršamības kritērijs. *Id est*, atbilstoši iepriekš norādītajam ir skaidrs, ka uzbrukums notiks un tas ir tikai stundu, dienu vai varbūt nedēļu jautājums. Tomēr nav pārliecības, ka attiecībā uz šo pastāv skaidra prakse.

5. Kad iepriekšējā paš aizsardzība kļūst par agresiju?

Ja tā nav atbilde uz nenovēršama uzbrukuma draudiem, *id est* prettiesiska. Skat. atbildi uz 4. jautājumu. Piemērs praksē ir Izraēla, kas iznīcināja Irākas atomreaktoru.

6. Kādi nacionālie publiski pieejamie dokumenti nosaka priekšnosacījumus un kritērijus spēka izmantošanai paš aizsardzībai?

Starptautiskās tiesības (gan ratificētie starptautiskie līgumi un starptautiskās paražu tiesības) ir Igaunijas nacionālo tiesību sistēmas daļa. Tādēļ ANO Statūtu 51. pants satur pamatregulējumu.

Izvērtējot O. Janesa atbildes, autore secina, ka viņš, atzīstot preventīvo paš aizsardzību par prettiesisku, savos apsvērumos nav tik kategorisks attiecībā uz apsteidzošo paš aizsardzību. Tāpat kā daļa juridisko pozitīvistu, viņš neizslēdz apsteidzošās paš aizsardzības izmantošanu

atsevišķos izņēmuma gadījumos, kad valsts būs spējīga pierādīt tuva nenovēršamā uzbrukuma pastāvēšanas draudus.

Zviedrijas bruņotie spēki 2016. gada 11. martā (sk. 3. pielikumā) informēja darba autori par jautājumu pārsūtīšanu pēc kompetences Valsts departamentam, no kura atbilde netika saņemta. Lielbritānijas Aizsardzības akadēmija 2016. gada 1. aprīlī (skat. 3. pielikumā) ierosināja nosūtīt jautājumus Aizsardzības ministrijai, kas tika izdarīts, bet atbilde nav saņemta.

Polijas Republikas Aizsardzības ministrija 2016. gada 10. marta (sk. 3. pielikumā) atbildē norādīja, ka Statūtu 51. panta interpretācija nav publiski pieejama informācija, tādēļ atbilde netiks sniegta. Vienlaikus tika ieteikts mēģināt ņemt vērā Polijas Universitātes vai citu institūciju (piemēram, Ārlietu ministrijas) publikācijas, kurās tās aktīvi iesaistās starptautisko tiesību interpretācijā. Autorei palika neskaidrs, kur varētu meklēt šīs publikācijas angļu valodā, vai Polijas pētnieku viedoklis sakrīt ar valsts institūciju nostāju, kā arī vai Polijas Aizsardzības ministrijai ir zināms Ārlietu ministrijas publiski paustais viedoklis par valsts tiesībām izmantot paš aizsardzību. Autore nav arī radusi atbildi uz jautājumu, kādēļ Polijas Ārlietu ministrijas sniegtā Statūtu 51. panta interpretācija ir uzskatāma par publiski pieejama informācija atšķirībā no Polijas Aizsardzības ministrijas sniegtās interpretācijas. Tā kā šajā darbā iepriekš norādītajos ES dokumentos netiek pausts atbalsts iepriekšējai paš aizsardzībai, autore secināja, ka ES savā drošības politikā atbalsta sašaurināto gramatisko Statūtu 51. panta interpretāciju. ES valstu vēlme atbalstīt šo drošības politikas virzienu būtu loģiska un saprotama. Piemēram, Vācijas valsts iestāde savās atbildēs nav slēpusi savu nostāju (skat. turpmāk). Tādēļ, autoresprāt, Polijas valsts iestādes amatpersonas atbildi varētu skaidrot divējādi: pirmkārt, Polijas Aizsardzības ministrijas amatpersonām nav zināma valsts oficiālā nostāja paš aizsardzības jautājumā, vai, otrkārt, valsts nostāja neatbilst ANO Statūtu 51. panta sašaurinātai gramatiskai interpretācijai un Polija atšķirībā no ASV vēl nav gatava to publiski paust.

Vācijas Federālā Aizsardzības ministrija 2016. gada 24. martā sniedza šādas atbildes uz jautājumiem (sk. 3. pielikumā).

1. Kas tiek saprasts ar bruņotu uzbrukumu ANO Statūtu 51. panta izpratnē?

Bruņotais uzbrukums ir individuālās vai kolektīvās paš aizsardzības izmantošanas priekšnosacījums. Tas nav definēts ANO Statūtos, tādēļ jēdziens joprojām atvērts juridiskām diskusijām. ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcija Nr. 3314 sniedz tikai agresijas jēdziena definīciju, kas nav identiska bruņotajam uzbrukumam (sk. rezolūcijas Nr. 3314 6. pantu). Neskatoties uz to, tādi rezolūcijas elementi kā valsts spēka lietošana pret citas valsts suverenitāti, teritoriālo integritāti vai politisko neatkarību vai citā ar Statūtiem nesavietojamā veidā var palīdzēt 51. panta interpretācijai. Arī Romas statūtos sniegtā agresijas noziedzuma

definīcija (Kampalas definīcija) var tikt izmantota, lemjot, vai ir konstatējams bruņotais uzbrukums.

2. Vai valsts ir tiesīga izmantot paš aizsardzību pret bruņotajiem uzbrukumiem tās vēstniecībām vai bruņotajiem spēkiem ārvalstīs?

Rezolūcijas Nr. 3314 pielikuma 3. pants pārskaita atsevišķus gadījumus, kas tiek uzskatīti par agresiju. Parasti citas valsts bruņoto spēku iebrukums vai uzbrukums otras valsts teritorijai (3. panta a) apakšpunkts) ir agresijas vienkāršākais veids. Paš aizsardzības tiesības var rasties bruņoto spēku uzbrukuma gadījumā jūrā vai gaisā, vai otras valsts kuģiem vai gaisa kuģiem atbilstoši 3. panta d) apakšpunktam. Piemēram, uzbrukums kuģim atklātā jūrā var tikt uzskatīts par agresijas aktu. Paš aizsardzības izmantošana šādos gadījumos ir pamatota.

Attiecībā uz bruņotajiem uzbrukumiem, kas vērsti pret valsts vēstniecībām ārzemēs, jāatceras fundamentālo diplomātisko misiju imunitātes princips, kas nosaka pieņemošās valsts pienākumu aizsargāt vēstniecību telpas, cik vien tas ir iespējams. Tā kā vēstniecību telpas nebauda ekstrateritorialitātes statusa priekšrocības, paš aizsardzības tiesības var tikt attiecinātas uz operācijām saistītām ar pilsoņu evakuāciju. Kamēr nepastāv konvencionālie standarti attiecībā uz valstspiederīgo evakuāciju, šīs darbības tiek veiktas paražu tiesību ietvaros. Tās tiesiskums paliek politiskās atbildības un katras valsts vēlmes ziņā un ir saistīts ar vēlmi aizsargāt savus pilsoņus, kas ir nonākuši briesmās, jo valsts, kuras teritorijā tie dzīvo, nespēj vai nevēlas nodrošināt viņiem šo aizsardzību.

Šis jautājums var arī tikt risināts vienošanās veidā ar pieņemšo valsti vai Drošības padomes rezolūcijā. Starptautiskajās tiesībās pilsoņu evakuācijas operācijas veido izņēmumu no vispārējā aizlieguma lietot spēku starptautiskajās attiecībās (Statūtu 2. pants).

3. Vai paš aizsardzības tiesības var izmantot pret nevalstiska dalībnieka bruņotajiem uzbrukumiem, un vai ir tiesiskais pamats izmantot spēku paš aizsardzībai pret nevalstisko dalībnieku citas valsts teritorijā?

Klasiskā paš aizsardzības koncepcija nosaka, ka šīs tiesības var izmantot pret valsti, kas rada agresiju, vai pret nevalstiskām grupām, kuras faktiski kontrolē valsts. Šī bruņota agresija var būt tieša, kad to veic valsts bruņotie spēki. Tā var būt netieša, kad to veic bruņotā grupa, kas darbojas zem valsts kontroles. Rezolūcijas Nr. 3314 pielikuma 3. pantā ir norādīti gadījumi, kas tiek uzskatīti par agresiju. g) apakšpunkts regulē šādu bruņotu grupu gadījumus: "Bruņotu grupu sūtīšana no valsts puses vai tās vārdā, kā arī neregulāra karaspēka vai algotņu sūtīšana, kas veic tik smagas bruņotas darbības pret citu valsti, ka tās sasniedz iepriekš aprakstītās darbības (iebrukumu, militāro okupāciju, bombardēšanu, jūras blokādes [..])". Šis jautājums tika izskatīts 1986. gada 27. jūnija spriedumā lietā "Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm".

Šajā gadījumā ir saprotama Ziemeļatlantijas līguma 5. panta iedarbināšana attiecībā uz 2001. gada 11. septembra teroristu uzbrukumiem ASV. Pēc uzbrukumiem *NATO* iedarbināja 5. pantu pirmo reizi vēsturē. Osama bin Ladena vadītie teroristi netika sūtīti no Afganistānas valsts puses, bet Afganistāna nenovērsa šo noziegumu. Uzbrukumi rezultējās ar militāro "Aktīvo pūļu operāciju" ("*Operation Active Endeavour*") – vienīgo *NATO* pretterorisma 5. panta operāciju. Tās mērķis ir demonstrēt *NATO* solidaritāti un risināt jautājumus, saistītus ar cīņu pret terorismu, kā arī palīdzēt noteikt un atturēt teroristu darbības Vidusjūrā. Attiecībā uz šo ir atzītas tiesības uz paš aizsardzību pret nevalstiskiem dalībniekiem jebkur pasaulē.

4. Vai valsts iepriekšējā (apsteidzošā vai preventīvā) paš aizsardzība ir tiesiska? Ja tā ir tiesiska, tad kādiem priekšnosacījumiem un kritērijiem tai jāatbilst?

Iepriekšējās paš aizsardzības princips starptautiskajā politikā tika aktivizēts Karolīnas lietas ietvaros (1837), paredzot, ka tas var tikt attaisnots tikai gadījumā, ja "paš aizsardzības nepieciešamība ir tūlītēja, milzīga un neatstājama nedz laiku pārdomām, nedz laiku līdzekļu izvēlei situācijas atrisināšanai". Atbilstoši amerikāņu doktrīnai paš aizsardzības tiesības var tikt izmantotas preventīvā veidā. Tās dod iespēju valstij rīkoties, ja tā paredz prognozējamu agresijas aktu (Amerikas iebrukums Irākā).

Tomēr nedz ANO Statūti, nedz Drošības padome nav panākusi vienošanos šajā jautājumā. Statūti kā priekšnosacījumu izvirza bruņotas agresijas pastāvēšanu (Statūtu 51. panta izpratnē). Vācija respektē ANO Statūtus un starptautiskās tiesības.

5. Kad iepriekšējā paš aizsardzība kļūst par agresiju?

Ievērojot iepriekš norādīto, spēka lietošanai iepriekšējai paš aizsardzībai jābūt atzītai par agresiju, jo iepriekšējā paš aizsardzība nav pamatota. Tas nozīmē, ka šādi elementi nav pierādīti:

- 1) nekavējamo nepieciešamība;
- 2) milzīga agresija;
- 3) nav rīcības izvēles;
- 4) nav laika pārdomām.

6. Kāds nacionālais publiski pieejamais dokuments nosaka priekšnosacījumus un kritērijus spēka izmantošanai paš aizsardzībai?

Starptautiskajā līmenī ANO Statūti ir pamatdokuments, kas nosaka paš aizsardzības koncepciju (51. pants). Ziemeļatlantijas līgums balstās uz Statūtu 51. pantu, kas apstiprina no jauna neatņemamās neatkarīgo valstu tiesības uz individuālo vai kolektīvo paš aizsardzību.

Tādējādi Vācijas Aizsardzības ministrijas amatpersona viennozīmīgi noraidīja Statūtu 51. panta paplašinātās interpretācijas iespējamību attiecībā uz iepriekšējo paš aizsardzību un vienlaikus atzina Statūtu paplašinātu interpretāciju attiecībā uz nevalstiskiem veidojumiem

(terroristiskām organizācijām). No sniegtā viedokļa izriet, ka Statūtu 51. panta attiecināšana uz nevalstiskiem veidojumiem tiek akceptēta, jo to ir pieņēmusi ANO Drošības padome savās rezolūcijās. Tādēļ autore secina, ka, piemēram, gadījumā, ja ANO Drošības padome viennozīmīgi akceptēs Statūtu 51. panta paplašinātu interpretāciju attiecībā uz apsteidzošo paš aizsardzību, Vācijas Aizsardzības ministrija vairāk neuzskatīs to par prettiesisku.

Dānijas Aizsardzības ministrija 2016. gada 7. marta elektroniskajā vēstulē ierosināja griezties Ārlietu ministrijā (skat. 3. pielikumā), kura autorei nav atbildējusi. Vienlaikus ministrijas darbinieks elektroniski atsūtīja Dānijas konstitūciju un Dānijas pārstāvja ANO 2016. gada 11. janvāra vēstules kopiju. Atbilstoši Dānijas konstitūcijas 19. panta otrajai daļai karalis drīkst izmantot militāro spēku pret citu valsti bez parlamenta piekrišanas tikai ar mērķi aizsargāt Karalisti vai tās spēkus no bruņotā uzbrukuma. Visiem pasākumiem, kurus karalis veic šajā sakarā, jābūt nekavējoties iesniegtiem izskatīšanai parlamentā. Ja parlamentam nav sēdes, tā tiek sasaukta nekavējoties.³⁹³ Dānijas pastāvīgās misijas pārstāvis ANO Ibs Petersens Drošības padomes prezidentam Elbio Roselli (*Elbio Roselli*) adresētajā 2016. gada 11. janvāra vēstulē Nr. 2015-44115 (sk. 3. pielikumā), atsaucoties uz Drošības padomes 2015. gada rezolūciju Nr. 2249 un Irākas lūgumu, norādīja, ka Dānijas Karaliste veic nepieciešamās un proporcionālās darbības pret Islāma valsti Irākā un Levantu (*ISIL* vai *Daesh*) Sīrijā, realizējot neatņemamās kolektīvās paš aizsardzības tiesības kā daļu no starptautiskajiem ASV vadītajiem centieniem. Vienlaikus, atbildot uz Drošības padomes lūgumu novērst un nomākt *ISIL* teroristiskos aktus un iznīcināt Irākas un Sīrijas teritorijā nodibināto drošo patversmi, tika paziņots, ka Dānijas Karaliste veic Statūtu 51. panta ietvaros attiecīgas darbības pret *ISIL*.³⁹⁴ Kaut gan vēstulē nav viennozīmīgi pateikts, ka Danija atzīst par tiesisku spēka lietošanu paš aizsardzībai, pirms uzbrukums ir noticis, autoresprāt, tās konstitūcijā ir paredzēta spēka lietošana aizsardzībai no bruņotā uzbrukuma, neprecizējot, vai Dānijas Konstitūcijas 19. panta otrās daļas aktivizēšanai ir nepieciešams, lai šis bruņotais uzbrukums faktiski notiktu. Tādējādi Dānijā teorētiski nepastāv konstitucionālie šķēršļi Statūtu 51. panta paplašinātai interpretācijai. Savukārt no šīs valsts rakstiska paziņojuma Drošības padomē izriet, ka tā neizslēdz iepriekšējo darbību veikšanu pret teroristiem, pirms tie faktiski uzbrūk Dānijai.

Iespējams, lielas aizņemtības un noslogotības dēļ pārējie respondenti atbildes nav snieguši.

ANO Starptautiskā tiesa ir analizējusi paš aizsardzības jautājumu vairākās lietās, bet nav pievērsusies iepriekšējās paš aizsardzības izvērtēšanai. Kaut gan ASV tieši nepiedalījās lietas

³⁹³ 05.06.1953. The Constitutional Act of Denmark: law of Denmark. Available from: http://www.stm.dk/_p_10992.html [viewed 12.02.2018.].

³⁹⁴ 11.01.2016. Letter of the Permanent Mission of Denmark to the United Nations New York. Nr. 2015.-44115.

“Nikaragva pret Amerikas Savienotajam Valstīm” tiesvedībā, aizbildinoties ar to, ka tiesai šajā lietā nav jurisdikcijas, tiesa tomēr izvērtēja ASV izvirzītos argumentus, kas tiesai prasīja satura noteikšanu jēdzienam “pašaizsardzības tiesības”. Nikaragva neapsūdzēja ASV agresijā, tomēr tā izskatīja atsevišķus agresijas aspektus, norādot uz smagākiem spēka lietošanas aizlieguma pārkāpumiem.³⁹⁵ Šajā lietā tiesa norādīja, ka bruņotajam uzbrukumam jāsasniedz noteiktais “mērogs un iedarbība”, tādēļ ne visi uzbrukumi var tikt atzīti par bruņotiem uzbrukumiem.³⁹⁶

Lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajam Valstīm” ANO Starptautiskā tiesa arī izskatīja jautājumu, vai ASV veiktie pasākumi, kas iekļāva bruņota spēka lietošanu pret Irānu, ir atzīstami par pieļaujamu reakciju. Tiesa secināja, ka ASV bija jāpierāda uzbrukuma fakts, Irānas atbildību par uzbrukumu, Irānas uzbrukumu atbilstību ANO Statūtu 51. pantā minētajam “bruņotajam uzbrukumam” un to, ka Irānas naftas platformas bija tiesisks militārs mērķis pašaizsardzības tiesības izmantošanai.³⁹⁷

ANO Starptautiskā tiesa savā konsultatīvajā lēmumā par okupētajā Palestīnas teritorijā celtās sienas tiesiskām sekām izskatīja Izraēlas atsaukšanos pamatotību uz ANO Statūtu 51. pantā paredzētām pašaizsardzības tiesībām un Drošības padomes rezolūcijām Nr. 1368 (2001)³⁹⁸ un 1373 (2001)³⁹⁹. Izraēla pamatoja sienas celšanu ar nepieciešamību aizsargāties no teroristu uzbrukumiem. Tiesa uzsvēra, ka Statūtu 51. pantā tiek atzītas pašaizsardzības tiesības, ja viena valsts uzbrūk otrai, savukārt Izraēla neapgalvoja, ka uzbrukumus tai veic cita valsts. Tā kā Izraēla kontrolēja okupēto Palestīnas teritoriju, apdraudējums, ar kuru tika pamatota sienas celšana, nāca no šīs teritorijas nevis no ārpuses. Tādēļ tiesa secināja, ka šī situācija atšķiras no Drošības padomes rezolūcijās Nr. 1368 (2001) un 1373 (2001) norādītās un Izraēla, pēc tiesas domām, nevarēja atsaukties uz šīm rezolūcijām, lai attaisnotu savas pašaizsardzības tiesības. Tiesa arī noraidīja Izraēlas argumentu par Statūtu 51. panta izmantošanu.⁴⁰⁰

No ANO Starptautiskās tiesas izdarītajām atziņām lietā “Kongo Demokrātiskā Republika pret Ugandu” secināms, ka pašaizsardzības attaisnošanai nepieciešams konstatēt

³⁹⁵ Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 262. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

³⁹⁶ Schmitt, M. N. 2011. Cyber operations and the jus ad bellum revisited. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 56, Issue 3, article 10, 569.–606. Available from: <https://digitalcommons.law.villanova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=vlr> [viewed 15.01.2017.].

³⁹⁷ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America, §51. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

³⁹⁸ 12.09.2001. The Security Council resolution S/RES/1368 (2001). Available from: <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2001.shtml> [viewed 14.06.2017.].

³⁹⁹ 28.09.2001. Security Council resolution S/RES/1373 (2001). Available from: <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2001.shtml> [viewed 14.06.2017.].

⁴⁰⁰ 09.07.2004. Международный Суд (консультативное заключение): Правовые последствия строительства стены на оккупированной палестинской территории, §139, 58. Доступно: <https://www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-2004-ru.pdf> [см. 14.06.2017.].

pietiekami daudz pierādījumu tam, ka uzbrucēja valst tieši vai netieši iesaistījās prettiesiskā uzbrukumā vai ka uzbrukumus izdarīja šis valsts sūtītie vai tās vārdā uzbrukumus veicošie bruņotie grupējumi vai neregulārie spēki.⁴⁰¹

Apkopojot iepriekš norādīto un vērtējot atsevišķu valstu (ASV, Lielbritānija, Japāna, Austrālija) rīcību un publiskos paziņojumus pēc 1945. gada, autore secina, ka tās jau ilgstoši ir saglabājušas vēlmi paturēt spēkā paražu tiesībās esošo iepriekšējās pašaizsardzības iespēju. No lielvalstu puses arvien atklātāk paustais atbalsts šim pašaizsardzības veidam veicina tā izmantošanas skaita palielināšanos un daudzveidīgu interpretāciju attīstību. Tādēļ būtu aplami turpināt ignorēt šādas izmaiņas attieksmē pret pašaizsardzības tiesībām, atzīstot tikai novecojošo sašaurināto gramatisko Statūtu 51. panta interpretāciju un atsakoties meklēt iespēju iekļaut iepriekšējo pašaizsardzību skaidrā un viennozīmīgā regulējumā, ar kuru vienlaikus tiks izslēgtas starptautiskajai sabiedrībai nevēlamās iepriekšējās pašaizsardzības izmantošanas formas.

Pašreiz valstu un pētnieku vidū nepastāv kopīgs viedoklis par ANO Statūtu 51. panta piemērošanas robežām, kaut gan ātras izmaiņas modernajā pasaulē turpina radīt jaunus izaicinājumus, kas prasa atbilstošus risinājumus. 1945. gadā pieņemto ANO Statūtu 108. un 109. pantā ir paredzēta iespēja izdarīt Statūtos grozījumus.⁴⁰² Tomēr šī procedūra ir tik sarežģīta un saistīta ar *veto* tiesību izmantošanu, ka izmaiņas ANO Statūtos nekad netika izdarītas un iespēja grozīt Statūtus nākotnē, pēc autore domām, ir apšaubāma. Šie panti, cita starpā, prasa visu pastāvīgo Drošības padomes locekļu piekrišanu jebkuram Statūtu grozījumam.

Bez ANO Statūtu grozījumiem 51. panta interpretāciju var ietekmēt šādi faktori. Pirmkārt, R. Stinbegs, apkopojot juridiskajā literatūrā izteiktos viedokļus, secināja, ka līguma uzlabošana, kas balstās uz valstu praksi, tiek atzīta jurisprudencē, zinātnieku vidū un valstu praksē kopumā. Šajā gadījumā valstu praksei skaidri jāapliecina valstu vienošanās uzlabot attiecīgā līguma saturu.⁴⁰³

Atbilstoši ANO Starptautiskās tiesas Statūtu 38. panta pirmās daļas b) apakšpunktam paražu tiesības ir vispārējā prakse, kas atzīta par tiesībām. Tādējādi ilgstoša vienvēidīga valstu prakse veido paražu tiesības. ANO Starptautiskās tiesas atsaukšanās uz paražu tiesībām lietā

⁴⁰¹ 19.12.2005. Judgement of the International Court of Justice: "Case concerning armed activities on the territory of the Congo" Democratic Republic of the Congo v. Uganda, §146. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

⁴⁰² 29.01.2018. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.20.

⁴⁰³ Steenberghe, R. 2010. Self-Defense in Response to Attacks by Non-State Actors in the Light of Recent State Practice: A Step Forward? *Leiden Journal of International Law*, ISSN: 1478-9698, Volume 23, Issue 1, 185.–186. Available from: <https://doi.org/10.1017/S0922156509990380> [viewed 15.07.2017.].

“Nikaragva pret Amerikas Savienotajam Valstīm”⁴⁰⁴ apliecina to, ka starptautiskās paražu tiesības pastāv un tiek respektētas līdzās starptautiskiem līgumiem un tādējādi var ietekmēt to saturu – it īpaši ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, jo šis pants ar vārdiem: “Šie statūti nekādā veidā neierobežo neatņemamās tiesības uz individuālo vai kolektīvo pašaizsardzību [..]” – uzsver saikni ar starptautiskajām paražu tiesībām.⁴⁰⁵ Arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31. panta trešās daļas b) apakšpunktā norādīts, ka, tulkojot starptautisko līgumu, ņem vērā līguma piemērošanas praksi, kuru ieviesusi dalībnieku vienošanās attiecībā uz līguma iztulkošanu.⁴⁰⁶ Tādējādi valstu prakse jeb paražu tiesību vienveidīga izmantošana var būtiski ietekmēt panta interpretāciju.

Otrkārt, ANO Starptautiskā tiesa spriedumos un konsultatīvajos atzinumos vairāk uzmanības var pievērst Statūtu 51. panta un ar pašaizsardzību saistīto paražu tiesību satura izskaidrošanai, no kā pagaidām tā ir izvairījusies.

Treškārt, pašaizsardzības tiesību piemērošanas priekšnosacījumi var mainīties kopā ar izmaiņām ANO Statūtu 51. panta interpretācijā tiesību zinātnieku vidū. Tomēr pētnieku piedāvātajām izmaiņām jābūt akceptētām valstu starpā valstu prakses veidā vai ANO Starptautiskās tiesas spriedumos vai ANO rezolūcijās.⁴⁰⁷

Lai noteiktu tiesiskās robežas paplašinātai pašaizsardzības tiesību izmantošanai, ir jāpievēršas jautājumam par iepriekšējās pašaizsardzības nošķiršanu no agresijas, kas tiek aplūkots nākamajā nodaļā.

⁴⁰⁴ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §191. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁴⁰⁵ Steenberghe, R. 2010. Self-Defense in Response to Attacks by Non-State Actors in the Light of Recent State Practice: A Step Forward? *Leiden Journal of International Law*, ISSN: 1478-9698, Volume 23, Issue 1, 185.–186. Available from: <https://doi.org/10.1017/S0922156509990380> [viewed 15.07.2017.].

⁴⁰⁶ 03.04.2003. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 52.

⁴⁰⁷ Upeniece, V. 2018. Valstu tiesības uz pašaizsardzību robežas starptautiskajās tiesībās. Zinātnisko rakstu krājums VI Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 366.–367. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/sbornik08122017.pdf> [sk. 12.08.2018.].

5. IEPRIEKŠĒJĀS PAŠAIZSARDZĪBAS NOŠĶIRŠANA NO AGRESIJAS

Iepriekšējā paš aizsardzība (apsteidzošā un preventīvā) balstās uz aizsardzības mērķiem un pārliecību, ka pretinieks nākotnē uzbruks. Apsteidzošās paš aizsardzības gadījumā kā kritēriji tiek izmantoti Karolīnas lietas nosacījumi spēka lietošanai (neizbēgama un nepārvarama nepieciešamība, kas neatstāj nedz iespēju izvēlēties līdzekļus, nedz laiku pārdomām), taču preventīvā kara teorijas atbalstītāji neizvirza tik skaidrus priekšnosacījumus paplašināto paš aizsardzības tiesību izmantošanai. Tādēļ paš aizsardzības tiesību interpretācija joprojām būs saistīta ar agresijas akta konstatēšanu.⁴⁰⁸

Tautu Savienības līgumā tika formulēts nekontrolējama spēka lietošanas ierobežojums, nosakot 10. pantā, ka Līgas dalībvalstis apņemas respektēt un saglabāt no ārējās agresijas visu Līgas dalībnieku teritoriālo integritāti un politisko neatkarību. Pants arī noteica, ka jebkādas šādas agresijas gadījumā vai agresijas draudu vai bīstamības gadījumā padome sniedz ieteikumus par līdzekļiem, ar kuriem tiek panākta šīs prasības izpilde.⁴⁰⁹ Tādējādi pantā ne tikai tika minēta agresija, kurai diemžēl nebija sniegts skaidrojums, bet arī norādīta institūcija, kurai bija jāizvērtē situācija un jānosaka, vai ir noticis agresijas akts. Līdzīgu pantu satur ANO Statūti. Atbilstoši Statūtu 39. pantam Drošības padome konstatē jebkura miera apdraudējuma, miera pārkāpuma vai agresijas akta esamību un sniedz rekomendācijas vai lemj par to, kādi pasākumi saskaņā ar 41. un 42. pantu jāveic starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai.⁴¹⁰

Nirnbergas tribunāls aplūkoja agresijas akta dabu vai agresīvo karu kā mēģinājumu mainīt starptautiskās attiecības ar ieroču palīdzību. Ja šī agresija rezultējās ar karu, tad atbilstoši tribunāla secinājumiem, karš bija agresīvs un no tā valstis bija atteikušās vēl Briāna-Keloga paktā. Tribunāls arī norādīja, ka karš kā nacionālās politikas instruments, ja tā mērķis ir atrisināt starptautiskus strīdus, viennozīmīgi veido agresijas aktu.⁴¹¹

J. Braunlijs, vērtējot, vai agresijas jēdziena definēšana ir iespējama un nepieciešama, atzina, ka ir sarežģīti sniegt visaptverošu definīciju tik dinamiskam jēdzienam, un vienlaikus secināja, ka to tomēr nepieciešams darīt visas starptautiskās sabiedrības un starptautisko

⁴⁰⁸ Upeniece, V. 2016. Preventīvā kara nošķiršana no agresijas: tiesiskās problēmas. Zinātnisko rakstu krājums IV Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 262. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/konf11222015.pdf> [sk. 14.08.2018.].

⁴⁰⁹ 1991. The Covenant of the League of Nations, with amendments adopted on December 1924. Available from: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp [viewed 09.06.2018.].

⁴¹⁰ 29.01.2018. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.20.

⁴¹¹ Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 30., 87. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

attiecību labā. Viņš uzsvēra, ka jēdziena skaidrojumam jābūt pietiekami vispārīgam un neapgrūtinātam ar speciālo terminoloģiju.⁴¹²

Agresijas definīcija tika apstiprināta ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra plenārsēdē, kurā ANO Ģenerālā asambleja atzina, ka agresija ir visnopietnākā un bīstamākā prettiesiska spēka lietošanas forma un, ņemot vērā ANO Statūtu 39. pantā noteikto Drošības padomes rīcību agresijas akta, miera apdraudējuma vai miera pārkāpuma konstatēšanas gadījumā, 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 1. pantā noteica, ka bruņotā spēka lietošana pret citas valsts suverenitāti, teritoriālo integritāti vai politisko neatkarību vai jebkādā citā veidā, kas ir pretrunā ar ANO Statūtiem, ir atzīstama par agresiju. Līdzās rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 1. panta nosacījumam par spēka lietošanu, pārkāpjot ANO Statūtus, agresijas skaidrojums rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 3. pantā bija papildināts ar gadījumu sarakstu, kuri tiek atzīti par agresiju neatkarīgi no kara pasludināšanas, piemēram: valsts bruņoto spēku iebrukums vai uzbrukums citas valsts teritorijai vai jebkāda militārā okupācija, kaut arī īslaicīga, kas notikusi šāda iebrukuma vai uzbrukuma rezultātā, vai jebkāda citas valsts teritorijas vai tās daļas aneksija, lietojot spēku, valsts bruņoto spēku izdarītā bombardēšana, ko veic attiecībā uz citas valsts teritoriju, vai jebkādu ieroču lietošana pret citas valsts teritoriju un cita rīcība, grupējumu, grupas, iregulārā karaspēka karavīru vai algotņu nosūtīšana no valsts puses vai tās vārdā vai labā, ja tie, lietojot bruņotu spēku pret citu valsti, izdara aktus, kas smaguma ziņā atbilst iepriekš minētajiem aktiem, vai būtiski iesaistās šādos aktos.⁴¹³

Tomēr iepriekš norādītajai rezolūcijai, tāpat ka visām ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijām, ir ieteikuma raksturs. Rezolūcijas preambulas 2. paragrāfā uzsvērts, ka agresijas pastāvēšanu konstatē un atbilstošu rīcību izvēlas Drošības padome. Savukārt rezolūcijas 6. pantā norādīts, ka nekas sniegtajā agresijas skaidrojumā nedrīkst tikt iztulkots, paplašinot vai sašaurinot ANO Statūtu darbības jomu, tajā skaitā tā regulējumu attiecībā uz likumīgu spēka lietošanu. 4. pantā Ģenerālā asambleja noteica, ka rezolūcijā uzskaitīto darbību saraksts nav izsmelošs un Drošības padome var arī citas darbības atzīt par agresiju, uzsverot, ka šī rezolūcija nav saistoša Drošības padomei.

Tādējādi ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcija Nr. 3314 (XXIX) nav dokuments, kas ar ANO Statūtu līmeņa normu spēku skaidrotu ANO Statūtos izmantoto agresijas jēdzienu. Tomēr tā būtiski palīdz ANO Statūtu interpretācijai, jo satur vadlīnijas, pēc kurām valstis var viennozīmīgi konstatēt atsevišķus agresijas aktus. Savukārt

⁴¹²Brownlie I. 1963. *International law and the use of force between states*. Oxford: Clarendon Press, 355.–358.

⁴¹³ 14.12.1974. The General Assembly resolution A/RES/29/3314. Available from: <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [viewed 07.08.2017.].

bruņotā uzbrukuma definīcijai šajā rezolūcija netika pievērsta uzmanība un atbilstoši A. Randelzhofera veiktajam pētījumam vēsturiski tas arī netika plānots⁴¹⁴.

ANO Statūtos jēdziens “bruņotais uzbrukums” (angļu versijā “*armed attack*” (bruņotais uzbrukums) un franču versijā “*agression armée*”⁴¹⁵ (bruņotā agresija)) tiek lietots tikai Statūtu 51. pantā. Savukārt jēdziens “agresija” (angļu versijā “*aggression*” un franču versijā “*agression*”⁴¹⁶) tiek lietots Statūtu 1. panta pirmajā daļā, 39. un 53. pantā. Nevienam no šiem jēdzieniem Statūtos netiek sniegta definīcija vai skaidrojums. Vērtējot ANO Statūtu pantus no valodnieciskā viedokļa un salīdzinot to angļu un franču versijas, var konstatēt, ka Statūtu 51. panta franču versijā tiek izmantots vārds “agresija”. P. Malančuks, citējot B. O. Braidu un R. M. Derpu, secina, ka Statūtu 51. panta angļu un franču versiju saturs atšķiras, ja tos vērtē no valodnieciskā viedokļa, jo angļu valodā lietotais pakārtojuma saiklis “ja” (“*if*”), kuru parasti izmanto nosacījuma nozīmē, nozīmē, ka paš aizsardzības izmantošanas priekšnosacījums ir bruņotā uzbrukuma rašanās fakts (“*if an armed attack occurs against a Member of the United Nations*”), savukārt franču teksts (“*dans le cas où un Membre des Nations Unies est l’objet d’une agression armée*”) var nozīmēt, ka bruņotais uzbrukums ir tikai tipisks, bet ne ekskluzīvs paš aizsardzības rašanās iemesls.⁴¹⁷

Pie līdzīga secinājuma nonāk arī C. Grinvuds, norādot, ka abās franču un angļu Statūtu 39. panta versijās izmantotais jēdziens “*aggression*” / “*agression*” attiecas uz agresiju, kas ir smagāka darbības forma nekā 39. pantā līdzās agresijai norādītais “miera pārkāpums” (“*breach of the peace*”). Ja Statūtu 51. panta franču tekstā jēdziens “*agression armée*” tiktu izmantots kā līdzvērtīgs 39.panta jēdzienam “*act d’aggression*”, tad franču teksts stipri ierobežotu paš aizsardzības iespējas un pat izslēgtu paš aizsardzību kā atbildi uz liela mēroga spēka lietošanu. Šādu pieeju jēdzienu izpratnei, pēc C. Grinvuda domām, apliecina starptautiskā prakse, piemēram, 1990. gadā notikušā Irākas invāzija Kuveitā,⁴¹⁸ pēc kuras Drošības padome savā 1990. gada 2. augusta rezolūcijā Nr. 660, pamatojoties uz Statūtu 39. pantu, raksturoja situāciju kā miera pārkāpumu,⁴¹⁹ nevis kā agresijas aktu, kaut gan konsultāciju laikā par

⁴¹⁴ Randelzhofer, A. 2002. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations. A commentary*. Second edition. Volume I, edited by Simmma, B. New York: Oxford University Press, 795.

⁴¹⁵ 24.10.1945. La Charte des Nations Unies. Art.51. Disponible ici: <http://www.un.org/fr/sections/un-charter/chapter-vii/index.html> [reg. 03.07.2017.].

⁴¹⁶ *Ibid.*, Art. 39, 53.

⁴¹⁷ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission’s Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 756.–757. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

⁴¹⁸ Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].

⁴¹⁹ 02.08.1990. The Security Council Resolution S/RES/660 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/660\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/660(1990)) [viewed 20.02.2016.].

rezolūcijas tekstu pastāvēja ierosinājums raksturot notikušo kā agresijas aktu.⁴²⁰ Drošības padome 1990. gada 6. augusta rezolūcijas Nr. 661 preambulā atzina Kuveitas tiesības uz individuālo un kolektīvo paš aizsardzību,⁴²¹ kas atkārtoti apliecināja to, ka 51. panta jēdziens “*agression armée*” nav pielīdzināms 39. panta jēdzienam “*acte d’agression*” un tam nevajadzētu tikt tulkotam šaurāk par 51. panta angļu versijas jēdzienu “*armed attack*”.⁴²²

A. Randelzhofers, salīdzinot ANO Statūtos izmantotos agresijas un bruņota uzbrukuma jēdzienus un vērtējot tos ar vēsturiskās interpretācijas metodi, izpētīja ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) sagatavošanas dokumentus (*travaux préparatoires*). Viņš norāda, ka agresijas definīciju izstrādāja Speciālā komiteja. ASV ar rietumvalstu atbalstu uzstāja, ka Speciālās komitejas mērķis ir izstrādāt agresijas definīciju, kas saistīta ar Statūtu 39. pantu, neskarot citus Statūtu noteikumus, it īpaši 51. pantu. Tāpat kā PSRS, ASV puda viedokli, ka “bruņotais uzbrukums” nav identisks “agresijas aktam”. A. Randelzhofers atbalsta viedokli, ka Statūtu 51. panta jēdziena “*armed attack*” (“*agression armée*”) nozīmei ne vienmēr pilnībā jāsakrīt ar jēdzienu “*act of aggression*” (“*acte d’agression*”), un secina, ka bruņotais uzbrukums ir šaurāks jēdziens nekā agresijas akts. Vienlaikus viņš norāda, ka Speciālajā komitejā izskatītais agresijas definīcijas melnraksts saturēja norādi uz to, ka bruņotais uzbrukums ir visnopietnākā agresijas forma.⁴²³ Pēc autores domām, šo interpretāciju izmantoja arī ANO Starptautiskā tiesa spriedumā lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm”, norādot, ka bruņoto uzbrukumu veido vissmagākās spēka lietošanas formas.⁴²⁴

A. Randelzhofers pamatoti norāda, ka, ja tiktu panākta vienošanās par bruņotā uzbrukuma jēdziena saturu, tas pastiprinātu starptautisko tiesību efektivitāti karu novēršanas procesos, jo tikai gadījumā, ja bruņotais uzbrukums tiek skaidri un nepārprotami definēts, ir iespējams veiksmīgi pretoties valstu mēģinājumiem attaisnot jebkuru spēka lietošanu ar

⁴²⁰ Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].

⁴²¹ 06.08.1990. The Security Council Resolution S/RES/661 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/661\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/661(1990)) [viewed 20.02.2016.].

⁴²² Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].

⁴²³ Randelzhofer, A. 2012. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Third edition. Volume I, edited by Simmma, B. Oxford/New York: Oxford University Press, 1407.–1408.

⁴²⁴ International Court of Justice, Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) Merits, Judgment of 27 June 1986, para.191, available at: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

pašaizsardzību.⁴²⁵ Tādējādi no ANO Statūtu 51. pantā izmantotā jēdziena “bruņotais uzbrukums” interpretācijas ir atkarīga atbilde uz jautājumu, kad valsts var vienpusēji tiesiski izmantot spēku, kas netiks atzīts par agresiju. Tomēr burtiska “bruņotā uzbrukuma” definīcija nespētu aptvert visus iespējamus gadījumus, ko atzīst A. Randelzhofers, norādot, ka, piemēram, PSRS doktrīna, kas pieprasīja, lai koloniālo tautu kari par savu brīvību tiktu attaisnoti ar pašaizsardzību no koloniālisma, varētu tikt atzīta par aicinājumu karot.⁴²⁶ Kaut gan ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 7. pants precizēja, ka nekas agresijas jēdziena skaidrojumā nedrīkst traucēt no ANO Statūtiem izrietošajām tiesībām uz pašnoteikšanos, tādu tautu brīvību un neatkarību, kurām šīs tiesības atņemtas vardarbīgi, tajā skaitā tautu, kas atrodas koloniālo un rasistisko režīmu varā.

ANO Starptautiskā tiesa analizēja pašaizsardzības jautājumu un izmantoja ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūciju Nr. 3314 (XXIX) jēdziena “bruņotais uzbrukums” satura noteikšanai spriedumos lietās: “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm”, “Irānas Islāma Republika pret ASV” un “Kongo Demokrātiskā Republika pret Ugandu”, “Konvencijas piemērošana par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu (Bosnija un Hercegovina pret Serbiju un Montenegro)”. Lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” ASV pamatoja spēka lietošanu pret Nikaragvu ar tiesībām izmantot kolektīvo pašaizsardzību sakarā ar Nikaragvas uzbrukumiem Hondurasai, Kostarikai un Salvadorai, savukārt lietā “Irānas Islāma Republika pret ASV” ASV pamatoja savu uzbrukumu Irānas naftas platformām ar pašaizsardzības reakciju uz Irānas rīcību Persijas jūras līcī, kas izpaudās kuģa mīnēšanā un uzbrukumos kuģiem ar ASV karogu. Lietā “Kongo Demokrātiskā Republika pret Ugandu” Uganda norādīja, ka lietoja spēku pašaizsardzībai no Kongo Demokrātiskās Republikas uzbrukumiem. Lietā “Konvencijas piemērošana par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu (Bosnija un Hercegovina pret Serbiju un Montenegro)” ANO Starptautiskā tiesa izvērtēja valsts atbildības pierādīšanas jautājumu.

ANO Starptautiskā tiesa 1986. gadā lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” mēģināja ieviest skaidrību jēdziena “bruņotais uzbrukums” izpratnē. Tiesa norādīja, ka pastāv kopīga vienošanās par rīcību, ko ir iespējams atzīt par bruņoto uzbrukumu, it īpaši gadījumos, kad ar bruņotu uzbrukumu tiek saprasta ne tikai regulāro bruņoto spēku darbība, šķērsojot starptautisko robežu, bet arī bruņotu grupu, grupējumu, iregulārā karaspēka vai algotņu sūtīšana vai darbošanās valsts vārdā, lietojot bruņoto spēku pret citu valsti tik lielā mērā,

⁴²⁵ Randelzhofers, A. 2012. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Third edition. Volume I, edited by Simmma, B. Oxford/New York: Oxford University Press, 1406.–1407.

⁴²⁶ Randelzhofers, A. 2002. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I, edited by Simmma, B. New York: Oxford University Press, 794.

ka tas sasniedz regulāro bruņoto spēku uzbrukuma līmeni vai līdzinās to būtiskai iesaistīšanai.⁴²⁷ Tiesa norādīja, ka bruņotajam uzbrukumam jāsniedz noteiktais “mērogs un iedarbība”. Tādēļ ne visi uzbrukumi var tikt atzīti par bruņotajiem uzbrukumiem.⁴²⁸ Savukārt jēdzienu “bruņotais uzbrukums” ANO Starptautiskā tiesa izskaidroja kā “vismagāko spēka lietošanas formu”,⁴²⁹ diemžēl neiegrimstot detaļās un neiedziļinoties jēdziena “smaga spēka lietošanas forma” skaidrošanā. Tiesa visdrīzāk ir izmantojusi ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 3. panta g) apakšpunktā noteikto aprakstu tam, kas tiek uzskatīts par agresijas aktu, kā arī šīs rezolūcijas preambulā norādīto, ka agresija ir vismagākā un bīstamākā bruņota spēka prettiesiskas lietošanas forma.⁴³⁰ Pēc autores domām, šāda tiesas piedāvātā jēdziena “bruņotais uzbrukums” skaidrošana var nepamatoti sašaurināt tā saturu līdz agresijas jēdzienam. Tiesa vienlaikus atzina, ka tiesības uz paš aizsardzību ir vērtējamas, piemērojot gan konvencionālās, gan starptautiskās paražu tiesības, proti – tā skaidri norādīja, ka paš aizsardzības darbību uzsākšana ir regulēta ne tikai ANO Statūtu 51. pantā, bet arī paražu tiesībās.⁴³¹ Norādot, ka lietā nav iespējama tiesiska reakcija uz sagaidāmo bruņoto uzbrukumu, tiesa nav vērtējusi paš aizsardzības tiesību tiesiskumu neizbēgamu uzbrukuma draudu pastāvēšanas gadījumā.⁴³²

2003. gada lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajam Valstīm” ANO Starptautiskā tiesa vērtēja, vai ASV ir atzīstama par Irānas uzbrukumu objektu, vai šie uzbrukumi ir vērtējami kā bruņotie uzbrukumi ASV ANO Statūtu 51. panta izpratnē un vai ASV veiktie pasākumi, kas iekļāva bruņotā spēka lietošanu pret Irānu, ir atzīstami par pieļaujamu reakciju. Tiesa norādīja, ka pierādījumi nav pietiekami, lai konstatētu Irānas vainu uzbrukumos kuģiem un ASV kara kuģa mīnēšanā⁴³³, un secināja, ka ASV ir jāpierāda, ka cieta no uzbrukuma, par uzbrukumu ir atbildīga Irāna, šie Irānas uzbrukumi atbilst ANO Statūtu

⁴²⁷ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §195. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁴²⁸ Schmitt, M. N. 2011. Cyber operations and the jus ad bellum revisited. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 56, Issue 3, article 10, 569.–606. Available from: <https://digitalcommons.law.villanova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=vlr> [viewed 15.01.2017.].

⁴²⁹ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §191. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁴³⁰ 14.12.1974. The General Assembly resolution A/RES/29/3314. Available from: <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [viewed 07.08.2017.].

⁴³¹ Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 63.

⁴³² 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §35. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁴³³ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America, §64, 72. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

51.pantā minētajam “bruņotajam uzbrukumam” un ka Irānas naftas platformas bija tiesisks militārais mērķis paš aizsardzības tiesību izmantošanai.⁴³⁴

2003. gadā tiesneša B. Simmas atsevišķais viedoklis lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajam Valstīm” nav tik kategorisks, kā viņa iepriekš paustais viedoklis par ANO Statūtu 51. panta saturu (skat. B. Simmas 1999. gada rakstā sniegto ANO statūtu 51. panta interpretāciju⁴³⁵). To var vērtēt, kā mēģinājumu pietuvināt realitātei juridiskā pozitīvisma atbalstītāju noteiktās ANO Statūtu 51. panta piemērošanas robežas. Tiesnesis izteica neapmierinātību ar spriedumā izmantoto tiesas argumentāciju, ar kuras palīdzību, pēc tiesneša domām, tiesa beigās tomēr nonāca pie pareizā secinājuma, proti – tā secināja, ka, tā kā Irānas bruņoto kuģu vai helikopteru uzbrukums ASV kuģiem nesasniedza “bruņotā uzbrukuma” līmeni ANO Statūtu 51. panta izpratnē, ASV nevarēja attaisnot savu rīcību ar paš aizsardzību saskaņā ar šo normu. Pēc tiesneša domām, sprieduma 51. paragrāfa saturs var radīt priekšstatu, ka, ja militārās darbības ar uzbrukuma pazīmēm paliek zem ANO Statūtu 51. pantā noteiktā intensitātes sliekšņa, upurim nav tiesību izmantot proporcionālus militārā rakstura pretpasākumus. Tiesnesis norādīja, ka nedrīkst aizliegt izmantot pret uzbrukumiem militārās darbības ar skaidru aizsardzības raksturu. Ja pārkāpēja prettiesiskā spēka lietošana nesasniedz “bruņotā uzbrukuma” līmeni 51. panta izpratnē jeb nesasniedz vissmagāko spēka lietošanas formu, pret to izmantoto aizstāvēšanos, kas spēka ziņā arī nesasniedz 51. panta līmeni, jāvērtē kā tiesiska. Šie aizstāvēšanas pasākumi būtu attaisnojami, ja tie pēc kvalitātes un kvantitātes ir mazāki par ANO Statūtos paredzēto paš aizsardzību.⁴³⁶ Tādējādi tiesnesis vērsa uzmanību uz jēdziena “bruņotais uzbrukums” izpratnes problemātiku, piedāvājot pēc analogijas ar lietu “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” nevērtēt sīkākus bruņotos incidentus kā “bruņotus uzbrukumus” ANO Statūtu 51. panta izpratnē un tajā pašā laikā rosinot saglabāt iespēju šo incidentu upuriem aizstāvēties, izmantojot proporcionālus militārā rakstura līdzekļus, kas savukārt, pēc autores domām, sakrīt ar starptautisko paražu tiesību principiem.

2005. gada lietā “Kongo Demokrātiskā Republika pret Ugandu” ANO Starptautiskā tiesa vērtēja paš aizsardzības tiesības, atsaucoties uz ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 3. panta g) apakšpunkta saturu. Tiesa norādīja, ka, pārbaudot, vai bruņoto uzbrukumu izdarījusi Kongo Demokrātiskā Republika, nav pietiekamu

⁴³⁴ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America, §51. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

⁴³⁵ Simma, B. 1999. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464.–3596, Volume 10, Issue 1, 1-22. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/567.pdf> [viewed 15.07.2017.].

⁴³⁶ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America, Separate Opinion of Judge Simma, §12. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-10-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

pierādījumu tam, ka šis valsts valdība tieši vai netieši iesaistījusies uzbrukumos, nosūtot bruņotas grupas vai iregulārā karaspēka karavīrus. Tādējādi no sprieduma izriet, ka paš aizsardzības attaisnošanai būtu nepieciešams konstatēt pietiekami daudz pierādījumu uzbrucējas valsts tiešai vai netiešai iesaistīšanai prettiesiskā uzbrukumā, vai uzbrukumus izdarījuši šis valsts nosūtītie bruņotie grupējumi vai iregulārie spēki, vai tie ir izdarījuši uzbrukumus šis valsts vārdā.⁴³⁷ Arī šajā lietā tiesa nav vērtējusi iepriekšējās paš aizsardzības tiesiskumu, norādot, ka Uganda uzstāja, ka operācija “Drošas debesis” nav uzskatāma par spēka lietošanu pret sagaidāmo uzbrukumam. Vienlaikus tiesa uzsvēra, ka ANO Statūtu 51. pants var attaisnot spēka lietošanu paš aizsardzībai tikai tajā strikti noteiktajās robežās un tas nepieļauj spēka lietošanu tādu interešu aizstāvēšanai, ko valsts uzskata par drošības interesēm, jo valstij ir pieejami citi līdzekļi, it sevišķi vēršanās Drošības padomē.⁴³⁸

Lietā “Konvencijas piemērošana par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu (Bosnija un Hercegovina pret Serbiju un Montenegro)” ANO Starptautiskā tiesa vērtēja jautājumu par valsts kontroli pār nevalstisko bruņoto grupējumu darbībām. Tiesa atsaucās uz lietu “Nikaragva pret Amerikas Savienotajam Valstīm” un norādīja, ka ir jākonstatē, vai persona vai vienība var tikt pielīdzināta valsts orgānam, pat ja tai nav piešķirts šis statuss atbilstoši valsts iekšējam likumam, proti, ir jākonstatē, vai persona vai vienība rīkojās atbilstoši attiecīgās valsts instrukcijām vai zem šis valsts “efektīvās kontroles”. Turklāt tiesas ieskatā ir būtiski konstatēt, ka šī “efektīvā kontrole” tika veikta vai valsts instrukcijas tika sniegtas attiecībā uz katru atsevišķu operāciju, kuras rezultātā notika apgalvotie pārkāpumi, nevis vispārīgi attiecībā uz kopējo personu vai personu grupu kopīgo rīcību, kas rezultējās ar pārkāpumiem.⁴³⁹

Situācija Ukrainā, autoresprāt, izgaismoja būtisku trūkumu Deklarācijā par agresijas definīciju. Deklarācijā valsts tiek atzīta par agresoru tikai gadījumā, ja bruņotās bandas, grupas vai iregulārie spēki vai algotņi atklāti darbojas tās vārdā (skat. 3. panta g) apakšpunktu). Izmantojot šo regulējumu, ANO Starptautiskā tiesa lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” konstatēja, ka nemiernieku apgādāšana ar ieročiem vai cita veida palīdzības sniegšana (kā finansēšana, apgādāšana, organizēšana, apmācīšana) nerada valsts atbildību par šo grupējumu rīcību, jo neaplicina valsts kontroli pār to.⁴⁴⁰ Atbilstoši Stokholmas

⁴³⁷ 19.12.2005. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning armed activities on the territory of the Congo” Democratic Republic of the Congo v. Uganda, §146. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

⁴³⁸ *Ibid.*, §143, 146, 148.

⁴³⁹ 26.02.2007. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning application of the Convention on the prevention of the crime of genocide” Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro, §398–401. Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

⁴⁴⁰ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §109, 115. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

institūta veiktajam pasaules problēmu pētījumam no 2012. līdz 2016. gadam ASV ieņēma pirmo vietu (33%) ieroču eksportētāju valstu sarakstā. KF ieņēma otru vietu (23%). Saskaņā ar šo pētījumu seši no 165 nemiernieku grupējumiem Ukrainas austrumos saņēma ieročus no Krievijas laika periodā no 2012. līdz 2016. gadam, ko KF tradicionāli noliedz.⁴⁴¹ Lai šādas situācijas neturpinātos, autore ierosina paplašināt ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 3. pantā esošo agresijas raksturojumu, izdodot vēl vienu rezolūciju, kas nosaka, ka par agresijas aktu arī tiek atzīta: “Bruņoto bandu, grupu, iregulāro spēku vai algotņu militārā apmācība, bruņotas darbības organizēšana, finansēšana, apgāde ar ieročiem un ekipējumu, ja tie veic tādus bruņotos aktus pret citu valsti, kas ir līdzvērtīgi 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 3. pantā aprakstītajiem aktiem vai daļībai tajos.”

Kopumā vērtējot ANO Starptautiskās tiesas spriedumus, autore secina, ka tiesa ir analizējusi katru gadījumu individuāli un izvairījusies no jēdzienu vispārināto skaidrojumu sniegšanas, atstājot neatrisinātus ar paš aizsardzības izmantošanu saistītus pretrunīgos jautājumus.

Autore arī piekrīt M. Šova secinājumam, ka iepriekšējās paš aizsardzības koncepcijas pamatproblēma ir saistīta ar otras puses dažādu gājienu smalkiem aprēķiniem, jo, piemēram, iepriekšējais uzbrukums, kas ir pārāk agrs, varētu veidot agresiju. Tādēļ novilkt robežšķirtni ir ļoti grūti. Situāciju sarežģīt tas, ka starptautiskās sistēmas būtība ļauj pašām valstīm pieņemt lēmumus. Savukārt atbilstošās institucionālās alternatīvas trūkuma situācijā ir grūti prognozēt iespējamās sistēmas izmaiņas. Tā kā valstis kopumā nav atteikušās no iepriekšējās paš aizsardzības koncepcijas, autore piekrīt M. Šova ierosinājumam koncentrēties uz “bruņotā uzbrukuma” jēdzienu un interpretēt to samērā elastīgi, nodalot tādus iepriekšējās paš aizsardzības veidus kā preventīvā paš aizsardzība, kas balstās uz paredzamo bruņoto uzbrukumu, un apsteidzošā paš aizsardzība, kas ir pamatota ar nenovēršamu un neizbēgamu bruņoto uzbrukumu un balstās uz atsevišķiem kritērijiem un priekšnosacījumiem.⁴⁴² Skaidru priekšnosacījumu noteikšana novērstu šaubas par izmantotās iepriekšējās paš aizsardzības tiesiskumu un līdz ar to mazinātu diskusijas par tās iespējamo pielīdzināšanu agresijai. Apkopojot autoru atšķirīgus viedokļus un ievērojot iepriekšējās paš aizsardzības piemērošanas gadījumus praksē, nākamajā nodaļā autore piedāvā priekšnosacījumus iepriekšējās paš aizsardzības tiesiskuma pamatošanai un sniedz priekšlikumus attiecīgā regulējuma saturam.

⁴⁴¹ Trends in international arms transfers, 2016. February 2017. SIPRI Fact Sheet. 3-4. Available from: <https://www.sipri.org/sites/default/files/Trends-in-international-arms-transfers-2016.pdf>[viewed 01.09.2018.].

⁴⁴² Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1138.–1139.

6. PRIEKŠNOSACĪJUMI PAŠAIZSARDZĪBAS IZMANTOŠANAI

Miera nodrošināšanas veidi un paņēmieni ir daudzveidīgi. Tajā pašā laikā tiesības izmantot paš aizsardzību ir rezervētas starptautiskajās tiesībās. Ir skaidri saprotams, ka spēka lietošana ir tiesiska, ja tā ir atbildes reakcija uz jau notikušu bruņoto uzbrukumu. Bruņotā uzbrukuma esamība novērš jebkādas šaubas paš aizsardzības gadījumā, tādēļ ir saprotams un loģisks vienkāršs secinājums, ka tiesiska paš aizsardzība tiek aprobežota ar atbildi uz notikušu bruņoto uzbrukumu.⁴⁴³ Bet, ja bruņotais uzbrukums vēl nav noticis, ir būtiski saprast, vai un kad valstij ir tiesības likumīgi lietot spēku paš aizsardzībai no pastāvošiem draudiem. Atšķirīgi viedokļi attiecībā uz paš aizsardzību kā atbildi uz nākotnes uzbrukumu, kas ir neizbēgams, tikai uzsver tās pretrunīgo dabu. Tomēr ātras izmaiņas modernajā pasaulē turpina radīt jaunus izaicinājumus, kas prasa atbilstošus risinājumus.

B. Simma apgalvo, ka Karolīnas formula nevar paplašināt ANO Statūtu 51. pantā iekļautās paš aizsardzības tiesības, jo 51. pants aizstāj paražu tiesībās paredzēto paš aizsardzību un prevalē par to kā *lex specialis*. Galvenais spēka lietošanas ierobežojums paš aizsardzībai izriet no frāzes “ja [...] tiek veikts bruņotais uzbrukums”, kuru jālasa saistībā ar galveno ANO Statūtu mērķi ierobežot vienpusēju spēka lietošanu starptautiskajās attiecībās. Atbilstoši šim viedoklim spēka lietošana paš aizsardzībai ir tiesiska tikai pēc tam, kad bruņotais uzbrukums ir faktiski noticis.⁴⁴⁴

Šī viedokļa atspēkošanai autore vēlētos izmantot ANO Starptautiskās tiesas tiesneša R. Dženingsa atsevišķā viedoklī lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” izteiktos argumentus. Kaut gan viņš kritiski vērtēja tiesas atsauci uz starptautiskajām paražu tiesībām, viņš vērsa uzmanību uz to, ka ANO Statūtu sākotnējā darbības shēma, kad spēka lietošanas autorizēšanu bija plānots nodot tikai ANO atbilstoši Statūtu VII nodaļai, nekad nav stājusies spēkā. Tādēļ pašreiz trūkst būtisks Statūtu elements. Šādā situācijā ir bīstami un nevajadzīgi strikti definēt tiesiskās paš aizsardzības nosacījumus, jo ar to var nokļūt situācijā, kurā ir aizliegta vienpusēja spēka lietošana kā atbilde uz spēku un vienlaikus nav pieejams ANO spēks, kas ir paredzēts šīs nepilnības aizpildīšanai.⁴⁴⁵ Šim viedoklim joprojām nav zudusi aktualitāte, ievērojot autores darba 2.1. apakšpunktā aprakstītās situācijas, kad Drošības padomei neizdevās savlaicīgi pieņemt miera uzturēšanai nepieciešamos lēmumus. Tomēr, pēc autores domām, ir

⁴⁴³ Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 805.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, 803.–806.

⁴⁴⁵ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America. Dissenting opinion of judge Sir Robert Jennings, 533-534. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-10-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

lietderīgāk formulēt pašaizsardzības spēka lietošanas robežas un šādā veidā jau iepriekš novērst nepamatotu spēka lietošanu (bruņoto konfliktu), nevis izskatīt katru atsevišķu gadījumu individuāli *post-factum*.

Nav strīda, ka tiesības uz pašaizsardzību ir uzsvērtas ANO Statūtu 51. pantā un ir atzītas par īslaicīgi izmantojamām tiesībām “līdz brīdim, kamēr Drošības padome nav veikusi pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai”⁴⁴⁶. Statūtu 51. pantā ir noteikts, ka spēku var lietot pašaizsardzībai pret bruņotu uzbrukumu. Bet bruņota uzbrukuma pierādīšana netiek regulēta starptautiskajās tiesībās. Tādēļ šis ir viens no jautājumiem, uz kuriem būtu jārod atbilde.

ANO Starptautiskā tiesa lietā “Apvienotā Karaliste pret Albāniju” norādīja, ka pierādījumi var izrietēt no faktu secinājumiem, ja tie neatstāj vietu pamatotām šaubām.⁴⁴⁷ Lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” tiesa konstatēja, ka jāpastāv adekvātiem tiešiem pierādījumiem.⁴⁴⁸ Kā tika norādīts iepriekš, tiesa uzsvēra, ka bruņotajam uzbrukumam jāsasniedz noteiktais “mērogs un iedarbība”, tādēļ ne visi uzbrukumi var tikt atzīti par bruņotiem uzbrukumiem.⁴⁴⁹ Tajā pašā laikā jēdzienu “bruņotais uzbrukums” Starptautiskā tiesa izskaidroja kā “vismagāko spēka pielietošanas formu”,⁴⁵⁰ precīzāk to nepaskaidrojot.⁴⁵¹ Pārbaudot, vai nemiernieki rīkojās ASV vārdā vai vadībā, tiesa norādīja, ka, neraugoties uz ASV sniegtajām subsīdijām un citu atbalstu, nav skaidru pierādījumu tam, ka ASV ir veikušas tāda līmeņa kontroli visās jomās, kas pamatotu nemiernieku rīcību ASV vārdā.⁴⁵² No kā izriet, ka valsts atbildība par nemiernieku rīcību var iestāties tikai tādu pierādījumu pastāvēšanas gadījumā, kurus tiesa atzīs par skaidriem. Tādējādi tiesa nesniedza risinājumu gadījumiem, kad trešās valstis sniedz palīdzību nemierniekiem, apgādājot tos ar ieročiem vai sniedzot tiem cita veida palīdzību, un šo nemiernieku rīcības rezultātā tiek apdraudēta, piemēram, upura valsts

⁴⁴⁶ 29.01.2018. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*. Nr.20, 51. pants.

⁴⁴⁷ 09.04.1949. Judgement of the International Court of Justice: “Corfu channel” United Kingdom v. Albania, §48. Available from: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1949.04.09_corfu1.htm [viewed 19.08.2017.].

⁴⁴⁸ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §111. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁴⁴⁹ Schmitt, M. N. 2011. Cyber operations and the jus ad bellum revisited. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 56, Issue 3, article 10, 569.–606. Available from: <https://digitalcommons.law.villanova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=vlr> [viewed 15.01.2017.].

⁴⁵⁰ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §191. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁴⁵¹ Upeniece, V. 2018. Conditions for the lawful exercise of the right of self – defence in international law. “6th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.”. Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (SHS Web of Conferences 30), 01008, 1.–2. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2018/01/shsconf_shw2018_01008.pdf [viewed 14.08.2018.].

⁴⁵² 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §109. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

teritoriālā integritāte. Šāda pieceja atstāja arī neatrisinātu jautājumu par to, vai valsts, kas ir citas valsts atbalstītu grupējumu uzbrukumu upuris, ir tiesīga atbildēt ar bruņotu spēku, ja šī palīdzība nesasniedza tiesas noteiktās neskaidrās robežas.⁴⁵³ Atbilde uz šo jautājumu netika sniegta arī lietā “Konvencijas piemērošana par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu (Bosnija un Hercegovina pret Serbiju un Montenegro)”.

Lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajām Valstīm” Starptautiskā tiesa norādīja, ka pienākums pierādīt uzbrukuma esamību gulstas uz valsti, kas ir izmantojusi paš aizsardzības tiesības.⁴⁵⁴

Tajā pašā laikā ar pierādījumu iegūšanu saistītās problēmas netraucē ANO Starptautiskajai tiesai izskatīt lietu. Lietā “Kamerūna pret Nigēriju” Nigērija reaģēja uz sākotnējām sūdzībām par tās nelikumīgu spēka izmantošanu ar apgalvojumu, ka tiesai ir jāatsakās no jurisdikcijas par šo lietu, ievērojot notiekošā konflikta raksturu un ar to saistītās iespējamās grūtības. Situācijas sarežģītība, pēc Nigērijas domām, izpaudās faktā, ka Kamerūnas apgalvojumi bija neskaidri un nepamatoti un šīs grūtības pierādījumu gūšanā padarītu par neiespējamu taisnīgu tiesas lēmuma pieņemšanu.⁴⁵⁵ Uz šo argumentu tiesa norādīja, ka par prasības pamatošanu ar neadekvātiem faktiem un pamatojumiem jāatbild pieteikuma iesniedzējam. Tādēļ tiesa noraidīja Nigērijas iebildumu.⁴⁵⁶

Būtu arī jārod atbilde uz jautājumu, kad bruņotais uzbrukums tiek uzskatīts par sāktu. A. Randelzhofers atzīst, ka nepastāv vienots viedoklis nedz valstu starpā, nedz juridiskajā doktrīnā par to, kurā brīdī rodas tiesības uz paš aizsardzību.⁴⁵⁷ J. Dinšteins, atbildot uz šo jautājumu, norāda, ka nāves sēšana, nevis faktiskā uguns atklāšana sāk bruņoto uzbrukumu. Tālāk viņš ierosina nevis vērtēt, kas ir izšāvis pirmais, bet to, kas ir sācis veikt šķietami neatgriezeniskas darbības, šķērsojot juridisko Rubikonu. Skaidrības ieviešanai šajā jautājumā J. Dinšteins piedāvā trīs hipotētiskus Perlhaborā notikumu scenārijus, pieņemot, ka ASV ir skaidri zinājušas par Japānas plāniem.

⁴⁵³ Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1026.–1027.

⁴⁵⁴ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America, §64, 72. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

⁴⁵⁵ 1995. International Court of Justice. Case Concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria). Preliminary objections of the Federal Republic of Nigeria, volume I, §6.1., 6.18. Available from: <file:///C:/Users/User/Vita/Doktorarbs/Cameroon%20v%20Nigeria%20preliminary%20objections%20of%20Nigeria%201995.pdf> [viewed 14.08.2018.].

⁴⁵⁶ 11.06.1998. Judgement of the International Court of Justice: “Case Concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria” Cameroon v. Nigeria, §101–102. Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-19980611-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 14.08.2018.].

⁴⁵⁷ Randelzhofer, A. 2012. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Third edition. Volume I, edited by Simma, B. Oxford/New York: Oxford University Press, 1421.

1. Vienkāršākais scenārijs būtu, ja ASV notriektu Japānas lidmašīnu, konstatējot to ar radara vai citu līdzekļu palīdzību, salīdzinoši īsā laika periodā starp lidmašīnas pacelšanos un uzbrukuma misijas izpildi. Tiklīdz lidmašīna tiktu palaista, nebūtu šaubu (kaut gan teorētiski misiju vēl varētu atcelt un atsaukt lidmašīnu), ka ASV kā mērķa valstij būtu tiesības uzskatīt Japānas bruņoto uzbrukumu par sāktu un pārtraukt to.

2. Sarežģītāks scenārijs attiecas uz hipotētisku Japānas flotes nogremdēšanu, kas ir gatava uzbrukumam Perharborai vēl pirms Japānas lidmašīnas palaišanas. J. Dinšteins uzskata, ka par pagrieziena punktu atzīstama Japānas flotes iešana uz mērķi (atkal neskatoties uz iespēju, ka tai var tikt pavēlēts atgriezties atpakaļ). Ja amerikāņiem, iespējams, laužot japāņu jūras šifrus, būtu pārliecinoši pierādījumi par iesaistītās Japānas trieciena flotes misijas saturu un amerikāņi būtu noteikuši japāņu flotes atrašanās vietu, viņiem nevajadzētu atteikties no tās pārtveršanas iespējas.

3. Savukārt, ja amerikāņi censtos iznīcināt Japānas floti, pirms tā sāka iet pildīt tās uzdevumu, proti, laikā, kad tā piedalījās sagatavošanās mācībās misijai, izspēlējot karu vai veicot citu iepriekšējo sagatavošanos, tā būtu nevis pārtraucoša (likumīga) atbilde uz uzbrukumu, bet preventīva (prettiesiska) spēka lietošana pirms uzbrukuma, kas vēl nav noticis. Pēc J. Dinšteina domām, mācības, kara izspēle un iepriekšējā sagatavošanās nepārkāpj bruņotā uzbrukuma sarkano līniju.⁴⁵⁸

Tādējādi J. Dinšteins atzīst par bruņotā uzbrukuma sākumu brīdi, kad lidmašīna vai flote ir ceļā uz savu mērķi. Viņš nevērtē dziļāk hipotētisku iespēju, ka pavēle uzbrukt var tikt atcelta laikā, kad bruņotie spēki (lidmašīna vai kara flote) vēl ir ceļā uz to mērķa valsti un nav šķērsojusi tās robežu. Autoresprāt, viņš visdrīzāk neuzskatīja par lietderīgu noteikt pienākumu upura valstij gaidīt cerībā uz šādas situācijas atrisināšanos.

Valstu starpā joprojām nav vienotas attieksmes pret pašaizsardzības izmantošanas tiesiskumu gadījumā, ja raķete jau ir izšauta upura valsts virzienā un radars, kas vada raķeti, ir nostādīts uguns palaišanas gatavības stāvoklī upura valsts vai tās lidmašīnas virzienā. K. Greja vērš uzmanību, ka atsevišķas valstis uzskata par uzbrukuma sākumu brīdi, kad raķeti vadošais radars ir notēmēts un raķetes atrodas izšaušanas gatavībā, ko apliecina šo valstu iesaistīšanās noteikumi (*rules of engagement*). Kā piemēru viņa min ASV 1998. gadā veikto Irākas raķešu kompleksa apšaudi, jo Irākas radars tika notēmēts uz sabiedroto (Lielbritānijas) lidmašīnām, kas patrulēja lidojumu lieguma zonā. Pastāvēja strīds gan par to, vai radars tiešām tika notēmēts, gan par to, vai sabiedroto lidmašīnām vispār bija tiesības lidot virs Irākas, bet viedoklis, ka bruņotais uzbrukums sākās ar radara notēmēšanu tika akceptēts no Irākas un citu valstu

⁴⁵⁸ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 190.–191.

puses.⁴⁵⁹ Šajā lietā ASV norādīja, ka Irākas radars izgaismoja sabiedroto lidmašīnas un šāda rīcība tiek uzskatīta par nodomu šaut. Savukārt Irākas pārstāvji uzstāja, ka neviens radars netika atvērts.⁴⁶⁰ Tādējādi pastāvēja strīds par radara notēmēšanu un nepastāvēja šaubas par radara notēmēšanas atzīšanu par uzbrukumu.

Sniedzot viedokli Starptautisko attiecību karaliskajam institūtam M. Šovs norāda, ka jautājums par bruņotā uzbrukuma sākuma brīdi ir cieši saistīts ar nenovēršamu uzbrukumu, kaut gan var būt apstākļi, kad notikumus tieši pirms uguns atklāšanas būtu jāuztver jau kā daļu no strauja uzbrukuma. Bruņotais uzbrukums realitātē var sākties ar nenozīmīgu militāru kustību mazas intereses zonā, piemēram, tuksnesī, kuras mērķis ir maldināt un mānīt citus pirms spēku galvenās kustības. Viņš uzdod jautājumu par to, ko valstij, kas pareizi interpretē šo sākotnējo gājieni, vajadzētu secināt attiecībā uz paš aizsardzības izmantošanu. Tā kā tehnoloģijas attīstās, uz šo jautājumu, viņaprāt, jāatbild tā, lai, piemēram, raķetes radara notēmēšanu uz lidmašīnu varētu uzskatīt par nenovēršamu uzbrukumu, bet citos gadījumos to var uzskatīt par uzbrukuma sākumu.⁴⁶¹ Pirms tam savā darbā "Starptautiskās tiesības" M. Šovs norādīja, ka attiecībā uz uzbrukumiem lidmašīnām par bruņotā uzbrukuma sākumu tiek uzskatīts brīdis, kad radars, kas vada raketi, ir notēmēts.⁴⁶² Viņš nepaskaidro vairāk, kādos gadījumos radara notēmēšana ir uzskatāma par bruņotā uzbrukuma sākumu un kādos tikai par nenovēršamu uzbrukumu. Jebkurā gadījumā, autoresprāt, nevienam no tiem nevajadzētu izslēgt paš aizsardzības tiesības izmantošanu, bet upura valsts ziņā paliks pienākums pierādīt bruņotā uzbrukuma sākumu vai nenovēršamību.⁴⁶³

Jautājumu par bruņota uzbrukuma sākuma brīdi darba autore uzdeva Tartu Universitātes asociētajam profesoram R. Varkam (*René Värk*) 2016. gada 26. oktobrī Baltijas Aizsardzības koledžā. Profesors norādīja, ka paš aizsardzības tiesības rodas tikai pēc nepārprotami notikuša bruņotā uzbrukuma. Pēc viņa domām, valsts nevar tiesiski izmantot spēku paš aizsardzībai, ja tās virzienā no citas valsts teritorijas ir izšauta raķete, jo nav pārliecības, ka raķete nav vadāma un tās kursu nevar mainīt un, ka tā palaista tehniskas kļūdas rezultātā. Autoresprāt, šim viedoklim var piekrist ar nosacījumu, ka brīdī, kad upura valsts ir pamanījusi savā virzienā lidojošo raketi, tās rīcībā nav nekādas informācijas, kas apliecinātu pārkāpēja plānus uzbrukt.

⁴⁵⁹ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 96.

⁴⁶⁰ Schaffer, S. 01.07.1998. U.S. jet fires on Iraqī site. *The Associated Press*. Available from: https://products.kitsapsun.com/archive/1998/07-01/0075_u_s_jet_fires_on_iraqi_site.html [viewed 03.05.2018.].

⁴⁶¹ Wilmschurst, E. 2005. Principles of International Law on the use of force by states in self - defence. ILP WP 05/01. Independent Royal Institute of international Affairs: Chatham House, 18. Available from: <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/108106> [viewed 02.03.2017.].

⁴⁶² Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1027.

⁴⁶³ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. "7 International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare.", raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

Ar jūras mīnu iekļaušanu tradicionālajā paš aizsardzības koncepcijā saistītās grūtības kļuva aktuālas Irānas-Irākas kara laikā. Irānas veiktā mīnēšana noveda līdz konfliktam ar ASV 1987.–1988. gadā. Sākotnēji ASV atbildēja, ka kuģus ar tās karogu bojāja Irānas mīnas. Pēc šiem notikumiem Irānas kuģis *Iran Ajr* tika redzēts, liekot mīnas. ASV bruņotie spēki uzkāpa uz šī kuģa klāja un sagrāba to. ASV izvēlējās attaisnot savu rīcību ar savu kuģu aizsardzību no notikuma uz notikumu, atsaucoties uz Statūtu 51. pantu. Tādējādi tās apgalvoja, ka mīnu kuģa pārtveršana tika veikta paš aizsardzības nolūkā. 1988. gadā ASV uzbruka un iznīcināja Irānas naftas platformas, ko Irāna, pēc ASV domām, izmantoja kā bāzes savām operācijām. Drošības padomē ASV pamatoja savu rīcību kā paš aizsardzību Statūtu 51. panta izpratnē, jo vēlējās atturēt turpmāko prettiesisko spēka lietošanu pret ASV, kaut gan šīs rīcības pamatojums vairāk atgādināja attriebības aktus.⁴⁶⁴ Lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajam Valstīm” ANO Starptautiskā tiesa secināja, ka nav pietiekamu pierādījumu tam, ka kuģi ar ASV karogu tika bojāti ar Irānas liktajām mīnām, jo Irānas-Irākas kara laikā abas valstis lika mīnas. Tiesa arī norādīja, ka nav pierādīts apgalvojums, ka uzbrukumi Irānas naftas platformām tika veikti, atbildot uz Irānas bruņoto uzbrukumu ASV, kas izpaudās to karakuģa mīnēšanā, proti – ASV karakuģis uzsprāga uz mīnas, kuras izcelsmi ASV centās pierādīt ar argumentu, ka tajā pat rajonā tika atrastas citas Irānas liktās mīnas. Šāds apgalvojums netika atzīts par pietiekamu Irānas vainas pierādīšanai.⁴⁶⁵

Vēl viens jautājums, kuram būtu jāpievērš uzmanība, saistīts ar to, kas ir tiesīgs lemt, vai konkrētajā situācijā apstākļi ir pietiekami paš aizsardzības attaisnošanai. ANO Starptautiskās tiesas tiesnesis R. Ago pamatoti norādīja – šķiet, pilnīgi skaidrs, ka valstij, kas sevi uzskata par bruņotā uzbrukuma upuri vai, vispārīgāk runājot, par tādas darbības upuri, kas piešķir tai tiesības izmantot paš aizsardzību pret šādas darbības avotu, nevajadzētu meklēt kāda cita atļauju, lai to izdarītu. Tiesnesis norādīja, ka pretējais viedoklis būtu pretrunā ar paš aizsardzības būtību. Ja konkrētajos apstākļos valsts uzskata sevi vai citu valsti par uzbrukuma upuri un secina, ka tādēļ tai nekavējoties jāizmanto bruņotais spēks uzbrukuma atvairīšanai, ārkārtīgi steidzamajā situācijā nepaliek laika vai līdzekļu citu institūciju, tajā skaitā Drošības padomes lūgšanai veikt aizsardzībai nepieciešamās darbības. Tiesnesis piekrita viedoklim, ka valstij, kas izmanto paš aizsardzību, ir vienpusēja rīcības brīvība precīzi noteikt, vai priekšnosacījumi ļauj to darīt, bet citas valstis, kuras būs ietekmējusi paš aizsardzība, varēs iebilst, ka nepieciešamie priekšnosacījumi šādai rīcībai nav pastāvējuši. Šī strīda izšķiršanai pusēm būtu jāizmanto ANO Statūtu 33. pantā paredzētie mierīgie līdzekļi. Tiesnesis R. Ago

⁴⁶⁴ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 96.–97.

⁴⁶⁵ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

pamatoti secināja, ka, ja uzskatītu, ka valsts nevar izmantot paš aizsardzību savas rīcības attaisnošanai, tad tās rīcības prettiesiskums netiktu izslēgts un valsts acīmredzot uzņemtos atbildību par šo rīcību.⁴⁶⁶

Apkopojot iepriekš minētos ANO Starptautiskās tiesas un pētnieku viedokļus, var secināt, ka paš aizsardzība ir atzīstama par tiesisku, ja, pirmkārt, pastāv pārliecinoši pierādījumu, kas apliecina nepārprotamu pretinieka iesaistīšanos nenovēršama, postoša uzbrukuma sagatavošanas drīzā pabeigšanā vai uzbrukuma uzsākšanā; otrkārt, šo uzbrukumu nav iespējams novērst ar citām metodēm un paņēmieniem.

Autoresprāt, par tiesisku paš aizsardzību var tikt atzīta proporcionāla spēka lietošana pret nenovēršamu, draudošu, proti, pret skaidri zināmu uzbrukumu,⁴⁶⁷ kas notiks tuvākajā nākotnē vai jau ir sāksis. Šīs prasības atbilst Karolīnas lietas kritērijiem, kas ietilpst starptautiskajās paražu tiesībās, saskaņā ar kurām paš aizsardzība ir tiesiska, ja šī atbildes rīcība ir nepieciešama, proporcionāla un nenovēršama. Kā tika minēts iepriekš, ANO Starptautiskā tiesa atsauca uz paš aizsardzības tiesību paražu tiesību dabu lietās "Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm", "Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajām Valstīm", "Kongo Demokrātiskā Republika pret Ugandu" un citās, bet nav izteikusi izvērstu un skaidru viedokli par iepriekšējo (apsteidzošo un preventīvo) paš aizsardzību. Autore piekrīt R. Ago viedoklim, ka lēmumu par paš aizsardzības izmantošanu pieņem valsts, kas uzskata sevi par upuri, jo tas izriet no Statūtu 51. panta satura. Ir arī neapstrīdams ANO Starptautiskās tiesas secinājums, ka faktisko apstākļu, uz kuriem atsaucas upura valsts, pierādīšana lielā mērā ir šīs valsts pienākums.

6.1. Nenovēršamības princips kā pamats paš aizsardzībai

Pētnieki bieži uzsver nenovēršamību kā kritēriju, kas attaisno spēka lietošanu paš aizsardzībai. ANO ģenerāļsekretāra 2004. gada augsta līmeņa diskusijā par draudiem, izaicinājumiem un izmaiņām norādīts, ka apdraudētā valsts var veikt militārās akcijas, ja uzbrukuma draudi ir nenovēršami.⁴⁶⁸ Savukārt ANO ģenerāļsekretāra 2005. gada atskaitē

⁴⁶⁶ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 70, §123. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

⁴⁶⁷ Ranzelzhofer, A. 2012. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations. A commentary*. Third edition. Volume I, edited by Simma, B. Oxford/New York: Oxford University Press, 1422.; Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 190-192.; Shaw, M.N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1030.

⁴⁶⁸ The Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. 02.12.2004. A/59/565, 54, §188. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/565 [viewed 03.02.2017.].

“Lielākā brīvībā: ceļā uz attīstību, drošību un cilvēktiesībām visiem” uzsvērts, ka nenovēršamie draudi pilnībā atbilst ANO Statūtu 51. panta prasībām, kas aizsargā suverēnās valsts pamattiesības uz paš aizsardzību no bruņotā uzbrukuma. Atskaitē arī uzsvērts, ka juristi jau sen ir atzinuši, ka šis pants aptver gan tos gadījumus, kad uzbrukums ir nenovēršams, gan tos, kad uzbrukums jau ir noticis.⁴⁶⁹ Jāmin, ka nenovēršamības kritērijs izriet no Karolīnas formulas, atbilstoši kurai paš aizsardzība var tikt izmantota tikai situācijā, ja jārikojas tūlītēji un nav laika pārdomām.⁴⁷⁰

Jēdzienam “nenovēršamība” nav sniegta juridiskā definīcija.⁴⁷¹ Pārsvārā kā faktiskie apstākļi, kas var liecināt par nenovēršamu draudu pastāvēšanu, tiek minēti: bruņoto spēku skaitliskā palielināšana, ieroču aktīva iepirkšana un nodoma sākt karu publiska paušana, citas draudīgas darbības un pierādījumi tam, ka uzbrukums notiks tuvākajā laikā.⁴⁷² N. Lubels pamatoti aicina interpretēt nenovēršamības jēdzienu, ņemot vērā draudu dabu un smagumu, kā arī spējas, līdzekļus un piegādes tehnoloģijas.⁴⁷³

Ir pētnieki, kas uzskata, ka jēdziens “nenovēršamība” nozīmē skaidrus un pastāvošus pretinieka uzbrukuma draudus, kuru izpilde ir ļoti ticama. Citi vērš uzmanību, ka atsaukšanās uz uzbrukuma nenovēršamību tomēr ir vairāk mēģinājums pareģot nākotni, nevis konkrēta fakta konstatēšana, jo dažādās situācijās var pastāvēt zināma nedrošība par saņemtās informācijas pilnību un patiesumu par pretinieka plāniem, nolūkiem un motīviem.⁴⁷⁴ J. Dinšteins paskaidro, ka pretinieka bruņotajam uzbrukumam jābūt skaidram upura valstij, proti, upura valsts var likumīgi apturēt bruņoto uzbrukumu, kad tas atrodas uzsākšanas procesā.⁴⁷⁵

P. Malančuks atzīst nenovēršamības kritērija nepieciešamību, bet vienlaikus nosauc šo kritēriju par subjektīvu un pakļautu ļaunprātīgai izmantošanai. Ja bruņotā uzbrukuma notikšanas fakts ir pakļaujams objektīvai pārbaudei, tad iepriekšējās paš aizsardzības gadījumā valsts reti var būt pilnīgi pārliecināta par otras puses nodomiem, jo krīzes brīžos reti ir laiks informācijas pārbaudei. Kā piemēru viņš izmanto, autoresprāt, ļoti ekstremālu situāciju,

⁴⁶⁹ Report of the Secretary – General. In larger freedom: towards development, security and human rights. 21.03.2005. General Assembly. A/59/2005, §124. Available from: <http://undocs.org/A/59/2005> [viewed 18.06.2016.].

⁴⁷⁰ Webster, D. 24.04.1841, British-American Diplomacy. The Caroline Case, 29 British and Foreign State Papers (1841) 1137.–1138. Available from: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp [viewed 01.02.2016.].

⁴⁷¹ Lubell, N. 2015. *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Edited by M.Weller. United Kingdom: Oxford University Press, 702.

⁴⁷² Anad, R. 2009. *Self–Defence in International Relations*. United Kingdom: Palgrave Macmillan, 5.

⁴⁷³ Lubell, N. 2010. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*. New York: Oxford University Press, 62.

⁴⁷⁴ Mueller, K. P., Castillo, J. J., Morgan, F.E., Pegahi N. and Rosen B. 2006. *Striking first Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation, XIV.

⁴⁷⁵ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self–Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 187.

uzdodot jautājumu par to, vai kodolenerģijai jāiznīcina lielākā cilvēces daļa tikai tādēļ, ka radaru sistēma kļūdaini atzina zosis par ienaidnieka raķetēm (agrāk šādas kļūdas ir notikušas). Par laimi, Aukstā kara laikā nedz ASV, nedz PSRS nebija jāpaļaujas uz iepriekšējo paš aizsardzību, jo katra bija ieguvusi otra trieciena spēju (spēju veikt kropļojošu atbildes kodoluzbrukumu pat pēc tam, kad jau būtu cietusi no kodoluzbrukuma).⁴⁷⁶ Šo piemēru, pēc autores domām, nevar uzskatīt par veiksmīgu, jo pastāv liela varbūtība, ka valstis no kodolraķešu izmantošanas atturēja ne tikai pretinieka spēja veikt atbildes triecienu, bet arī kodolieroču izmantošanas seku skaidra apzināšanās un informētība par iespējamām tehniska rakstura kļūdām, piemēram, testējot attiecīgā veida radarus vai organizējot militārās mācības.

ANO Starptautiskā tiesa 1986. gadā lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” atzina, ka līdzās konvencionālajām tiesībām turpina pastāvēt paražu tiesības. Secinot, ka tiesībām uz paš aizsardzību ir paražu tiesību daba, tiesa norādīja, ka ANO Statūti 51. pantā atzīst, ka pastāv neatņemamās paš aizsardzības tiesības, bet nesniedz to definīciju un neregulē visus tā satura aspektus, piemēram, Statūti nesatur atsevišķu regulējumu, kas noteiktu, ka tiesības uz paš aizsardzību garantē tikai tādu līdzekļu izmantošanu, kas ir proporcionāli bruņotam uzbrukumam un nepieciešami, lai uz to atbildētu (nosacījumi, kas pastāv paražu tiesībās). Tādēļ tiesa secināja, ka Statūtu 51. pants “neaptver un nekontrolē” paražu tiesības.⁴⁷⁷ Tajā pašā laikā tiesa vērtēja nepieciešamības principu, uzsverot, ka “Savienoto Valstu reakcija kontekstā ar to, ko tā uzskatīja par paš aizsardzību, turpinājās ilgi pēc tā perioda, kurā jebkurš pieņēmums par Nikaragvas bruņoto uzbrukumam varētu tikt novērsts”.⁴⁷⁸

Lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajām Valstīm” Starptautiskā tiesa atsaucās gan uz nepieciešamības, gan uz proporcionalitātes principiem un norādīja, ka “Savienotajām Valstīm jāpierāda, ka to rīcība bija nepieciešama un proporcionāla bruņotajam uzbrukumam, kas tai tika izdarīts, un ka platformas bija atvērtas uzbrukumam kā tiesisks militārais mērķis paš aizsardzības tiesības izmantošanas ietvaros”.⁴⁷⁹ Vērtējot ASV uzbrukumam nepieciešamību Irānas naftas platformām, tiesa vērsa uzmanību uz pierādījumu trūkumu, kas apliecinātu naftas platformu iesaistīšanu bruņotajās darbībās. Vienlaikus tiesa norādīja, ka, ja pat pierādījumi būtu pietiekami, ASV karakuģa uzsprāgšana uz mīnas nevar tikt uzskatīta par pietiekamu, lai ASV veiktā atbildes darbība tiktu atzīta par nepieciešamu. Vērtējot

⁴⁷⁶ Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revised edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 312.–313.

⁴⁷⁷ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §176. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁴⁷⁸ *Ibid.*, §237.

⁴⁷⁹ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America, §51. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

proporcionalitāti, tiesa norādīja, ka karakuģa uzsprāgšana uz nenosakāmas izcelsmes mīnas, kuras rezultātā kuģis tika bojāts, bet nav nogrimis un netika nonāvēts neviens tā apkalpes loceklis, ievērojot visus lietas apstākļus, nevar tikt uzskatīta par pietiekamu pamatu naftas platformu iznīcināšanas atzīšanai par proporcionālu rīcību.⁴⁸⁰

Lietā “Kongo Demokrātiskā Republika pret Ugandu” tiesa uzsvēra, ka, “tā kā priekšnosacījumi paš aizsardzības tiesības izmantošanai nepastāv, šajā lietā tiesai nav jānoskaidro, vai šādas tiesības uz paš aizsardzību tika izmantotas nepieciešamības apstākļos un proporcionālā veidā”⁴⁸¹. Šajā lietā tiesa nevērtēja paš aizsardzību pretinieka bruņotā spēka lietošanas draudu pastāvēšanas situācijā. Tiesa līdzīgi rīkojās arī konsultatīvajā slēdzienā lietā “Atomieroču draudu vai pielietošanas tiesiskums”, atzīstot, ka proporcionalitātes princips ierobežo tiesības uz paš aizsardzību.⁴⁸²

Tādējādi ANO Starptautiskā tiesa ir vērtējusi nepieciešamības un proporcionalitātes principu ievērošanu, bet nav pievērsusi uzmanību nenovēršamības principam. Autoresprāt, tas ir izskaidrojams ar faktu, ka tiesā izskatīšanai nebija nonākusi lieta par iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanu.

Nenovēršamības princips tika apspriests Drošības padomē pēc Izraēlas uzbrukuma Osirakas atomreaktoram 1981. gadā. Izraēla paziņoja, ka, “ņemot vērā Irākas paziņojumus un rīcību un Irākas atteikšanos parakstīt pamiera līgumu ar Izraēlu, Izraēlai bija juridisks pamatojums izmantot tās neatņemamās tiesības uz paš aizsardzību, lai pārtrauktu Irākas kodoldraudus Izraēlai”⁴⁸³. Apvienotā Karaliste un Sjerraleone izmantoja Karolīnas formulu, lai pamatotu Izraēlas rīcības prettiesiskumu. Sjerraleones pārstāvis minēja, ka “jau sen tiek pieņemts, ka, lai runātu vai pamatotu rīcības nepieciešamību, tai ir jābūt tūlītējai, milzīgai un neatstājošai iespēju izvēlēties līdzekļus vai laiku pārdomām”. Šīs valstis nosodīja Izraēlas uzbrukumu, jo Izraēlas rīcība balstījās uz ilgstošu sagatavošanos un plānošanu. Gandrīz visas pārējās valstis arī nosodīja Izraēlas rīcību, jo draudi nebija nenovēršami.⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America, §73–77. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

⁴⁸¹ 19.12.2005. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning armed activities on the territory of the Congo” Democratic Republic of the Congo v. Uganda, §147. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

⁴⁸² 08.07.1996. Advisory opinion of the International Court of Justice: “Legality of the threat or use of nuclear weapons”, §46. Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> [viewed 24.08.2017.].

⁴⁸³ United Nations, Security Council official records, thirty-sixth year, 2288th meeting: 19.06.1981, New York, §79. Available from: http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/67170/S_PV.2288-N.pdf?Sequence=17&isAllowed=y [viewed 21.06.2017.].

⁴⁸⁴ United Nations Security Council official records, thirty-sixth year, 2283rd meeting, 15.06.1981. Available from: <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/E90D6AEA878B380D052567FC0052B050> [viewed 21.06.2017.].

Tādējādi Izraēla balstīja savu viedokli uz pārliecību, ka būtu nežēlīgi ļaut pretiniekam veikt pirmo un visdrīzāk nāvējošo triecienu tādu kodolieroču un iznīcināšanas tehnoloģiju attīstības laikmetā, kas padara par iespējamu valsts iznīcināšanu ar lielu ātrumu un no tālas distances. Atšķirīgas ANO Statūtu 51. panta interpretācijas tikai piespiestu upura valsti pasīvi pieņemt likteni un aizsargātu agresora tiesības uz pirmo triecienu.⁴⁸⁵ Savukārt valstu nostāja Irākas Osirakas atomreaktora jautājumā apliecināja, ka gandrīz visas valstis atzīst par nepieņemamu spēka lietošanu laika posmā, pirms bruņotais uzbrukums ir noticis, ja spēks tiek lietots pret uzbrukumu, kas nav nenovēršams. Lai gan atbilstoši N. Lubela teorijai valstis spēlē varbūtības spēles un cenšas izskaidrot ar vārdiem “ir pietiekami pārliecināts” uzbrukuma nenovēršamību.⁴⁸⁶

J. Dinšteins atzīst pārtraucošas paš aizsardzības tiesiskumu, norādot, ka tā atbilst ANO Statūtu 51. pantam, jo tā tiek izmantota, kad bruņotais uzbrukums ir tā attīstībā. Šādā situācijā viņš atzina bruņoto uzbrukumu par nenovēršamu un praktiski neizbēgamu. Tajā pašā laikā J. Dinšteins uzsver, ka spēka lietošana nedrīkst balstīties tikai uz pieņēmumiem, gaidām vai bailēm.⁴⁸⁷ Šāds secinājums, autoresprāt, nonāk pretrunā ar J. Dinšteina aizstāvēto pārtraucošo paš aizsardzību, jo ne vienmēr varēs aizbildināties ar to, ka pavēle uzbrukt nekad nevarēs tikt atcelta, pirms bruņotie spēki būs sasnieguši savu mērķi un izpildījuši uzdevumu (piemēram, agresora valstī pēkšņi izceļas liela mēroga nemieri kā protests pret potenciālo karu, un karaspēks var tikt atsaukts, vai upura valsts pēdējā brīdī var piekrist izpildīt agresora prasības, pēc kā agresors atsauc savu karaspēku). Tomēr mērķa izpildei jau nosūtītā karaspēka atsaukšanas varbūtība ir tik niecīga, ka, autoresprāt, paļaušanās uz to nevarētu ietekmēt upura valsts un tās iedzīvotāju izdzīvošanu.

Autore piekrīt tam, ka apsteidzošā paš aizsardzība ir pieļaujama, ja tā atbilst D. Vebstera Karolīnas lietā norādītajām prasībām, proti, ja paš aizsardzības nepieciešamība ir tūlītēja, milzīga un neatstāj laiku pārdomām un līdzekļu izvēlei.⁴⁸⁸ Autore piekrīt O. Čačteram, kas atgādināja par to, ka paš aizsardzība ir tiesiska, ja tā ir atbilde uz nenovēršama uzbrukuma draudiem, ja nepieciešamība ir milzīga un tūlītēja. Viņš atzīmēja, ka atsevišķi pētnieki uzskata, ka tas var rast pārāk plašu novērtēšanas lauku apdraudētai valstij, savukārt citi pētnieki ir noraizējušies par to, ka pietiekami netiek ņemts vērā militārā spēka (it īpaši kodolieroču)

⁴⁸⁵ United Nations, Security Council official records, thirty-sixth year, 2288th meeting: 19.06.1981, New York, §81–85. Available from: http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/67170/S_PV.2288-EN.pdf?sequence=17&isAllowed=y [viewed 21.06.2017.].

⁴⁸⁶ Lubell, N. 2015. The Problem of Imminence in an Uncertain World. *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Edited by M. Weller. United Kingdom: Oxford University Press, 714.

⁴⁸⁷ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 191.

⁴⁸⁸ Webster, D. 24.04.1841, British-American Diplomacy. The Caroline Case, 29 British and Foreign State Papers (1841) 1137–1138. Available from: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.as_ [viewed 01.02.2016.].

pieaugums, kas jau pirmā trieciena laikā var iznīcināt upura aizsardzības spējas. Abas šīs bažas ir pamatotas. Tās atklāj vispārējā tiesību principa nespēju aptvert visas problēmas dimensijas. O. Čāčters norādīja, ka ir vajadzīgi precīzāki noteikumi un to uzraudzības režīmi. Viņš pamatoti atzina, ka principu līmenī ir lietderīgi atzīt normu, kas iebilst pret priekšlaicīgu spēka izmantošanu un atzīst paš aizsardzības nepieciešamību, kad uzbrukums acīmredzot ir nenovēršams. Kā piemēru viņš minēja gadījumu, kad militāro spēku lielums un izvietošana lielā mērogā rada skaidrus spēka draudus. Atļauja valstīm, kas jūtas apdraudētas, rīkoties aizsardzībai, veicot priekšlaicīgās darbības, varētu radīt plašu vienpusēju spēka izmantošanu. Tomēr, pēc O. Čāčtera domām, tūlītēju un masīvu draudu pastāvēšana padara par absurdu prasību upura valstij sagaidīt faktisku uzbrukumu pirms aizsardzības pasākumu veikšanas. Tādēļ O. Čāčters pamatoti atzina, ka Karolīnas lietas formula ir vistuvāk juridiskajam standartam un tā jau astoņdesmitos gados bija guvusi atbalstu un tiek pretstatīta esošajām bažām.⁴⁸⁹ Kā tika minēts iepriekš, no Karolīnas lietas formulas izriet arī nākamajā apakšnodaļā apskatāmie nepieciešamības un proporcionālītātes principi.

6.2. Nepieciešamības un proporcionālītātes principi kā pamats paš aizsardzībai

Spēka lietošanas regulējuma attīstība liecina, ka dubultā prasība pēc nepieciešamības un proporcionālītātes jau sen ir spēka lietošanas tiesiskuma pamatā. Nepieciešamība prasa jautājuma izlemšanu par to, vai situācija attaisno bruņoto spēku lietošanu, bet proporcionālītāte nosaka spēka apjomu, kuru var tiesiski izmantot mērķa sasniegšanai.⁴⁹⁰ Nepieciešamības un proporcionālītātes principi ir atzīti par neatņemamām tiesiskās un praktiskās nozīmes prasībām, kas izvirzīti paš aizsardzībai.⁴⁹¹

J. G. Gardame atzīmē, ka starptautiskās tiesības atspoguļo valstu pašreizējo viedokli, atbilstoši kuram attiecībā uz vienpusēju valsts rīcību vispārējais kara ļaunums vienmēr atsver labumu, izņemot paš aizsardzības gadījumus. Turpinājums šim līdzsvarošanas procesam ir

⁴⁸⁹ Schachter, O. 1985. The Lawful Resort to Unilateral Use of Force. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 10, Issue 2, article 7, 293. Available from: <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1330&context=yjil> [viewed 18.07.2018.].

⁴⁹⁰ Gardam, J. G. 1996. Legal Restraints on Security Council Military Enforcement Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 305. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=mjil> [viewed 14.07.2017.].

⁴⁹¹ Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 805.; Shaw, M.N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1031.; Ndulo, M. B. 2002. International Law and the Use of Force: American's Response to September. *Cornell Law Faculty Publications*, 4-1-2002, paper 56, 6. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1055&context=facpub> [viewed 20.02.2017.].

rodams tiesiskajās prasībās pēc nepieciešamības un proporcionalitātes, kas nosaka pašaizsardzības tiesiskumu.⁴⁹²

ASV Valsts departamenta juridiskais konsultants H. H. Kohs 2012. gada Starpaģentūru juridiskajā konferencē “Starptautiskās tiesības kibervidē” atzīmēja: “Mūsaprāt, nav noteikts sliexnsis, lai nāvējošā spēka izmantošanu kvalificētu kā “bruņoto uzbrukumu”, kas varētu attaisnot piespiedu atbildi. Bet tas nenozīmē, ka jebkāda nelikumīga spēka izmantošana rada tiesības izmantot jebkādu visu spēku atbildes reakciju. Šādām atbildēm joprojām jābūt nepieciešamām un proporcionālām”.⁴⁹³

ANO Starptautiskā tiesa lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” norādīja, ka ir konkrēta norma, saskaņā ar kuru pašaizsardzība attaisno tikai tos pasākumus, kas ir proporcionāli bruņotam uzbrukumam un kas ir nepieciešami, lai reaģētu uz to, turklāt šī norma ir stingri nostiprināta starptautiskajās paražu tiesībās.⁴⁹⁴ Arī 1996. gada konsultatīvajā atzinumā “Par draudu ar kodolieročiem vai kodolieroču izmantošanas tiesiskumu” ANO Ģenerālai asamblejai tiesa uzsvēra, ka pašaizsardzības tiesību nosacītība ar nepieciešamības un proporcionalitātes prasībām ir starptautisko paražu tiesību norma. Tālāk konsultatīvajā slēdzienā tiesa norādīja, ka šī dubultā prasība vienādi attiecas uz Statūtu 51. pantu neatkarīgi no izmantotajiem spēka līdzekļiem.⁴⁹⁵

Savukārt ANO Starptautiskās tiesas tiesnesis R. Ago 1980. gada astotajā ziņojumā par valsts atbildību Starptautiskajai juridiskajai komisijai uzvēra, ka pašaizsardzības rīcības nepieciešamību un proporcionalitāti var raksturot kā vienas medaļas divas puses. Pašaizsardzība būs tiesisks pamatojums tikai gadījumā, ja valsts nebūs spējīga sasniegt vēlamo rezultātu ar citu rīcību, tajā skaitā tādu, kas nav saistīta ar bruņotā spēka lietošanu vai ir saistīta ar tā lietošanu mazākā mērogā.⁴⁹⁶

⁴⁹² Gardam, J. G. 1996. Legal Restraints on Security Council Military Enforcement Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 305. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=mjil> [viewed 14.07.2017.].

⁴⁹³ Koh, H. H. 18.09.2012. Remarks at USCYBERCOM Inter-Agency Legal Conference “International Law in Cyberspace”. U.S. Department of State, Diplomacy in action, archive. Available from: <https://2009-2017.state.gov/s/l/releases/remarks/197924.htm> [viewed 05.07.2018.].

⁴⁹⁴ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §176. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁴⁹⁵ 08.07.1996. Advisory opinion of the International Court of Justice: “Legality of the threat or use of nuclear weapons” §41. Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> [viewed 24.08.2017.].

⁴⁹⁶ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 69, §120. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

A. Kaseze uzsvēra, ka nepieciešamības un proporcionālītātes prasībām jābūt stingri interpretētām, lai ierobežotu valstu rīcības brīvību. Viņš atsaucās uz Starptautiskās tiesas spriedumā lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajām Valstīm” 73. paragrāfā izdarīto secinājumu, ka starptautisko tiesību aktu prasības par to, ka pašaizsardzības pasākumiem jābūt nepieciešamiem šim mērķim, ir stingras un objektīvas un neatstāj nekādu rīcības brīvību. Viņš secināja, ka agresijas upurim jāizmanto tāds spēka apjoms, kāds ir nepieciešams, lai atvairītu uzbrukumu, un ir proporcionāls agresora izmantotajam spēkam. Turklāt valsts, kas ir bruņotā uzbrukuma mērķis, nedrīkst okupēt agresora valsts teritoriju, ja vien to stingri neprasa nepieciešamība turēt agresoru uzraudzībā un neļaut viņam turpināt agresiju ar citiem līdzekļiem.⁴⁹⁷

J. G. Gardame norāda, ka atšķirībā no proporcionālītātes novērtējuma, kas ir nepārtraukts process visā konflikta laikā, nepieciešamības novērtējums notiek brīdī, kad tiek pieņemts sākotnējais lēmums lietot spēku. Kad lēmums ir pieņemts, nepieciešamības prasības loma ir izpildīta un kampaņas turpmāko norisi nosaka proporcionālītātes princips.⁴⁹⁸ Nepieciešamības princips prasa pārbaudi – vai situācija nevar tikt atrisināta ar mierīgiem līdzekļiem.⁴⁹⁹ Arī J. Dinšteins uzsver, ka spēka lietošanai pašaizsardzībai jānotiek kā atbildes reakcijai uz reāliem draudiem valsts pastāvēšanai. Tajā pašā laikā šis princips satur pamatotu pienākumu pārbaudīt, vai nepastāv citi mierīgi konflikta risināšanas līdzekļi.⁵⁰⁰

Savukārt D. Grins atzīmē, ka valstis, kas sākumā cenšas atrisināt konfliktu pārrunu ceļā, neuzskata, ka tas ir viņu pienākums. Piemēram, iebrukuma gadījumā Afganistānai 2001. gadā ASV izteica virkni pieprasījumu ultimātu veidā Talibāna režīmam pirms spēka lietošanas. Talibāns šos pieprasījumus noraidīja. Tomēr, pēc D. Grina domām, ASV bija pieejami arī citi ar spēka lietošanu nesaistīti strīda risināšanas līdzekļi. Neskatoties uz to, ASV veiktā militārā operācija tika pieņemta kā tiesiska starptautiskajā līmenī.⁵⁰¹ Vienlaikus viņš atzīst, ka starptautisku konfliktu gadījumā prasība pēc sākotnējās mierīgo strīda risināšanas līdzekļu izmantošanas var būt neizpildāma. Pārrunām vai sūdzību iesniegšanai starptautiskajās

⁴⁹⁷ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 355.

⁴⁹⁸ Gardam, J. G. 1996. Legal Restraints on Security Council Military Enforcement Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 305. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=mjil> [viewed 14.07.2017.].

⁴⁹⁹ Green, J. A. 2015. The ratione temporis elements of self-defence. *Journal on the Use of Force and International Law*, ISSN: 2053-1710, Volume 2, No.1, 101. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20531702.2015.1043097> [viewed 14.06.2016.]; Schachter, O. 1985. The Lawful Resort to Unilateral Use of Force. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 10, Issue 2, article 7, 292. Available from: <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1330&context=yjil> [viewed 18.07.2018.].

⁵⁰⁰ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 237.

⁵⁰¹ Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self-Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 81.

organizācijās var nebūt laika. Tādēļ prasība pēc mierīgu līdzekļu izmantošanas nevar būt absolūta un kalpot par juridisku pamatojumu paš aizsardzības nepieciešamībai. Mierīgu līdzekļu iepriekšēja izmantošana, viņaprāt, ir tikai labs pierādījums nepieciešamības principa ievērošanai.⁵⁰²

D. Grins arī atzīmē, ka nepieciešamības principa raksturošanai ir būtiski izmantot Vebstera formulu (Karolīnas lieta), atbilstoši kurai paš aizsardzības nepieciešamībai jābūt milzīgai, no kā izriet, ka darbībai jābūt atbildei uz fundamentālu valsts pastāvēšanas apdraudējumu vai vismaz valsts būtisku interešu apdraudējumu. Viņaprāt, uzbrukumi, kas rada kaitējuma efektu, var neprasīt atbildi, kamēr tie neapdraud valsts pastāvēšanu. Šāda prasība izriet no Starptautiskās tiesas konsultatīvā viedokļa par kodolieroču izmantošanu. Kaut gan lietās, kas neattiecas uz kodolieroču izmantošanu, tiesa šādu pozīciju neuzturēja un valstu praksē tik postoša prasība kā prasība pēc pastāvēšanas netiek izmantota paš aizsardzības nepieciešamības attaisnošanai. Piemēram, Apvienotās Karalistes rīcība Folklendu salu konfliktā 1982. gadā tika atzīta par paš aizsardzību, kaut gan salu okupācija no Argentīnas puses neradīja būtiskus draudus nedz Apvienotās Karalistes infrastruktūrai, nedz valsts pastāvēšanai.⁵⁰³

Tomēr D. Grīns atbalsta viedokli, ka nepieciešamības princips tiek ievērots, ja spēka lietošana ir "pēdējā iespēja", kad valstij vairs nav citas iespējas sevi aizstāvēt. Tādēļ pēc "Sešu dienu kara" Izraēla Drošības padomē uzsvēra, ka, neskatoties uz pieaugošajiem draudiem, ar kuriem tā saskarās, un, neskatoties uz teroristiskiem uzbrukumiem, tā atturējās no spēka lietošanas cerībā nodrošināt mierīgu situācijas atrisināšanu. Izraēla apgalvoja, ka tad, kad krīze sasniedza līmeni, kurā nebija citas alternatīvas spēka lietošanai, tā ir izmantojusi paš aizsardzību. Savukārt Folklendu salu gadījumā Apvienotā Karaliste apgalvoja, ka tās atbildes rīcība uz Argentīnas iebrukumu bija nepieciešama, jo Argentīna neievēroja Drošības padomes prasību atsaukt spēkus no salām. Tādējādi Apvienotā Karaliste norādīja, ka tās atbildes reakcija tika veikta kā pēdējā iespēja.⁵⁰⁴

M. B. Ndulo, raksturojot nepieciešamības principu, tāpat kā D. Grins, izmanto Karolīnas lietas kritērijus, norādot, ka nepieciešamība nozīmē to, ka paš aizsardzības vajadzība ir milzīga un tūlītēja, neatstājot iespēju izvēlēties alternatīvus līdzekļus un laiku pārdomām.⁵⁰⁵

⁵⁰² Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 84.–85.

⁵⁰³ *Ibid.*, 76.–78.

⁵⁰⁴ *Ibid.*, 78.–79.

⁵⁰⁵ Ndulo, M. B. 2002. International Law and the Use of Force: American's Response to September. *Cornell Law Faculty Publications*, 4-1-2002, paper 56, 6. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1055&context=facpub> [viewed 20.02.2017.].

O. Čačters, tāpat kā D. Grins, norādīja, ka prasība meklēt mierīgus strīda risināšanas līdzekļus ne vienmēr ir izpildāma, jo, piemēram, prasība valstij ciest uzbrukuma turpināšanu bez pretošanās tikai tādēļ, ka sākumā ir jāatrod mierīgs risinājums, atceļ paš aizsardzības tiesības. Viņaprāt, ir pietiekami, ka ir noticis bruņotais uzbrukums, lai attaisnotu spēka lietošanu tūlītējai atbildei. Valstij nav pienākums pagriezt otru vaigu uzbrukumam. Līdzīgs secinājums ir jāpieņem gadījumos, kad pastāv nenovēršami draudi cilvēku dzīvībai.⁵⁰⁶ Savukārt M. Šovs atzīst, ka nepieciešamības nosacījumi prasa tādu secinājumu pastāvēšanu, kas balstās uz pierādītiem faktiem par to, ka ienaidnieka bruņotais uzbrukums ir neizbēgams un prasa atbildes reakciju.⁵⁰⁷

ANO Starptautiskās tiesas tiesnesis R. Ago uzsvēra, ka paš aizsardzības darbībai jābūt nepieciešamai, ja valstij, kurai uzbruka (vai kurai draud neizbēgams uzbrukums, ja tiek akceptēta iepriekšējā paš aizsardzība) konkrētajos apstākļos nav citu līdzekļu uzbrukuma apturēšanai, izņemot bruņota spēka izmantošanu. Citiem vārdiem, ja būtu iespējams sasniegt to pašu rezultātu ar līdzekļiem, kas nav saistīti ar bruņota spēka izmantošanu, rīcība, kas pārkāpj vispārējo bruņotā spēka izmantošanas aizliegumu, nebūtu attaisnojama. Tālāk tiesnesis norādīja, ka šis viedoklis ir paš saprotams un vispāratzīts un tādēļ neprasa turpmākas diskusijas. Tiesnesis arī uzsvēra, ka šī prasība būtu īpaši svarīga, ja tiktu pieņemta ideja par iepriekšējo paš aizsardzību. Savukārt, ja paš aizsardzība sekotu jau notikušajam uzbrukumam, šai prasībai būtu mazāka nozīme.⁵⁰⁸

O. Čačters secināja, ka ir sarežģītāk vērtēt situācijas, kad ir pagājis liels laiks pēc bruņotā uzbrukuma, kura rezultātā ir ieņemta teritorija, īpašums vai personas. Atbildot uz jautājumu par to, vai valstij, kuras teritorija ir prettiesiski ieņemta ar citas valsts bruņoto spēku palīdzību, ir tiesības uz paš aizsardzību savas teritorijas atgūšanai, viņš norādīja, ka paš aizsardzības izmantošanā nevajadzētu ignorēt noilgumu. Ir saprātīgi pieprasīt agresijas upurim, kas vairs nesaskaras ar bruņoto uzbrukumu, meklēt un izsmelt visus mierīgus strīda risināšanas līdzekļus. Bet, ja šādas iespējas nevainagosies ar panākumiem, vai paš aizsardzība būs nepieciešama? O. Čačters pamatoti uzskatīja, ka paš aizsardzība ir atbildes reakcija uz laika ziņā tuvu uzbrukumu vai nenovēršamiem draudiem. Bez šāda ierobežojuma paš aizsardzība kļūtu par sodu par bruņotajiem uzbrukumiem, kas notika pagātnes neskaitāmo agresiju un

⁵⁰⁶ Schachter, O. 1985. The Lawful Resort to Unilateral Use of Force. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 10, Issue 2, article 7, 292. Available from: <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1330&context=yjil> [viewed 18.07.2018.].

⁵⁰⁷ Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1031.

⁵⁰⁸ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 69, §120. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

iekarojumu aktu laikā. Grūtības definēt precīzu laika ierobežojumu neapšaubā šo pamatideju. Vairākumā gadījumu nesēnās prasības attiecībā uz zaudētu teritoriju vai prasības attiecībā uz *status quo ante* atjaunošanu attiecas uz uzbrukumiem, kas notika daudzus gadus, pat desmitiem gadu atpakaļ. Autore piekrīt O. Čačtera viedoklim, ka, lai attiecinātu paš aizsardzību uz šādiem gadījumiem, ir jāpaplašina aizsardzības jēdziens vairāk par tā pamatsaturu, kas pašreiz tiek aprobežots ar atbildi uz uzbrukumu vai nenovēršamiem draudiem.⁵⁰⁹ Tādēļ, piemēram, Ukrainas Krimas un Sevastopoles gadījumā, ja tagad Ukraina pieņemtu lēmumu atgūt savas teritorijas ar bruņoto spēku palīdzību, bruņotais uzbrukums viennozīmīgi vairs nebūtu atzīstams par paš aizsardzību un tiesisku rīcību, jo ir pagājis pārāk liels laika periods, kopš šo teritoriju aneksijas.

Lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” Starptautiskā tiesa atzīmēja, ka ASV rīcība nebija nepieciešama, jo bija iespējams mazināt tos pašus draudus Salvadoras valdībai bez ASV uzsāktām aktivitātēm pret Nikaragvu. Tādējādi tiesa netieši norādīja, ka darbības nebija “pēdējā iespēja”, tātad bija nevajadzīgas.⁵¹⁰

ANO Starptautiskā tiesa savā konsultatīvajā lēmumā par okupētajā Palestīnas teritorijā celtās sienas tiesiskajām sekām arī vērtēja nepieciešamības principa ievērošanu. Tiesa vērtēja, vai Izraēla varēja atsaukties uz galējo nepieciešamību, kas izslēgtu sienas celšanas prettiesiskumu Palestīnas teritorijā. Norādot, ka galējās nepieciešamības stāvoklis ir starptautisko paražu tiesību norma, tiesa atsauca uz Gabčikovo-Nadmaroš lietā izdarītajiem secinājumiem par to, ka galējas nepieciešamības stāvoklis ir starptautiskajās paražu tiesībās atzītais pamatojums, kuru var atzīt tikai izņēmuma kārtā un uz to var atsaukties, pastāvot atsevišķiem stingri noteiktiem nosacījumiem, kuriem jāpiepildās to kopsakarā, turklāt valsts nav vienīgais tiesnesis tam, vai šie nosacījumi tika izpildīti. Viens no nosacījumiem ir, ka konkrētai rīcībai jābūt vienīgajam iespējamam ceļam aizsargāt būtisko interesi no liela un neizbēgama apdraudējuma. Izvērtējot tiesas rīcībā esošos materiālus, tā norādīja, ka nav pārliecības, vai sienas celšana izvēlētajā maršrutā bija vienīgais iespējamais Izraēlas interešu aizsardzības veids no tāda apdraudējuma, uz kādu Izraēla atsauca savas rīcības attaisnošanai.⁵¹¹

⁵⁰⁹ Schachter, O. 1985. The Lawful Resort to Unilateral Use of Force. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 10, Issue 2, article 7, 292. Available from: <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1330&context=yjil> [viewed 18.07.2018.].

⁵¹⁰ Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 79.–80.

⁵¹¹ 09.07.2004. Международный Суд (консультативное заключение): Правовые последствия строительства стены на оккупированной палестинской территории, §141, 59. Доступно: <https://www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-2004-ru.pdf> [см. 14.06.2017.].

Tādējādi valstu un ANO Starptautiskās tiesas prakse norāda uz nepieciešamības principa saistību ar “pēdējo iespēju”. Kaut gan D. Grins atzīmē pētnieku vidū pastāvošo vienprātības trūkumu jēdziena “pēdējā iespēja” izpratnē. Daļa pētnieku uzsver, ka nepieciešamības princips prasa visu iespējamo mierīgo procedūru izmantošanas izgāšanos pirms spēka lietošanas. Citi pētnieki norāda, ka valstij jāparāda, ka tā ir izmantojusi mierīgos strīda risināšanas līdzekļus pirms spēka lietošanas, vai to, ka šādu līdzekļu izmantošana nebija saprātīga vai iespējama.⁵¹² D. Grins uzskata, ka nepieciešamību pamato absolūtā pārliecība, ka nekādi citi līdzekļi nevar novērst ienaidnieka uzbrukumu. Piemēram, gadījumā, ja upura valsts ir pārliecināta, ka pastāv tieši draudi tās pastāvēšanai un citi risinājumi, izņemot spēka lietošanu, nevar mainīt situāciju pozitīva veidā.⁵¹³ Autoresprāt, šāda pieeja maksimāli aptver realitātē iespējamās situācijas, jo mierīgo līdzekļu izmantošana atsevišķos gadījumos var būt tikai laika izšķērdēšana, piemēram, gadījumā, kad savstarpējās nesaskaņas ir nonākušas tik tālu, ka potenciāla uzbrucēja valsts ir publiski paudusi stingru nostāju iznīcināt upura valsti, aktīvi koncentrē lielu bruņoto spēku daudzumu uz starptautiskās robežas un upura valsts ir saņēmusi nepārprotamu informāciju par uzbrukuma plānu izpildi tuvākajā laikā (piemēram, tuvākajās dienās). Šādā situācijā atteikšanās no pirmā trieciena paš aizsardzībai, tikai lai pārliecinātos par mierīgo strīda risināšanas līdzekļu neefektivitāti, mazajai upura valstij varētu radīt tik lielu kaitējumu, ka tā vairs nebūtu spējīga aizsargāties. Bet, pēc autores domām, tas nenozīmē, ka šai valstij ir pilnībā jāatsakās no mierīgo līdzekļu izmantošanas. Tos var izmantot (piemēram, pārrunas var iniciēt) vienlaikus ar spēka lietošanu paš aizsardzībai un turpināt pēc paš aizsardzības izmantošanas.

Nepieciešamības princips ir cieši saistīts ar proporcionalitātes principu. Atbildes reakciju var pamatoti atzīt par neproporcionālu, ja tā nebija nepieciešama draudu novēršanai. Proporcionalitātes princips nozīmē, ka atbildei vai rīcībai jābūt samērīgai ar sagaidāmā mērķa sasniegšanu⁵¹⁴ un spēka lietošanai jābūt ierobežotai ar uzbrukuma, pret kuru valsts aizstāvas, neitralizēšanu vai novēršanu.⁵¹⁵ Tajā pašā laikā paš aizsardzībai izmantotais spēks var būt lielāks vai mazāks nekā novēršamais uzbrukums, jo pirms spēka lietošanas ir būtiski pārbaudīt, vai tas ir pietiekams, lai mainītu novēršamā bruņotā uzbrukuma sekas.⁵¹⁶

⁵¹² Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 80.

⁵¹³ Green, J. A. 2015. The *ratione temporis* elements of self-defence. *Journal on the Use of Force and International Law*, ISSN: 2053-1710, Volume 2, No.1, 101. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20531702.2015.1043097> [viewed 14.06.2016.].

⁵¹⁴ Newton, M. and May, L. 2014. *Proportionality in International Law*. New York: Oxford University Press, 15.

⁵¹⁵ Fischer, H. 2007. Proportionality, Principle of. *Crimes of War: What the Public should know*. Revisited and updated edition 2, edited by Gutman, R., Rieff, D. and Dworkin, A. New York: W.W.Norton & Company, 341.

⁵¹⁶ Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-978019231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].

D. Gardama norāda, ka proporcionalitātes nozīme valstu spēka lietošanas akcijās mainījās gadu gaitā. Tā ir kļuvusi par sarežģītu koncepciju ar plašu iedarbību. Pašreizējās starptautiskās sistēmas attīstības stadijā tā tiek uztverta kā vadošais princips ar nekonkrētu saturu. Piemēram, tā tiek uzskatīta par vienu no pamatprincipiem, uz kuriem balstās visas starptautiskās humanitārās tiesības. No tā izriet atsevišķs starptautisko humanitāro tiesību regulējums. Neskatoties uz pētnieku viedokļu plašo daudzveidību jautājumā par spēka lietošanas tiesiskumu un ievērojot valstu praksi, pastāv vienprātība attiecībā uz nepieciešamību ievērot proporcionalitāti. Piemēram, R. Higinša, vērtējot preventīvo rīcību pret potenciālo agresoru, kas atbalsta neregulāro spēku pierobežu reidus, secināja, ka šādā situācijā spēku var lietot likumīgi, bet vienmēr ar nosacījumu, ka paš aizsardzība ir proporcionāla pēc būtības un spēka ziņā atbilst iepriekšējam prettiesiskajam vai draudošajam uzbrukumam. Tomēr nav viennozīmīgas atbildes uz jautājumu par to, kam tieši jābūt proporcionālai rīcībai. D. Bovets, tāpat kā R. Higinša, norādīja, ka atbildei jābūt proporcionālai draudiem. Savukārt H. Valdoks rakstīja no skatu punkta, "kas ir nepieciešams mērķa sasniegšanai". D. Gardama piekrīt C. Grinvuda un J. Dinšteina viedoklim, ka proporcionalitātes nospraustās robežas *ius ad bellum* gadījumā ir saistītas ar starptautiskā miera un drošības traucēšanas minimizēšanu. Tādēļ paš aizsardzības gadījumā proporcionalitāte nosaka to, ka valstīm ir atļauta minimāla spēka lietošana, kas nepieciešama, lai aizstāvētos pret agresoru. Spēka lietošana tālāk un atļauja pārmērīgi sagraut citu valsti tiek uzskatīta par sistēmas destabilizāciju, kas balstās uz strīdu mierīgu izšķiršanu un kolektīvās drošības sistēmu. Tādēļ galvenie apsvērumi attiecībā uz proporcionalitātes piemērošanu paš aizsardzības kontekstā modernajā *ius ad bellum*, viņasprāt, ir saistīti ar: pirmkārt, kopējo karavīru un civiliedzīvotāju kritušo skaitu; otrkārt, ienaidnieka īpašuma sagraušanas līmeni; un treškārt, spēka lietošanas ietekmi uz trešajām valstīm (ar īpašu uzsvāri uz turpmāko kaitējumu videi). Kā proporcionālo līdzekļu ietekmējošo faktoru D. Gardama papildus min humānismu, norādot, ka pēdējā laikā tas iedarbojas uz valstu izpratni par proporcionalitāti. Šī attīstība ir saistīta ar pieaugošo uzsvāri uz cilvēktiesībām un arvien lielāku izpratni par cilvēktiesību likuma, *ius ad bellum* un *ius in bello* robežu nejausu savstarpējo ietekmi. Tomēr D. Gardama konstatē nevēlamu tendenci valstu vidū izvairīties no proporcionalitātes skaidru robežu formulēšanas un tajā pašā laikā izmantot to kā retorikas līdzekli spēka lietošanas pamatošanai. Viņa secina, ka, tiklīdz valsts nolems iekļaut savā politiskajā programmā spēka lietošanu, ANO Statūti to neapturēs. D. Gardama izsaka cerību, ka arvien pieaugošā cilvēktiesību nozīme varētu kļūt par pamatu, lai pārskatītu pieļaujamās

darbības šādu programmu izpildē, ievērojot kopējo cenu, kas tiks maksāta, radot kaitējumu civiliedzīvotājiem un civilajiem objektiem īstermiņā un ilgtermiņā.⁵¹⁷

ANO Starptautiskās tiesas tiesnesis R. Ago atzina, ka prasība pēc proporcionalitātes ir apstiprināta valstu praksē. Viņš paskaidroja, ka prasība pēc paš aizsardzības proporcionalitātes attiecas uz mijiedarbību starp rīcību un mērķi apturēt un atvairīt uzbrukumu, savukārt, ja iepriekšējā paš aizsardzība ir atzīta, tad uz mijiedarbību starp rīcību un mērķi neļaut uzbrukumam rasties. Tomēr tiesnesis vērsa uzmanību, ka būtu kļūdaini domāt, ka proporcionalitātei obligāti jāpastāv starp rīcību, kas veido bruņoto uzbrukumu un atbildes rīcību. Rīcība, kas ir nepieciešama, lai apturētu un atvairītu uzbrukumu var būt tāda, kas nav proporcionāla izciestajam uzbrukumam. R. Ago uzskatīja, ka ir svarīgs ar aizsardzības rīcību sasniedzamais rezultāts, nevis rīcības veids, būtība un spēks. Ierobežota bruņota spēka izmantošana dažkārt var būt pietiekama, lai cietusī valsts pretotos tikpat ierobežotam uzbrucējas valsts bruņotajam spēkam. Attiecībā uz proporcionalitāti periodiski izteiktie iebildumi un šaubas bija saistīti ar maldīgu viedokli par nepieciešamību panākt satura un spēka identiskumu starp uzbrukumu un paš aizsardzības rīcību. Šajā sakarā tiesnesis R. Ago uzsvēra, ka bez nepieciešamās elastības prasība pēc proporcionalitātes būtu nepieņemama. Jo no valsts, kas ir uzbrukuma upuris, nevar gaidīt tādu līdzekļu izmantošanu, kas nekādā veidā nepārsniegtu uzbrukuma novēršanai un izbeigšanai pietiekamas rīcības robežas. Ja, piemēram, valsts cieš no citas valsts dažādu bruņoto uzbrukumu virknes, proporcionalitātes prasība noteikti nenozīmēs to, ka upura valsts nedrīkst veikt vienu bruņotu uzbrukumu daudz lielākā mērogā, lai izbeigtu šo uzbrukumu pēctecības eskalāciju. Tomēr šī prasība nedrīkst novest līdz pretējai galējībai, proti, līdz noliegšanai, ka proporcionalitātes principam ir ietekme uz paš aizsardzības likumību, jo tad varētu attaisnot tādas darbības kā nāvējošu liela mēroga valsts teritoriju bombardēšanu, lai nodrošinātu šīs valsts prettiesiski okupētās mazas salas evakuāciju. Pat nacionālajos tiesību aktos paš aizsardzības pārmērīgas formas ir sodāmas. Ir jāņem vērā atšķirība starp rīcību, kas veikta tikai paš aizsardzībai un bruņotā uzbrukuma upura rīcību (pat ja tā ir ļoti līdzīga), kas izpaužas kā sods pārkāpējas valstij. Turklāt, pēc tiesneša domām, proporcionalitātes prasības ierobežojumiem nav jēgas, ja bruņotais uzbrukums un līdzīga bruņotā pretošanās noved līdz karastāvoklim abu valstu starpā.⁵¹⁸

⁵¹⁷ Gardam, J. 1999. Proportionality as a Restraint on the Use of Force. Australian Year Book of International Law, Volume 20. Available from: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AUYrBkIntLaw/1999/9.html> [viewed 14.07.2017.].

⁵¹⁸ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 69.–70, §120–121. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

O. Čačters, raksturojot paš aizsardzību, norādīja, ka tai jābūt ne tikai nepieciešamai, bet arī proporcionālai nodarījuma apjomam, veidam un mērķim. Viņš norādīja, ka proporcionalitātes kritērijs atstāj plašu rīcības brīvību valstij, kas aizstāvas, bet tas vienlaikus nosaka labi saprotamas robežas. Neapšaubāmi būtu nesamērīgi bombardēt pilsētas, reaģējot uz robežas šķērsošanu, vai iebrukt un okupēt citas valsts teritoriju tādēļ, ka tā nelikumīgi atbalstījusi nemierniekus pilsoņu karā.⁵¹⁹

A. Kaseze uzsvēra, ka proporcionalitātes princips prasa ne tikai balansa nodrošināšanu starp kaitējumu, ko nodara pārkāpējs, un pretpasākumiem un nodrošināšanu, lai pretpasākumi stipri nepārsniegtu pārkāpēja radīto kaitējumu, bet arī sekošanu mērķim piespiest pārkāpēju pārtraukt savu neatļauto darbību.⁵²⁰

N. Lubels, līdzīgi iepriekš norādītajiem pētniekiem, uzsver, ka apsteidzošās paš aizsardzības gadījumā proporcionalitāti vērtē saistībā ar draudiem, ar kuriem saskaras, un līdzekļiem, kas ir nepieciešami, lai izbeigtu uzbrukumu, kaut gan uzbrucēja radītie draudi nav pilnīgi skaidri, un potenciālai upura valstij ir jābūt spējīgai šos draudus nomērt.⁵²¹

D. Grins norāda, ka ANO Starptautiskā tiesa uz proporcionalitātes principu mēdz atsaukties paš aizsardzības lietās, bet ierobežotā veidā. Lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajām Valstīm” tiesa secināja, ka ASV 1987. gada 19. oktobra uzbrukumu, sagraujot divas naftas platformas, kā atbildi uz raķešu uzbrukumu vienam tirdzniecības kuģim varētu atzīt par proporcionālu. Savukārt ASV uzbrukumu, sagraujot divas naftas platformas, kā atbildi uz viena militārā kuģa mīnēšanu nevar atzīt par proporcionālu.⁵²²

D. Grins uzsver, ka proporcionalitātes jēdziens tiek skaidrots Karolīnas lietā ar jēdzienu “pārmērīgs”. Tomēr ir grūti konstatēt, vai šis jēdziens attiecas uz uzbrukuma dabu vai mērķi izbeigt uzbrukumu. Analizējot Vebstera formulu, D. Grins secina, ka proporcionalitātes princips visdrīzāk tiek attiecināts uz upura valsts tiesībām sevi aizstāvēt, nevis uz pašu uzbrukumu. Vērtējot valstu praksi ANO Statūtu darbības laikā, D. Grins secina, ka vairākumā gadījumos valstis izmanto proporcionalitāti kā principu, kas prasa līdzvērtību starp atbildi un spēka līmeni, kas nepieciešams uzbrukuma atvairīšanai, nevis līdzvērtību starp atbildes un uzbrukuma līmeni un līdzekļiem. Citiem vārdiem, paš aizsardzības atbildei jābūt vienlaikus gan nepieciešamai, gan proporcionālai šai nepieciešamībai. Tādēļ sākotnēji jāpārbauda

⁵¹⁹ Schachter, O. 1986. In Defense of International Rules on the Use of Force. *The University of Chicago Law Review*, ISSN 1939-859X, Volume 53:113, 120. Available from: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=4447&context=uclev> [viewed 18. 07.2018.].

⁵²⁰ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 306.

⁵²¹ Lubell, N. 2010. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*. New York: Oxford University Press, 64.–66.

⁵²² Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 86.–87.

nepieciešamības principa ievērošana. Piemēram, Folklanu salu konfliktā britu rīcība bija proporcionāla Argentīnas iebrukumam teritorijā. Drošības padome izdeva rezolūcijas, pieprasot Argentīnai atstāt salas. Argentīna to nebija izdarījusi un Apvienotā Karaliste uzskatīja savu bruņoto rīcību par proporcionālu mērķim, ievērojot Drošības padomes netiešo atbalstu.⁵²³

Vērtējot pētnieku vidū pastāvošos viedokļus, D. Grins, līdzīgi D. Gardamai, secina, ka vienprātība attiecībā uz šī jēdziena izpratni nepastāv. Tāpat kā D. Gardama, viņš uzsver, ka vislielākās grūtības rada atbilde uz jautājumu, kam tieši jābūt proporcionālai bruņotajai paš aizsardzībai, un piedāvā pētnieku atšķirīgo viedokļu iedalījumu, kas ir līdzīgs J. Gardamas piedāvātajam, norādot, ka pastāv divas atšķirīgas pieejas atkarībā no tā, kam jābūt proporcionālai atbildes reakcijai: pirmkārt, izmantotajam spēkam jābūt proporcionālam uzbrukumam, uz kuru tiek atbildēts, mērogam un līdzekļiem (vērtējot upuru skaitu un īpašuma iznīcināšanu); otrkārt, izmantotajam spēkam jābūt proporcionālam tās valsts, kura aizstāvas, aizstāvības prasībām (izmantotie līdzekļi ir proporcionāli galīgam mērķim pārtraukt uzbrukumu).⁵²⁴

Šis viedoklis sakrīt ar A. Kasezes, O. Čāčtera, R. Ago un N. Lubela viedokli. Autore pievienojas D. Grina viedoklim, ka abas šīs pieejas nav atdalāmas viena no otras un realitātē abas ietekmē jautājuma izlemšanu par paš aizsardzībai izmantotā spēka proporcionalitāti⁵²⁵. Tomēr autore vēlas piebilst, ka upura valstij būtu jāizvērtē, vai tiešām nevar sasniegt vēlamo rezultātu ar mazāka spēka izmantošanu.

M. B. Ndulo skaidro proporcionalitātes principu, kā aizliegumu lietot pārmērīgu spēku jeb senākā izpratnē – kā aizliegumu lietot ieroci dūru kaujā. Skaidrojot jēdzienu “pārmērīgs spēks”, viņš izmanto ANO Starptautiskās tiesas 1996. gada konsultatīvajā atzinuma “Par draudu ar kodolieročiem vai kodolieroču izmantošanas tiesiskumu” 78. paragrāfa secinājumu, ka valsts nedrīkst padarīt civiliedzīvotājus par uzbrukuma objektiem un nedrīkst lietot ieročus, kas nespēj atšķirt civilos mērķus no militāriem mērķiem.⁵²⁶

Attiecībā uz proporcionalitātes principa izpratni cīņā pret terorismu ANO ģenerālsēkretārs K. Annans ir norādījis, ka, apkarojot terorismu, jādara viss iespējamais, lai to padzītu no zemes. Izmantotajam spēkam jābūt proporcionālam, atceroties, ka terorismu nedrīkst

⁵²³ Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 88.–90.

⁵²⁴ *Ibid.*, 88.

⁵²⁵ *Ibid.*

⁵²⁶ Ndulo, M. B. 2002. International Law and the Use of Force: American's Response to September. *Cornell Law Faculty Publications*, 4-1-2002, paper 56, 6. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1055&context=facpub> [viewed 20.02.2017.].

apkarot, izmantojot tā metodes, – nešķirojošas vardarbības izraisīšanu un teroru pret nevainīgiem civiliedzīvotājiem, tostarp bērniem.⁵²⁷

Sarežģījumi ar šī principa izpratni ir saistīti ar nepieciešamību izvērtēt šķietami nesalīdzināmas lietas. Lai to izdarītu, jārod kopsaucējs, ko nav vienkārši izdarīt, salīdzinot, piemēram, cilvēku dzīvības un militāros mērķus, jeb izskaidrojot vienas šīs vienības vērtību attiecībā pret citu vērtību. M. Valzers pamatoti atzīst, ka proporcionalitāte ir sarežģīti piemērojams princips, jo nav gatava ceļa, lai izveidotu neatkarīgu un stabilu priekšstatu par vērtībām, attiecībā uz kurām tiktu novērtēts kara iznīcinošais spēks.⁵²⁸ M. Njutons un L. Mejs ierosina vērtēt proporcionalitāti, salīdzinot to, kas visdrīzāk tiks zaudēts, un iespējamo ieguvumu, ja mierīgi strīda risināšanas līdzekļi ir izsmelti. Tomēr situācijas konteksts var būt atšķirīgs, proti – visas strīda atrisināšanas alternatīvas var būt un var nebūt izsmeltas, viena valsts var būt būtiski stiprāka par otru, viena no valstīm var būt aizstāvēšanas vai agresora pozīcijā pret otru valsti vai nevalstisku veidojumu, un šādās situācijās var pat nedaudz atšķirties zaudējumu un ieguvumu salīdzinājums. Vienkārša situācija ir, ja atbildes reakcija ir identiska pirmajam uzbrukumam. Piemēram, situācijā, kad viens bērns iesita otram bērnam pa roku un šis otrs bērns ir atbildējis pirmajam ar to pašu. Šādā situācijā proporcionalitātes princips nosaka spēka lietošanas limitu. Tomēr M. Njutons un L. Mejs pamatoti vērš uzmanību, ka šķietami vienkāršā divu bērnu strīda situācijā ir būtiski zināt to, vai gadījumā viens bērns nav lielāks, stiprāks vai vecāks par otru bērnu. Būtu svarīgi zināt arī šo bērnu iepriekšējās mijiedarbības vēsturi, jo, piemēram, ja bērni iepriekš vienojās, ka spēles laikā viens otram iesitīs pa roku, šādā veidā dodot otram bērnam signālu celties un dziedāt, otram nerodas tiesības nedz atbildēt ar to pašu, nedz sist citādā veidā. Starpvalstu attiecības viennozīmīgi ir vēl sarežģītākas par personu attiecībām. Tādēļ atsevišķos gadījumos var rast attaisnojumu izešanai ārpus spēka lietošanas limitiem, proti, sniedzot atbildi uz proporcionalitātes standarta jautājumu par to, vai konkrēta rīcība ir proporcionāla tās mērķim. Meklējot atbildi uz šo jautājumu, neizbēgami būs jārod arī atbilde uz jautājumu, vai nospraustais politiskais vai stratēģiskais mērķis ir salīdzināms ar civiliedzīvotāju dzīvībām. Tomēr militāros mērķus parasti ir grūti salīdzināt ar izglābtajām civiliedzīvotāju dzīvībām, un bieži vienīgais ceļš, kas izbeidz modernā bruņotā konflikta radītās ciešanas, ir konflikta izbeigšana.⁵²⁹

⁵²⁷ Annan, K. 18.11.1999. Global effort needed against terrorism, says Secretary -general, but responses must be sophisticated, proportional. Press release SG/SM/7224. Available from: <https://www.un.org/press/en/1999/19991118.sgsm7224.doc.html> [viewed 18.06.2016.].

⁵²⁸ Walzer, M. 2009. Responsibility and Proportionality in State and Nonstate Wars, Strategic Studies Institute, Carlisle: *U.S. Army War College Quarterly* (3)1, 43.–46. Available from: www.strategicstudiesinstitute.army.mil [viewed 09.04.2016.].

⁵²⁹ Newton, M. and May, L. 2014. *Proportionality in International Law*. New York: Oxford University Press, 17.–20.

A. Randelzhofers norāda, ka proporcionalitātes princips neprasa, lai pašaizsardzībai lietotie ieroči būtu tāda paša līmeņa ieroči, kādus izmanto uzbrukumam. Tādēļ vispārējais aizliegums pirmajam izmantot kodolieročus nevar būt atvasināts no proporcionalitātes principa.⁵³⁰ Tajā pašā laikā Starptautiskā tiesa nevarēja nonākt līdz viennozīmīgam secinājumam par kodolieroču lietošanas tiesiskumu vai prettiesiskumu ekstrēmajos pašaizsardzības apstākļos, kad ir apdraudēta valsts pastāvēšana.⁵³¹

K. Grinvuds arī aicina pārbaudīt rīcības proporcionalitāti, vērtējot nevis sākotnējā uzbrukumā izmantoto spēku līmeni (salīdzinot bruņoto spēku daudzumu, ieroču veidus vai zaudējumu apjomu), bet draudus, ko rada bruņotais uzbrukums. Kā piemēru viņš min situāciju, kad agresora bruņotais uzbrukums, pateicoties pārsteiguma elementam, beidzās ar kontroles nodibināšanu pār upura valsts teritoriju vai ar citu agresora mērķu sasniegšanu, izmantojot salīdzinoši nelielus resursus un spēkus. Ja pēc šīm darbībām uzbrucēja valsts ātri pastiprina tās pozīcijas, tad upura valstij nebūs iespējams mainīt prettiesiska uzbrukuma rezultātus, neizmantojot vēl lielāku spēku. K. Grinvuds turpinājumā ierosina vērtēt spēka lietošanas proporcionalitāti, nevis ņemot par pamatu pretinieka sākotnēji izmantoto spēku, bet pārbaudot, vai lietotais spēks ir pietiekams, lai mainītu bruņotā uzbrukuma sekas.⁵³²

Kā piemēru, kad upura valsts ir tiesīga lietot spēku pašaizsardzībai, var minēt arī gadījumu, kad pretinieks sola izbeigt uzbrukuma turpināšanu ar nosacījumu, ka tas paturēs okupētās upura valsts teritorijas.⁵³³ Par proporcionālu un nepieciešamu rīcību ir atzīstama arī situācija, kad upura valsts, padzenot svešu karaspēku no savas teritorijas, turpina to vajāt pāri robežai uz karaspēka valsts teritoriju.⁵³⁴ Tādējādi, ievērojot iepriekš norādīto, nepieciešamības un proporcionalitātes principiem jābūt nesaraujami saistītiem ar upura valsts pašaizsardzības mērķi atvairīt vai apturēt uzbrukumu vai atgūt atpakaļ savu pretinieka uzbrukuma laikā zaudēto teritoriju.

⁵³⁰ Randelzhofer, A. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I., edited by Simmma, B., New York: Oxford University Press, 805.

⁵³¹ 08.07.1996. Advisory opinion of the International Court of Justice: "Legality of the threat or use of nuclear weapons". Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> [viewed 24.08.2017.].

⁵³² Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].

⁵³³ *Ibid.*

⁵³⁴ Randelzhofer, A. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I., edited by Simmma, B., New York: Oxford University Press, 805.

6.3. Neatliekamības princips kā pamats paš aizsardzībai

Vēl viens princips, kas prasa pārbaudi, ir "neatliekamība". Arī šim principam ir pretrunīgs raksturs. Šis spēka izmantošanas tiesiskuma kritērijs ir vairāk saistīts ar gadījumiem, kad bruņotais uzbrukums jau ir noticis, jo izriet no pārlicības, ka paš aizsardzībai jāseko uzreiz pēc uzbrukuma sākuma.⁵³⁵ ANO Starptautiskās tiesas tiesnesis R. Ago norādīja, ka bruņotai aizsardzībai jānotiek nekavējoties, kamēr uzbrukums vēl notiek, nevis kad tas ir beidzies. Pēc tiesneša domām, valsts nevar apgalvot, ka ir izmantojusi paš aizsardzību, ja, piemēram, tā bombardē valsti, kura veikusi bruņotu uzlidojumu, un pēc tā pabeigšanas novirzīja savu karaspēku no starptautiskās robežas. Ja tomēr attiecīgais uzbrukums sastāvēja no vairākiem secīgiem aktiem, prasība pēc paš aizsardzības neatliekamības būtu jāvērtē, ievērojot šos uzbrukumus kopumā. Tiesnesis uzsvēra, ka visos gadījumos, praksē un doktrīnā šī prasība šķiet pilnībā atbalstīta, kas viņu nepārsteidza, ņemot vērā tās skaidro loģisko saikni ar kopējo izpratni par paš aizsardzību.⁵³⁶

J. Dinšteins skaidro, ka atsevišķs bruņots uzbrukums var arī neradīt pamatu paš aizsardzības kara uzsākšanai. Tajā pašā laikā viņš piekrīt, ka neatliekamības principu nevar skaidrot tieši, jo valstī, kas saskaras ar pretinieka bruņotu darbību notiek dažādas birokrātiskas procedūras, un tādēļ paiet zināms laiks līdz brīdim, kad valsts amatpersonas pieņem lēmumu atbildēt un dot norādījumus bruņotajiem spēkiem. Tādēļ, ja intervāls starp bruņoto uzbrukumu un paš aizsardzības karu ir liels, karš joprojām var būt tiesisks, ja kavēšanās ir objektīvi pamatota.⁵³⁷ Un atkal uzbrukuma un atbildes reakcijas tuvuma interpretācija būs atkarīga no katras konkrētas situācijas konteksta.

Tādējādi šis princips ir vairāk attiecināms uz gadījumiem, kad vairs nepastāv lielas šaubas par uzbrukuma esamību. Tas ir saistīts ar atbildes reakcijas tuvumu notikušam faktiskam bruņotajam uzbrukumam. Iepriekšējās paš aizsardzības gadījumā paš aizsardzības attālinātību no prognozējamā uzbrukuma regulē nenovēršamības princips.

1945. gada pieņemtie ANO Statūti joprojām ir galvenais spēka lietošanas tiesiskuma novērtēšanas avots. Acīm redzami, ka ANO Statūtu 51. pantam ir duāls raksts, jo, no vienas puses, tas nosaka ierobežojumu nekontrolējamai vienusējai spēka lietošanai, bet, no otras

⁵³⁵ Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 101.

⁵³⁶ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 70, §122. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

⁵³⁷ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self-Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 242.–243.

pusēs, tas piedāvā valstīm instrumentu, kuru tās var izmantot, lai pastāvētu. Autore secina, ka nav spēka lietošanas definīcijas, kas derētu visās situācijās, ieskaitot arī tās, kad pastāv izteikti uzbrukuma draudi. Principu definīcijas nav viennozīmīgas, tām nav strikti noteikta satura, kas būtu vienvēidīgi izmantojams jebkādā situācijā. Lielā mērā principu piemērošana ir atkarīga no pusēm pieejamās informācijas apjoma par faktisko situāciju un informācijas avotu ticamības, spējas adekvāti to novērtēt un pušu motivācijas. Joprojām pastāv strīdi par valstu tiesībām lietot spēku paš aizsardzībai pret spēka lietošanas draudiem ar mērķi glābties no fiziskās iznīcināšanas. Tādēļ jautājums par brīdi, kuru varētu uzskatīt par bruņotā uzbrukuma sākumu, paliek atklāts un tiks izskatīts nākamajā apakšnodaļā. Pētnieki runā par spēka lietošanas kritērijiem un priekšnosacījumiem ar piesardzību un izvairās no skaidru definīciju sniegšanas. Šāda situācija var tikt izskaidrota ar saprotamu nevēlēšanos "atvērt durvis" paš aizsardzības tiesības nekontrolējamai izmantošanai un spēka lietošanas aizlieguma pārkāpšanai. No otras puses, skaidras definīcijas neesamība veicina daudzveidīgu nostāju un interpretāciju attīstību,⁵³⁸ kas turpina pazemināt ANO autoritāti.

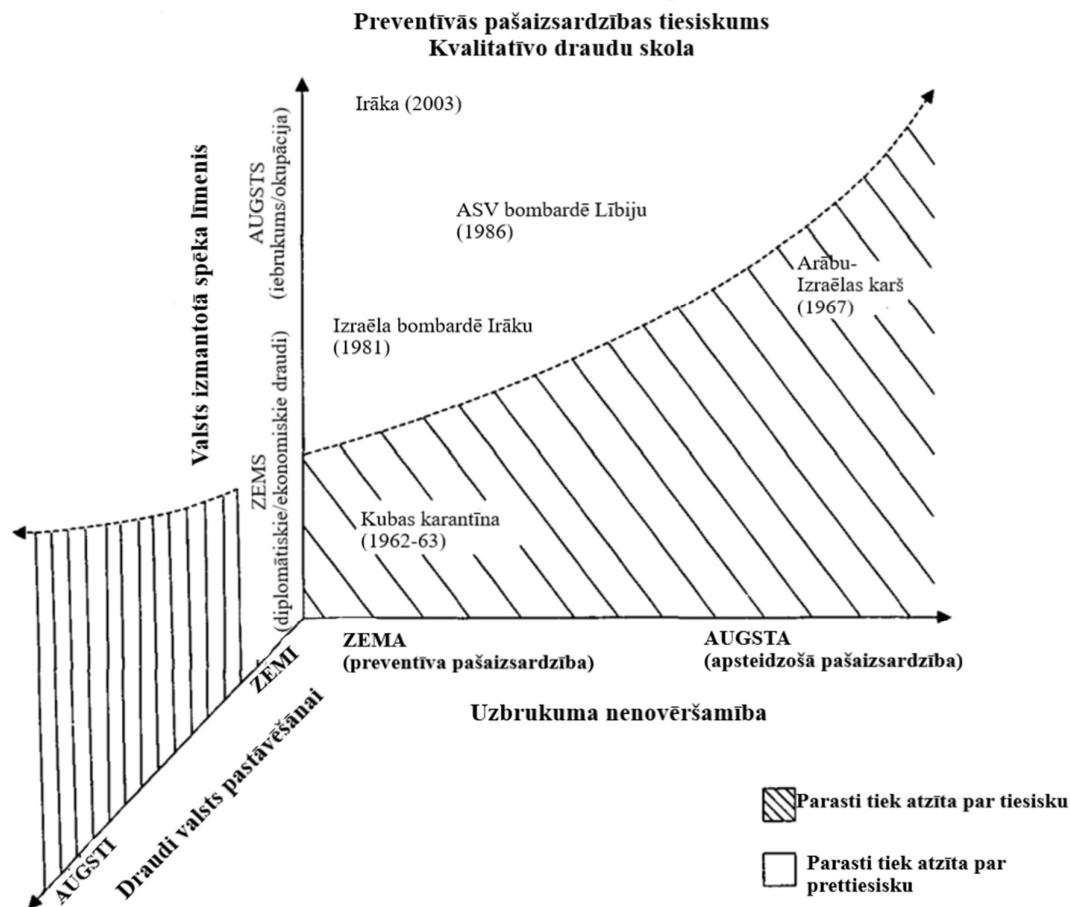
6.4. Tiesiskās paš aizsardzības robežas un izmantošanas ilgums

S. Merfijs, kopumā atbalstot preventīvo paš aizsardzību (savā pētījumā viņš izmanto jēdzienu "*preemptive*", lai tas neatšķirtos no Buša doktrīnā lietotā jēdziena, bet apsteidzošās paš aizsardzības apzīmēšanai viņš izmanto jēdzienu "*anticipatory*"), izstrādāja preventīvās paš aizsardzības tiesiskuma pamatošanas tabulu (sk. 6.1. att.), kurā tiesiskuma pamatojums balstās uz šādiem kritērijiem:

- 1) uzbrukuma neizbēgamība (jo tā ir lielāka, jo pieņemamāka ir preventīva spēka izmantošana);
- 2) atbildes spēka izmantošanas līmenis (jo tas ir zemāks, jo pieņemamāka ir preventīvā spēka izmantošana);
- 3) draudi valsts pastāvēšanai (jo tie ir lielāki, jo pieņemamāka ir preventīvā spēka izmantošana).⁵³⁹

⁵³⁸ Upeniece, V. 2018. Conditions for the lawful exercise of the right of self – defence in international law. "6th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare."". Parc d'activités de Courtabœuf: EDP Sciences (SHS Web of Conferences 30), 01008, 5. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2018/01/shsconf_shw2018_01008.pdf [viewed 14.08.2018.].

⁵³⁹ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 717.–718. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

6.1. attēls. Preventīvās paš aizsardzības tiesiskuma pamatošanas grafiks⁵⁴⁰

Autoresprāt, preventīvās paš aizsardzības izmantošanas pakļaušana šādiem priekšnosacījumiem ir vērtējama kritiski. Šie kritēriji nespēj vispusīgi pamatot paš aizsardzības tiesiskumu, jo uzbrukuma neizbēgamība lielā mērā ir saistīta ar prognozējamā uzbrukuma attālinātību no iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas brīža. Jo tālākā nākotnē tiek prognozēts uzbrukums, jo ir lielākas iespējas to novērst ar citiem līdzekļiem bez tieša militārā spēka izmantošanas. Savukārt gadījumā, ja uzbrukuma brīdis ir tik tuvs, ka tas vairs nav novēršams, izmantojamā paš aizsardzība no preventīvās kļūst par apsteidzošo.⁵⁴¹

Ir pamatots S. Merfija arguments par spēka izmantošanas efektivitātes novērtēšanas nepieciešamību. Tomēr secinājums par to, ka preventīvā spēka lietošana ir pieņemamāka, kad

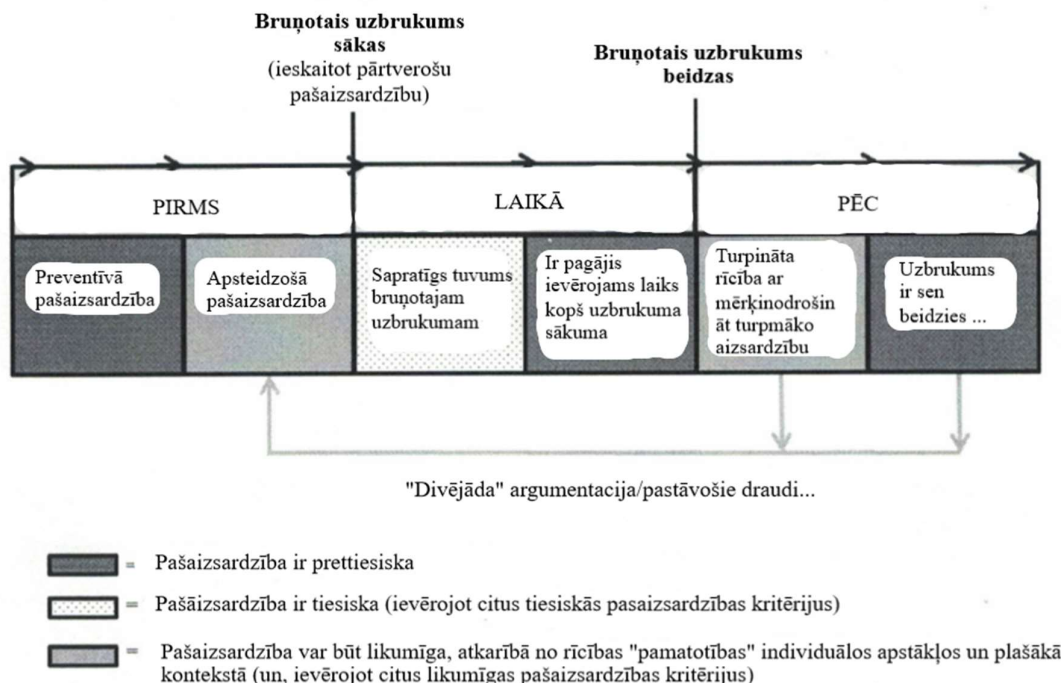
⁵⁴⁰ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 718. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

⁵⁴¹ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. "7th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare.", raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

tas ir zemāks, var kalpot par bruņotā spēka izmantošanas attaisnojumu tikai gadījumā, ja potenciālās upura valsts militārie resursi ir ierobežoti un tās vilcināšanās radīs potenciālā uzbrucēja militāro pārsvaru. Kaut gan arī šis arguments netika akceptēts no starptautiskās sabiedrības puses (piemēram, Osirakas atomreaktora bombardēšana 1981. gadā), ko S. Merfijs ir atzīmējis savā tabulā. Tādējādi spēka izmantošanas novērtēšanai, autoresprāt, būtu jāietekmē strīda risināšanas līdzekļu izvēle tādā veidā, ka iespēju robežās priekšroka tiktu dota mierīgiem strīda risināšanas līdzekļiem, it īpaši gadījumos, kad iespējamais uzbrukums tiek prognozēts attālinātā nākotnē.

Pēc autores domām, gadījumā, ja uzbrukums var notikt tikai attālinātā nākotnē, ir apgrūtināši izvērtēt draudus valsts pastāvēšanai. Apsteidzošās paš aizsardzības gadījumā šī nosacījuma ievērošana arī var būt saistīta ar zināmiem jautājumiem. Pieprasot valsts pastāvēšanas līmeņa noteikšanu apdraudējuma gadījumā, var nonākt līdz situācijai, ka ģeogrāfiskā ziņā lielām valstīm ir lielākas izredzes izdzīvot bruņota uzbrukuma gadījumā, un tādēļ, iegūstot nepārprotamus un pārbaudītus pierādījumus par tuvākajā nākotnē (piemēram, pēc divām dienām) plānoto uzbrukumu un pārlicinoties, ka citi mierīgi strīda risināšanas līdzekļi ir neefektīvi, šādai teritoriālā ziņā izdevīgai valstij tomēr būtu jā sagaida un jā pacieš pirmā uzbrukuma graujošās sekas (daļas iedzīvotāju bojāeju, infrastruktūras daļēju iznīcināšanu utt.) pirms tiesības iegūšanas izmantot paš aizsardzību. Savukārt mazākām valstīm šādās situācijās vienmēr būtu iespēja izmantot apsteidzošo paš aizsardzību pirms uzbrukuma pirmā trieciena paciešanas. Autoresprāt, paš aizsardzības izmantošanas diferencēšanai pēc apdraudējuma valsts pastāvēšanai jābūt vairāk saistītai ar proporcionalitātes principa ievērošanu, proti, liela valsts, ievērojot tās izdzīvošanas spējas, var atļauties spert spēka ziņā vājākus soļus cerībā, ka tie apturēs agresoru no tā plānu izpildes.

D. Grins, tāpat kā S. Merfijs, apsteidzošās paš aizsardzības apzīmēšanai izmanto jēdzienu “*anticipatory*” un preventīvās paš aizsardzības apzīmēšanai izmanto jēdzienu “*pre-emptive*”. Neatbalstot preventīvo paš aizsardzību, viņš piedāvā šādu spēka lietošanas pamatojuma tabulu, kurā uzbrukuma brīdis ir noteicošais paš aizsardzības tiesiskuma faktors (sk. 6.2. att.).

6.2. attēls. Spēka lietošanas pamatojuma grafiks⁵⁴²

D. Grins vērs uzmanību, ka šī tabula vairāk atspoguļo pašaizsardzības jautājuma problemātiku, jo robežšķirtni starp brīdi, kas laika ziņā var tikt atzīts par “pamatoti pietuvinātu bruņotajam uzbrukumam”, un brīdi, kuru var atzīt par “nozīmīgu laiku, kas pagājis pēc bruņotā uzbrukuma”, ir gandrīz neiespējami identificēt. Piemēram, Apvienotā Karaliste atbildei uz Argentīnas iebrukumu Folklenda salām nosūtīja savu karafloti, kura sasniedza mērķi tikai pēc 23 dienām no uzbrukuma brīža. Šāda atbildes reakcijas aizkavēšanās tika attaisnota ar lielo attālumu, kuru vajadzēja pārvarēt karaflotei. Kaut gan, pēc D. Grina domām to varēja pamatot arī ar faktu, ka Argentīna visu šo laiku okupēja salas un tādējādi uzbrukums nebija pārtraukts un turpinājās. Līdzīgi ir ar darbībām, ko varētu atzīt par “aizsardzību nodrošinošām turpinātām darbībām”.⁵⁴³

Autore, izvērtējot un apkopojot atšķirīgos pētnieku viedokļus par iepriekšējo pašaizsardzību un tās veidiem, kā arī vērtējot valstu rīcības piemērus un starptautiskās sabiedrības reakciju uz tiem, ierosina izmantot ANO ģenerālsekretāra, kā Ģenerālās asamblejas ieceltās augtākā līmeņa amatpersonas 2004. gadā atbalstīto iepriekšējās (*anticipatory*) pašaizsardzības dalījumu apsteidzošajā (*pre-emptive*) un preventīvajā (*preventive*) un šo

⁵⁴² Green, J. A. 2015. The rationale temporis elements of self-defence. *Journal on the Use of Force and International Law*, ISSN: 2053-1710, Volume 2, No.1, 109, 117. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20531702.2015.1043097> [viewed 14.06.2016.].

⁵⁴³ *Ibid.*

jēdzienu skaidrojumu.⁵⁴⁴ Tas, ka Ģenerālā asambleja savā 60. sesijā nepievērsa uzmanību šādam paš aizsardzības dalījumam un Vispasaules samita noslēguma dokumenta 79. paragrāfā tikai vispārīgi norādīja, ka ANO Statūti ir pietiekami, lai cīnītos pret visiem starptautiskā miera un drošības apdraudējumiem un Drošības padomei ir tiesības sankcionēt piespiedu pasākumus starptautiskā miera un drošības uzturēšanai un atjaunošanai,⁵⁴⁵ autoresprāt, varētu nozīmēt to, ka samita dalībnieki skaidri apzinājās rakstveida definīciju atbalstīšanas sekas bez to padziļinātas izpētes un detalizētas paskaidrošanas. Ievērojot Deklarācijas par agresijas definīciju ilgstošo tapšanas vēsturi, līdzīgu situāciju visdrīzāk piedzīvos starptautiskais dokuments, kas skaidros Statūtu 51. panta saturu, ja ANO uzņemsies tā sagatavošanas darbu.

J. Dinšteina pārtverošo paš aizsardzību, pēc autores domām, var iekļaut apsteidzošās paš aizsardzības definīcijā, jo tā neatbilst iepriekšējās paš aizsardzības noliedzēju piedāvātajam standartam, ka spēks tiek lietots pēc tam, kad parādās faktiskā uzbrukuma sekas. J. Dinšteina pārtverošā paš aizsardzība pieļauj spēka lietošanu laikā, kad agresora karaspēks vēl nav šķērsojis starptautisko robežu ar upura valsti un ir tikai ceļā uz savu mērķi. Savukārt iepriekšējās paš aizsardzības stingrie noliedzēji pauž viedokli, ka ANO Statūtu 51. panta burtiska tulkošana un Statūtu mērķis maksimāli samazināt valsts vienpusējās rīcības un bruņoto konfliktu iespējamību neparedz tiesības uz paš aizsardzību laikā, kad, piemēram, potenciālās agresora valsts palaistās raķetes vai bruņotie spēki vēl nav šķērsojuši potenciālās upura valsts robežu.

Shematiski iepriekšējās paš aizsardzības atbalstītāju un noliedzēju viedokļus autore piedāvā atspoguļot šādi (sk. 6.3. att.):

⁵⁴⁴ The Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. 02.12.2004. A/59/565, §189. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/565 [viewed 03.02.2017.].

⁵⁴⁵ 16.09.2005. The General Assembly Resolution A/RES/60/1. Available from: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/1&Lang=E [viewed 03.02.2017.].

Preventīvā pašaizsardzība	Apsteidzošā pašaizsardzība		Pašaizsardzība
1. Saņemta informācija par attālinātā nākotnē iespējamo uzbrukumu, vai šāds uzbrukums ir prognozējams. 2. Pēc mierīgu līdzekļu izmantošanas iespējamā uzbrukuma novēršanai tas joprojām tiek prognozēts.	1. Saņemta un pārbaudīta informācija par tuvākajā nākotnē plānoto bruņoto uzbrukumu. 2. Pierobežā vērojamas darbības, kuras nepārprotami apliecina gatavošanos uzbrukumam. 3. Uzbrukuma novēršana ar mierīgiem līdzekļiem nav iespējama vai nav bijusi efektīva.	1. Saņemta nepārprotama informācija par bruņotā uzbrukuma drīzo sākšanu. 2. Notiek pāreja no pēdējās uzbrukuma sagatavošanas stadijas uz faktisko uzbrukumu (piemēram, liels bruņoto spēku vienību un tehnikas skaits atrodas augstākā kaujas gatavības režīmā robežas tuvumā; raķetes ir izšautas upura valsts virzienā; jau iepriekš bija noticis uzbrukums, kas tika pabeigts nesenaļā pagātnē).	Uzbrukums ir faktiski sācies (piemēram, izšautās raķetes ir sasniegušas savus mērķus - upura valsts teritorijā ir upuri civiliedzīvotāju vai militārpersonu vidū, ir bojāti vai iznīcināti civilie vai militārie objekti; bruņotie spēki ir šķērsojuši robežu).

6.3. attēls. Pamatojuma atšķirības valstu spēka lietošanai pašaizsardzībā

Autoresprāt, diskutējams ir juridiskā pozitīvisma atbalstītāju viedoklis, ka šķietami uzsāktais bruņotais uzbrukums var faktiski nenotikt. Šo viedokli pētnieki pamato ar optimistisku cerību, ka potenciālā uzbrucēja valsts vienmēr var atsaukt pavēli “uzbrukt” vai izšautās raķetes var izrādīties vadāmās un to kursu vienmēr varēs mainīt. Tomēr pētnieki nesniedz šādu gadījumu piemērus valstu praksē. Uzsāktā šķietamā uzbrukuma apšaubīšana ir pamatota, ja ir notikusi tehniskā kļūda.⁵⁴⁶ Spilgts piemērs ir 2018. gada 7. augustā Igaunijā notikušās *NATO* mācības, kuru laikā Spānijas iznīcinātājs nejauši izšāva *AMRAAM* klases kaujas raketi “gaiss-gaiss” Otepē tuvumā Igaunijā. Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas valsts sekretārs, atbildot uz 7. augusta LTV raidījuma “Panorāma” žurnālista jautājumu, norādīja, ka šādi gadījumi ir ārkārtīgi reti – 15 gadu laikā kopš *NATO* veic patulēšanas misiju, šis ir pirmais šāds gadījums. Igaunijas pārstāvji publiski sniedza informāciju par notikušo kļūdu un brīdināja iedzīvotājus par apdraudējumu raķetes atrašanas gadījumā. Spānijas aizsardzības ministrs publiski izteica nožēlu par notikušo. Savukārt Krievijas puse reaģēja uz šo incidentu, ironiski norādot, ka citreiz raketes nejaušās piezemēšanās un sprāgšanas gadījumā Igaunijas teritorijā incidenta iemesli būs jāmeklē *NATO* gaisa darbībā, nevis Krievijas rīcībā.⁵⁴⁷ Atsevišķi

⁵⁴⁶ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

⁵⁴⁷ Kupšc, E., Justoviča, P. un Krieviņš, R. 08.08.2018. Igaunijas Aizsardzības ministrija: Igaunijā nejauši izšautā raķete ir ārkārtējs gadījums. *LSM.LV*. Iegūt no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/latvijas-aizsar-dzibas-ministrija-igaunija-nejausi-izsauta-rakete-ir-arkartes-gadijums.a288021/> [sk. 23.08.2018.]; Spāņu iznīcinātājs nejauši palaidis kaujas raketi virs Igaunijas. 08.08.2018. *Sputnik*. Iegūts no: <https://sputniknewslv.com/Baltics/20180808/9043952/spanija-igaunija-rakete-nato.html> [sk. 23.08.2018.].

Krievijas preses izdevumi savos secinājumos gāja vēl tālāk, norādot, ka šādas raķetes nejausās izšaušanas gadījumā pa Krievijas lidmašīnu prognozējamā tās reakcija būs visu *NATO* lidmašīnu notriekšana.⁵⁴⁸ Izvērtējot visus pierādījumus to kopsakarā (proti, incidents ir vienreizējs, vainīgā puse nekavējoties sniedza incidentu paskaidrojošo informāciju un puda nožēlu par notikušo, cietušās valsts pusē nav nekādas papildus informācijas, kas apliecinātu nodomu tai uzbrukt), būtu jāsecina, ka cietušās valsts reaģēšana ar bruņoto uzbrukumu uzskatāma par agresiju.⁵⁴⁹ Tieši tādēļ KF neuzbruka Turcijai vai tās gaisa spēkiem 2015. gada novembrī, kad Turcijas iznīcinātāji pie robežas ar Sīriju apzināti notrieca Krievijas militāro lidmašīnu, pamatojot savu rīcību ar šīs lidmašīnas prettiesisku ielidošanu Turcijas teritorijā un lidmašīnas apkalpes locekļu nereaģēšanu uz vairākkārtējiem brīdinājumiem. Šādam Turcijas pamatojumam Krievija nepiekrīta, bet abas puses veica izmeklēšanu par notikušo⁵⁵⁰ un konfliktu neattīstīja.

Bez tehniska rakstura kļūdām notikuma pamatā var būt cilvēciskais faktors. Valstīm ar garu un ne vienmēr nožogotu vai marķētu robežas līniju (piemēram, Ukraina un KF) ir bijuši gadījumi, kad to teritorijā prettiesiski ienāca kaimiņvalstu bruņoto spēku vai robežsardzes pārstāvji. Nožogojuma vai marķējuma trūkuma dēļ šāda robežas šķērsošana no pārkāpēju puses tika pamatota ar nejaušu iemaldīšanos.⁵⁵¹ Latvijas Republikas Valsts robežsardze informēja, ka tās praksē ir palielinājies aizturēto nelegālo imigrantu skaits, kas mēģina šķērsot robežu (uz 2018. gada jūliju tika aizturēti 101 cilvēks). Kaut gan Valsts robežsardze saņēma papildu tehnisko aprīkojumu, kas ir padarījis tās darbu efektīvāku, tomēr vienlaikus tai trūkst darbinieku (aptuveni 230 cilvēku).⁵⁵² Latvija līdz 2019. gadam plāno pabeigt visas 283 kilometru garās robežjoslas (kurā ietilps pēdu kontroles josla, iekaramie tilti un patruļtakas) ierīkošanu uz Latvijas–Krievijas robežas. Uz šīs robežas tiek plānots izbūvēt žogu 93 kilometru garumā, no

⁵⁴⁸ Петров, Н. 11.08.2018. Весь вмняемый мир вздрогнул: последствия потери боевой ракеты НАТО над Эстонией. *Арму*. Доступен: https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201808111127-10dd.htm [см. 12.08.2018.].

⁵⁴⁹ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

⁵⁵⁰ Kārkluvalks, A. un Īvāns, A. 24.11.2015. Turcija notriekusi Krievijas lidmašīnu; nošauts pilots un gājis bojā Krievijas karavīrs (teksta tiešraides arhīvs). *DELFI*. Iegūts no: <http://www.delfi.lv/news/arzemes/turcija-notriekusi-krievijas-lidmasinu-nosauts-pilots-un-gajis-boja-krievijas-karavirs-teksta-tiesraides-arhivs.d?id=46754837> [sk. 23.08.2018.].

⁵⁵¹ Москва: десантники "случайно" перешли границу Украины. 26.08.2014. *BBC NEWS Русская служба*. Доступно: https://www.bbc.com/russian/international/2014/08/140826_russian_paratroopers_ukraine_reaction [см. 17.08.2018.]; ФСБ РФ в Курской области задержала украинского пограничника. 20.09.2015. *Joinfo*. Доступно: https://joinfo.ua/politic/1120983_FSB-RF-Kurskoj-oblasi-zaderzhala-ukrainskogo.html 1. [см. 17.08.2018.]; Griekijā atgriezušies divi no apcietinājuma Turcijā atbrīvotie karavīri. 18.08.2018. *tvnet.lv*. Iegūts no: <https://www.tvnet.lv/6106025/griekija-atgriezusies-divi-no-apcietinajuma-turcija-atbrivotie-karaviri> [sk. 23.08.2018.].

⁵⁵² Aizvien pieaug nokerto nelegālo robežas šķērsotāju skaits. 19.07.2018. *LSMLV*. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/aizvien-pieaug-nokerto-nelegalo-robezaskersotaju-skaits.a285887/> [sk. 23.08.2018.].

kuriem 65 kilometri jau bija izbūvēti līdz 2018. gada martam. Valsts robežsardze nāca ar iniciatīvu izbūvēt vēl papildu 100 kilometrus žoga, jo tas ir attaisnojis sevi cīņā ar robežpārkāpējiem un to ļauj ģeogrāfiskie apstākļi. Šādu žogu tiek plānots būvēt arī uz Latvijas–Baltkrievijas robežas.⁵⁵³ Tādējādi Latvija novērsīs ne tikai nelegālo imigrantu, bet arī teorētiski iespējamo citu valstu bruņoto spēku “kļūdainu” sauszemes robežas šķērsošanu.

Ievērojot Drošības padomes salīdzinoši biežo kapacitātes trūkumu laikus un ar efektīviem līdzekļiem iesaistīties topošā konflikta risināšanā, ANO lēno virzību uz efektīvu reorganizāciju un prognozējamo piecu pastāvīgo Drošības padomes locekļu nespēju atteikties no *veto* tiesībām, kā arī apzinoties postošo ieroču ražošanas attīstības tendences, autore atzīst par pamatotu iepriekšējās pašaizsardzības atbalstītāju argumentu par iespēju izmantot starptautiskajās paražu tiesībās pastāvošo uz Karolīnas lietas kritērijiem balstīto apsteidzošo pašaizsardzību. Arī ANO Starptautiskā tiesa ir atzinusi Statūtu 51. panta pašaizsardzības paražu tiesību dabu.

Pamatproblēma, ar kuru saskarās preventīvās pašaizsardzības izmantošanas laikā, ir tās būtiska attālinātība no prognozējamā, iespējamā bruņotā uzbrukuma. Rezultātā ir apgrūtināta ticamu pierādījumu iegūšana gan par nākotnes uzbrukumu un neiespējamību to novērst ar mierīgiem strīda risināšanas līdzekļiem (nenovēršamības un nepieciešamības principa ievērošanai), gan par tā spēka lielumu (proporcionalitātes principa ievērošanai). Tādēļ preventīvās pašaizsardzības atbalstītāji bieži ignorē nenovēršamības principu kā pamatu spēka izmantošanai pašaizsardzībai. Tomēr uzbrukuma plāni, pat ja tie jau ir izstrādāti, var netikt izpildīti nekad, jo, piemēram, uz potenciālo uzbrucēju efektīvu ietekmi var radīt potenciālās upura valsts diplomātisko, ekonomisko vai atturošo militāro (piemēram, sava spēka demonstrēšana militāro mācību laikā pie robežas) līdzekļu vienlaicīga izmantošana. Šajā gadījumā potenciālajai upura valstij būtu jāiegūst papildu pārliecinoši pierādījumi tam, ka neviens no tās izmantotajiem mierīgajiem uzbrukuma novēršanas līdzekļiem nav guvis panākumus un nespēs gūt panākumus arī nākotnē.

Ziemeļkorejas piemērs apliecina faktu, ka potenciālās uzbrucējas valsts politikas pārstāvju draudi var netikt izpildīti, jo politiskais viedoklis var mainīties, piemēram, potenciālai uzbrucējai valstij panākot sev vēlamu rezultātu (piemēram, par Ziemeļkoreju starptautiskajā sabiedrībā sāka runāt un uztvert to nopietnāk; ASV prezidents ir apliecinājis gatavību garantēt Ziemeļkorejai drošību apmaiņā pret pussalas denuklearizāciju, lai gan nākamais prezidents var šo solījumu neturēt). Tādēļ amatpersonu publiskie izteikumi, kurus nevar apstiprināt ar uzbrukuma plānus saturošiem dokumentiem un procesā esošām uzbrukuma sagatavošanas

⁵⁵³ Robežsardze vēlas vēl 100 kilometrus žoga uz Latvijas - Krievijas robežas. 14.03.2018. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/robezsardze-velas-vel-100-kilometrus-zoga-uz-latvijas-krievijas-robezas.a271345/> [sk. 23.08.2018.].

darbībām, autoresprāt, nevar uzskatīt par pārliecinošiem pierādījumiem. Turklāt pierādījumi būs pārliecinošāki, ja tie laika ziņā būs iespējami tuvi plānotā uzbrukuma dienai.

Pēc 2001. gada 11. septembra notikumiem palielinājies valstu un pētnieku skaits, kuri sākuši atklātāk paust atbalstu iepriekšējai paš aizsardzībai vai kuru negatīvā attieksme pret to ir ievērojami mazinājusies. 2004. gada ANO ģenerālsekretāra augsta līmeņa diskusijā par draudiem, izaicinājumiem un izmaiņām, pamatojoties uz “sen nodibinātām starptautiskām tiesībām”, tika atzīts apsteidzošs paš aizsardzības tiesiskums, atgādinot par tās ierobežojumiem – draudošā uzbrukuma nenovēršamības prasību un nepieciešamību ievērot proporcionalitāti.⁵⁵⁴ N. Lubels atzīmējis notikušo starptautisko tiesību attīstību līdz tādas paš aizsardzības atbalstīšanai, kas tiek izmantota neizbēgama uzbrukuma, kuru nevar novērst bez spēka izmantošanas, novēršanai.⁵⁵⁵

Tomēr valstu un pētnieku vidū valdošā atšķirīgā izpratne par iepriekšējās paš aizsardzības kritērijiem un tās izmantošanas priekšnosacījumiem rada lielākus draudus starptautiskajam mieram un drošībai nekā “durvju pavēršana” apsteidzošai paš aizsardzībai normatīvajā regulējumā. Var nepiepildīties cerība, ka spilgts iepriekšējās paš aizsardzības gadījums nonāks izskatīšanai ANO Starptautiskajā tiesā. Nepastāv arī pārliecība, ka šāds gadījums, nonākot tiesā, iedrošinās to noteikt visaptverošu priekšnosacījumu un kritēriju kopumu tiesiskai iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanai. Savukārt realitāte turpina apliecināt nepieciešamību rast pietiekami skaidru tiesisko regulējumu paš aizsardzības tiesības izmantošanai, pirms bruņotais uzbrukums faktiski ir noticis.⁵⁵⁶

Tā kā katra valsts primāri aizstāv savas intereses, ir maz ticams, ka ANO, it īpaši Drošības padomes, reformas, ja tādas tomēr notiks, būs efektīvas, jo, neskatoties uz pētnieku un Drošības padomes pastāvīgo locekļu sastāvā neietilpstošo valstu izteiktiem ierosinājumiem ierobežot vai mainīt *veto* tiesību institūta nosacījumus, pastāvīgie locekļi nevēlas atteikties no savām tiesībām un šis jautājums visdrīzāk vēl ilgi netiks atrisināts. Tādēļ grozījumu izdarīšana ANO Statūtos joprojām būs sarežģīts process, kas izskaidro šādu grozījumu neesamību regulējumā, kas attiecas uz spēka izmantošanu, kopš Statūtu pieņemšanas 1945. gadā līdz pat šim brīdim. Šādi grozījumi būtu nepieciešami kaut vai attiecībā uz valstu reakciju uz nevalstisko dalībnieku (teroristu) bruņotajiem uzbrukumiem, tādēļ autore ierosina skaidrot ANO Statūtu 51. panta piemērošanu rezolūcijā. Tā kā rezolūciju pieņemšana Drošības padomē var būt

⁵⁵⁴ The Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. 02.12.2004. A/59/565, §188. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/565 [viewed 03.02.2017.].

⁵⁵⁵ Lubell, N. 2010. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*. New York: Oxford University Press, 63.

⁵⁵⁶ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

apgrūtināta ar pastāvīgo locekļu *veto* tiesībām, piemēram, ASV, kas atbalsta preventīvo paš aizsardzību, iespējams, neatbalstīs ANO Drošības padomes rezolūciju par apsteidzošo paš aizsardzību, autore ierosina pieņemt rezolūciju ANO Ģenerālajā asamblejā. ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijām ir ieteikuma raksturs. Tomēr tās, gūstot valstu atbalstu to pieņemšanas laikā, spēj ieviest lielāku skaidrību ANO Statūtu piemērošanā un ietekmēt valstu praksi attiecīgajā jautājumā. Tādēļ iepriekšējās paš aizsardzības priekšnosacījumi varētu tikt noteikti ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijā, paredzot tajā ANO Statūtu 51. panta piemērošanas robežas.

Iepriekšējās (apsteidzošās) paš aizsardzības pamatojums varētu balstīties uz šādu priekšnosacījumu pastāvēšanu vienlaikus.

1. Pārliecinošu pierādījumu pastāvēšana, kas apliecina potenciālās uzbrucējas valsts nepārprotamu postošā uzbrukuma sagatavošanas darbu drīzo pabeigšanu un drīzo uzbrukuma uzsākšanu vai postošo uzbrukumu tā faktiskās sākšanas brīdī.⁵⁵⁷

2. Uzbrukumu nav iespējams novērst ar citām metodēm un paņēmieniem:

2.1. Jo valsts ir izmantojusi tai pieejamās mierīgas konflikta novēršanas metodes (piemēram, diplomātiskos līdzekļus, masu mediju palīdzību, militāros atturēšanas līdzekļus, ekonomiska rakstura ietekmēšanas mehānismus), tajā skaitā griezusies Drošības padomē ar lūgumu veikt nepieciešamos pasākumus gaidāmā uzbrukuma novēršanai un šīs darbības nav mainījušas potenciāla uzbrucēja nodomu uzbrukt;

2.2. Jo citu metožu un paņēmienu izmantošana mierīgai uzbrukuma novēršanai ir acīm redzama laika izšķērdēšana vai līdz uzbrukumam ir palicis tik maz laika, ka tā izmantošana tikai mierīgām konflikta novēršanas metodēm ir nelietderīga, proti, pastāv pamatota pārliecība, ka tās nemainīs potenciālā uzbrucēja nodomu uzbrukt. Mierīgu strīda risināšanas metožu meklēšana un izmantošana upura valstij jāturpina pēc paš aizsardzības tiesību izmantošanas uzsākšanas.⁵⁵⁸

Šie iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas priekšnosacījumi atbilst nenovēršamības un nepieciešamības principam, kā arī ietver prasību pielikt pūles mierīgai strīda atrisināšanai gan pirms spēka lietošanas, gan tā laikā un pēc tā.⁵⁵⁹

3. Papildu iepriekš minētajiem apsteidzošās paš aizsardzības piemērošanas priekšnosacījumiem ir jāievēro proporcionalitāte, proti – atbildes reakcijā izmantotajam spēkam jābūt proporcionālam vienlaikus:

⁵⁵⁷ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

⁵⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁵⁹ *Ibid.*

3.1. Draudoša uzbrukuma mērogam un līdzekļiem (vērtējot potenciālo upuru skaitu un iznīcināto īpašumu) ar nosacījumu, ka upura valsts izmanto mazāku spēku, ja tas ir pietiekams draudošā uzbrukuma novēršanai;

3.2. Upura valsts aizstāvēšanās mērķim.⁵⁶⁰

Ievērojot iepriekš norādīto, autore izstrādāja šādu ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas pamatteksu (skat. rezolūcijas projektu 1. pielikumā):

“1. Valstis var izmantot paš aizsardzības tiesības neatkarīgi no tā, vai cita valsts tai ir pasludinājusi karu, ja:

1.1. Valsts cieš no bruņota uzbrukuma;

1.2. Pastāv tieši tuvojošies uzbrukuma draudi.

2. Tieši tuvojošos uzbrukuma draudu gadījumā valsts var izmantot paš aizsardzības tiesības, ja pastāv vienlaikus šādi priekšnosacījumi:

2.1. Pamatota pārliecība par to, ka uzbrukums notiks tuvākajā nākotnē;

2.2. Uzbrukumu nav iespējams novērst ar mierīgām strīda risināšanas metodēm vai tās ir bijušas neveiksmīgas.

3. Valsts izmanto bruņoto spēku paš aizsardzībai tikai aizstāvēšanās nolūkā un tādā apjomā, kāds ir nepieciešams šī mērķa sasniegšanai, ievērojot tuvojošos uzbrukuma mērogu un līdzekļus.”

Jautājums, uz kuru, autoresprāt, arī nav rasta skaidra atbilde ir par to, cik ilgi var turpināties valsts bruņoto spēku lietošana paš aizsardzībai. Atbilstoši ANO Statūtu 51. pantam tiesības uz individuālo un kolektīvo paš aizsardzību izmanto līdz brīdim, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai. Gan valstu, gan pētnieku vidū pastāv noturīga vēlme interpretēt ANO Statūtu 51. pantā iekļauto nosacījumu par spēka lietošanu paš aizsardzībai “līdz brīdim, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai”.

M. Ndulo, izmantojot M. Glenona, E. V. Rostova, T. Franka un F. Patelas secinājumus, iedalīja trijās grupās atšķirīgos viedokļus par paš aizsardzības tiesības izmantošanas turpināšanu.

1. Cietusī valsts, tās draugi un sabiedrotie paši lemj par savām individuālajām un kolektīvajām paš aizsardzības tiesībām, kamēr netiek atjaunots miers vai Drošības padome ar savu pozitīvo balsojumu nepieņem lēmumu, secinot, ka paš aizsardzība ir aizgājusi pārāk tālu un pati valsts kļuvusi par draudiem starptautiskajam mieram (M. Glenons).

⁵⁶⁰ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

2. Tad, kad Drošības padome uzņemas jurisdikciju par notiekošo, cietušās puses pašaizsardzības tiesības tiek apturētas līdz brīdim, kad Drošības padome atzīst savu nespēju efektīvi risināt problēmu (T. Franks un F. Patela).

3. ANO Statūti nekādā veidā neierobežo paražu tiesībās ietilpstošās pašaizsardzības tiesības, kas paliek neskartas, kamēr Drošības padome nav sekmīgi atrisinājusi strīdu. Statūtu 51. pants ir nevis apstiprinošs pamats pašaizsardzības tiesību izmantošanai, bet tādu priekšnosacījumu apraksts, kuriem pastāvot Statūtu izpratnē ir pieļaujama šīs neatņemamās tiesības izmantošana (E. Rostovs).⁵⁶¹

M. Ndulo uzskata, ka nav svarīgi, kuru no interpretācijām izvēlēties valsts, jo katram no pieciem Drošības padomes locekļiem ir *veto* tiesības jebkurā Drošības padomes balsojumā. Tādēļ ir gandrīz noteikti zināms, ka attiecībā uz lēmumiem, kas nesakrīt ar kādas pastāvīgās dalībvalsts plāniem, šī valsts izmantos savas *veto* tiesības. Ja Drošības padome veiks kādas darbības, jautājums par to, vai šīs darbības ir pietiekamas starptautiskā miera saglabāšanai, arī tiks pakļauts tādai pašai izskatīšanai.⁵⁶²

Arī M. Halberstama konstatē, ka vairāki ASV pētnieki (A. Čeiss, O. Čačters un M. Franks) uzstāj, ka, tiklīdz Drošības padome iesaistās jautājuma risināšanā, spēka izmantošana pašaizsardzībai 51. panta kontekstā ir aizliegta, neskatoties uz to, vai Drošības padomes risinājums veicina agresora neitralizēšanu vai uzbrukuma apstādināšanu. V. M. Reismans uzskata, ka šāda interpretācija ir pretrunā ar 51. panta tapšanas vēsturi. Tā būtu pieļaujama, ja tā efektīvi veicinātu Statūtu mērķu sasniegšanu, bet pašreizējā situācijā šāda interpretācija tos tikai iznīcina, nevis attīsta. Savukārt E. Rostovs uzskata, ka 51. pants apstiprina valsts tiesības uz individuālu un kolektīvu pašaizsardzību līdz brīdim, kamēr Drošības padome veiksmīgi neatrisinās jautājumu.⁵⁶³ E. Rostova viedoklim līdzīgs ir A. Kasezes viedoklis.⁵⁶⁴

A. Čeiss uzskata, ka ANO Statūtu 51. pants ir nevis pašaizsardzības tiesību apstiprinošs garants, bet konstatējums par situācijām, kad Statūti neaizliedz “neatņemamo tiesību” īstenošanu. Pēc viņa domām, šīs situācijas ir saistītas ar laika ierobežojumu, proti – tās pastāv līdz brīdim, kad Drošības padome ir veikusi pasākumus starptautiskā miera un drošības uzturēšanai. Turklāt šī Drošības padomes funkcija ir vairāk politiska, nevis juridiska un tā

⁵⁶¹ Ndulo, M. B. 2002. International Law and the Use of Force: American's Response to September. *Cornell Law Faculty Publications*, 4-1-2002, paper 56, 8. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1055&context=facpub> [viewed 20.02.2017.].

⁵⁶² *Ibid.*

⁵⁶³ Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 230.–231., 236.–237. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].

⁵⁶⁴ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 355.

pastiprina Statūtu 2. panta ceturtais daļas un 51. panta mērķi ierobežot līdz iespējami šaurākam diapazonam pieļaujamos spēka lietošanas gadījumus, kad ir skaidrs, ka nekavējoties ir nepieciešama bruņota reakcija. Autore piekrīt M. Halberstamas izteiktai kritikai par šo A. Čeisa viedokli. Viņa norādīja, ka, pastāvot šādai pieejai, valsts var uzbrukt otrai valstij, nodot lietu Drošības padomē vai sarunāt ar citu valsti, kas to izdarīs, un šādā veidā ātri bloķēt upura valsts paš aizsardzības tiesības neatkarīgi no Drošības padomes veiktajiem pasākumiem vai to efektivitātes.⁵⁶⁵

Profesore I. Ziemele, tāpat kā A. Čeiss, norāda, ka paš aizsardzības tiesības nedarbojas bezgalīgi. Tās darbojas līdz brīdim, kad Drošības padome uzsāk konflikta risināšanu. Pēc profesores domām, brīdī, kad Drošības padome sāk nodarboties ar konkrēto krīzi, valstij jāpārtrauc paš aizsardzības pasākumi.⁵⁶⁶ Profesores rakstā nav sniegts sīkākš skaidrojums vārdiem “nodarbošanās sākšana ar konkrēto krīzi”. Tā varētu būt jautājuma apspriešana Drošības padomē jeb attiecīgas rezolūcijas izdošana. Nav sniegta plašāka informācija par paš aizsardzības tiesību izmantošanas iespējamību gadījumā, ja Drošības padome nespēj vienoties par rīcību krīzes novēršanai vai tās pieņemtās rezolūcijas ir neefektīvas un upura valsts turpina ciest no agresora darbībām.

O. Čačters uzsvēra, ka Drošības padome var aizstāt kolektīvo paš aizsardzību un apgalvojums, ka paš aizsardzība kā neatņemama tiesība nevar tikt atņemta, neatbilst ANO Statūtu 51. pantam, jo šis pants ne tikai prasa, lai valstis, kurām ir nepieciešami paš aizsardzības pasākumi, nekavējoties ziņo Drošības padomei, bet tas nosaka, ka šādi pasākumi nekādā veidā neietekmē Drošības padomes autoritāti un atbildību veikt darbības, ko tā uzskata par nepieciešamām. Turklāt Drošības padome nekad nav apšaubījusi savas tiesības noraidīt prasību pēc paš aizsardzības un aicināt valstis, kas izsaka šādas prasības, pārtraukt karadarbību. Tādējādi, pēc O. Čačtera domām, būtu absurdi apgalvot, ka Drošības padome nevar aizliegt vai atcelt prasību pēc paš aizsardzības, kad konstatē, ka tas ir nepieciešams. O. Čačters norādīja, ka Drošības padome var pavēlēt upura valstij pārtraukt militāro darbību pat tad, ja tā ir likumīga aizsardzība. Tomēr šāda lēmuma pieņemšanai ir nepieciešama visu pastāvīgo dalībvalstu vienprātīga piekrišana. Tādēļ to nevar pieņemt ar viena vai pastāvīgo locekļu vairākuma iebildumiem. Ir pamatots M. Halberstamas viedoklis arī par O. Čačtera secinājumiem. Viņasprāt, šādas interpretācijas gadījumā Drošības padome varēs aizliegt paš aizsardzības tiesības, jo Drošības padomes locekļi godprātīgi uzskatīs, piemēram, ka šoreiz ir vēlams

⁵⁶⁵ Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 231.–232. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].

⁵⁶⁶ Ziemele, I. 01.04.2003. Irākas krīze. Vai izaicinājums starptautiski tiesiskajai kārtībai. *Jurista vārds*, Nr.13 (271). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].

piemērot ekonomiskās sankcijas. Vai Drošības padome pieņems lēmumu, ka ir vēlams izvairīties no spēka lietošanas, jo, pēc tās domām, tā būs labāk uzbrukuma upurim, vai šāda rīcība būs visas starptautiskās sabiedrības interesēs pat tad, ja tā nebūs upura valsts interesēs, jeb Drošības padome aizlieds spēka lietošanu tikai tāpēc, ka agresora valstij ir lielāka politiskā ietekme Drošības padomē.⁵⁶⁷

T. Franks, pētot Statūtu VII nodaļas un 42. panta apspriešanas vēsturi, secināja, ka šie ieraksti ir pretrunā ar pārliecību, ka gadījumā, ja Drošības padome ir veikusi pasākumus, ANO locekļi var turpināt brīvi reaģēt, izmantojot militāro spēku. Viņš norādīja, ka neatņemamās paš aizsardzības tiesības tiek pārtrauktas, kad izmanto “globālās policijas” funkciju. Vai šis apgalvojums attiecas tikai uz spēka lietošanas pasākumiem no Drošības padomes puses jeb uz jebkādam Drošības padomes darbībām, – to T. Franks neprecizēja. Viņš piebilda, ka, kaut gan Statūtos tas nav norādīts, tomēr būtu prātīgi pieņemt, ka neatņemamās paš aizsardzības tiesības, kas ir apturētas Drošības padomes policejisko funkciju izpildes laikā, varētu tikt iedarbinātas, ja Drošības padomē, piemēram, *veto* tiesību izmantošanas dēļ ir bloķēts lēmums par nepieciešamo pasākumu veikšanu. Vienlaikus viņš apgalvoja, ka nedz 51. pantā, nedz citos Statūtu pantos nav paredzēti 51. panta prasību izņēmumi, ja tiek izmantotas *veto* tiesības. Kā atzīmēja M. Halberstama, T. Franks necitēja ANO Statūtu projekta sagatavošanas darbus (*travaux preparatoires*), lai pierādītu savus apgalvojumus. Tādējādi, ja T. Franks apgalvo, ka klauzula “līdz brīdim, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus [...]” aizliedz paš aizsardzību, būtu jāsecina, ka tā turpina aizliegt paš aizsardzību arī tad, kad Drošības padome pārtrauc risināt jautājumu un, neskatoties uz to, Drošības padome bloķēja savas iespējas veikt nepieciešamos pasākumus. M. Halberstama pamatoti uzdeva jautājumu par to, kurš lems, vai Drošības padomē ar *veto* tiesībām ir bloķēta iespēja veikt tieši nepieciešamos pasākumus?⁵⁶⁸

V. M. Reismans uzskata, ka ANO Statūtu 51. panta mērķis nav aizliegt valstīm izmantot paš aizsardzību tad, kad Drošības padome sāk rīkoties. Viņaprāt, no Statūtu 51. panta tapšanas vēstures ir skaidri redzams, ka ierobežojuma sākotnējais nodoms bija saglabāt 51. pantā iespēju rīkoties attiecīgajai valstij, nevis padarīt to par pasākumu, kuram ir nepieciešama Drošības padomes iepriekšējā atļauja. Tomēr turpinājumā viņš norāda, ka gandrīz pēc pusgadsimta prakses un būtisku izmaiņu veikšanas starptautiski politiskajā kontekstā tiesību akta tapšanas vēsture nevar būt noteicoša. Interpretācijai, kas balstās uz Statūtu koncepciju kā aizliedzošu veikt vienpusējas paš aizsardzības darbības, ja Drošības padome pievērš uzmanību miera pārkāpumam vai agresijas aktam, ir dokumentāla nepārprotamība, jo liela mēroga vardarbīgas

⁵⁶⁷ Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 232.–233. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].

⁵⁶⁸ *Ibid.*, 233.–234.

pašpalīdzības darbības ir grūti attaisnojamas. Šāda interpretācija, pēc viņa domām, jāskata katra reāla gadījuma ietvaros, lai redzētu, kā tā darbojas un vai tā darbojas. M. Halberstama atzīmē, ka V. M. Reismans nepaskaidro, kurš starptautisko tiesību princips attaisno paražu tiesībās esošo tiesību aizliegumu. V. M. Reismans vienlaikus secina, ka 51. panta interpretācija, kas apdraud paš aizsardzību, kad Drošības padome sāk rīkoties, tomēr ir neproduktīva, jo Statūtu interpretācija, atbilstoši kurai attiecīgās valstis patur tiesības uz individuālu un kolektīvu paš aizsardzību, saglabā spiedienu uz agresora valsti un Drošības padomi. Savukārt interpretācija, kurā teikts, ka valstīm vairs nav šīs tiesības, noņem šo spiedienu. Tādējādi viņš pamatoti norāda, ka, ja agresora valsts sapratīs, ka ANO lēmums ir uzskatāms par priekšnosacījumu paš aizsardzības izmantošanai, agresora valsts visdrīzāk secinās, ka spiediens uz viņu var tikt izslēgts. Rezultātā sešu mēnešu blokādes izraisītās grūtības upura valstij varētu būt pieņemama cena agresoram, lai iegūtu jaunu teritorijas daļu un, piemēram, tur esošos naftas laukus. Vispārināti runājot, interpretācija, kas piešķir Drošības padomei ekskluzīvu kompetenci, radīs tādas kara plānus militārajās koledžās visā pasaulē, kuros iekarojamā teritorija tiek ieņemta un Drošības padome izmantota, ļaujot agresoram paturēt un “uzsūkt” šo teritoriju, kamēr Drošības padome debatēs un, iespējams, noteiks ekonomiskās sankcijas. Tālāk V. M. Reismans atgādina, ka nav jācenšas izvairīties no ANO vai atteikties no mēģinājumiem to mobilizēt. Tomēr pamatproblēma ir, ka ANO vēl nav neitrāla un spējīga izturēt visus izaicinājumus.⁵⁶⁹

S. A. Aleksandrovs uzsver, ka ANO Statūtu 51. pantā ir iekļauts risinājums gadījumiem, kad ANO mehānisms nevar efektīvi funkcionēt starptautiskā miera un drošības nodrošināšanai. Šādos gadījumos valstis var mobilizēt nacionālo varu individuāli vai kolektīvi. ANO Statūti uzsver paš aizsardzības tiesību īslaicīgo dabu, proti – to lomu kā daļas no starptautiskā miera un drošības atjaunošanas procesa un kā sākotnējo soli pirms citi līdzekļi tiek piemēroti no starptautisko organizāciju puses.⁵⁷⁰ Savu viedokli viņš pamato ar 51. panta vēsturisko interpretāciju un norāda, ka panta projekta apspriežu laikā vārdi “gadījumā, ja Drošības padomei neizdodas veikt nepieciešamos soļus starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai” tika aizstāti ar vārdiem “līdz brīdim, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai”. Tas notika, lai uzsvērtu neskartu

⁵⁶⁹ Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 234.–235. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].

⁵⁷⁰ Alexandrov, S. A. 1996. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 294.

neatņemamo paš aizsardzības tiesību saglabāšanu, ja notiek bruņotais uzbrukums pret dalībvalsti un Drošības padome nenodrošinās mieru un drošību.⁵⁷¹

Viņš norāda, ka Drošības padomei tika dota vara lemt, vai veikt pasākumus starptautiskā miera un drošības uzturēšanai jeb lemt, vai paš aizsardzībai jābūt apstādinātai. Tālāk S. A. Aleksandrovš uzsver, ka jāpārstāj paš aizsardzība izmantot, ja centralizētās sistēmas mehānisms pats darbojas kā efektīva aizsardzība dalībvalsts individuālajām tiesībām. Spēka izmantošanai paš aizsardzībai nav nepieciešama Drošības padomes iepriekšējā autorizācija, bet tai ir nepieciešams Drošības padomes apstiprinošs lēmums, ieskaitot pastāvīgo locekļu konkurējošos balsojumu, lai uzdotu pārtraukt aizsardzības pasākumus. Viņaprāt, valstij jāpārtrauc sava paš aizsardzības tiesību izmantošana tikai tad, kad Drošības padome pieņem juridiski saistošu rezolūciju par to.⁵⁷²

E. Rostovs noraidīja viedokli, ka ANO Statūtu 51. pants aizliedz individuālu vai kolektīvu paš aizsardzību. Viņaprāt, paš aizsardzības tiesības pakļaušana prasībai pēc iepriekšējās Drošības padomes atļaujas ir fatāla valsts paš aizsardzības tiesībām. Tā vietā Statūti paredz pretēju nosacījumu – cietusī valsts un tās draugi var paši lemt, kad izmantot tiesības uz individuālo vai kolektīvo paš aizsardzību, kamēr miers netiek atjaunots vai Drošības padome ar savu apstiprinošu balsojumu neizlemj, ka paš aizsardzība ir aizgājusi pārāk tālu un kļuvusi par apdraudējumu mieram. Pēc E. Rostova domām, paš aizsardzības tiesības ietver ne tikai tiesības izraidīt agresoru, bet arī tiesības veikt tādas darbības, kas padarīs agresoru par nespējīgu turpmāk veikt agresiju. Atsaukdami uz E. Vatelu, viņš norāda, ka, izmantojot paš aizsardzību, aizskartām valstīm ir “tiesības nodrošināt savu nākotnes drošību un vajāt likumpārkāpēju, pakļaujot to sodam, kas turpmāk atturētu viņu no līdzīgas agresijas un [...] ja ir nepieciešams, padarītu agresoru par nespējīgu nodarīt turpmākus ievainojumus”. E. Rostovs secina, ka starptautiskās tiesības nekad nav atbalstījušas agresijas atstāšanu bez samaksas par to.⁵⁷³ Tādējādi, lai gan E. Rostovs, līdzīgi O. Čāčteram, atzīst Drošības padomes tiesības aizliegt valstij izmantot paš aizsardzību, tomēr viņš uzskata, ka šādai Drošības padomes rezolūcijai jābalstās uz secinājumiem, ka paš aizsardzība ir kļuvusi par agresiju. Tajā pašā laikā viņš nesaskata paš aizsardzības robežas pārkāpšanu apgalvojumā, ka upura valsts ir tiesīga panākt, lai pārkāpējs arī turpmāk nespētu veikt līdzīgu agresiju. Apsteidzošās paš aizsardzības

⁵⁷¹ Alexandrov, S. A. 1996. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 89.

⁵⁷² *Ibid.*, 294.–295.

⁵⁷³ Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 236. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].

gadījumā, autoresprāt, šāds nākotnes situācijas novērtējums robežosies ar nepārlicinošiem pieņēmumiem, kā rezultātā pastāvēs risks tā nonākšanai preventīvās rīcības statusā.

A. Kaseze uzsvēra, ka pašaizsardzības izmantošana jābeidz, tiklīdz Drošības padome iesaistās un pārņem uzdevumu izbeigt agresiju. Viņaprāt, tas nenozīmē, ka pašaizsardzība jāpārtrauc, ja Drošības padome vienkārši pasludina šo jautājumu par aktuālu. Pašaizsardzība var turpināties līdz brīdim, kad Drošības padome ir veikusi efektīvu darbību, kas padara upura valsts bruņoto rīcību par nevajadzīgu un nepiemērotu un tādēļ par juridiski nepamatotu. Savukārt, ja Drošības padomei neizdodas strādāt efektīvi, pašaizsardzībai jābeidzas brīdī, kad tās mērķis – bruņotā uzbrukuma atvairīšana – tiek sasniegts. Proti, 51. pants un attiecīgās starptautisko tiesību normas nepieļauj militārās darbības, kas pārsniedz pretestību un atkārtu agresiju, it īpaši tās aizliedz paildzinātu militāro okupāciju un agresoram piederošās teritorijas aneksiju.⁵⁷⁴ Tādējādi, autoresprāt, A. Kaseze atbalstīja viedokli, ka pašaizsardzības tiesības aptur tikai efektīva Drošības padomes rīcība. Tomēr viņš nesniedza detalizētāku sava viedokļa pamatojumu un nepaskaidroja, kurā brīdī, piemēram, lēmums par ekonomiskajām sankcijām, kuru darbības rezultāts (ja tāds ir) parasti nav tūlītējs, tiek uzskatīts par efektīvu – uzreiz šāda lēmuma pieņemšanas brīdī jeb tikai tad, kad pārkāpējs pilnībā atsakās no saviem agresīvajiem plāniem.

M. Šovs vēl mazāk iedziļinājās jautājuma vērtēšanā un tikai norādīja, ka ANO Statūtu 51. pants prasa, lai valstis nekavējoties informē Drošības padomi par pašaizsardzībai izmantotajiem līdzekļiem un šo līdzekļu piemērošana var tikt turpināta līdz brīdim, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai.⁵⁷⁵

M. Halberstama, līdzīgi E. Rostovam, analizē ANO Statūtu 51. panta tekstu un secina, ka vārdi “līdz brīdim, kamēr” (“*until*”) nenosaka “līdz brīdim, kamēr Drošības padome nav sākusi risināt jautājumu” vai “līdz brīdim, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus”, bet gan “līdz brīdim, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai”. Tādējādi no M. Halberstamas veiktās panta teksta analīzes izriet, ka ar vārdiem “nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai” tiek izskaidrota to pasākumu būtība, pēc kuru veikšanas valsts tiesības uz pašaizsardzību izbeidzas. ANO Statūtu 51. pants prasa nekavējošu Drošības padomes informēšanu par pašaizsardzības izmantošanu, un “tie nekādā veidā nedrīkst ietekmēt Drošības padomes pilnvaras un pienākumus [...] jebkurā laikā veikt tādas darbības, kādas tā uzskata par nepieciešamu [...]”. M. Halberstama pamatoti uzsver ka, ja “līdz brīdim, kamēr” (“*until*”) nozīmētu, ka valsts var

⁵⁷⁴ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 355.

⁵⁷⁵ Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1143.

izmantot paš aizsardzību tikai līdz brīdim, kad Drošības padome ir veikusi darbības, nebūtu vajadzības apgalvot, ka valsts veiktie pasākumi nedrīkst ietekmēt Drošības padomes pilnvaras, ja tos būtu jāpārtrauc, tiklīdz Drošības padome ir sākusi rīkoties.⁵⁷⁶ Autore piekrīt šim viedoklim. Turklāt gadījumos, ja paš aizsardzība tiek izmantota kā aizbildinājums agresijai vai pēkšņi tajā pāraug, Drošības padome, ievērojot ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcijā Nr. 3314 (XXIX) ierosināto agresijas definīciju un pamatojoties uz ANO Statūtu 39. pantu, vienmēr var konstatēt agresijas akta esamību un veikt visas tā novēršanai nepieciešamās darbības.⁵⁷⁷

J. Dinšteins pamatoti norāda, ka ANO Statūtu 51. pantā nav teikts, ka neziņošana Drošības padomei rada neatgriezeniskas sekas paš aizsardzības gadījumā. Statūtu izstrādātāju paredzētā notikumu secība ir tāda, ka sākotnēji valsts rīkojas paš aizsardzības nolūkā un tikai pēc tam tai ir jāiesniedz ziņojums Drošības padomei. Statūtu 51. panta saturam neatbilst viedoklis, ka nepaziņošana negatīvi ietekmē paš aizsardzības darbību likumību. Turklāt ziņojuma nekavējoša pārsūtīšana negarantē, ka Drošības padome atbalstīs veiktās darbības. Tādejādi ziņojuma savlaicīga nenosūtīšana nedrīkst automātiski radīt priekšstatu, ka paš aizsardzības darbības ir prettiesiskas. Pretējā gadījumā agresora valsts bruņotie uzbrukumi tiktu piedoti tikai tāpēc, ka upura valsts nav sniegusi ziņojumus.⁵⁷⁸

K. Greja izmanto teleoloģisko interpretāciju un atzīmē, ka, lai gan ANO Statūtu mērķis ir ne tikai ierobežot, bet arī centralizēt spēka izmantošanu, pakļaujot to ANO kontrolei, šķiet skaidrs, ka nodoms bija sniegt Drošības padomei tiesības lemt, vai ir veikti pasākumi, kas izbeidz paš aizsardzības tiesības. Kā spilgtu Drošības padomes piemēru viņa minēja 1982. gada Folklendu salu konfliktu.⁵⁷⁹ Pēc Argentīnas iebrukuma Apvienotās Karalistes koloniālajā teritorijā un tās okupēšanas Drošības Padome 1982. gada 3. aprīļa rezolūcijā Nr. 502 noteica, ka pastāv miera pārkāpums, pieprasīja nekavējošu karadarbības pārtraukšanu, nekavējošu Argentīnas bruņoto spēku izvešanu no Folklendu salām un uzlika par pienākumu Argentīnai un Apvienotajai Karalistei meklēt diplomātiskus risinājumus to strīda risināšanai. Vienlaikus Drošības padome pieprasīja pilnībā respektēt ANO mērķus un principus.⁵⁸⁰ K. Greja pamatoti uzdod jautājumu, vai šī rezolūcija bija pietiekams pamats uzskatīt, ka ir “veikti pasākumi, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai”, kas izbeidz Apvienotās Karalistes

⁵⁷⁶ Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 230.–240.

⁵⁷⁷ Upeniece, V. 2019. *Valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums*. Zinātnisko rakstu krājums VII Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 367. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/konf07122018.pdf>. [sk. 19.05.2019.]

⁵⁷⁸ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self–Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 217.–218.

⁵⁷⁹ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 93.

⁵⁸⁰ 03.04.1982. The Security Council resolution S/RES/502 (1982). Available from: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/502> [viewed 01.06.2018.].

tiesības aizsargāt Folklendu salas? Apvienotā Karaliste apgalvoja, ka ne, jo Argentīna (agresore) turpināja salu okupāciju. Apvienotā Karaliste atcerējās šo gadījumu 1990. gadā, kad Drošības padome reaģēja uz Irākas veikto Kuveitas okupāciju.⁵⁸¹ Tādēļ Drošības padome 1990. gada 6. augusta rezolūcijā Nr. 661 noteica Irākai sankcijas un apstiprināja Statūtu 51. pantā paredzēto neatņemamo individuālās vai kolektīvās paš aizsardzības tiesību izmantošanu kā atbildi uz Irākas bruņotajiem uzbrukumiem Kuveitai.⁵⁸² Šī atsauce uz Statūtu 51. pantu rezolūcijā Nr. 661 bija iekļauta, neskatoties uz to, ka, pēc K. Grejas domām, ASV un Apvienotā Karaliste varēja rīkoties Kuveitas kolektīvās paš aizsardzības ietvaros arī bez īpašas Drošības padomes autorizācijas.⁵⁸³

R. Varks iezīmē problēmu, norādot, ka prasība pēc aizsardzības turpināšanas tikai līdz brīdim, kad starptautiskā sabiedrība pārņem jautājuma risināšanu, ir ideālisms, kas paliks uz papīra, bet kas tomēr nav pilnīgi bezjēdzīgs. Norādot, ka valstu vidū nav vienotas pieejas šī jautājuma risināšanai, viņš secina, ka “mēs nevaram gaidīt no valsts atteikšanos no savām paš aizsardzības tiesībām, ja Drošības padome nepiedāvā alternatīvus pasākumus ar līdzvērtīgu vai labāku efektu”⁵⁸⁴. Viņš uzsver, ka paš aizsardzības tiesībām nevajadzētu pazust, ja lieta vienkārši ir nodota Drošības padomei, jo Drošības padome vairāk ir politisks veidojums, kas ne vienmēr pieņem lēmumus, pamatojoties uz juridiskiem apsvērumiem, un izmanto vairāk politiskos argumentus. R. Varks, līdzīgi kā A. Kaseze, pauž viedokli, ka paš aizsardzības tiesības turpinās, kamēr Drošības padome nav veikusi efektīvus pasākumus, kas padara upura valsts turpmāku bruņoto reakciju par nevajadzīgu un nepiemērotu. Pretējā gadījumā paš aizsardzības militārās darbības jāpārtrauc, kad ir sasniegts to mērķis atvairīt uzbrukumu.⁵⁸⁵ Kaut gan Statūtu 51. pants nesatur vārdu “efektīvs” un Statūtu mērķis ir mazināt valstu vienaspusējas rīcības iespējas, autore atzīmē, ka attiecībā uz uzsāktās paš aizsardzības turpināšanas jautājumu R. Varks un A. Kaseze atbalsta paplašinātu 51. panta interpretāciju.

Autore piekrīt M. Halberstamas viedoklim, ka ir maz ticams, ka 50 Statūtus ratificējušās valstis, kas dibināja ANO, un 130 valstis, kuras Statūtus ratificēja vēlāk, piekrita atteikties no savām paš aizsardzības tiesībām, ja Drošības padome darbojas, neskatoties uz to, kādu darbību tā veic un cik veiksmīga tā ir. Viņa pamatoti uzsver, ka gadījumā, ja valstis gribētu ierobežot

⁵⁸¹ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 93.

⁵⁸² 06.08.1990. The Security Council Resolution S/RES/661 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/661\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/661(1990)) [viewed 20.02.2016.].

⁵⁸³ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 94.

⁵⁸⁴ Vārk, R. 2013. The Legal Framework of the Use of Armed Force Revisited. *Baltic Defence College: Baltic Security and Defence Review*, Volume 15, Issue 1, 77.–78. Available from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2692704 [viewed 20.12.2016.].

⁵⁸⁵ Vārk, R. 2003. The Use of Force in the Modern World: Recent Developments and Legal Regulations on the Use of Force. *Baltic Defence College: Baltic Defence Review*, Volume 2, Issue 10, 32. Available from: <http://www.bdcol.ee/files/docs/bdreview/bdr-2003-10-section2-article2.pdf> [viewed 20.12.2016.].

pašaizsardzības tiesības, 51. pants skanētu nevis “šie Statūti nekādā veidā neierobežo neatņemamās tiesības uz individuālu vai kolektīvu pašaizsardzību [..], bet “neviens valsts nav tiesīgs izmantot spēku pat pašaizsardzības nolūkā, ja Drošības padome ir veikusi pasākumus saskaņā ar VII nodaļu”⁵⁸⁶. Tādējādi panta mērķis ir saistīts ar valsts pastāvēšanas nodrošināšanu, nevis ar pienākumu valstij atteikties no pašaizsardzības, ja Drošības padome nespēj piedāvāt pasākumus, kas veiksmīgi pasargātu valsti no uzbrukuma sekām.

M. Halberstama arī secina, ka 51. panta tapšanas vēsturē nav nekā, kas varētu norādīt uz mērķi atteikties no pašaizsardzības tiesībām, ja Drošības padome ir veikusi pasākumus, neskatoties uz to veidu un efektivitāti. Pētnieki, kas atbalsta pašaizsardzības tiesību noliegšanu, neko nav citējuši no panta tapšanas vēsturiskajiem dokumentiem, kas atbalstītu viņu viedokli.⁵⁸⁷ Tieši pretēji – 1945. gada 11. maija Sanfrancisko konferences trīsdesmit sestās sanāksmes protokolā norādīts, ka ASV delegācijas pārstāvis senators T. Konalijs apvaicājās, vai Drošības padome varētu labi izprast situāciju, ka notika uzbrukums un pašaizsardzības pretuzbrukums. Valsts departamenta pārstāvis K. Dans atbildēja apstiprinoši un vecākais padomnieks Dž. F. Dules piebilda, ka valstīm tomēr nav pienākums pārtraukt pašaizsardzības pretpasākumus. Citiem vārdiem sakot, pastāvēs konkurējošā vara.⁵⁸⁸ 1945. gada 20. maija četrdesmit astotās sanāksmes protokolā atspoguļota ASV delegācijas tikšanās, kuras laikā tika apspriesta 51. panta projekta redakcija. Apspriedes laikā tika nolasīta panta redakcija, atbilstoši kurai – ja bruņotais uzbrukums notika pret dalībvalsti, nekas netraucēja individuālo vai kolektīvo pamattiesību uz pašaizsardzību izmantošanai laika periodā starp uzbrukumu un brīdi, kad Drošības padome veic adekvātus pasākumus starptautiskā miera un drošības atjaunošanai. Sanāksmes dalībnieki kopumā atbalstīja šādu panta interpretāciju. Savukārt senators T. Konalijs piebilda, ka, viņaprāt, pašaizsardzības tiesības izmantošanu ierobežo Drošības padomes efektīva līdzekļu izmantošana.⁵⁸⁹

Ir nozīmīgs arī fakts, ka viena no 51. panta redakcijām saturēja norādi, ka nekas neierobežo pamattiesības uz individuālo vai kolektīvo pašaizsardzību, kamēr Drošības padome nav veikusi nepieciešamos pasākumus starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai

⁵⁸⁶ Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 237–239. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].

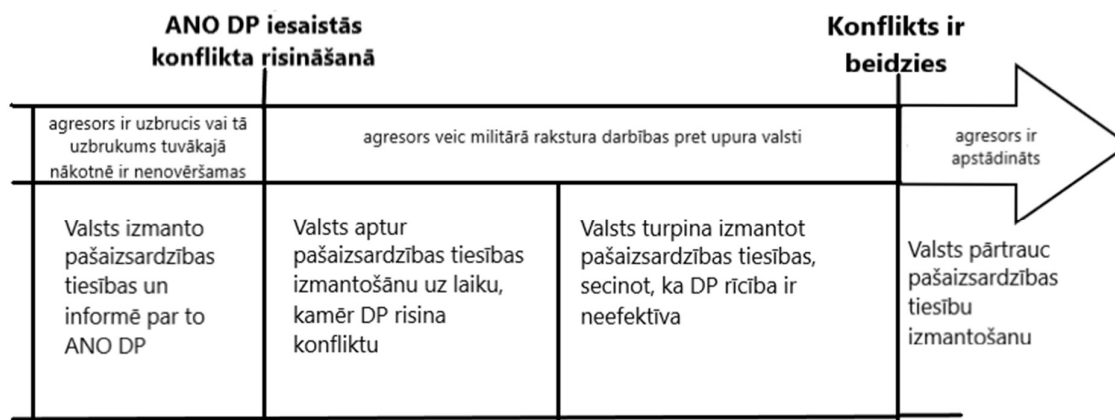
⁵⁸⁷ *Ibid.*, 241.–242.

⁵⁸⁸ Minutes of the Thirty-sixth meeting of the United States Delegation. Held at San Francisco. 11.05.1945. Department of the State. Office of the historian. Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945, General: The United States, volume I, 666. Available from: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v01/pg_666 [viewed 05.08.2017.].

⁵⁸⁹ Minutes of the Thirty-sixth meeting of the United States Delegation, Held at San Francisco. 20.05.1945. Department of the State. Office of the historian. Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945, General: The United States, volume I, 817. Available from: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v01/pg_817 [viewed 05.08.2017.].

atjaunošanai. PSRS pārstāvis A. Gromiko ierosināja svītrot vārdu “atjaunošana”. Apvienotās Karalistes pārstāvis lords Halifaks norādīja, ka vārds “atjaunošana” būtu jā saglabā, jo paš aizsardzības tiesībām jā turpinās atjaunošanas procesa periodā. A. Gromiko uzskatīja, ka vārds “uzturēšana” jau iekļauj sevī atjaunošanas jēdzienu un tādēļ jēdziens “atjaunošana” nav nepieciešams. Lords Halifaks iebilda šādai interpretācijai, norādot, ka nav iespējams uzturēt to, kā nav. Ķīnas un Francijas delegācija atbalstīja vārda “atjaunošana” saglabāšanu. ASV delegācija norādīja, ka pieņems vārdu “vai atjaunošanai” izslēgšanu, kaut gan būtu ļoti vēlams šos vārdus saglabāt. A. Gromiko uzdeva jautājumu, vai viņš varētu akceptēt vārda “atjaunošana” saglabāšanu. Viņš atbildēja noraidoši. Lords Halifaks, norādot, ka trīs valstis no piecām uzsvēra, ka vārdu “atjaunošana” ir būtiski saglabāt, lūdza PSRS valdību vēlreiz apsvērt šādu iespēju, piebilstot, ka viņš tomēr neuzstās uz šo jautājumu, lai nešķeltu delegāciju. Rezultātā konferences dalībnieki piekāpās PSRS viedoklim, ka 51. panta redakcija, kas nesatur vārdu “atjaunošana”, saglabā tiesības uz paš aizsardzību līdz brīdim, kamēr netiek atjaunots miers.⁵⁹⁰

Shematiski viedokļu daudzveidību par valstu paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgumu varētu atspoguļot šādi (sk. 6.4. att.):

6.4. attēls. Valstu izmantotās paš aizsardzības ilgums⁵⁹¹

Apkopojot iepriekš norādīto, autoresprāt, vēsturiskā, gramatiskā un teleoloģiska Statūtu 51. panta interpretācija apliecina valstu tiesības izmantot paš aizsardzību līdz brīdim, kamēr netiek apturēta agresora rīcība (neatkarīgi no tā, kas to spēs panākt – pati upura valsts, upura valsts kopā ar sabiedrotajiem, Drošības padome vai visi kopā). ANO Statūtu autori neapšaubāmi labi pārvaldīja juridisko valodu, un gadījumā, ja viņu mērķis bija tik būtiski

⁵⁹⁰ *Ibid.*, 823.–824.

⁵⁹¹ Upeniece, V. 2019. *Valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums*. Zinātnisko rakstu krājums VII Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 368. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/konf07122018.pdf>. [sk. 19.05.2019.]

ierobežot paš aizsardzības tiesības, tas tiktu izdarīts skaidri un viennozīmīgi. Ievērojot ANO Statūtu terminoloģiju, 51. panta sākums skanētu, piemēram, šādi: “Valstis atturas no spēka lietošanas, tajā skaitā paš aizsardzībai, ja Drošības padome ir veikusi VII nodaļā paredzētos pasākumus.” Savukārt gadījumā, ja paš aizsardzība pāraug agresijā, Drošības padome var veikt Statūtu VII nodaļā paredzētās darbības. Lai novērstu diskusijas par šo jautājumu, autore piedāvātais ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projekts, kas skaidros paš aizsardzības tiesību izmantošanas robežas, ir jāpapildina ar 4. pantu šādā redakcijā:

“4. Drošības padomes pasākumi, ja tie nepanāk starptautiskā miera un drošības uzturēšanu, neaptur valsts tiesības izmantot paš aizsardzību.”

Visticamāk, kopš panta rašanās pirmsākumiem tā mērķis bija nevis ierobežot valstu paš aizsardzības tiesības, padarot tās pilnībā atkarīgas no Drošības padomes darbības vai bezdarbības, bet uzsvērt šo tiesību izmantošanas iespēju, kā arī piešķirt Drošības padomei kā kolektīvai institūcijai tiesības lemt par izmantotās paš aizsardzības pamatotību un miera uzturēšanai vai atjaunošanai nepieciešamo kolektīvo pasākumu veikšanu. Savukārt Folklendu salu gadījums apliecināja, ka lēmumu jautājumā par Drošības padomes veikto pasākumu efektivitāti un ar to saistīto paš aizsardzības tiesību izmantošanu ir spiesta pieņemt pati upura valsts.⁵⁹²

⁵⁹² Upeniece, V. 2019. *Valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums*. Zinātnisko rakstu krājums VII Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 369. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/konf07122018.pdf>. [sk. 19.05.2019.]

NOBEIGUMS

Promocijas darbā autore pētīja izvirzītos jautājumus saistībā ar valsts tiesībām uz paš aizsardzību citas valsts uzbrukuma gadījumā un regulējuma pilnveidošanas nepieciešamību. Pētot un analizējot valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanu pret citas valsts faktisko vai prognozējamo uzbrukumu, tās daudzveidīgo un pretrunīgo teoriju un praksi, autore ir sasniegusi promocijas darba mērķi, formulējot priekšnosacījumus paš aizsardzības tiesiskai izmantošanai un sniedzot priekšlikumus starptautiskajā regulējumā konstatēto nepilnību novēršanai.

Vienlaikus autore sniedza priekšlikumus nacionālajā regulējumā konstatēto nepilnību novēršanai, proti – pētījuma izstrādes laikā autore konstatēja nepilnību mobilizācijas jautājuma risināšanā, ko nevēlējās atstāt nepamanītu un piedāvāja savu risinājumu. Savukārt grozījumi nacionālajā regulējumā attiecībā uz kara pasludināšanu, autoresprāt, nav tik svarīgi un ir tikai redakcionāla rakstura. Tomēr, ievērojot Saeimas Juridiskās komisijas darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējama paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai 2017. gada 23. maija priekšlikumu 7.3.1. apakšpunktā izteikto viedokli, ja jautājums saistībā ar Latvijas Republikas Satversmes 43. panta grozījumiem tiks aktualizēts atkārtoti, autore piedāvā iespējamajos redakcionālā rakstura grozījumus šajā pantā un ar to saistītajā nacionālajā regulējumā.

Autore konstatēja latviešu terminu skaidrojumu trūkumu pašreiz zinātniskajā literatūrā angļu valodā plaši izmantoto paš aizsardzības veidu apzīmēšanai. Tādēļ autore uzskata, ka latviešu valodas terminu vienotai un saskaņotai izstrādei un ieviešanai gan speciālajā mācību literatūrā, gan plašsaziņas līdzekļos būtu jāiesaista Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija.

Izdarītie secinājumi un no tiem izrietošie priekšlikumi attiecībā uz starptautiskā līmeņa regulējumu ir šādi:

1. ANO Statūtu 51. panta satura paplašinātās interpretācijas cēloņi

Secinājums. ANO Statūtu paplašinātās interpretācijas popularitāti, autoresprāt, veicina šādi faktori:

1.1. ANO Statūtu projekta sagatavotāju mērķis bija radīt efektīvu miera uzturēšanas un nodrošināšanas mehānismu, kas atsevišķos gadījumos joprojām nespēj darboties pietiekami efektīvi, jo ANO Drošības padomes pastāvīgie locekļi ne vienmēr spēj panākt savlaicīgu un nepieciešamu vienošanos (piemēram, Kosovas un Ukrainas gadījumā). Tādēļ autore piekrīt S.

Aleksandrova viedoklim, ka valstu 51. panta interpretācijas robežas ir un būs proporcionālas Drošības padomes spējai efektīvi risināt tās kompetencē esošās attiecīgās situācijas.

1.2. Ievērojot mūsdienu militāro spēju attīstību un postošo ieroču piegādes tehnoloģijas, upura valsts var būtiski zaudēt savas aizsardzības spējas, ja stingri ievēros prasību no sākuma sagaidīt faktisku uzbrukumu pirms aizsardzības pasākumu veikšanas.

Autore piekrīt ANO ģenerālsekretāra 2005. gada atskaitē “Lielākā brīvībā: ceļā uz attīstību, drošību un cilvēktiesībām visiem” norādītajam, ka nenovēršamo draudu gadījumā valstij ir tiesības izmantot paš aizsardzību ANO Statūtu 51. panta ietvaros, negaidot līdz pārkāpējas valsts bruņotā uzbrukuma faktiskajai izpildei.

2. ANO Starptautiskās tiesas sniegtais bruņotā uzbrukuma jēdziena raksturojums

Secinājums. ANO Starptautiskās tiesas lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” sniegtajam bruņotā uzbrukuma raksturojumam (proti, ANO Statūtu 51. panta paš aizsardzības tiesības var izmantot tikai, ja uzbrukums ir sasniedzis “nepieciešamo mērogu un iedarbību”) nevajadzētu ietekmēt paš aizsardzības tiesību izmantošanas iespēju, jo:

2.1. šāds ierobežojums ANO Statūtu tekstā nav paredzēts. Kā pamatoti atzīst C. Grinvuds un J. Dinšteins, paš aizsardzības tiesību izmantošanu ANO Statūti nav padarījuši atkarīgu no bruņotā uzbrukuma gradācijas pēc tā smaguma, svarīguma, intensitātes vai citām īpašībām;

2.2. ANO Starptautiskā tiesa nav sniegusi šāda ierobežojuma skaidru un visaptverošu definīciju;

2.3. ja netiek ņemti vērā valstu atšķirīgie ģeogrāfiskie, demogrāfiskie un militāro spēju attīstības aspekti, šajā ziņā ietekmīgākajām valstīm, kā pamatoti norāda M. Šovs, būs lielākas izdzīvošanas iespējas. Savukārt, ja šie aspekti tiks ņemti vērā, tad lielākās valstis (to iedzīvotāji) būs spiestas ciest vairāk, pirms tām radīsies tiesības uz paš aizsardzību;

2.4. ir pamatotas V. H. Tafta izteiktās bažas, ka šāda ierobežojuma skaidras definēšanas gadījumā pastāvēs risks, ka valstis to izmantos, lai apzināti lietotais spēks nepārsniegtu definīcijā paredzētās robežas un lai tajā pašā laikā tas novājinātu upura valsti.

Priekšlikums. Tādējādi paš aizsardzības tiesību rašanos jābalsta nevis uz pārkāpēja lietotā spēka smaguma vērtēšanu katrā atsevišķā gadījumā un hipotētiska ierobežojuma definēšanu, bet uz pārliecību, ka pārkāpēja spēka lietošana kā prettiesiska darbība rada tiesības uz paš aizsardzību. Savukārt pārkāpēja apzinātas un mērķtiecīgas bruņotās rīcības svarīgums,

smagums un intensitāte ietekmē pašaizsardzības darbības raksturu un apjomu proporcionalitātes principa ietvaros.⁵⁹³

3. ANO Statūtu 51. panta satura tulkošana

Secinājums. Gramatiskā iztulkošanas metode neievieš skaidrību panta satura iztulkošanā, jo Statūtu teksts franču un krievu valodā satur mazāku ierobežojošo formulējumu nekā Statūtu 51. panta redakcija angļu valodā. Autore nekonstatēja apliecinājumu tam, ka ANO Statūtu projekta sagatavotāji plānoja saglabāt iespēju izmantot iepriekšējo (apsteidzošo un preventīvo) pašaizsardzību pilnā apjomā. Tomēr ANO Statūtu 51. panta atsauce uz pašaizsardzību kā valsts neatņemamām tiesībām atgādina par pašaizsardzības regulējuma pastāvēšanu ne tikai starptautiskajos dokumentos (piemēram, ANO Statūtos un starpvalstu līgumos par kolektīvo aizsardzību), bet arī paražu tiesībās. Mūsdienu paražu tiesības veidojas valstu prakses ietvaros, kur arvien biežāk valstis sāk atklāti izmantot pirms ANO Statūtu pieņemšanas paražu tiesībās pastāvošos pašaizsardzības elementus (ASV, Lielbritānija, Austrālija, Japāna, Izraēla, Krievija), iekļaujot tos politikas plānošanas dokumentos vai valsts amatpersonu paziņojumos. Teleoloģiskā metode, pēc autores domām, atgriež normas tulkotāju pie mūsdienu realitātes un secinājuma, ka 51. panta radītāju mērķis viennozīmīgi nebija sagaidīt valsts būtisku novājināšanu vai sagraušanu ar citas valsts pirmo agresijas triecienu pirms tiesību piešķiršanas sevi aizstāvēt, ja valsts vēl būs spējīga to darīt. Tādējādi ar teleoloģiskās, sistēmiskās un daļēji gramatiskās iztulkošanas metodes palīdzību ir iespējama paplašināta normas iztulkošana, rodot atbildi uz jautājumu par to, kurā brīdī uzbrukums ir uzskatāms par sāktu.

4. Iepriekšējās pašaizsardzības robežas

Secinājums. Pašreiz pastāvošā ANO Statūtu 51. panta interpretāciju daudzveidība valstu un pētnieku vidū nerisina pašaizsardzības tiesību izmantošanas jautājumu. Šāda situācija var tikai veicināt bruņoto konfliktu skaita palielināšanos.

Priekšlikums. Tādēļ šīs problēmas risināšanai ANO līmenī nepieciešams pieņemt regulējumu sekojošos robežu (principu) ietvaros.

4.1. Nenovēršamības un nepieciešamības princips.

⁵⁹³ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. "7th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare.", raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

4.1.1. Pārliciecināšanu pierādījumu pastāvēšana, kas apliecina nepārprotamu postoša uzbrukuma uzsākšanu vai postoša uzbrukuma sagatavošanas darbu drīzu pabeigšanu un uzbrukuma sākšanu;

4.1.2. Uzbrukumu nav iespējams novērst ar mierīgiem līdzekļiem:

4.1.2.1. jo valsts ir izmantojusi tai pieejamās mierīgas konflikta novēršanas metodes (piemēram, diplomātiskos līdzekļus, masu mediju palīdzību, militāros atturēšanas līdzekļus, ekonomiska rakstura ietekmēšanas mehānismus), tajā skaitā ir griezies Drošības padomē ar lūgumu veikt nepieciešamos pasākumus gaidāmā uzbrukuma novēršanai, un šīs darbības nav mainījušas potenciālā uzbrucēja nodomu uzbrukt;

4.1.2.2. jo citu metožu un paņēmieni izmantošana mierīgai uzbrukuma novēršanai acīmredzot ir laika izšķērdēšana vai līdz uzbrukumam palicis tik maz laika, ka tā izmantošana tikai mierīgām konflikta novēršanas metodēm ir nelietderīga, proti – pastāv pamatota pārlicība, ka tās nemainīs potenciālā uzbrucēja nodomu uzbrukt. Mierīgu strīda atrisināšanas metožu meklēšana un izmantošana upura valstij jāturpina arī pēc paš aizsardzības tiesību izmantošanas uzsākšanas.

4.2. Proporcionalitātes princips. Atbildes reakcijā izmantotajam spēkam jābūt vienlaikus proporcionālam:

4.2.1 draudošā uzbrukuma mērogam un līdzekļiem (vērtējot potenciālo upuru skaitu un iznīcināto īpašumu) ar nosacījumu, ka upura valsts izmanto mazāku spēku, ja tas ir objektīvi pietiekams draudošā uzbrukuma novēršanai;

4.2.2. upura valsts aizstāvēšanās mērķim novērst uzbrukumu. Aizstāvēšanās nedrīkst pāraugt agresijā rezultējoties, piemēram, ar pārkāpējas valsts teritorijas aneksiju.⁵⁹⁴

5. Preventīvās paš aizsardzības tiesiskuma problemātika

Secinājums. Preventīvā paš aizsardzība (jeb preventīvais karš) neatbilst starptautiskajās tiesībās pastāvošajam regulējumam. Nenovēršamības principa (kas prasa ar augstu ticamības pakāpi nākotnē izpildāmo konkrēto un identificējamo draudu pastāvēšanu) neievērošana preventīvās paš aizsardzības gadījumā izslēdz tās tiesiskās attaisnošanas iespēju, jo ir grūti rast pārliciecināšus pierādījumus attālinātā nākotnē iespējamā valsts uzbrukuma plānošanas faktam, šo plānu raksturojumam un potenciālajām sekām, kā arī tam, ka nākotnē nekas nespēs mainīt situāciju par labu potenciālai upura valstij. Grūtības ar augstu ticamības pakāpi noteikt šādā

⁵⁹⁴ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

attālinātā nākotnē iespējamā uzbrukuma raksturu un smagumu apgrūtina arī proporcionalitātes principa ievērošanu preventīvās paš aizsardzības gadījumā. Tādēļ preventīvai paš aizsardzībai pašreiz nav rodams tiesiskais pamatojums nedz paražu tiesībās, nedz ANO Statūtos.

6. Paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums

Secinājums. Valstij, kas ir īstenojusi paš aizsardzības tiesības, par to nekavējoties jāziņo ANO Drošības padomei. Pētnieku vidū pastāv atšķirīgi viedokļi par paš aizsardzības tiesību turpināšanas iespējām gadījumā, ja Drošības padome iesaistās jautājuma risināšanā. Gan ANO Statūtu 51. panta saturs, gan vēsturiskā un teleoloģiskā normas interpretācijas metode ļauj valstij izmantot paš aizsardzības tiesības līdz brīdim, kad ANO Drošības padome piemēros efektīvus pasākumus starptautiskā miera un drošības uzturēšanai, proti – ANO Drošības padomes nespēja vienoties par situācijas risinājumiem vai tās pieņemto lēmumu efektivitātes trūkums nedrīkst apturēt valsts tiesības turpināt darbības paš aizsardzības nolūkā. Savukārt gadījumā, ja paš aizsardzība pāraug agresijā, Drošības padome nav ierobežota veikt Statūtu VII nodaļā paredzētās darbības.

Priekšlikums. Lai novērstu diskusijas par šo jautājumu, autore piedāvā šādu ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projekta panta redakciju (skat. pilnu rezolūcijas projekta tekstu 1. pielikumā):

“4. Drošības padomes pasākumi, ja tie nepanāk starptautiskā miera un drošības uzturēšanu, neaptur valsts tiesības izmantot paš aizsardzību.”

7. Iepriekšējās paš aizsardzības robežu iekļaušana skaidrojumā

Secinājums. ANO Statūtu grozījumu pieņemšana ir sarežģīts process, kas izskaidro šādu grozījumu neesamību 51. pantā kopš Statūtu pieņemšanas 1945. gadā līdz šim brīdim, kaut gan grozījumi būtu nepieciešami, piemēram, valstu paš aizsardzības tiesību izmantošanas paredzēšanai pret nevalstisko dalībnieku (teroristu) bruņotajiem uzbrukumiem. Rezolūcijas pieņemšana Drošības padomē var būt apgrūtināta ar pastāvīgo locekļu *veto* tiesībām. Tādēļ autore ierosina noteikt ANO Statūtu 51. panta piemērošanas robežas attiecībā uz paš aizsardzību no citas valsts uzbrukuma ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijā. Rezolūcijai būs ieteikuma raksturs. Tomēr tā, gūstot valstu atbalstu pieņemšanas laikā, ne tikai ievieš lielāku skaidrību ANO Statūtu piemērošanā, bet arī ietekmēs valstu praksi attiecīgajā jautājumā.

Priekšlikums. Ievērojot iepriekš norādītos secinājumus, autore piedāvā šādu ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projektu (pilnu tā saturu skat. 1. pielikumā):

“1. Valstis var izmantot paš aizsardzības tiesības neatkarīgi no tā, vai cita valsts tai ir pasludinājusi karu, ja:

- a) valsts cieš no bruņota uzbrukuma;
- b) pastāv tieši tuvojošies uzbrukuma draudi.

1. Tiešu tuvojošos uzbrukuma draudu gadījumā valsts var izmantot paš aizsardzības tiesības, ja pastāv vienlaikus šādi priekšnosacījumi:

- a) ir pamatota pārliecība, ka uzbrukums notiks tuvākajā nākotnē;
- b) uzbrukumu nav iespējams novērst ar mierīgām strīda risināšanas metodēm, vai tās ir bijušas neveiksmīgas.

3. Valsts izmanto bruņoto spēku paš aizsardzībai tikai aizstāvēšanās nolūkā un tādā apjomā, kāds ir nepieciešams šī mērķa sasniegšanai, ievērojot tuvojošos uzbrukuma mērogu un līdzekļus.

4. Drošības padomes pasākumi, ja tie nepanāk starptautiskā miera un drošības uzturēšanu, neaptur valsts tiesības izmantot paš aizsardzību.”

8. Agresijas definīcijas paplašināšana

Secinājums. Deklarācijā par agresijas definīciju valsts tiek atzīta par agresoru tikai gadījumā, ja bruņotas bandas, grupas vai iregulārie spēki vai algotņi atklāti darbojas tās vārdā (skat. 3. panta g) apakšpunktu). Izmantojot šo regulējumu, ANO Starptautiskā tiesa lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” konstatēja, ka nemiernieku apgādāšana ar ieročiem vai cita veida palīdzības sniegšana (tāda kā finansēšana, apgādāšana, organizēšana, apmācīšana) nerada valsts atbildību par šo grupējumu rīcību, jo neaplicina valsts kontroli pār to. Šāds skaidrojums sniedz valstij, kas atbalsta nemierniekus citas valsts teritorijā, iespēju izvairīties no atbildības.

Priekšlikums. Lai novērstu iepriekš minētās situācijas, autore ierosina izdot ANO Ģenerālās asamblejas rezolūciju (pilnu rezolūcijas projekta saturu skat. 2. pielikumā), nosakot, ka par agresijas aktu tiek atzīta arī:

“Bruņotu bandu, grupu, iregulāro spēku vai algotņu militārā apmācība, bruņotas darbības organizēšana, finansēšana, apgāde ar ieročiem un ekipējumu, ja tie veic tādus bruņotos aktus pret citu valsti, kuri ir līdzvērtīgi 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 3. pantā aprakstītajiem aktiem vai daļībai tajos.”

Promocijas darba jautājumu izpētes rezultātā autores izdarītie secinājumi un no tiem izrietošie priekšlikumi attiecībā uz nacionālā līmeņa regulējumu ir šādi:

1. Latvijas Republikas Satversmes 43. panta atbilstība starptautiskām tiesību normām

Secinājums. 1922. gadā pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes 43. pants paredz Valsts prezidenta tiesības pasludināt karu, pamatojoties uz Saeimas pieņemto lēmumu. Latvijas Republikas Satversmes 43. pants precīzi nenosaka gadījumus, kad Saeima var pieņemt lēmumu pasludināt karu. Savukārt Nacionālās drošības likuma 6. panta 9. punkts nosaka, ka Saeima lemj par kara pasludināšanu un uzsākšanu.

Kopumā kara pasludināšanas gadījumus var sadalīt divās pamatgrupās:

1) situācijas, kad valsts rīcība ir atzīstama par agresiju 1978. gada 14. decembra ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) izpratnē;

2) situācijas, kad valsts izmanto ANO Statūtu 51. pantā paredzētās tiesības uz paš aizsardzību.⁵⁹⁵

Hāgas 1907. gada III konvencija par karadarbības uzsākšanu, kas satur prasību pasludināt karu pirms tā uzsākšanas, joprojām ir spēkā. Atbilstoši 1928. gadā parakstītās Konvencijas par atteikšanos no kara kā nacionālās politikas instrumenta (Briāna-Keloga miera pakts jeb Parīzes pakts) preambulai tai dalībvalstij, kas meklēs iespēju atbalstīt nacionālās intereses ar vēršanos pie kara, tiks atteikti konvencijā paredzētie labumi, proti – citas dalībvalstis šādā gadījumā ir tiesīgas uzsākt karu pret šo valsti. Tādējādi Latvijas Republikas Satversmes 43. pants atbilst starptautisko tiesību regulējumam.

Priekšlikumi. Ievērojot kara pasludināšanas nozīmes mazsvarīgumu paš aizsardzības gadījumā, Latvijas Republikas Satversmē, Nacionālās drošības likumā, Ministru kabineta iekārtas likumā un Karatiesu likumā var veikt redakcionāla rakstura grozījumus. Ievērojot iepriekšnorādīto, autore ierosina veikt grozījumus normatīvajos aktos.

1. Latvijas Republikas Satversmē izdarīt šādus grozījumus:

“1. Izslēgt 43. pantu.

2. Izteikt 44. pantu šādā redakcijā:

“44. Valsts prezidentam ir tiesības spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus militārā iebrukuma vai kara gadījumā pirms Saeimas sasaukšanai. Līdz ar to Valsts prezidents nekavējoties sasauc Saeimu, kurā iesniedz apstiprināšanai pieņemto lēmumu par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu.”

3. Aizstāt 73. pantā vārdus “kara pasludināšanu un uzsākšanu” ar vārdiem “valsts militārās aizsardzības uzsākšanu”.

⁵⁹⁵ Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 168.

Piedāvātajā redakcijā autore izmantoja Latvijas Republikas Satversmes vēsturisko izteiksmes stilu, panākot teksta vienveidību (sk. 1. tabulu).

1. tabula

Grozījumu priekšlikums

Latvijas Republikas Satversme	
Pašreizējā redakcija	Piedāvātās izmaiņas
43. Valsts prezidents uz Saeimas lēmuma pamata pasludina karu.	Izslēgt pantu.
44. Valsts prezidentam ir tiesība spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus, ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām. Līdz ar to Valsts prezidents nekavējoties sasauca Saeimu, kura lemj par kara pasludināšanu un uzsākšanu.	44. Valsts prezidentam ir tiesība spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus <u>militārā iebrukuma vai kara gadījumā pirms Saeimas sasaukšanai</u> . Līdz ar to Valsts prezidents nekavējoties sasauca Saeimu, kurā iesniedz apstiprināšanai pieņemto lēmumu par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu.
73. Tautas nobalsošanai nevar nodot budžetu un likumus par aizņēmumiem, nodokļiem, muitām, dzelzceļa tarifiem, kara klausību, <u>kara pasludināšanu un uzsākšanu</u> , miera noslēgšanu, izņēmuma stāvokļa izsludināšanu un tā izbeigšanu, mobilizāciju un demobilizāciju, kā arī līgumus ar ārvalstīm.	73. Tautas nobalsošanai nevar nodot budžetu un likumus par aizņēmumiem, nodokļiem, muitām, dzelzceļa tarifiem, kara klausību, <u>valsts militārās aizsardzības uzsākšanu</u> , miera noslēgšanu, izņēmuma stāvokļa izsludināšanu un tā izbeigšanu, mobilizāciju un demobilizāciju, kā arī līgumus ar ārvalstīm.

2. Nacionālās drošības likumā izdarīt šādus grozījumus (sk. 2. tabulu):

“1. Izteikt 6. panta 9. punktu šādā redakcijā:

“9) lemj par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu;”.

2. Izteikt 8. panta pirmās daļas 6. punktu šādā redakcijā:

“6) ierosina Saeimai izlemšanai jautājumu par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu;”.

3. Izteikt 24. panta pirmās daļas 2. punktu šādā redakcijā:

“2) sasauca Saeimu lēmuma apstiprināšanai par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu.””

2. tabula

Grozījumu priekšlikums

Nacionālās drošības likums	
Pašreizējā redakcija	Piedāvātās izmaiņas
6. pants. Saeimas kompetence Saeima: (..) 9) <u>lemj par kara pasludināšanu un uzsākšanu;</u> (..)	6. pants. Saeimas kompetence Saeima: (..) 9) <u>lemj par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu;</u> (..)
8. pants. Valsts prezidenta kompetence (1) Valsts prezidents:	8. pants. Valsts prezidenta kompetence (1) Valsts prezidents:

(..) 6) <u>ierosina Saeimai izlemšanai jautājumu par kara pasludināšanu un uzsākšanu;</u> (..)	(..) 6) <u>ierosina Saeimai izlemšanai jautājumu par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu;</u> (..)
24. pants. Valsts prezidenta pilnvaras kara vai militāra iebrukuma gadījumā (1) Valstij pieteikta kara vai militāra iebrukuma gadījumā Valsts prezidents nekavējoties: 1) rīkojas saskaņā ar Valsts aizsardzības plāna noteikumiem, izdod pavēles un rīkojumus Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, valsts, pašvaldību institūcijām un valsts iedzīvotājiem; 2) sasauc Saeimu lēmuma pieņemšanai par kara pasludināšanu un uzsākšanu; (..)	24. pants. Valsts prezidenta pilnvaras kara vai militāra iebrukuma gadījumā (1) Valstij pieteikta kara vai militāra iebrukuma gadījumā Valsts prezidents nekavējoties: 1) rīkojas saskaņā ar Valsts aizsardzības plāna noteikumiem, izdod pavēles un rīkojumus Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, valsts, pašvaldību institūcijām un valsts iedzīvotājiem; 2) sasauc Saeimu lēmuma apstiprināšanai par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu; (..)

3) Ministru kabineta iekārtas likumā izdarīt šādu grozījumu (sk. 3. tabulu):

“Izslēgt 30. panta 1.¹ daļā vārdus “pasludināts karš”.”

3. tabula

Grozījumu priekšlikums

Ministru kabineta iekārtas likums	
Pašreizējā redakcija	Piedāvātās izmaiņas
30. pants. Lēmumu pieņemšana (..) (1 ¹) Ministru kabineta sēde var notikt un lēmumu tajā var pieņemt, piedaloties tikai Ministru prezidentam un vismaz trim citiem Ministru kabineta locekļiem, ja valstī izsludināts izņēmuma stāvoklis, <u>pasludināts karš</u> vai Valsts prezidents paziņojis Ministru kabinetam par nepieciešamo militārās aizsardzības soļu speršanu (Satversmes 44. pants). (..)	30. pants. Lēmumu pieņemšana (..) (1 ¹) Ministru kabineta sēde var notikt un lēmumu tajā var pieņemt, piedaloties tikai Ministru prezidentam un vismaz trim citiem Ministru kabineta locekļiem, ja valstī izsludināts izņēmuma stāvoklis vai Valsts prezidents paziņojis Ministru kabinetam par nepieciešamo militārās aizsardzības soļu speršanu (Satversmes 44. pants). (..)

4) Karatiesu likumā izdarīt šādu grozījumu (sk. 4. tabulu):

“Aizstāt 2. panta pirmajā daļā vārdus “pasludināts karš” ar vārdiem “kara laikā”.”

4. tabula

Grozījumu priekšlikums

Karatiesu likums	
Pašreizējā redakcija	Piedāvātās izmaiņas
2. pants. Karatiesu izveidošana (1) Ja valstī normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ir izsludināts izņēmuma stāvoklis vai <u>pasludināts karš</u> , tieslietu ministrs izdod rīkojumu karatiesu darbības uzsākšanai. (..)	2. pants. Karatiesu izveidošana (1) Ja valstī normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ir izsludināts izņēmuma stāvoklis vai <u>kara laikā</u> , tieslietu ministrs izdod rīkojumu karatiesu darbības uzsākšanai. (..)

2. Vispārējās mobilizācijas izsludināšanas gadījumu paplašināšana

Secinājums. Likuma “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” 11. panta pirmā daļa nosaka:

“(1) Izņēmuma stāvoklis ir īpašs tiesiskais režīms, kas izsludināms, ja:

1) valsti apdraud ārējais ienaidnieks;

2) valstī vai tās daļā ir izcēlušies vai draud izcelties iekšēji nemieri, kas apdraud demokrātisko valsts iekārtu.”

Tādējādi atbilstoši iepriekš norādītā panta pirmās daļās 1. punktam izņēmuma stāvokli izsludina, ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks. Par šādu apdraudējumu varētu tikt atzīti bruņota uzbrukuma draudi, kas izpaužas, piemēram, vienlaikus pastāvot šādiem priekšnosacījumiem: citas valsts skaitliskā un militāri tehniskā nodrošinājuma ziņā lielā paaugstinātā gatavībā esoša karaspēka koncentrēšana pie starptautiskās robežas ar Latviju, draudīgā retorika no attiecīgās valsts amatpersonu puses, kā arī nepārprotamas informācijas saņemšana par tuvākajā nākotnē plānoto vēršanos pret Latvijas teritoriālo integritāti (proti, vairs nepastāv jautājums: “Vai uzbruks?” – bet pastāv jautājums: “Kad uzbruks?”). Šādā situācijā var rasties nepieciešamība laikus apsvērt vispārējās (nevis daļējas) mobilizācijas izsludināšanas nepieciešamību, ko pašreiz ierobežo Mobilizācijas likuma 3. panta trešās daļas 1. punkts. Saskaņā ar to vispārēju mobilizāciju izsludina tikai kara gadījumā. Izņēmuma stāvokļa gadījumā pašreiz ir paredzēta daļēja mobilizācija.

Priekšlikums. Tādējādi Mobilizācijas likuma 3. panta trešās daļas 1. punktu, autoresprāt, ir jāpapilda ar otro teikumu šādā redakcijā: “Vispārēja mobilizācija var tikt izsludināta arī izņēmuma stāvoklī.” (sk. 5. tabulu).

5. tabula

Grozījumu priekšlikums

Mobilizācijas likums	
Pašreizējā redakcija	Piedāvātās izmaiņas
3. pants. Mobilizācijas resursi un veidi (..) (3) Mobilizācija var būt vispārēja, daļēja un vietēja: 1) vispārēja mobilizācija tiek izsludināta kara gadījumā, pakļaujot visus mobilizācijas resursus un izmantojot tos valsts aizsardzības vajadzībām mobilizācijas plānos noteiktajā apjomā; (..)	3. pants. Mobilizācijas resursi un veidi (...) (3) Mobilizācija var būt vispārēja, daļēja un vietēja: 1) vispārēja mobilizācija tiek izsludināta kara gadījumā, pakļaujot visus mobilizācijas resursus un izmantojot tos valsts aizsardzības vajadzībām mobilizācijas plānos noteiktajā apjomā. <u>Vispārējā mobilizācija var tikt izsludināta arī izņēmuma stāvoklī;</u> (..)

3. Pašaizsardzības robežas Latvijas nacionālajā regulējumā

Secinājums. Ievērojot Latvijas politikas plānošanas dokumentos norādītās valsts kā potenciālās drošības apdraudējuma avota militārās spējas, pašreiz Latvija ir pamatoti izvēlējusies dalību *NATO* kā savas drošības garantu. Tomēr, veidojot attieksmi pret iepriekšējo pašaizsardzību, nebūtu ignorējamas atsevišķu politiskā un ekonomiskā ziņā ietekmīgāko valstu (ASV, Lielbritānija, Austrālija, Japāna, Izraēla) un pētnieku vidū pastāvošās tendences atbalsīt vai neizslēgt paplašināto ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, kā arī šādas interpretācijas potenciālos ieguvumus valsts aizsardzības plānošanā tālākā nākotnē. Tādēļ grozījumi nacionālajos normatīvajos aktos, kas viennozīmīgi uzsvērtu sašaurināto burtisko ANO Statūtu 51.panta tulkošanu, autoresprāt, nav ieteicami nākotnē.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Latvijas normatīvie akti:

1. 01.04.2005. Karatiesu likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 52.
2. 08.07.1998. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 199/200.
3. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. 1976. Rīga: izdevniecība "Liesma", 109.
4. 01.07.1993. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums, pieņemta Satversmes sapulcē 1992. gada 15. februārī un stājas spēkā 1992. gada 7. novembrī. Latvijas Vēstnesis, Nr.43.
5. 27.03.2013. Likums "Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli": Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 61.
6. 09.08.2016. Likumprojekta "Grozījumi Nacionālās drošības likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūta no: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/77F50F0F4FEC167FC22580110040293F?OpenDocument> [sk. 10.09.2018.].
7. 08.05.2018. Likumprojekta "Grozījumi Nacionālās drošības likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūta no: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=1262/Lp12> [sk. 10.09.2018.].
8. 18.07.2019. Likumprojekts "Grozījumi Nacionālās drošības likumā" un tā sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūti no: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2018-10-11&dateTo=2019-10-11&text=nacion%C4%81%C4%81s+dro%C5%A1%C4%ABbas+likum%C4%81&org=0&area=0&type=0> [sk. 10.10.2019.].
9. 18.06.2002. Militārā dienesta likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 91.
10. 28.05.2008. Ministru kabineta iekārtas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.82.
11. 18.06.2002. Mobilizācijas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 91.
12. 29.12.2000. Nacionālās drošības likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.473/476.

Citu valstu normatīvie akti:

13. 05.06.1953. The Constitutional Act of Denmark: law of Denmark. Available from: http://www.stm.dk/_p_10992.html [viewed 12.02.2018.].
14. 25.10.1992. The Constitution of the Republic of Lithuania: law of the Republic of Lithuania. Available from: <http://lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-constitution/192> [viewed 12.02.2018.].
15. 03.07.1992. The Constitution of the Republic of Estonia: law of the Republic of Estonia. Available from: <https://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/> [viewed 12.02.2018.].
16. 1992. Закон "Про оборону України": закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 9. Доступний: <http://consultant.parus.ua/?doc=0B2CI9F65B> [див. 12.02.2018.].

Starptautiskie dokumenti:

17. 29.01.2018. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr.20.
18. 26.10.2012. Consolidated Version of the Treaty on European Union. Available from: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF [viewed 09.06.2018.].
19. 15.02.2001. Konvencija par starptautisku strīdu miermīlīgu izšķiršanu: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr.26.
20. 18.10.1907. Convention (III) relative to the Opening of Hostilities: international agreement. Available from: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/190?OpenDocument> [viewed 15.03.2016.].
21. 24.10.1945. La Charte des Nations Unies. Disponible ici: <http://www.un.org/fr/sections/un-charter/chapter-vii/index.html> [reg. 03.07.2017.].
22. 26.10.2012. Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Iegūts no: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0012.02/DOC_1&format=PDF [sk. 09.06.2018.].
23. 05.12.1994. Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Budapest: international agreement. Available from: <http://www.pircenter.org/media/content/files/12/13943175580.pdf> [viewed 21.02.2016.].
24. 27.08.1928. Renunciation of war as an instrument of national policy: international agreement. Available from: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp [viewed 15.03.2016.].
25. 29.01.2018. Starptautiskās tiesas Statūti: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr. 20.
26. 28.6.1919. The Covenant of the League of Nations, with amendments adopted on December 1924. Available from: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp [viewed 09.06.2018.].
27. 19.12.2016. The General Assembly Resolution A/RES/71/205. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine). Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/205 [viewed 20.02.2016.].
28. 27.03.2014. The General Assembly Resolution A/RES/68/262. Territorial integrity of Ukraine. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 [viewed 20.02.2016.].
29. 16.09.2005. The General Assembly Resolution A/RES/60/1. Available from: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/1&Lang=E [viewed 03.02.2017.].
30. 08.09.2000. The General Assembly Resolution A/RES/55/2, §30. Available from: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm> [viewed 03.02.2017.].
31. 14.12.1974. The General Assembly Resolution A/RES/29/3314. Available from: <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [viewed 07.08.2017.].
32. 24.10.1970. The General Assembly Resolution A/RES/25/2625. Available from: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> [viewed 07.08.2017.].
33. 03.11.1950. The General Assembly resolution 377A. The „Uniting for Peace” resolution. Available from: [http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf) [viewed 01.02.2017.].

34. 27.07.1953. The Korean War Armistice Agreement: international agreement. Available from: http://www.usfk.mil/Portals/105/Documents/SOFA/G_Armistice_Agreement.pdf [viewed 25.08.2018.].
35. 20.11.2015. The Security Council Resolution S/RES/2249 (2015). Available from: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf [viewed 15.07.2017.].
36. 17.02.2015. The Security Council Resolution S/RES/2202 (2015). Available from: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2202.pdf [viewed 20.02.2016.].
37. 21.07.2014. The Security Council Resolution S/RES/2116 (2014). Available from: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2116.pdf [viewed 20.02.2016.].
38. 08.11.2002. The Security Council Resolution S/RES/1441 (2002). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1441\(2002\)](https://undocs.org/S/RES/1441(2002)) [viewed 05.02.2017.].
39. 28.09.2001. Security Council resolution S/RES/1373 (2001). Available from: <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2001.shtml> [viewed 14.06.2017.].
40. 12.09.2001. The Security Council Resolution S/RES/1368 (2001). Available from: <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2001.shtml> [viewed 14.06.2017.].
41. 10.06.1999. The Security Council Resolution S/RES/1244 (1999). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1244(1999)) [viewed 01.02.2017.].
42. 05.11.1998. The Security Council Resolution S/RES/1205 (1998). Available from: <http://www.un.org/Depts/unscom/Keyresolutions/sres98-1205.htm> [viewed 05.02.2017.].
43. 24.10.1998. The Security Council Resolution S/RES/1203 (1998). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1203\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1203(1998)) [viewed 05.02.2017.].
44. 23.09.1998. The Security Council Resolution S/RES/1199 (1998). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1199\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1199(1998)) [viewed 05.02.2017.].
45. 23.03.1998. The Security Council Resolution S/RES/1160 (1998). Available from: [https://undocs.org/S/RES/1160\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1160(1998)) [viewed 05.02.2017.].
46. 02.03.1998. The Security Council Resolution S/RES/1154 (1998). Available from: <http://www.un.org/Depts/unscom/Keyresolutions/sres98-1154.htm> [viewed 05.02.2017.].
47. 04.06.1993. The Security Council Resolution S/RES/836 (1993). Available from: [https://undocs.org/S/RES/836\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/836(1993)) [viewed 01.02.2017.].
48. 06.05.1993. The Security Council Resolution S/RES/824 (1993). Available from: [https://undocs.org/S/RES/824\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/824(1993)) [viewed 01.02.2017.].
49. 26.08.1992. The Security Council Resolution S/RES/773 (1992). Available from: [https://undocs.org/S/RES/773\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/773(1992)) [viewed 01.02.2017.].
50. 13.08.1992. The Security Council Resolution S/RES/770 (1992). Available from: [https://undocs.org/S/RES/770\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/770(1992)) [viewed 01.02.2017.].
51. 21.02.1992. The Security Council Resolution S/RES/743 (1992). Available from: [https://undocs.org/S/RES/743\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/743(1992)) [viewed 01.02.2017.].
52. 25.09.1991. The Security Council Resolution S/RES/713 (1991). Available from: [https://undocs.org/S/RES/713\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/713(1991)) [viewed 01.02.2017.].
53. 05.04.1991. The Security Council Resolution S/RES/688 (1991). Available from: [https://undocs.org/S/RES/688\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/688(1991)) [viewed 05.02.2017.].
54. 03.04.1991. The Security Council Resolution S/RES/687 (1991). Available from: [https://undocs.org/S/RES/687\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/687(1991)) [viewed 05.02.2017.].

55. 29.11.1990. The Security Council Resolution S/RES/678 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/678\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/678(1990)) [viewed 01.02.2017.].
56. 06.08.1990. The Security Council Resolution S/RES/661 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/661\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/661(1990)) [viewed 20.02.2016.].
57. 02.08.1990. The Security Council Resolution S/RES/660 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/660\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/660(1990)) [viewed 20.02.2016.].
58. 03.04.1982. The Security Council Resolution S/RES/502 (1982). Available from: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/502> [viewed 01.06.2018.].
59. 19.06.1981. The Security Council Resolution S/RES/487 (1981). Available from: [https://undocs.org/S/RES/487\(1981\)](https://undocs.org/S/RES/487(1981)) [viewed 01.08.2017.].
60. UN Documents for Ukraine: Security Council Resolutions. Available from: <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/ukraine/> [viewed 20.09.2018.].
61. 03.04.2003. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr.52.
62. 1907. Драго - Портера конвенция. Национальная политическая энциклопедия. Доступно: <http://politike.ru/termin/drago-portera-konvencija-1907.html> [см. 15.03.2016.].
63. 24.10.1945. Устав ООН: международный документ. Доступен: <http://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html> [см. 03.07.2017.].

Politikas plānošanas dokumenti un informatīvie ziņojumi:

64. 2016. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Available from: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf [viewed 09.06.2018.].
65. Doctrine for Armed Forces of the United States. 12.07.2017. Joint Publication 1, x. Available from: http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp1_ch1.pdf?ver=2017-12-23-160207-587 [viewed 25.08.2018.].
66. 12.12.2003. European security strategy. Brussels. Available from: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> [viewed 09.06.2018.].
67. Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas informatīvā ziņojuma projekts: Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā. Izsludināts 2018. gada 23. augusta Valsts sekretāru sanāksmē (VSS-846). Iegūts no: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2017-10-06&dateTo=2018-10-06&text=Par+visaptvero%C5%A1as+valsts+&org=0&area=0&typ e=0> [sk. 25.08.2018.].
68. 20.11.2010. Lisbon Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon. Available from: https://www.nato.int/cps/em/natohq/official_texts_68828.htm [viewed 09.06.2018.].
69. 2017. National Security Strategy of the United States of America, Available from: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> [viewed 09.04.2018.].
70. 27.11.2015. Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. Latvijas Vēstnesis, Nr.233.
71. 17.06.2016. Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. Latvijas Vēstnesis, Nr.117.

72. 24.04.1999. The Alliance's Strategic Concept. Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. *NATO*, press Release NAC-S(99) 65. Available from: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en [viewed 16.06.2018.].
73. 2002. The National Security Strategy of the United States of America, Available from: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> [viewed 21.07.2017.].
74. 30.12.2014. Военная доктрина Российской Федерации. Российская Газета RG.RU. Доступно: <https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html> [см. 16.06.2018.].

ANO Starptautiskās tiesas un starptautisko tribunālu dokumenti:

75. 26.02.2007. Judgement of the International Court of Justice: "Case concerning application of the Convention on the prevention of the crime of genocide" Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro. Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].
76. 19.12.2005. Judgement of the International Court of Justice: "Case concerning armed activities on the territory of the Congo" Democratic Republic of the Congo v. Uganda. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].
77. 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: "Case concerning oil platforms" Islamic Republic of Iran v. United States of America. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].
78. 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: "Case concerning oil platforms" Islamic Republic of Iran v. United States of America, Separate Opinion of Judge Simma. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-10-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].
79. 11.06.1998. Judgement of the International Court of Justice: "Case Concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria" Cameroon v. Nigeria. Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-19980611-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 14.08.2018.].
80. 08.07.1996. Advisory opinion of the International Court of Justice: "Legality of the threat or use of nuclear weapons". Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> [viewed 24.08.2017.].
81. 1995. International Court of Justice. Case Concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria). Preliminary objections of the Federal Republic of Nigeria, volume I. Available from: <file:///C:/Users/User/Vita/Doktordarbs/Cameroon%20v%20Nigeria%20preliminary%20objections%20of%20Nigeria%201995.pdf> [viewed 14.08.2018.].
82. 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: "Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua" Nicaragua v. United States of America. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

83. 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America. Dissenting opinion of judge Sir Robert Jennings. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-10-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].
84. 09.04.1949. Judgement of the International Court of Justice: “Corfu channel” United Kingdom v. Albania. Available from: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1949.04.09_corfu1.htm [viewed 19.08.2017.].
85. 01.10.1946. International Military Tribunal at Nuremberg, Case of the Major War Criminals, Official Documents, Volume I, Nuremberg, Germany, 1947, 253.–254. Available from: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-I.pdf [viewed 15.03.2016.].
86. 01.11.1946. International Military Tribunal (Nuremberg) judgement concerning The Invasion of Denmark and Norway, 40. Available from: https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf [viewed 20.02.2017.].
87. 09.07.2004. Международный Суд (консультативное заключение): Правовые последствия строительства стены на оккупированной палестинской территории. Доступно: <https://www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-2004-ru.pdf> [см. 14.06.2017.].

Izmantotā literatūra:

88. Alder M. C. 2013. *The Inherent Right of Self-Defence in International Law*. New York, London: Springer Dordrecht Heidelberg.
89. Alexandrov, S. A. 1996. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International.
90. Anad, R. 2009. *Self – Defence in International Relations*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
91. Arend, A. C. 1996. The United Nations, regional organizations, and military operations: the past and the present. *Duke journal of comparative & international law*, Volume 7:3, ISSN 2328-9708, 3-33. Available from: <https://scholarship.law.duke.edu/djcil/vol7/iss1/2> [viewed 14.06.2017.].
92. Ausenda, G. 2002. *Effects of War on Society*. San Marino (R.S.M.): Center for Interdisciplinary Research on Social Stress.
93. Bernstein, T. 2017. *United Nations Secretary-General Antonio Guterres: The first 100 days*. Berlin: Center for International Peace Operations (ZIF), Policy Briefing, 3. Available from: http://www.zif-berlin.org/fileadmin/uploads/analyse/dokumente/veroeffentlichungen/ZIF_Policy_Briefing_Bernstein_Guterres_April_2017_EN.pdf [viewed 14.06.2017.].
94. Blaj, L. 2013. Ukraine’s Independence and its Geostrategic Impact in Eastern Europe. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, ISSN: 2573-9646, Volume 21, Issue 2-3, 165.–181. Available from: <https://doi.org/10.1080/0965156X.2013.841797> [viewed 20.02.2016.].
95. Bojārs, J. 2007. Starptautiskās publiskās tiesības III. Rīga: Zvaigzne ABC, 140. –145.
96. Brownlie, I. 2008. *Principles of Public International Law*. Seventh Edition. New York: Oxford University Press.
97. Brownlie I. 1963. *International law and the use of force between states*. Oxford: Clarendon Press.
98. Bydoon, M. and Al-Own, G.M.S. 2017. The Legality of the Security Council Powers Expansion. *International Journal of Humanities and Social Science*, ISSN: 2221-0989, Volume 7, Nr.4, 220.–

229. Available from: https://www.ijhssnet.com/journals/Vol_7_No_4_April_2017/24.pdf [viewed 03.02.2018.].
99. Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press.
100. Cohan, J. A. 2003. The Bush Doctrine and the Emerging Norm of Anticipatory Self-Defense in Customary International Law. *PACE International Law Review*, ISSN: 1553-7897, Volume XV, Issue 2, article 1, 283.–357. Available from: https://core.ac.uk/download/pdf/467_11765.pdf [viewed 14.07.2017.]
101. Delahunty, R. J. and Yoo, J. 01.01.2009. The “Bush Doctrine”: Can Preventive War Be Justified? *Harvard Journal of Law & Public Policy*, ISSN: 0193-4872, Volume 32, 843.–865. Available from: <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1774&context=facpubs> [viewed 14.07.2017.]
102. Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self – Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition.
103. Gardam, J. 1999. Proportionality as a Restraint on the Use of Force. *Australian Year Book of International Law*, Volume 20. Available from: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AUYrBkIntLaw/1999/9.html> [viewed 14.07.2017.].
104. Gardam, J. G. 1996. Legal Restraints on Security Council Military Enforcement Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 285-322. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=mjil> [viewed 14.07.2017.].
105. Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press.
106. Green, J. A. 2015. The *ratione temporis* elements of self-defence. *Journal on the Use of Force and International Law*, ISSN: 2053-1710, Volume 2, No.1, 97.–118. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20531702.2015.1043097> [viewed 14.06.2016.]
107. Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing.
108. Gross, O. and Aolain, F. N. 2014. The Rhetoric of War: Words, Conflicts, and Categorization Post – 9/11. *Cornell Journal of Law and Public Policy*, ISSN: 1069-0565, Volume 24, Issue 2, article 1, 241.–289. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1413&context=cjlp> [viewed 14.06.2017.]
109. Gutman, R., Rieff, D. and Dworkin, A. 2007. *Crimes of War: What the Public should know*. Revisited and updated edition 2, New York: W.W.Norton & Company.
110. Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 229.–248. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].
111. Jessup, P. C. 1948. *A Modern Law of Nations*. New York: The Macmillan Company.
112. Jones, E. and Fear, N. T. April 2011. Alcohol use and misuse within the military: A review. *International Review of Psychiatry*, ISSN: 1369-1627, 23(2), 166.–172. Available at: https://www.researchgate.net/publication/51077971_Alcohol_use_and_misuse_within_the_military_A_review [viewed 14.02.2016.].

113. Kennedy, E. 07.10.2002. United States of America. Congressional Record. Proceedings and debates of the 107th Congress, second session. Washington. Volume 148, No.130. Available from: <https://www.congress.gov/crec/2002/10/07/CREC-2002-10-07.pdf> [viewed 20.02.2017.]
114. Kolb, R. 2010. *An Introduction to the Law of the United Nations*. Oregon: Oxford and Portland.
115. Lakimenko, I. and Pachkov, M. 2014. Le conflit Ukraino-Russe vu de Kiev. I.F.R.I./Politique etrangere, 2, Eté, 81.–93. Disponible en ligne a l'adresse: <http://www.cairn.info/revue-politique-etragere-2014-2-page-81.htm> [reg. 21.02.2016.].
116. Lejnicks, M., Broks, E. un Tralmaka, I. 11.03.2014. Krievijas iebrukums Ukrainā: starptautisko tiesību aspekti. Jurista vārds, Nr.10 (812). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].
117. Lepage, J. and Nincic, M. 2001. *Beyond the Ivory Tower. International Relations Theory and the Issue of Policy Relevance*. Columbia University press.
118. Lubell, N. 2010. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*. New York: Oxford University Press.
119. Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revisited edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library.
120. Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4. 705-812. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf 705-812 [viewed 20.02.2017.]
121. McDougal, M. S. 1963. The Soviet-Cuban Quarantine and Self-Defense. *The American Journal of International Law*, ISSN: 0002-9300, Volume 57, 597.–604. Available from: http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3569&context=fss_papers [viewed 20.02.2017.].
122. Miller, S. E. 1994. Ukraine's Flawed Nuclear Diplomacy. *The Nonproliferation Review*, ISSN 1073-6700, Spring – Summer, 47.–53. Available from: <https://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/npr/miller13.pdf> [viewed 21.02.2016.]
123. Mueller, K. P., Castillo, J. J., Morgan, F.E., Pegahi N. and Rosen B. 2006. *Striking first Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG403.pdf [viewed 20.02.2017.]
124. Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 699.–748. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].
125. Murswiek D. 2003. *The American Strategy of Preemptive War and International Law*. Albert-Ludwigs-Universität Freiburg Institute of Public Law – Papers und Preprints. Available from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=397601[viewed 20.03.2017.]
126. Ndulo, M. B. 2002. International Law and the Use of Force: American's Response to September. *Cornell Law Faculty Publications*, 4-1-2002, paper 56, 5.–10. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1055&context=facpub> [viewed 20.02.2017.]
127. Newton, M. and May, L. 2014. *Proportionality in International Law*, New York: Oxford University Press.

128. Ohlin, D. J. 2015. The Doctrine of Legitimate Defense. Stockton Center for the Study of International Law: *International Law Studies*, U.S. Naval War College, Volume 91, 119.–154. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2562&context=facpub> [viewed 20.02.2017.]
129. Paust, J. J. 18.04.2013. Use of military force in Syria by Turkey, NATO, and the United States. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, ISSN: 1086-7872, Volume 34:2, 431. – 446. Available from: <https://www.law.upenn.edu/live/files/2062-paust34upajintl4312012pdf> [viewed 15.07.2018.].
130. Pugh, M. 1997. *The UN, peace and force*. Portland: Franc Cass and Company Limited.
131. Raymond, D., Bernath, C., Braum, D. and Zurcher, K. 2012. *Mass atrocity prevention and response options (MAPRO): a policy planning handbook*. Pennsylvania: U.S. Army Peacekeeping and Stability Operations Institute, Carlisle.
132. Reire, G., 2010. *Apvienoto Nāciju Organizācijas nozīme starptautiskā miera un drošības uzturēšanā*. Promocijas darbs politikas zinātnes doktora zinātniskā grāda iegūšanai politikas zinātnes nozarē starptautiskās politikas apakšnozarē. Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte, Politikas zinātnes nodaļa, Iegūts no: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5073> [sk. 14.08.2018.].
133. Regan, R. J. 2013, *Just War Principles and Cases*. The Catholic University of American Press, second edition.
134. Schachter, O. 1986. In Defense of International Rules on the Use of Force. *The University of Chicago Law Review*, ISSN 1939-859X, Volume 53:113, 113.–146. Available from: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=4447&context=uclev> [viewed 18.07.2018.].
135. Schachter, O. 1985. The Lawful Resort to Unilateral Use of Force. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 10, Issue 2, article 7, 291.–294. Available from: <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1330&context=yjil> [viewed 18.07.2018.].
136. Schmitt, M. N. 2011. Cyber operations and the jus ad bellum revisited. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 56, Issue 3, article 10, 569.–606. Available from: <https://digitalcommons.law.villanova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=vlr> [viewed 15.01.2017.].
137. Šārps, D. 1995, *Sabiedriskā aizsardzība*. Postmilitāra ieroču sistēma. Rīga: Junda.
138. Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press.
139. Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press.
140. Simma, B. 1999. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464-3596, Volume 10, Issue 1, 1.–22. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/567.pdf> [viewed 15.07.2017.].
141. Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press.
142. Simma, B. 2012. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Third edition. Volume I. Oxford/New York: Oxford University Press.
143. Sofaer, A. D. 2003. On the Necessity of Pre-emption. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464-3596, Volume 14, No.2, 209.–226. Available from: <http://ejil.org/pdfs/14/2/411.pdf> [viewed 03.08.2017.].

144. Steenberghe, R. 2010. Self-Defense in Response to Attacks by Non-State Actors in the Light of Recent State Practice: A Step Forward? *Leiden Journal of International Law*, ISSN: 1478-9698, Volume 23, Issue 1, 185.–208. Available from: <https://doi.org/10.1017/S0922156509990380> [viewed 15.07.2017.]
145. Taft, W. H. IV. 2004. Self-Defense and the Oil Platforms Decision. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 29, Issue 2, article 3, 295.–306. Available from: <http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1232&context=yjil> [viewed 21.07.2017.].
146. Tams, C. J. 2009. The Use of Force against Terrorists. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464-3596, Volume 20, No.2, 359.–379. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/20/2/1793.pdf> [viewed 14.01.2017.].
147. Trends in international arms transfers, 2016. February 2017. SIPRI Fact Sheet. 3.–4. Available from: <https://www.sipri.org/sites/default/files/Trends-in-international-arms-transfers-2016.pdf> [viewed 01.09.2018.].
148. Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. „7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.
149. Upeniece, V. 2019. Valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums. Zinātnisko rakstu krājums VII Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 365.–369. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/konf07122018.pdf>. [sk. 19.05.2019.]
150. Upeniece, V. 2018. Conditions for the lawful exercise of the right of self – defence in international law. „6th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””. Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (SHS Web of Conferences 30), 01008, 1.–7. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2018/01/shsconf_shw2018_01008.pdf [viewed 14.08.2018.]
151. Upeniece, V. 2018. Valstu tiesības uz paš aizsardzību robežas starptautiskajās tiesībās. Zinātnisko rakstu krājums VI Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 362.–368. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/sbornik08122017.pdf> [sk.12.08.2018.]
152. Upeniece, V. 2017. Legal framework of the use of force in international law. Proceedings of the 59th international scientific conference of Daugavpils University. Part B. Social sciences. Daugavpils Universitāte: Akadēmiskais apgāds “Saule”, 106.–113. Available from: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-833-5_59_konf_kraj_B_Soc%20zin.pdf [viewed 14.08.2018.]
153. Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 163-170.
154. Upeniece, V. 2016. War and society. „5th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””. Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (SHS Web of Conferences 30), 00009, 1.–5. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2016/09/shsconf_shw2016_00009.pdf [viewed 14.08.2018.]
155. Upeniece, V. 2016. Preventīvā kara nošķiršana no agresijas: tiesiskās problēmas. Zinātnisko rakstu krājums IV Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 258.–263. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/konf11122015.pdf> [sk.12.08.2018.]
156. Varettoni, W. 2011. Crimea’ s Overlooked Instability. *The Washington Quarterly*, ISSN 1530-9177, Summer, 34 (2), 87.–99. Available from: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/twq11summervarettoni.pdf [viewed 21.02.2016.].

157. Värk, R. 2013. The Legal Framework of the Use of Armed Force Revisited. Baltic Defence College: *Baltic Security and Defence Review*, Volume 15, Issue 1, 56.–94. Available from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2692704 [viewed 20.12.2016.]
158. Värk, R. 2003. The Use of Force in the Modern World: Recent Developments and Legal Regulations on the Use of Force. Baltic Defence College: *Baltic Defence Review*, Volume 2, Issue 10, 27.–44. Available from: <http://www.bdcoll.org/files/docs/bdreview/bdr-2003-10-section2-article2.pdf> [viewed 20.12.2016.]
159. Waltz, K. N. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
160. Walzer, M. 2009. Responsibility and Proportionality in State and Nonstate Wars, Strategic Studies Institute, Carlisle: *U.S. Army War College Quarterly* (3)1, 40.–52. Available from: www.strategicstudiesinstitute.army.mil [viewed 09.04.2016.]
161. Webster, D. 24.04.1841, British-American Diplomacy. The Caroline Case, 29 British and Foreign State Papers (1841). Available from: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp [viewed 01.02.2016.]
162. Weller, M. 2015. *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. United Kingdom: Oxford University Press
163. Wilmschurst, E. 2005. Principles of International Law on the use of force by states in self - defence. ILP WP 05/01. Independent Royal Institute of international Affairs: Chatham House, 18. Available from: <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/108106> [viewed 02.03.2017.]
164. Ziemele, I. 01.04.2003. Irākas krīze. Vai izaicinājums starptautiski tiesiskajai kārtībai. Jurista vārds, Nr.13 (271). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk.10.07.2018.]
165. Давид, Э. 2011. *Принципы права вооружённых конфликтов*. Москва: МКК.

ANO pētījumi, ziņojumi, pārskati, protokoli, dalībvalstu vēstules:

166. Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1). Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.]
167. Annan K. 23.09.2003. The Secretary-General addresses to the General Assembly. New York. Available from: <http://www.un.org/webcast/ga/58/statements/sg2eng030923.htm> [viewed 05.04.2017.]
168. Annan, K. 18.11.1999. Global effort needed against terrorism, says Secretary -general, but responses must be sophisticated, proportional. Press release SG/SM/7224. Available from: <https://www.un.org/press/en/1999/19991118.sgsm7224.doc.html> [viewed 18.06.2016.]
169. Department of State Bulletin No.308. 20.05.1945. Publication 2333. United Nations Conference on International Organization Amendments offered to Dumbarton-Oaks proposals. Text of Amendments. Available from: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uiuo.ark:/13960/t09w2183r;view=1up;seq=857> [viewed 05.06.2018.]
170. Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf> 450 [viewed 12.03.2016.]
171. International Law Commission. 15.12.1948. UN Doc A/CN.4/2. Preparatory Study Concerning a Draft Declaration on the Rights and Duties of States. Memorandum Submitted by the Secretary-

- General. Available from: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_2.pdf&lang=E [viewed 05.04.2017.]
172. 11.01.2016. Letter of the Permanent Mission of Denmark to the United Nations New York. Nr. 2015-44115.
173. 20.03.2003. Letter from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2003/351. Available from: <http://www.hamamoto.law.kyoto-u.ac.jp/kogi/2003yakan/s-2003-351.pdf> [viewed 10.07.2018.].
174. 20.03.2003. Letter from the Permanent Representative of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2003/350. Available from: <http://www.hamamoto.law.kyoto-u.ac.jp/kogi/2003yakan/s-2003-350.pdf> [viewed 10.07.2018.]
175. 20.03.2003 Letter from the Permanent Representative of Australia to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2003/352. Available from: <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-letter-australia-un-security-council-s2003352> [viewed 10.07.2018.].
176. Minutes of the Thirty-sixth meeting of the United States Delegation. Held at San Francisco. 20.05.1945. Department of the State. Office of the historian. Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945, General: The United States, volume I, 818. Available from: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v01/pg_817 [viewed 05.08.2017.]
177. Report on the human rights situation in Ukraine. 15.04.2014. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Available from: <http://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/UARports.aspx> [viewed 20.02.2016.].
178. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. 02.12.2004. A/59/565. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/565 [viewed 03.02.2017.].
179. Report of the Secretary – General. In larger freedom: towards development, security and human rights. 21.03.2005. General Assembly. A/59/2005. Available from: <http://undocs.org/A/59/2005> [viewed 18.06.2016.]
180. Report of the Secretary-General on the work of the Organization. 1999. General Assembly Official Records, Fifty-fourth Session. Supplement Nr.1(A/54/1). New York: United Nations. Available from: <http://www.un.org/documents/ga/docs/54/plenary/a54-1.pdf> [viewed 18.06.2016.]
181. United Nations, Security Council official records. Thirty-seventh year. UN Doc. S/PV.2409. 16.12.1982. Available from: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL8/200/89/PDF/NL820089.pdf?OpenElement> [viewed 03.08.2017.]
182. United Nations, Security Council official records, thirty-sixth year, 2288th meeting 19.06.1981, New York. Available from: http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/67170/S_PV.2288-EN.pdf?sequence=17&isAllowed=y [viewed 21.06.2017.]
183. United Nations Security Council official records, thirty-sixth year, 2283rd meeting, 15.06.1981. Available from: https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/E90D6AE_A878B380D052567FC0052B050 [viewed 21.06.2017.]
184. Краткое изложение решений консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1997-2002 годы. 2006. Нью-Йорк: Организация Объединённых Наций, 79.–139. Доступно: http://legal.un.org/icjsummaries/documents/russian/st_leg_serfl_add2.pdf [см. 18.03.2017.]

Raksti:

185. Aizvien pieaug noķerto nelegālo robežas šķērsotāju skaits. 19.07.2018. LSM.LV. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/aizvien-pieaug-nokerto-nelegalo-robezas-skersotaju-skaits.a285887/> [sk. 23.08.2018.].
186. Ar priekšlikumiem grozīt Valsts prezidenta pilnvaras un ievēlēšanas kārtību noslēdz darba grupas diskusijas. 23.05.2017. Jurista vārds Nr.22 (976). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 12.08.2018.].
187. Austria-Hungary declares war on Serbia. 2009. This day in history, History.com. Available from: <https://www.history.com/this-day-in-history/austria-hungary-declares-war-on-serbia> [viewed 09.07.2018.].
188. Backing Ukraine's territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid. 24.03.2014. UN News. Available from: <https://news.un.org/en/story/2014/03/464812-backing-ukraines-territorial-integrity-un-assembly-declares-crimea-referendum> [viewed 20.02.2016.].
189. Brown, M. 18.06.2002. Australia reveals shift in defence policy. ABS PM Archive. Available from: <http://www.abc.net.au/pm/stories/s584532.htm> [viewed 23.05.2017.].
190. Bush, G. W. 20.09.2011. President of the U.S., Address to a Joint Session of Congress and the American People. The White House. Available from: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> [viewed 27.09.2016.].
191. Bush, G. W. 01.06.2002. President Bush Delivers Graduation Speech at West Point, The White House. Available from: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html> [viewed 27.09.2016.].
192. Cavendish, R. 12.12.2011. Goa falls to Indian troops. History today, Volume 61, Issue 12. Available from: <https://www.historytoday.com/richard-cavendish/goa-falls-indian-troops> [viewed 03.08.2017.].
193. China's Xi calls for closer ties with Russia amid rising protectionism. 12.09.2018. *CNBC*. Available from: <https://www.cnbc.com/2018/09/12/china-xi-wants-more-business-with-russia-amid-raising-protectionism.html> [viewed 13.09.2018.].
194. Davenport, K. 2018. UN Security Council Resolutions on North Korea. Arms Control Association. Available from: <https://www.armscontrol.org/factsheets/UN-Security-Council-Resolutions-on-North-Korea> [viewed 27.08.2018.].
195. DP: Krievijas mācību "Zapad" laikā pret Baltiju var tikt izspēlēti provokatīvi scenāriji. 13.02.2017. TVNET. Iegūts no: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/647363-dp_krievijas_macibu_zapad_laika_pret_baltiju_var_tikt_izspeleti_provokativi_scenariji [sk. 23.08.2018.].
196. Erlanger, S. and Castle, S. 02.12.2015. British Jets Hit ISI in Syria After Parliament Authorizes Airstrikes. The New York Times. Available from: https://www.nytimes.com/2015/12/03/world/europe/britain-parliament-syria-airstrikes-vote.html?_r=0 [viewed 15.07.2017.].
197. Fouche, G. and Solsvik, T. German Forces land in Norway for major NATO exercises. 07.09.2018. *REUTERS*. Available from: <https://www.reuters.com/article/us-nato-norway/german-forces-land-in-norway-for-major-nato-exercises-idUSKCN1LN1UI> [viewed 10.09.2018.].
198. Gady, F. S. 09.03.2017. Detering North Korea: Japan Lawmakers Push for Preemptive Strike Capability. The Diplomat. Available from: <https://thediplomat.com/2017/03/detering-north-korea-japan-lawmakers-push-for-preemptive-strike-capability/> [viewed 27.08.2018.].
199. Glennon, M. J. 28.01.2002. Preempting Terrorism: The Case for Anticipatory Self-Defense. The Weekly Standard. Available from: <https://www.weeklystandard.com/michael-j-glennon/preempting-terrorism> [viewed 03.07.2017.].

200. Grieķijā atgriezušies divi no apcietinājuma Turcijā atbrīvotie karavīri. 18.08.2018. tvnet.lv. Iegūts no: <https://www.tvnet.lv/6106025/griekija-atgriezusies-divi-no-apcietinajuma-turcija-atbrivotie-karaviri> [sk. 23.08.2018.].
201. Guterres, A. 2016. Challenges and Opportunities for the United Nations, 4-5. Available from: http://www.un.org/pga/70/wp-content/uploads/sites/10/2016/01/4-April_Secretary-General-Election-Vision-Statement_Portugal-4-April-20161.pdf [viewed 03.08.2018.].
202. Interview with Jacques Chirac. 09.09.2002. New York Times, archives. Available from: <https://www.nytimes.com/2002/09/09/international/europe/interview-with-jacques-chirac.html> [viewed 10.07.2018.].
203. Japan Debates Pre-emptive strike Ability, Missile Defense Upgrade. VOANEWS, East Asia Associated Press. Available from: <https://www.voanews.com/a/japan-pre-emptive-strike-missile-defense-upgrade/4012385.html> [viewed 03.08.2018.].
204. Kārkluvāls, A., Īvāns, A. 24.11.2015. Turcija notriekusi Krievijas lidmašīnu; nošauts pilots un gājis bojā Krievijas karavīrs (teksta tiešraides arhīvs). DELFI. Iegūts no: <http://www.delfi.lv/news/arzemes/turcija-notriekusi-krievijas-lidmasinu-nosauts-pilots-un-gajis-boja-krievijas-karavirs-teksta-tiesraides-arhivs.d?id=46754837> [sk. 23.08.2018.].
205. Klūga, M. 18.08.2018. Nākamnedēļ vērienīgākās militārās mācības kopš neatkarības atgūšanas “Namejs 2018”. LSM.LV. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/nakamnedel-verienigakas-militaras-macibas-kops-neatkaribas-atgusanas-namejs-2018.a289163/> [sk. 23.08.2018.].
206. Koh, H. H. 18.09.2012. Remarks at USCYBERCOM Inter-Agency Legal Conference “International Law in Cyberspace”. U.S. Department of State, Diplomacy in action, archive. Available from: <https://2009-2017.state.gov/s/l/releases/remarks/197924.htm> [viewed 05.07.2018.].
207. Kramer, A. E. 03.05.2012. Russian General Makes Threat on Missile-Defense sites. The New York Times. Available from: <https://www.nytimes.com/2012/05/04/world/europe/russian-general-threatens-pre-emptive-attacks-on-missile-defense-sites.html> [viewed 03.08.2018.].
208. Kupšc, E., Justoviča, P. un Krieviņš, R. 08.08.2018. Igaunijas Aizsardzības ministrija: Igaunijā nejausi izšautā raķete ir ārkārtējs gadījums. LSM.LV. Iegūt no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/latvijas-aizsardzibas-ministrija-igaunija-nejausi-izsauta-rakete-ir-arkartejs-gadijums.a288021/> [sk. 23.08.2018.].
209. Latvijas drošības stiprināšanai Spānija gatavojas nosūtīt sešus “Leopard” tankus un vairākas kāpurķēžu kaujas mašīnas. 14.02.2017. LETA nacionālā informācijas aģentūra. Iegūts no: <http://www.leta.lv/home/important/B00FD753-BD4D-4817-81A7-8F10FF0E8360/> [sk. 23.08.2018.].
210. Lībietis, U. 11.09.2018. Sākas vērienīgākās mācības Krievijas Federācijas vēsturē “Vostok 2018”. LSM.LV. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/sakas-verienigakas-macibas-krievijas-federacijas-vesture-vostok-2018.a291864/> [sk. 23.08.2018.].
211. Markham, J. M. 03.12.1975. Israeli jets hit Palestinian sites in Lebanon raids. The New York Times, archives. Available from: <https://www.nytimes.com/1975/12/03/archives/israeli-jets-hit-palestinian-sites-in-lebanon-raids-guerrillas-put.html> [viewed 03.08.2017.].
212. Militārās mācības “Namejs 2018”. 2018. Nacionālie bruņotie spēki. Iegūts no: http://www.mil.lv/NBS2/Personalsastavs/Apmaciba/Militaras_macibas/Namejs2018.aspx [sk. 23.08.2018.].
213. Militārjās mācībās “Namejs 2018” pārbaudīs rezerves karavīru iemaņas. 14.08.2018. DELFI. Iegūts no: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/militarajas-macibas-namejs-2018-parba-udis-rezerves-karaviru-iemas.d?id=50300095> [sk. 23.08.2018.].

214. Minhenes drošības konferences vadītājs: Eiropai ir jāgatavojas bruņošanās sacensībai. 15.02.2019. TVNET/ DIENA. Iegūts no: <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/eiropa/minhenes-drosibas-konferences-vaditajs-eiropai-ir-jasagatavoja-brunosanas-sacensibai-14214467> [sk. 22.05.2019.]
215. Nyeko, B. 23.09.2015. Uganda: Tanzanian Invasion, 1979-1980. World History. Available from: <http://www.worldhistory.biz/sundries/41817-uganda-tanzanian-invasion-1979-1980.html> [viewed 03.08.2017.].
216. Pop, V. 13.03.2014. Merkel: Comparing Crimea to Kosovo is “shameful”. *Euobserver*. Available from: <https://euobserver.com/foreign/123454> [viewed 20.02.2016.].
217. Robežsardze vēlas vēl 100 kilometrus žoga uz Latvijas - Krievijas robežas. 14.03.2018. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/robezsardze-velas-vel-100-kilometrus-zoga-uz-latvijas-krievijas-robezas.a271345/> [sk. 23.08.2018.].
218. Spāņu iznīcinātājs nejausi palaidis kaujas raķeti virs Igaunijas. 08.08.2018. Sputnik. Iegūts no: <https://sputniknewslv.com/Baltics/20180808/9043952/spanija-igaunija-rakete-nato.html> [sk. 23.08.2018.].
219. Schaffer, S. 01.07.1998. U.S. jet fires on Iraqi site. The Associated Press. Available from: https://products.kitsapsun.com/archive/1998/07-01/0075_u_s_jet_fires_on_iraqi_site.html [viewed 03.05.2018.].
220. Schoen, W. J. 18.09.2017. Trump presses UN for reforms, but they won't be easy. CNBC. Available from: <https://www.cnn.com/2017/09/18/heres-why-trumps-proposed-un-reforms-wont-be-easy.html> [viewed 17.05.2018.].
221. Tomuschat, C. 2011. United for Peace. United Nations Audiovisual Library of International Law. Available from: <http://legal.un.org/avl/ha/ufp/ufp.html> [viewed 01.02.2017.].
222. Tony Blair's speech. 05.03.2004. The Guardian. Available from: <https://www.theguardian.com/politics/2004/mar/05/iraq.iraq> [viewed 05.04.2018.].
223. Trident Juncture 18. 03.10.2018. Norwegian Armed Forces. Available from: <https://forsvaret.no/exercise> [viewed 04.10.2018.].
224. War is declared by North Koreans; Fighting on Border. 25.06.1950. The United Press, New York Times archive. Available from: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/asia/062550korea-war.html> [viewed 25.05.2018.].
225. Гальперович, Д. 03.05.2012. Россия знает, что делать с ЕвроПРО. Радио Свобода. Доступно: <https://www.svoboda.org/a/24568404.html> [см. 17.08.2018.].
226. Крупнейшие учения армии и флота России “Восток – 2018” достигли кульминации. 13.09.2018. *1 первый канал*. Доступно: https://www.1tv.ru/news/2018-09-13/352245-krupneyshie_ucheniya_armii_i_flota_rossii_vostok_2018_dostigli_kulminatsii [см. 15.09.2018.].
227. Начались крупнейшие в современной истории России учения “Восток 2018”. 11.09.2018. РИА НОВОСТИ. Доступно: https://ria.ru/defense_safety/20180911/1528249140.html [см. 15.09.2018.].
228. Новые санкции ООН против КНДР: США добились ужесточения, пойдя на серьёзные уступки. 12.09.2017. ТАСС Информационное агентство России. Доступно: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4554173> [см. 17.08.2018.].

229. Москва: десантники "случайно" перешли границу Украины. 26.08.2014. BBC NEWS Русская служба. Доступно: https://www.bbc.com/russian/international/2014/08/140826_russian_paratroopers_ukraine_reaction [см. 17.08.2018.].
230. Пахомов, А. 19.09.2017. Сделаем ООН великой: как Трамп предлагает реформировать всемирную организацию. ТАСС Информационное агентство России. Доступно: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4572848> [см. 17.08.2018.].
231. Петров, Н. 11.08.2018. Весь вмняемый мир вздрогнул: последствия потери боевой ракеты НАТО над Эстонией. *Army*. Доступно: https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201808111127-10dd.htm [см. 12.08.2018.].
232. СБ ООН ужесточил санкции против Северной Кореи. 22.12.2017. Интерфакс. Доступно: <http://www.interfax.ru/world/593094> [см. 03.08.2018.].
233. Участники учений "Кавказ – 2008" отработают миротворческие операции. 15.07.2008. РИА НОВОСТИ. Доступно: <https://ria.ru/society/20080715/114022328.html> [см. 05.07.2017.].
234. Учения "Кавказ – 2008" продолжают дразнить Грузию: началась операция по уничтожению "террористов". 23.07.2008. *NEWSru.com*. Доступно: <https://www.newsru.com/russia/23jul2008/kavkaz.html#> [см. 05.07.2017.].
235. ФСБ РФ в Курской области задержала украинского пограничника. 20.09.2015. Joinfo. Доступно: https://joinfo.ua/politic/1120983_FSB-RF-Kurskoy-oblasti-zaderzhala-ukrainskogo.html [см. 17.08.2018.].

Interneta resursi:

236. Calvo Doctrine. 1998. Encyclopedia Britannica. Available from: <https://www.britannica.com/topic/Calvo-Doctrine#ref234509> [viewed 15.07.2017.].
237. Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].
238. Latvijas Valsts prezidenta 02.11.2015. vēstule Nr.265. Iegūta no: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/766FDA39154D8DCAC2257EF1004E7BFC?OpenDocument> [sk. 10.09.2018.].
239. Mental Health: strengthening our response. 30.03.2018. World Health Organization. Available from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response> [viewed 14.08.2018.].
240. Nacionālā enciklopēdija. Iegūts no: <https://enciklopedija.lv/skirklis/3381> [sk. 10.26.2019.].
241. Saeimas darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai 2016. gada 23. februāra sēdes videoieraksts. Latvijas Republikas Saeima. Iegūts no: http://cdn.tiesraides.lv/saeima.lv/20160223180603_saeima.lv.3_1 [sk. 28.02.2016.].
242. Генеральный секретарь НАТО Йенс Столтенберг: «Я верю в диалог с Россией». Youtube. Доступно: <https://www.youtube.com/watch?v=BkhPYtYwqjM> [см. 03.10.2018.].

PATEICĪBAS

Izsaku visdziļāko pateicību promocijas darba zinātniskajam vadītājam *Dr. iur.* Jānim Grasiņam, *Dr. iur.* Andrejam Vilkam un *Dr. iur.* Vitoldam Zaharam, kā arī *Dr. iur.* Aldonai Kipānei un citiem pasniedzējiem par veltīto laiku, konstruktīviem padomiem un sniegto atbalstu darba tapšanas laikā. Īpašs paldies arī maniem tuviniekiem, kas mani ir atbalstījuši.

PIELIKUMI

ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projekts

Apvienoto Nāciju Organizācija

A/.../...

Ģenerālā Asambleja

Speciālā komiteja paš aizsardzības tiesību

Izmantošanas izvērtēšanai: rezolūcijas projekts

Paš aizsardzības tiesību izmantošana

Ģenerālā asambleja,

izskatot Speciālās komitejas ziņojumu, kura tika izveidota, pamatojoties uz Ģenerālās asamblejas .. rezolūciju paš aizsardzības tiesību izmantošanas priekšnosacījumu skaidrošanai, ievērojot mūsdienu izaicinājumus mieram un drošībai,

būdamā dziļi pārlicināta, ka paš aizsardzības tiesību izmantošanas skaidrojums veicinās starptautiskā miera un drošības nostiprināšanu,

uzsverot starptautisko tiesību progresīvās attīstības nepieciešamību, lai to padarītu par vēl efektīvāku Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu 1. un 2. pantā noteikto mērķu un principu sasniegšanai,

atkārtoti uzsverot Drošības padomes lomu un pilnvaras starptautiskā miera un drošības uzturēšanā atbilstoši Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem,

atgādinot valstīm par to pienākumu risināt savstarpējos strīdus, izmantojot mierīgus līdzekļus, lai nepakļautu draudiem starptautisko mieru, drošību un taisnīgumu,

vērš Drošības padomes uzmanību uz paš aizsardzības tiesību izmantošanas skaidrojumu un iesaka tai nepieciešamības gadījumā ņemt to vērā,

būdamā pārlicināta, ka valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas skaidrojums radīs atturošu ietekmi uz potenciālo agresoru un novērsīs paš aizsardzības tiesību izmantošanu, kas rada draudus starptautiskajam mieram un drošībai, atbalsta šādu paš aizsardzības tiesību izmantošanas skaidrojumu:

1. pants

Valsts var izmantot paš aizsardzības tiesības neatkarīgi no tā, vai cita valsts tai ir pasludinājusi karu, ja:

- a) valsts cieš no bruņota uzbrukuma;
- b) pastāv tieši tuvojošies uzbrukuma draudi.

2. pants

Tiešu tuvojošos uzbrukuma draudu gadījumā valsts var izmantot paš aizsardzības tiesības, ja pastāv vienlaikus šādi priekšnosacījumi:

a) ir pamatota pārliecība, ka uzbrukums notiks tuvākajā nākotnē;

b) uzbrukumu nav iespējams novērst ar mierīgām strīda risināšanas metodēm, vai tās ir bijušas neveiksmīgas.

3. pants

Valsts izmanto bruņoto spēku paš aizsardzībai tikai aizstāvēšanās nolūkā un tādā apjomā, kāds ir nepieciešams šī mērķa sasniegšanai, ievērojot tuvojošos uzbrukuma mērogu un līdzekļus.

4. pants

Drošības padomes pasākumi, ja tie nepanāk starptautiskā miera un drošības uzturēšanu, neaptur valsts tiesības izmantot paš aizsardzību.

.....plenārsēde,

.....gads

ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projekts

Apvienoto Nāciju Organizācija

A/.../...

Ģenerālā asambleja

Speciālā komiteja agresijas definīcijas

papildināšanai: rezolūcijas projekts

Agresijas definīcijas paplašināšana

Ģenerālā asambleja,

izskatot Speciālās komitejas ziņojumu, kura tika izveidota, pamatojoties uz Ģenerālās asamblejas .. rezolūciju, lai izvērtētu ar tās 1974. gada 14. decembra rezolūciju Nr. 3314 (XXIX) apstiprinātās agresijas definīcijas atbilstību mūsdienu izaicinājumiem mieram un drošībai,

būdamā dziļi pārliecināta, ka agresijas skaidrojums veicina starptautiskā miera un drošības nostiprināšanu,

1) *atzīst* par nepieciešamu papildus tās 1974. gada 14. decembra rezolūcijā Nr. 3314 (XXIX) apstiprinātajam agresijas aktu sarakstam noteikt, ka par agresijas aktu atzīstama arī bruņotu bandu, grupu, neregulāro spēku vai algotņu militārā apmācība, bruņotas darbības organizēšana, finansēšana, apgāde ar ieročiem un ekipējumu, ja tie veic tādus bruņotos aktus pret citu valsti, kuri ir līdzvērtīgi 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 3. pantā aprakstītajiem aktiem vai dalībai tajos,

2) *atkārtoti aicina* visas valstis atturēties no visiem agresijas aktiem un citiem spēka lietošanas veidiem, kas neatbilst Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem un Deklarācijai par starptautisko tiesību principiem attiecībā uz valstu draudzīgām attiecībām un sadarbību starp valstīm,

3) *vērš* Drošības padomes uzmanību uz agresijas definīcijas paplašināšanu un iesaka tai nepieciešamības gadījumā ņemt to vērā kā vadlīnijas agresijas akta noteikšanai atbilstoši Statūtiem.

.....plenārsēde,
..... gads

Aptaujā iesaistīto adresātu saraksts un saņemtās atbildes

Jautājumi tika nosūtīti:

1. Šādu valstu vēstniecībām Latvijā.
 - 1.1. ASV (us.embassy.riga@gmail.com).
 - 1.2. Izraēla (press@riga.mfa.gov.il).
2. Šādām valsts iestādēm.
 - 2.1. Austrālijas valdības Aizsardzības departamentam (dsc@defence.gov.au).
 - 2.2. Dānijas Aizsardzības ministrijai (fmn@fmn.dk).
 - 2.3. Dānijas Ārlietu ministrijai (um@um.dk).
 - 2.4. Francijas Eiropas un ārlietu ministrijai (<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/navigation/email-us/>).
 - 2.5. Indijas Ārlietu ministrijai (jslegal@mea.gov.in).
 - 2.6. Igaunijas Republikas Aizsardzības ministrijai (info@kaitseministeerium.ee).
 - 2.7. Igaunijas Republikas Ārlietu ministrijai (Kerli.Veski@mfa.ee).
 - 2.8. Lielbritānijas Aizsardzības ministrijai (CIO-FOI@mod.uk).
 - 2.9. Lietuvas Republikas Ārlietu ministrijai (urm@urm.lt).
 - 2.10. Norvēģijas Aizsardzības ministrijai (postmottak@fd.dep.no).
 - 2.11. Polijas Republikas Aizsardzības ministrijai (sekretariat.dks@mon.gov.pl).
 - 2.12. Somijas Republikas Aizsardzības ministrijai (kirjaamo@defmin.fi).
 - 2.13. Šveices bruņotajiem spēkiem (armemilitaire@vtg.admin.ch).
 - 2.14. Vācijas Federālajai Aizsardzības ministrijai (vēstule tika nosūtīta, izmantojot ministrijas mājaslapas iespējas: <https://www.bmvg.de/en/contact>).
 - 2.15. Zviedrijas bruņotajiem spēkiem (exp-hkv@mil.se).
3. Šādām izglītības iestādēm un to mācībspēkiem.
 - a. Baltijas Aizsardzības koledžas starptautisko tiesību pasniedzējam *Mag. Iur.* O. Janesam (Olavi.Janes@baltdefcol.org).
 - b. Džordža Maršala Eiropas drošības studiju centram (GCMCPublicAffairs@marshallcenter.org).
 - c. Latvijas Nacionālajai aizsardzības akadēmijai (naa@mil.lv).
 - d. Lielbritānijas Aizsardzības akadēmijai (admin.hq@da.mod.uk).
- 3.5. Mikolasa Universitātes (*Mycolas Romeris University*) profesoram *Dr. iur.* J. Zilinskam (j.zilinskas@mruni.eu).
- 3.6. Viļņas Universitātes asociētajai profesorei I. Isokaitei (indre.isokaite@tf.vu.lt).

**Mikola Romera universitātes (*Mycolas Romeris University*) profesora *Dr. iur. J. Zilinska*
e-vēstule**

Re: Art. 51 of the UN Charter
Monday, May 2, 2016 1:31 PM
From:
"Justinas Žilinskas" <justisz@mruni.eu>
To:
"Vita Upeniece" <vita_up@yahoo.com>
Dear Vita,

Thank you for your letter. However, your questions are very, very wide. To answer it we need not a letter but books to write. If you want my opinion on these questions, please, phrase it more specifically and please indicate what is the scope of the answer you are expecting.

Kind Regards,
Justinas Žilinskas

> Dear Sir,
>
> My name is Vita Upeniece and I am PhD student at Riga Stradiņš University,
> the Republic of Latvia. I have chosen Ph.D research topic about judicial
> questions concerning legality of the preventive war.
> Taking into account that I am making survey about actual situation I
> would be very grateful to receive answers from you to questions written
> below.
> 1) What is the definition of an armed attack for the purposes of
> Article 51 of the UN Charter?
>
> 2) Does the right of self-defence relate to the armed attack not only
> against the territory of the State, but also against for example, armed
> forces or embassies of the state abroad?
>
> 3) Does the right of self-defence relate to the armed attack not only
> from the State, but also from non-state actors (for example, terrorist
> groups) and is it permissible to use force in self-defence against
> non-state actors grouping within another state?
>
> 4) Is the use of force in self-defence (pre-emptive war or preventive
> war) justifiable in relation to anticipated armed attack and if so,
> under what conditions (what evidences need there be of a threat of an
> armed attacks)?
> What are the criteria for the use of force in anticipation of the armed
> attack?
>
> 5) When does the use of force in anticipatory self-defence become an
> aggression?
>
> 6) Which publicly available national documents of Lithuania (laws, rules,
> and doctrines) determine conditions and criteria of the use of force in
> self-defence?
>
> Provided information will be used to analyze the actual interpretation of
> different countries of the Article 51 of the United Nation Charter.
>
> Thank you in advance for the response!
>
> With kind regards,
> Vita Upeniece
>

--

Prof. dr. Justinas Žilinskas
Tarptautinės ir ES teisės institutas
Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
El.paštas: j.zilinskas@mruni.eu
Tel. +370 5 2714 669

Baltijas Aizsardzības koledžas starptautisko tiesību pasniedzējs *Mag. iur. O. Janes*

RE: Article 51 of the UN Charter
Monday, May 2, 2016 8:50 AM
From:
"Jānes Olavi" <Olavi.Janes@baltdefcol.org>
To:
"Vita Upeniece" <vita_up@yahoo.com>
Hi,

I'll provide the answers quickly below your questions.

Kind regards,

Olavi Jānes

-----Original Message-----

From: Vita Upeniece [mailto:vita_up@yahoo.com]
Sent: Saturday, April 30, 2016 9:04 PM
To: Jānes, Olavi
Subject: Article 51 of the UN Charter

Dear Sir,

My name is Vita Upeniece and I am PhD student at Riga Stradiņš University, the Republic of Latvia. I have chosen Ph.D research topic about judicial questions concerning legality of the preventive war.

Taking into account that I am making survey about actual situation I would be very grateful to receive answers from you to questions written below.

1) What is the definition of an armed attack for the purposes of Article 51 of the UN Charter?

The definition is considered to be an "actual attack". You may also have a look at Simma's Commentaries to UN Charter, that is a good source.

2) Does the right of self-defence relate to the armed attack not only against the territory of the State, but also against for example, armed forces or embassies of the state abroad?

To my understanding state's agents (incl. military, diplomats, etc) are considered as state's constituent elements, thus it is possible. However, it has to be an armed attack of certain gravity and right of self-defence is a RIGHT, not an obligation. Moreover, it is a political decision, when we are talking about national self-defence that is a topic under UN Charter Art. 51. Individual self-defence of personnel is not restricted, but that goes under the national penal code that could be different in different countries. In case of military also rules of engagement may play certain role in a hazy situation.

3) Does the right of self-defence relate to the armed attack not only from the State, but also from non-state actors (for example, terrorist groups) and is it permissible to use force in self-defence against non-state actors grouping within another state?

Post 9/11 UNSCRs demonstrate that it is possible, although technically UN Charter is designed to apply in state v. state situations. One can say that when the UN Security Council adopted these resolutions, it was more or less clear that the attacks were launched by a non-state actor. But the question here can be - was self-defence used against the non-state actor only, or as you say, in combination with a state actor (in this case AFG). It is interesting

to see how practice has developed concerning what (supporting) activities by a state are considered as amounting to the use of armed force. Post 9/11 one can perhaps say that harbouring terrorists could be enough.

4) Is the use of force in self-defence (pre-emptive war or preventive war) justifiable in relation to anticipated armed attack and if so, under what conditions (what evidences need there be of a threat of an armed attacks)?

What are the criteria for the use of force in anticipation of the armed attack?

First, preventive self-defence it totally illegal, pre-emptive (anticipatory) is considered by several states being legal under customary international law that according to their opinion was not replaced by UN Charter in 1945 but continues to exist in parallel to UN Charter. They refer to the wording of Art. 51 that talks about "inherent right of self-defence".

Second, it is really difficult to have an exhaustive list here. Abstractly the evidence has to be credible and provable. E.g. maneuvering armed forces to the border area, increasing armed forces' readiness to certain level, having recordings of communication that proves such intent, being sure that the "possible agressor" has actual capability to launch such an attack, etc.

Third, the criteria is imminence, i.e. it is clear according to the information that I briefly touched upon in previous paragraph that the attack is to come and it is just a matter of hours, days or perhaps even weeks. I am not sure we have here clear practice.

5) When does the use of force in anticipatory self-defence become an aggression?

When it is not a response to imminent threat of armed attack, i.e. is illegal. See answers to question 4. Case from practice - Israel destroying Iraqi nuclear reactor in the middle of 70's.

6) Which publicly available national documents of Estonia (laws, rules, and doctrines) determine conditions and criteria of the use of force in self-defence?

International law is part of the Estonian national legal system either by signing/ratifying international treaties or accepting international customary law. Thus, UN Charter Art. 51 is the key provision. Technically most likely there is something also in the national law, but as my focus is on International Law, then I might not be the best person to answer this question.

Provided information will be used to analyze the actual interpretation of different countries of the Article 51 of the United Nation Charter.

I have to make clear that I was answering to you in a stricktly personal capacity and the answers are my personal views about the issues, not Estonian official views. I do not have any authority to represent Estonian official views. For these, please contact Estonian Ministry of Defence (e.g. their legal department). They might provide you easily with answers to the 6th question, too.

Zviedrijas bruņoto spēku 2016. gada 11. marta e-vēstule

[ES]

Friday, March 11, 2016 2:50 PM

From:

"HKV EBL - LEDS STAB Samo" <leds-stab-samo@mil.se>

To:

"vita_up@yahoo.com" <vita_up@yahoo.com>

Dear Vita!

It's not the Swedish defense forces that can answer these questions. We refer you to the our State Department.

Kind regards

Anne

Anne Törnqvist
Högkvarteret

LEDS STAB Samo
Telefon 08-788 7739, 0733-656969

-----Ursprungligt meddelande-----
Från: HKV EBL - LEDS JUR
Skickat: den 9 mars 2016 08:02
Till: HKV EBL - LEDS STAB Samo
Ämne: VB: [ES]

Hej!

FM bör inte svara på denna fråga enligt JUR:s bedömning, det borde vara UD.

Mvh
Anna

-----Ursprungligt meddelande-----
Från: EXP-HKV
Skickat: den 4 mars 2016 08:11
Till: HKV EBL - LEDS JUR
Ämne: VB: [ES]

Kan ni hjälpa frågeställaren med ett svar?

Med vänlig hälsning
Bo Rasmussen
Registrator

HKV Expedition
107 85 STOCKHOLM
Besöksadress: Banergatan 62
Telefon (växel): 08-788 75 00

Öppettider:
09:00 - 11:00
13:30- 14:30

-----Ursprungligt meddelande-----
Från: HKV EBL - LEDS STAB Samo
Skickat: den 4 mars 2016 08:05
Till: HKV EBL - LEDS JUR
Kopia: EXP-HKV
Ämne: VB: [ES]

Lottas LEDS JUR som får ta ställning till om att eventuellt svara frågeställaren.

Mvh//
Frank Snarf
LEDS STAB SAMO

-----Ursprungligt meddelande-----
Från: EXP-HKV
Skickat: den 4 mars 2016 07:54
Till: HKV EBL - LEDS STAB Samo
Ämne: VB: [ES]

Lottningshjälp, tack!

Ska detta registreras i VIDAR?

Bo Rasmussen

Registrar

HKV Expedition
107 85 STOCKHOLM
Besöksadress: Banergatan 62
Telefon (växel): 08-788 75 00

Öppettider:
09:00 - 11:00
13:30- 14:30

Lielbritānijas Aizsardzības akadēmijas 2016. gada 1. aprīļa e-vēstule

RE:
Friday, April 1, 2016 9:41 AM
From:
AWells.serco@da.mod.uk
To:
vita_up@yahoo.com

Vita

Thank you for your email and apologises for the delayed response

We, the DA (Defence Academy) are an MOD training and education establishment which we will be unable to answer your questions but please visit <https://www.gov.uk/government/organisations/ministry-of-defence> and they may be able to answer.

Thank you

Amber Wells | Communications Lead Administrator
Serco UK Central Government, Defence | Defence Academy Headquarters | Greenhill House Room
13 Shrivenham | SN6 8LA |
r: +44 (0)1793 314828 | : (Military) 96161 4828 | : awells.serco@da.mod.uk

Visit our website and Explore Our Courses at: www.da.mod.uk
You can now follow us on Facebook and Twitter

Polijas Republikas Aizsardzības ministrija 2016. gada 10. marta e-vēstule

RE:
Thursday, March 10, 2016 12:50 PM
From:
"DPI Wniosek BIP" <bip.wniosek@mon.gov.pl>
To:
"vita_up@yahoo.com" vita_up@yahoo.com

Dear Vita Upeniece,

According to Your questions mainly connected with the aspects of interpretation of the Article 51 of the United Nation Charter, I would like to inform You, that the aforementioned interpretation of the Article 51 of the United Nation Charter is not Public Information and I cannot give You administrative answer.

I suppose You should try to take into consideration the scientific publications of Polish Universities or other institutions (for instance Ministry of Foreign Affairs) which activity is connected with international law interpretation.

Best regards
Beata Kozerawska
The Public Affairs Department
Ministry of National Defence

Vācijas Federālā Aizsardzības ministrijas 2016. gada 24. marta e-vēstule

Antwort an Kontaktanfrage BMVg (aus dem Internet - englisch) : Mrs. Vita UPENIECE

Thursday, March 24, 2016 11:15 AM

From:

GregoireNuger@bmvg.bund.de

To:

vita_up@yahoo.com

Cc:

BMVgRechtI3@bmvg.bund.de StefanSohm@bmvg.bund.de

Dear Mrs. UPENIECE,

We thank you for your email dated 03.03.2016.

Please find below German Ministry of Defense's answers to your questions regarding international law issues.

Regards

Per order

Grégoire NUGER

Völkerrecht, Rechtsgrundlagen der Einsätze der Bw

einschl. verfassungsrechtl. Bezüge, Menschenrechte

Bundesministerium der Verteidigung

Stauffenbergstraße 18

10785 Berlin

Fon: +49 (0)30 1824 23838

1)What is the definition of an armed attack for the purposes of the Article 51 of the UN Charter?

The armed attack as precondition for the right of individual or collective self-defense, is not defined by the UN-Charter, so the term is still open to legal discussions. Resolution 3314 of the United Nations General Assembly refers only to the term "aggression" which is not identical with the term "armed attack" (see Art. 6 of the Resolution 3314). Nevertheless elements of the resolution as the use of the armed force by any State against the sovereignty, the territorial integrity or the political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations can be helpful in interpreting Art. 51. In addition the Definition in the Rome-Statute of the crime of aggression (Kampala-Definition) can also be used to determine, whether an armed attack can be assumed.

2)Does the right of self-defence relate to the armed attack not only against the territory of the state, but also against for example, the armed forces or embassies of the state abroad?

The annex of Resolution 3314, Article 3, lists some of the cases in which an aggression could occur. Commonly indeed, the invasion or attack by the armed forces of a State of the territory of another State (art. 3 a) is the usual way for aggression. However, the right of self-defense can be the result of an attack by the armed forces of a State on the sea or air forces, or marine and air fleets of another State, according to art. 3 (d).

For instance, an attack perpetrated against a boat on high sea could be qualified as an aggression. The use of self-defense could then be justified.

Relating to the topic of an armed attack directed against embassies of the State abroad, it has to be reminded the fundamental principle of the immunity of the diplomatic missions as well as the obligation of host countries to protect as much as possible the premises of the embassies.

Although the premises of a foreign embassy do not benefit from a status of extraterritoriality, the right for self-defense can apply in the case of citizen's evacuation operations.

While no conventional standard exists on the subject, the evacuation of Nationals depends of an international customary frame. Its legitimacy rests on political duty and the will of any State to protect its nationals when these are in danger because of the incapacity or of the absence of will of

The State on the territory of which they live to assure them this protection.

It can also rest on the agreement of the State host or on a Security Council Resolution of United Nations. In international law, the operations of evacuation of nationals establish an exception in the ban to use of force in the international relations, (article 2 of the Charter of the United Nations).

3) Does the right of self-defence relate to the armed attack not only from the state, but also from non-state actors (for example, terrorist groups) and is it allowed to use force in self-defence against non-state actors grouping within another state?

The classical conception of the right of self-defense establishes that this right can be exercised only against the State at the origin of the act of aggression or against not state armed groups which would be under the actual control of this State.

This armed aggression can be direct, when it is led by the armed forces of a State. It can be indirect, when it is driven by an armed group acting under the actual control of the State.

Article 3 of the appendix of resolution 3314 of United Nations Security Council lists a series of facts which can be regarded as an aggression. In particular, extract (g) points out the situation of such armed groups :

" the sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to amount to the acts listed above (invasion, military occupation, bombing, maritime blocus...)

This has been notably judged by the following case law :

MILITARY AND PARAMILITARY ACTIVITIES IN AND AGAINST NICARAGUA (NICARAGUA v. UNITED STATES OF AMERICA)- Judgment of 27 June 1986

At that point, it is meaningful to evoke the article 5 of NATO Treaty in relationship with terrorist attacks of 9/11 against the United States. After the attacks, The NATO organization invoked Article 5 for the first time in its history.

Under that article, the Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defense recognized by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.

In that case, the terrorists led by Oussama ben Laden were not sent by Afghanistan. However, Afghanistan did not act in order to prevent such misdeeds. The attacks resulted in the military "Operation Active Endeavour" (OAE), NATO's only article 5 operation on anti-terrorism. It aims to demonstrate NATO's solidarity and resolve in the fight against terrorism and to help detect and deter terrorist activity in the Mediterranean. In that respect, it has been recognized the right of self-defense against non- State actors, anywhere in the world.

4) Is the use of force in self-defence (a pre-emptive war or a preventive war) justifiable in relation to anticipated armed attack? If so, under what conditions (what evidences of the threat of an armed attack must exist)? What are the criteria for the use of force in anticipation of the armed attack?

the principle of "anticipatory self-defense" in international politics has been evoked by the *Caroline* case (1837) which holds that it may be justified only in cases in which the "necessity of that self-defense is instant, overwhelming, and leaving no choice of means, and no moment for deliberation".

According to the American doctrine, the right of self-defense could be used in a preemptive way and therefore enable a State to act by anticipation to an act of aggression considered predictable (i.e. American intervention in Iraq).

However, neither the U.N. Charter nor the Security Council have so far agreed on this concept. The Charter puts as a prior condition the existence of a preliminary armed aggression (article 51 of the Charter of Nation).

Germany respects the charter of the United Nations and international law.

5) When does the use of force in anticipatory self-defence become an aggression?

Considering the above statement, using force in anticipatory self-defense whereas it is not justified should be considered as an aggression. That is to say, the following elements are not proved :

- Instant necessity
- Overwhelming aggression
- No choice of means
- No moment for deliberation.

6) Which publicly available national documents (laws, rules, doctrines) determine conditions and criteria of the use of force in self-defence?

On the international level, the Charter of the United Nation is the main legal document that plans the concept of self-defense. (art.51)

The NATO Treaty derives its authority from Article 51 of the United Nations Charter, which reaffirms the inherent right of independent States to individual or collective defense (article 5).

Dānijas Aizsardzības ministrijas 2016. gada 7. marta e-vēstule

Concerning your request of March 4, 2016 [RELEASABLE TO INTERNET TRANSMISSION]

Monday, March 7, 2016 9:27 AM

From:

"FMN-NIC Christoffersen Nicolai" <NIC@fmn.dk>

To:

"vita_up@yahoo.com" vita_up@yahoo.com

RELEASABLE TO INTERNET TRANSMISSION

Dear Vita Upeniece,

Thank you for your question concerning the Danish interpretation of article 51 in the UN Charter. You should direct your questions to our Ministry of Foreign Affairs, which is the competent Danish authority to answer questions on International Law. However, key documents are already part of the public record.

I have attached an English version of the constitutional act of Denmark, which covers self-defense in section 19(2).

I have also attached the Danish letter to the UN Security Council in regards to our collective self-defense with Iraq against ISIL, which should also answer some of your questions.

Denmark is currently developing a military manual on the international law applicable to international operations. The current draft can be read [here](#) (in Danish). It is our ambition that it will be translated to English later this year and published on our website.

Kind regards,

Nicolai Christoffersen

Deputy Head of Department

Danish Ministry of Defense

International Legal Department

Holmens kanal 42, DK-1060 Copenhagen K

Direct: +45 7281 0052

E-mail: nic@fmn.dk

FIIN: FMN-NIC

RELEASABLE TO INTERNET TRANSMISSION

PERMANENT MISSION OF DENMARK TO THE UNITED NATIONS
New York

H.E. Mr. Elbso Roselli
Permanent Representative
Permanent Mission of Uruguay to the United Nations
President of the United Nations Security Council

2200 3rd Avenue South
485 United Nations Plaza
New York, NY 10017
Phone: +1 (212) 306 3000
Fax: +1 (212) 306 3388
E-mail: ny@um.dk
<http://um.un.org/um.dk>

File No.
2015-4411E

Date
11 January 2016

Dear Mr. President,

I am writing in accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations to report to the Security Council that the Kingdom of Denmark, as called for by the Security Council in its resolution 2249 (2015) and in response to the request by the Government of Iraq, is taking necessary and proportionate measures against the so-called Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL, also known as Da'esh) in Syria in exercise of the inherent right of collective self-defence as part of international efforts led by the United States of America.

The Security Council recognised in its resolution 2249 (2015) that ISIL constitutes a global and unprecedented threat to international peace and security. In this respect the Security Council noted the letters dated 25 June 2014 and 20 September 2014 from the Government of Iraq stating that ISIL has established a safe haven outside of Iraq's borders that is a direct threat to the security of the Iraqi people and territory. Furthermore, the Security Council condemned the justifying terrorist attacks perpetrated by ISIL including in Sousse, Ankara, Beirut and Paris and over Sinai, and noted that ISIL has the capability and intention to carry out further attacks.

The Security Council called upon Member States to prevent and suppress terrorist acts committed by ISIL and to eradicate the safe haven ISIL has established over significant parts of Iraq and Syria. In accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations the Kingdom of Denmark is taking measures against ISIL in support of this call.

I request that you circulate this letter as a document of the Security Council.

Sincerely Yours,

Ib Petersen

Permanent Representative of Denmark to the United Nations